

Keyifli Okumalar Dileriz

Binlerce kategoride milyonlarca PDF e-kitap, ders kitapları, dergiler ve romanlara platformumuz üzerinden ücretsiz ulaşabilirsiniz.

RESMİ WEB SİTEMİZ

<https://rantey.org>

Yedek ve Duyuru Kanallarımız

Sitemize erişim engeli gelmesi veya adres değişikliği durumunda aşağıdaki kanallardan güncel giriş adresine erişebilirsiniz:

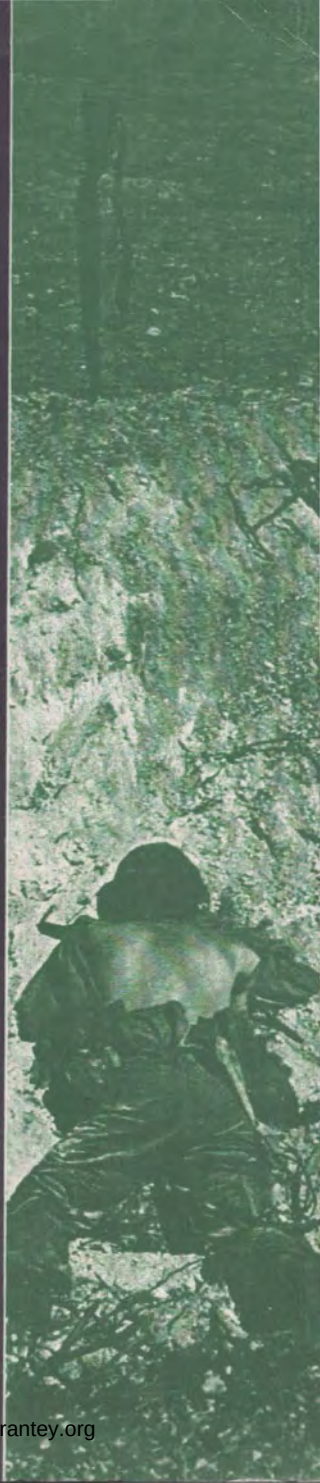
- Telegram: <https://t.me/birkitapbir>
- WhatsApp Kanalımız : <https://whatsapp.com/channel/0029VbDHv8uE50Us4lvMoc0Y>

NEHİR DİZİ

umut ordusu

SİMEON TSAHOV

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - <https://rantey.org>

Simeon Tsanov

Umut Ordusu

Çeviren : A. Erel

NEHİR DİZİ : 1

Umut Ordusu

*Yazan: Simeon Tsanov / Çeviren: A. Erel / Baskı: Erenler
Matbaası 1979 / Kapak düzeni: Ayla İşler / Yayın: Habora*
**GENEL DAĞITIM : BASIN YAYIN PAZARLAMA TİC. PK. 83
Kızıltoprak - İSTANBUL**

İLK BOMBA, İLK SORGUYA ÇEKİLİŞ, AİLEM

O günü şimdi bile anıyorum. Sınıfta bir türlü tutunamıyordum. Kulaklarıma birşey girmiyordu. Öğretmenimiz Spas Peşev'ten korktuğum için pek kımıldanamıyordum. Spas Peşev şakaya gelmeyen biriydi; öğrencilerden birinin, kendisinin sınıfta olup aklının ırmak boyundaki söğütlüklerde ya da orman içinde dolaştığını sezmeyegörsün, basardı sopayı. Ama bu kez beni sezinleyemedi. Adamakıllı dalmıştım; sık sık eve koşuyor; kapı ardında asılı torbayı düşlüyordum. Annem oraya küçük şıgırtmaç için yiyecek koyuyordu her sabah.

Zilin çalmasını büyük bir sabırsızlıkla bekledim ve çalar çalmaz hemen eve koştum. Ahırdaki boy-nuzlu dostlarım geldiğimi hemen sezdiler, böğürmeye, geviş getirmeye başladılar. Evimiz avlunun yeşillikleri içinde gömülüydü, bir adım ötede de orman başlıyordu; fundalık denebilecek denli kısacık ağaçlardan oluşmuş bir koru, kuş ve daha başka hayvancıkların sesleriyle doluydu. Kardeşlerim, avlunun aşağı kesimindeki dikenli çalıların arasında dolaşıyorlardı. İkisi de bütün gün kuş yuvası arıyor, gün görmedik yerlere sokuluyor, gözlerine takılan her deliği korkmadan eşeliyorlardı. Dayak mı yemediler

bundan ötürü, iyilikle öğütlenmediler mi, ama sözden anlamıyorlardı, hep öyle boyun eğmez, ele avuca sığmaz çocuklar olarak kalmışlardı.

Aklıma ansızın taş duvarda gizli duran o demir den küçük «testi» geldi. Bundan önce bir gün rastgele gözüme ilişmişti. Babam, üzerine bir taş koyarak gizlemişti onu oraya. Onu çoktan merak etmiş, oradan çıkarmaya uygun bir an bekliyordum. Gizlice duvara yaklaştım, sürünerek, taşı yerinden kaldırarak «demir testi» aldım, koynuma soktum. Avlunun dışında gözden geçirmeye başladım. Küçüktü çok, su taşınacak gibi değildi. Bir içimlik su bile almazdı. Epeyce de ağırdı, üzerinde kareler vardı. Elimde evirip çeviriyordum ki, istemeden bir yanında bulunan yayı bastırmışım, önce içinde fısıldama oldu, neden sonra bir yerinden bir alev belirdi. Korktum, «demir testi» fırlattım elimden, alçacık taha korkuluğu atlayıp geçtim, koşarak kıyıda, suyun sürükleyerek getirdiği büyük bir taşın ardına gizlendim. Bir an sonra bir sarsıntı duyuldu, kulaklarıma korkunç bir gürleyiş geldi, çatırtı dere boyunca perde perde yankılandı. Soluğum kesilmişti. Epeyce bir süre başımı taşın ardına sımsıkı yaslamış, kimildamadan kaldım. Bizim evden yanı bakınca, şaşkınlıkla korkudan soluğum kesile yazdı. Savaşın üzerindeki örtü yok olmuş, toz duman havaya kalkmaya devam ediyordu. Avluda delik deşik olmuş kazan, tava gibi bakır kaplar yuvarlanıyordu. Kendimden geçtim.

Daha aklımı başıma toplayamamıştım ki, güçlü bir el enseme sımsıkı yapışmıştı.

— Ne yaptın be, eşşoğlu eşek!.. diye mırıldanıyordu başımın üstünde biri.

Kulaklarım uğulduyor, korkunun ürpertisi beni titretmeye devam ediyordu.

İri yarı bir adam olan meyhaneci Petir İvançov, gömleğinin yolları sıvalı demir gibi sağlam elleriyle

sırtımı dürtüyor, bombanın ne denli büyük olduğunu, nerede gizli bulunduğunu ve daha başka bombaların olup olmadığını söyleme zorluyordu beni.

Onüç yaşındaki aklımla tezelden babamın başına gelecek felâketleri düşündüm. Bir Mayıs yaklaşıncaya her yıl babamı alıp polis müdürlüğüne götürüyorlardı. Bu olay da zavallının hapse girmesi için iyi bir neden olabilirdi. Niçin, ne uğruna? Şu körolası demir «testi»den ötürü. Hangi şeytanın aklına uydum da mahzene girdim diye lânet ediyordum kendi kendime... Bizim avludan yana baktım, öküzler, kordudan bağlı oldukları zincirleri koparmışlar, uzaklara kaçmışlardı. Hıçkırmaya başladım. Petir İvançov enseme daha sıkı bastırıyordu:

— Söyle be afacan, bombayı nereden aldın? Başka bomba var mı, söyle!..

Gözyaşları içinde anlatmaya başladım:

— Her gün okuldan dönerken Temenukov'un değirmenine giden su yolu yanından geçiyorum. Kançakov'un samanlığında bir folluk var...

— Tamam, tamam! Sonra?

— Orada buduğum yumurtaları alıyorum...

— Demek çalışıyorsun?

— Ben hırsızlık yapmadım hiç... Orası kimse-
nin değil..

— Benimle dalga geçmeye çalışma, bombayı söyle bana, bombayı nereden aldın?...

— Oradan, Petir amca... Elimi folluğa sokunca bu demirden yumurta geçti elime... Alıp eve getirdim, ötesini berisini kurcalamaya başladım ve...

İnanmadı, avlu içinde, samanlıkta aramaya başladı. O anda babamın silindirli tabancası geldi aklıma. Küçük ambarın ardında gizliydi. Babam arada bir çıkıyor, bakıyor, sonra yine gizliyordu; onu göz bebeği gibi koruyordu. Bir gün izlemiştim kendisini gizlice. Yünlü bir bez parçasıyla namusunu siliyor-

du. Güneşe doğru çevirerek namlusunun içine baktı; bir iki kez şıraklattı ve mermi torbasıyla birlikte yağlı bez parçalarına sarıp yine yerine koydu...

Petir İvançov evi de aramaya başlamış, annemin çeyiz sandığını eşeliyordu ki, usulcacık ambara yaklaştım; tabancayı yerinden alarak kirli yapağların bulunduğu göze sakladım. Arama sırası ambara geldi. Meyhaneci yapağı yığınını karıştırmamı emretti. Pis kokan kirli yapağlara elini sürmek istemiyordu. Bir tutam yapağı aldım, tabancanın ağırlığını duydum. Onun üzerine de öteki yapağları yığdım.

— Tamam, diye mırıldandı burnundan. Bombaları babanın nereye gizlediğini söylemek istemiyorsun, öyle mi?.. Belediyede herşeyi söyleteceğim... Düş önüme, kızıl afacan!..

Bizim Reselets köyü için, bir kişinin tutuklanması yeni bir olay sayılmazdı. Çok erkek ve kadın, çok komünist ve Çiftçi Birliği üyesi geçmişti belediyenin mahzeninden. Bir itiraf kopartamadıkları kişileri iyice bir dayaktan geçirerek atarlardı dışarı. Kimilerini ilçeye götürürler, orada işkence ederlerdi. Babam da sık sık bunların arasında bulunurdu. İşte şimdi de sıra bana gelmişti. Önüc yaşında tutuklu olmuştum. Başım yere eğik, meyhanecinin önünde yürüyor, yanımdan gelip geçenlerin bakışları bana iğne gibi saplanıyor, yakıyor, acıtıyordu.

Belediyede Todor Totov adındaki jandarma bir şamar yapıştıracak beni ite kaka boş bir odaya soktu. Neden sonra kendime geldiğimde demir parmaklıklı pencereye tırmandım. Goleş köyü doğrultusundan yağmur bulutları geliyor, Reselets toprakları üzerinde birikiyordu, küme küme. Biraz sonra şimşek çakıp gök gürlemeye başladı ve iplik iplik yağmur damlaları doldurdu gözlerimin önündeki görünümü. Acele acele evlerine koşan insanlar, sığırtmacın kovaladığı hayvanlar yağmur sellerine yalınayak girip

koşan çocukları görüyordum. Benimse yüreğim boğazımda, durdu duracak, tüyü bitmemiş kuş yavrusu gibi çırpınıyordu göğüs kafesimde. Annemle babam o gün Drinkovo yöresindeki mısırı kazmaya gitmişlerdi. Kardeşlerim bombanın patlamasını duymuşlardı belki; belki de beni belediyeye götürdüklerini de görmüşlerdi ve babama kimbilir neler anlatacaklar, babam da eve dönünce beni adamakıllı bir dayaktan geçirecekti.

Büyük tahta döşemenin bir köşesinde büzüldüm. Bunca korku ve başımdan geçenlerin yorgunluğundan olacak, her zaman çok korktuğum fareleri bile unutarak, uyuyuvermişim. Uyandığımda oda kapkaranlıktı... Pencereden yıldızlı bir sessizlik doluyordu odaya. Köy sessiz ve karanlıktı. Acılar içinde hıçkırarak sabahı bekledim. Gözyaşları içinde, yorgunluktan, gerginlik ve korkudan bitkin bir halde.

Bir ara ayak sesleri duyuldu. Kapıda anahtar çevrildi ve içeri giren belediye jandarması tek söz söylemeden kalın ve sert parmaklarıyla kulağımı yakaladı. Acıdan çığlık kopardım, ama öteki buna dikkat bile etmedi. Muhtarın odasına tıktı beni. Masanın kenarında tanımadığım üniformalı iki polis oturuyordu. İkisi de gözlerini bana dikmişti. Birisi sordu :

— Adın ne senin?

— Monço, diye cevap verdim.

— Hadi Monço, doğruyu söyle bakalım! Yalan söylersen sopa oynamaya başlayacak... Bu sopanın üzerinde ne yazılı, biliyor musun?

Hayır anlamına başımı salladım. Gerçek de buydu hani. Şimdiye dek az mı değnek yontmuştum, az mı değnek görmüştüm o güne dek, ama hiçbirinin üzerinde birşeyler yazılı olduğunu görmemiştim. Öteki yarım ağızlı bir gülümsemeyle:

— «Ben herşeyi biliyorum» diye yazıyor üzerin-

de! dedi.

Şimdiye kadarki söylediklerimi, iğneden ipliğe yeniden tekrarlardım. Folluğu, demir yumurtayı, üzerindeki yayı, yalımı... O kadar. Bunların dışında tek sözcük söylemedim. Gözlerine de uysal uysal bakıyordum, sakın yalan söylediğimi sanmasınlar diye... Muhtar dayanamadı, fırladı yerinden, iki parmağıyla çenemi tutup kaldırdı, ayaklarımın kesildiğini duydum. ardından bir şamar yapıştırdı, burnumdan kan geldi. Başımı kısıp omuzlarımı kaldırdım, acaba yeni bir şamar gelecek mi diye düşünerek bekledim. İkinciye vurmadı, ama bir ara ayağımdan pantolonumu sıyırmaya başladılar. Utancımdan yerin dibine girdim. İki elimle önümü örtmeye çalışıyordum, pamuklu gömleğime, kan damlaları damlıyordu. Ansızın kabalıklarımda öyle bir yanma duydum ki, dayanamayarak, sesimin çıktığı kadar bağırımaya başladım. «Oy, anacığım! Ölüyorum, beni öldürüyorlar!..» Avazım çıktığı kadar bağırıyordum. Bu da beni bundan sonraki dayaktan kurtardı.

Pantolonumu giydirdiler. Polis beni Çerven Bryag istasyonuna götürdü. Evdekilere haber vereyim diye ne denli yalvardıysam da para etmedi. Tirene bindik, biraz sonra tiren hareket etti. İlk kez tirene biniyordum. Koltuklar, bagaj yerleri, pencereden seyrettiğim görünüm... herşey ilginçti benim için. Koridordan geçenler hayretle bana bakıyorlar, bu da yüzümün kızarmasına, ensemden sırtıma doğru ter damlacıklarının akmasına neden oluyordu. Kompartımanla vagonun kokusu bir başka geliyordu bana, hoş bir kokuydu bu, her gün duymaya alışkın olduğum ahır ve gübre kokusuna, kirli yapağı kokusuna, yanan çöp kokusuna benzemiyordu hiç. Telgraf direkleriyle sıra sıra ağaçlar pencerenin önünden uçarcasına gelip geçiyor, evlerin kiremitleri, tarla ve ovalar bir anlık görünüp kayboluyordu. Tekerleklerin takırtısı

ölçülü ve düzgün sesler çıkararak tiren ilerledikçe, «Şu kahrolası 'testiden' ötürü beni okuldan atabilirler!» diye düşünüyordum.

Pleven garında indik. Çok insan, çok fayton vardı garda. Koruyucum beni dürterek çevreme bakındığım için, insanlara, vitrinlere baktığım için çıkışıyordu. Çok balkonu olan bir yapıya götürdü beni. Bodrum katında karanlık, küçük bir odaya kapadılar. Sabaha dek orada kaldım. Bir parça ekmek, bir yudum su vermek gelmedi kimsenin aklına. Sabahleyin erkenden aldılar odadan. İri kıyım bir polis, eliyle ahır göstererek, elime bir kaşağı verdi:

— Hemen kaşağılamaya başla, yoksa seni kaşağılarım ha!..

Ata yaklaşmamıştım hiç. Bizim köyde hayvanın böylesi az bilinirdi. Öküz, inek, koyun bakıyorduk, ama at seyrek rastlanan hayvanlardandı. Ürkek ürkek atlardan birine yaklaştım. Başını benden yana çevirdi, morumsu gözlerini bana dikerek beyaz ve irl dişlerini gıcırdattı. Geri çekildim ve o anda kaçmaya hazır bir durum aldım. Polis beni izliyor olmalıydı ki, hemen geldi, atın yay gibi gerili, pırl pırl ışılan boyununu okşadı, tatlı dille ona birşeyler söyledi, sonra beni elimden tutup çekti. Bana da okşattı atın boyununu. Hayvan sakinledi biraz, kıtır kıtır ot çiğnemeye başladı; bense pamaklarımın ucuna basarak, sırtına zor erişebiliyordum ama kaşağılamaya başladım. İlk tehlikede oradan yıldırım hızıyla kaçmaya hazır bir durum almıştım.

Bir saat sonra bir «sorguyargıcı beyin» bürosu önünde duruyordum. Babamdan duymuştum ki, yargıcılar, sorgu-yargıcıları, savcılar dünyanın en «korkulu adamlarıydılar.» Anasından emdiği sütü bile söyletirlermiş insana. Ama bu karşımdaki o denli korkulu kişiye benzemiyordu. Beni karşısına oturttarak bombayla hiç ilişkisi olmayan şeyler sormaya başladı. Ama yavaş

yavaş ona da getirdi sırayı. Ben de köyde olduğu gibi burada da folluk ve «demir yumurta» öyküsünü üçüncü kez anlattım. Bir sıra yakınmaya bile cesaret buldum:

— Muhtar Ağa, doğruyu söylediğim için beni dövdü! dedim.

Sorgu yargıcı bakışlarını üzerime dikmiş, beni uzun uzun izledikten sonra, önündeki küçük düğmeye bastı, zilin ipini çekti; beni yeniden hücreye kapadılar. Ertesi gün de serbest bıraktılar. İstasyonda, Çerven Bryag garında indirilmemi öğütleyerek beni kondüktöre teslim ettiler.

Ertesi sabah okula gittim. Kendimi biraz kahraman hissediyordum, «dersimi» hiç süslemeden olduğu gibi anlatmaya açlışıyordum. Ama o gün, iktidarda olanların gözüne girmeyi seven öğretmen Aleksi Petrov, olur olmaz şeylerden ötürü beni tokatlardı durdu. Ders yılının sonuna dek bu durum hep böyle sürdü.

Babam bir gün sonra eve döndü. Ondan da bir dayak payı çıkarmayı bekliyordum, ama babam dömedi, elini omuzuma koyarak, biraz düşünceli, şöyle konuştu:

— Ben suçluyum!.. O bomba dedenden kalmıştı bana. Savaştan dönerken getirmiş, «Gizle bunu, gün gelir belki sana lâzım olur!» demişti. Ben koruyordum şimdiye dek, sen alıp patlattın. Yok zararı, sana birşey olmadı ya...

Babamdan öğrendiğime göre, onu da aynı «sorguyargıcı bey» sorguya çekmişti. Patlatılan bombaya gösterilen bu ilgi düşgele değilmiş, hele daha yüksek sınıflardaki öğrenciler arasında komünizm ülküleri gittikçe daha çok yaygınlaşıyormuş ki, bu da iktidarı tedirgin ediyormuş...

Bu ülkülerin ne olduğunu ve Petir İvançov'un bana neden «kızıl afacan» dediğini sordum baba-

ma.

— Daha küçüksün, dedi. Böyle şeylerden anlamazsın. Şimdilik aldığın ilk ders sana yeter de artar bile. O aşağılık herif gün gelir, bunun hesabını verir elbet...

Bomba olayından sonra bizim evimiz iktidar çevreleri için nişan tahtası olmuştu. Belediyenin uyguladığı hiçbir baskı eylemi bize uğramadan geçmiyordu. Mahzenimizin kapısı sıklıkla mühürleniyor, bir tasun, bir parça yağ almak için mahzene gizli bir üst kapaktan girmek zorunda kalıyorduk. Annem beyaz başörtüsünü bıraktı, yerine kara bir başörtüsü taşımaya başladı; gençliğinin, yaşamının, çocuklarının ve erkeğinin, malının mülkünün yasını tutuyordu sanki... Ne kadar malımız mülkümüz vardı ki? Beş altı dekar toprak, biraz çayır... Ama babamın morali yerinde, geleceğe inancı büyüktü. Geceleri oturup anlatırdı bize: Ülkemize bir başka yaşam gelecekti. Derslerimize elektrik ışığında çalışacaktık, beyaz çarşafklar içinde uyuyacak, beyaz ekmek yiyecektik. Hastalanan olursa, onu parasız tedavi edeceklerdi...

Annem bu söylenenlere pek inanmıyordu:

— Ah, ah, o günleri görecek miyiz acaba? diyordu. Çocuklarımız bari görsel..

1934 yılının o sıkıntılı, ağır günlerinde düşlere dalmaktan başka ne kalıyordu ki babama? Dillere destan olacak yoksulluğu içinde yüreği ve kafasıya erişip dokunabildiği o «ödeşme günü» gelinceye, köyümüze elektrik gelinceye dek benim daha çok bombalar patlatacağımı aklımdan geçiriyor muydu acaba?

ÇIRAKLIK ÇİLELERİ

Aradan daha iki yıl geçti. Babam bir gün bana dedi :

— Görüyorsun, oğlum, yiyecek ekmeğimiz yok, şehir okuluna seni nasıl gönderirim? Orası için ru-ba gerek, kira ve ücret ödemek için para gerek. On-ca parayı nereden bulurum?...

Okul kapıları böylece kapanmıştı yüzüme.

1936 yılı Eylülünün ortalarında Çomakovtsi kö-yünde bir ustaya çırak oldum. Evden ilk ayrılışımdı bu; bu yüzden üzünç duyuyor, sıklık ağlamalı oluyordum. Bereket ki ustam hoşgörülü davranıyor, yüre-ğimde olan acıyı anladığı için, ters söz söyleyerek beni kırmaktan kaçınıyordu. Yeni ortama yavaş ya-vavaş alışmaya başladım, yeni dostlar edindim : Simeon Yotov Stoyanov, Stoyanço Marinov, Nino Vutov, Mit-ko Lakov ve Tseko Tsolov... Bunların tümü giderek Remsist oldular; Mitko Lakov, bize yataklık ederken öldürüldü... Okuma yurdunu uyanık ve ilerici genç-ler ele geçirmişlerdi. Dara düşen her kişiye yardıma koşmaya hazır, içtenlikli gençlerdi hepsi. Daha oku-muş, daha aydınca olanlar, asla büyüklük taslamı-yorlar, tersine, tutumlarında herkesle eşit görünme-ye özen gösteriyorlardı. Hristo İvanov Koranski gibi, fakir ve okul yüzü görmemiş, öksüz kalan beş karde-şinin geçimini yükümlenen, kır işlerinde de ailesinin biricik dayanağı olan bir gencin bu ortamda bulun-ması düşgele değildir. Hristo biraz boş kalınca Mar-kova Mogila'nın ordaki taş ocağına çakıl kırmaya gidiyordu.

Köyde sık sık şen geceler düzenleniyordu. Hris-to ve onun gibi başka özencileri de gülmece gösteri-lerine katıyorlardı. Kendilerine verilen rolleri hazırlar-ken büyük bir özen ve gayret gösteriyordu her biri. Halk da onları başkaca bir dikkat ve sevgiyle kar-şılıyordu. Sahneye çıkıp gerçekliği yansıtıcı bir söz söyler söylemez, salon içtenlikli kahkahalarla gür-

lüyordu. Yaşam da hem gülmeye, hem de ağlamaya değerdi o zamanlar. Onlar yalnızca yalın sözler ve başarılı jestlerle yaşamı canlandırıyorlardı. Seyirciler onları sürekli alkışlarla karşılıyorsa, bu tür gösterileri halkın sevdiği, ileri görüşlü özencileri ilgiyle beklediği içindi.

Oyun ilerici bir konuyu işliyorsa, salon insanla doluyordu.

Kimi geceler ustamın evinde, Mariya bacının kocasına şöyle dediğini duyuyordum :

— Ne sandın, Almanlardan yana olmaktan ve bütün köyü soyunuza «Almanlar» dedirtmekten bir şey mi kazanacaksın?

Usta, ağaç kaşığı elinden fırlatıyor, tam yerinden sıçramaya hazırlanırken, Mariya bacı ondan önce davranıyor:

— Ha, de!.. Ha, deee! diyordu. Sonra da bana dönüyordu:

— Sen söyle Monço, haklı değil miyim?

Yan tutmayan bir tavırla başımı kıvırıyor, lokma boğazımda takılıp kalıyordu o zaman. Bunu da Mariya bacı onaylama yerine alıyordu ki, ben bundan kazanıyordum: Tabağıma yeniden yemek koyuyor sayıp sıralamaya başlıyordu:

— Ye, oğlum, ye de büyü, güçlü kuvvetli ol, ayağında donu olmayan, ama Almanlara sadakat yemini eden bu gibi şaşkınları yen bir gün...

Köy ise, her büyük bayram günü, ilerici gençlerin gerçekleştirdiği olgularla çıkıyordu sabaha. Bunlar köylüleri duygulandırıyor, coşturuyordu. Duvarlara çağrılar yapıştırılıyor, kırmızı boyayla boyanmış leylekler salınıyordu köy içine. En yüksek kavak ağaçlarına kırmızı bayraklar asılıyordu. Bir Mayıs sabahı, İskir köprüsüne, «Kahrolsun ZZD! (1) Yaşa-

(1) ZZD: Devleti Koruma Yasası adını verdikleri gerici, faşist yasa

sın SSCB!» yazılı büyük bir pankart asılmıştı.

Bu eylemlere katılanlardan Petır Dimitrov, Yoto Angelov, İvan Yordanov, Tano Tsolov, Nino İliyev, Tsvetan Sredkov, İvan Vasilkov vb. büyük etkinlik gösteriyorlardı.

Yıllardan sonra, Vratsa polis şefinin, Polis Müdürlüğü'ne gönderdiği bir mektup geçti elime. Mektupta, Byala Slatina ilçesinin «en komünist ilçelerden biri» olduğu belirtiliyor. «Burada komünist eylemcilerin, okuma yurtlarına, içki ve tütün kullanmayanların (Yeşilay) kulüplerine yığinsal bir biçimde girdikleri, bu ve bu gibi derneklerde yönetimi ellerine almaya özendikleri» saptanıyor.

Mektupta, Strupen (şimdi Lazarovo) köyünün ortaokul öğretmeni Todor Hristov'a epeyce yer ayrılmış. Öğretmenin, tarih dersinde «Fransız devriminden büyük bir coşkuyla» söz ettiği, ayrıca, «Bulgaristan'daki Eylül olaylarını da aynı coşkuyla anlattığı» belirtiliyor. Eylül olaylarında Medkovo'lu Kızıl Papaz'ın gösterdiği kahramanlığı, bir mitralyözle Lom ilçesinde demiryolu boyunca siper alarak tirenleri geri çevirdiğini, «adının büyük harflerle tarihe yazılması gerektiğini vurgulamaktadır» öğrencilere. «Genellikle, belirtilmesi gereken bir gerçek vardır ki, o da, belirli bir süreden beri Byala Slatina ilçesinde komünizmin geniş ölçüde yaygınlık kazandığı, özellikle gençler arasında zarar verici eylemlerini geliştirdiğidir....»

Böylesine tam ve gerçekçi bir izlenim yadsınmaz doğrusu. Görülüyor ki, o yıllarda polis de el bağlayıp durmuyormuş. Ne var ki ben komünizm ve partiye ilişkin çok az şey biliyordum. Öğrendiğim kimi gerçekler yüreğime yavaş yavaş faşist iktidara karşı nefretin tohumunu ekiyordu. Her zaman yaşça kendimden daha büyük kişilerin dostluğunu arıyor, ülkemizde olup bitenleri böylece öğrenmeye ça-

İşliyordum.

O sıralar herkes uzun uzadıya Suhace köyünden getirilen yirmi kişinin yorumunu yapıyordu. Köyün eski muhtarı, Çiftçi Birliği üyesi Vilko Dimitrov Mihaylov bu yirmi kişinin başında bulunuyordu. Kimileri, Suhace'lilerin kendi belediyelerini kurma kararını doğru buluyor, kimileri ise, eski bir atasözünü yineliyerek, «Kurbağa öküzü nallarlarken görmüş de ayaklarını kaldırmış!» diye onlarla alay ediyorlardı.

Bu olay dolayısıyla ben de daha 1936 yılının Aralık ayında Vilko Dimitrov'un adını öğrenmiş oldum. Kendisini bundan yedi yıl sonra tanıyacaktım. Tanıyacaktım değil, kendi yaşamımdan başka bütün bir müfrezenin yaşamını ona bağlı, bu olağanüstü yüksek bir onura sahip yürekli kişinin elinde görecektim.

Ama şimdilik acele etmiyelim.

Yani o günün olayı: Suhace'lilerin «isyani»ydi demiştik. Bu başkaldırı da şundan ibaretti: Yirmi kişilik bir heyet, yerli yöneticilerin haberi olmadan, Suhace'nin Çomakovo belediyesinden ayrılması isteğiyle Vratsa'ya gitmişti. İlçede heyeti anlayış göstererek dinlemişler ve sözde birşey olmamış gibi köylerine sakince dönen yirmi kişi, grup halinde protesto suçuyla, bire dek tutuklanmıştı. Ama sonra durum nasıl olsa örtbas edilmiş, tutkular yatıştırılmıştı. Benim çıraklığım bütün 1937 yıl süresince de sürüp gitmişti böylece.

Sıra kalfalık sınavlarına geldi. Sürekli hazırlığa başladım. Dilekçemi yatırınca anladım ki, sınava çıkmaya hakkım yok. Meğer sosyal sigorta cüzdanıma gerekli pullar yapıştırılmamış. Bu yüzden sınavları örgütleyen Emek İşçileri Müfettişliği, bana doğrudan doğruya şu karşılığı verdi: Ya gerekli pullar cüzdana yapıştırılacak ya da çıraklığı sürdürmeyeceğin. Usta

bize hep şöyle diyordu: Çevrenizde çantalı birinin dolaştığını gördünüz mü, ortadan kaybolursunuz. Kaçamazsanız, dükkân içinde yakalanırsanız, kendinizi müşteri diye tanıtın!..» Bunun nedenini şimdi anlamıştık. Ama geç olmuştu.

Şimdiyedek ustanın dediği gibi yapıyorduk. Dük-kânda işin çok gergin olduğu günlerde bile «çantalı biri»nden kaçarak saatlerce İskir'da yıkandığımız oluyordu. Kaldı ki, kurnazlığa bile baş vuruyorduk kimi kez. Üç çırak, bakışip birbirimize göz kırptıktan sonra ustaya yavaşça: «Usta, pencere önünde biri var, vergi memuru galiba!» diyorduk. Kimi vakit usta bizim oyunumuza tutuluyordu, hemen oradan uzaklaştırıyordu.

Durumu babama anlattım. Ofladı pufladı zavallı, sınava çıkıp «altın bileziği» kazanayım diye, elinde ne kadar parası varsa çıkarıp bana verdi. Kalfa oldum. O zaman kalfaların aldıkları ücret çok düşüktü. Üstüm başım eskimişti büsbütün. Ustaya söyledim. Önce duymazlığa gedi, sonra kestirip attı: «Gündeliği beğenmiyen başka yerde iş arayabilir!» Başka yerde iş aramak zorunda kaldım.

Çerven Bryag'da bir iş buldum. Hergün kente gidip geliyordum. Gündeliğim yine çok küçüktü: Beş leva. Ama ne yapabilirdim, bu duruma katlanmak zorunda kalan yalnız ben değildim ki!..

Beş leva gündelik!.. Yiyeceğe mi ayırmalıydım bu beş levayı? Bay Tsano Vilkov'un aşçı dükkânında yediğim tek yemek çorbaydı. Büyük yürekli bir adamdı aşçı, kimi bütün ay içinde yaptığım borcu bağışlıyor, 'büyüdün, delikanlı oldun, ayağına bir pantolon al,' diyordu. Ne var ki, yaşam çok pahalılaşmıştı, gazeteler büyük harflerle yazılı başlıklarla çeşitli Alman heyetlerinin gelip gittiğini, üzüm ve buğday ihraç edildiğini, gaz yağı fiyatının günden güne arttığını haber veriyordu. Zarva gazetesinde

Bela Slatina ilçesinin Brenitsa köyünden Yordan İvanov Kamenopolski'nin yazısı basıldı, yazıda şunlar anlatılıyordu: «Köyde uyanık, işe susamış, ama mutsuz gençler var. Birtek olsun, ilerici örgütümüz yok. 1936'da kurulmuş olan işçi, tütün kullanmayanlar cemiyeti dağıtıldı, Esperanto derneğinin açılmasına izin verilmedi. 150 kişi yerli kooperatife yazıldık, kooperatifin bir gençlik kooperatif grubu oluşturmamızı kararlaştıracak genel toplantısını beklememiz gerekiyordu. Toplantı geçen pazar günü yapıldı. Başkan, gençlere güven bağlanamadığı için böyle bir grubun kurulamayacağını bildirdi. Ne yazık. Daha iyi günleri bekliyeceğiz.»

Bu yazı beni çok etkiledi. Dikkatlice sorup soruşturdum, yazanın beşeğmez, yürekli bir Remsist olduğunu öğrendim; faşist hapisanesinden geçmiş, doğruluğu savunurken hiçbir şey karşısında göz kırpmayan bir gençmiş.

Faşizm kabaca tırmanıyordu. Komünistler, tekcepheci çiftçiler, onurlu kişiler ona karşı savaşım yürütüyordu. Bu bir gelenektir.

Bizim yöre, öyle gönüllü faşizme teslim olamaz.

Dokuz Haziran darbesinden ve özellikle 1923 yılı Anti-faşist ayaklanmasından sonra Çerven Bryag yöresi, atbaşı giden enflasyon karşısında boyun eğmedi. O zaman herşey pahalıydı: Ekmeğin fiyatı 4,5'tan 6 leva, fasulye 5'den 10, zeytin yağı 44'ten 60 leva olmuştu.

Parti Merkez Komitesi'nin yönergesi üzerine, Tek Halk Cephesini kurma ve seçimlere katılma etkinliği ahalinin bütün katmanlarını kapsıyordu. Seçimlere yürekli bir sloganla gidildi: «Yeni Çarpışmalar başlayacak!» Herşeyi iyice anıyorum, 28 Ocak 1940 günü belleğimde hükümet adaylarına yaraşık bir karşı koyma isteğiyle saptanmış.

Bir şey daha var.

Meclis seçimleri sırasında köyde bulunuyordum. Bütün günümü okuma yurdunda geçiriyordum. Bir arada Georgi Georgiyev Petkov (Geo) yanımdan geçerken kolumdan tuttu, tiyatro gösterilerinde ve şengecelerde makyaj yaptığımız küçük odaya götürdü beni. Kapıyı iyice kapattıktan sonra:

— Çoktan beri seninle konuşmak için uygun bir an gözlüyordum, dedi. Seni niçin çağırdığımı uzun uzadıya anlatmıyacağım. Fakirlerin, senin ve benim gibilerin çıkarlarını savunan gizli gençlik örgütüne seni de almak istiyoruz. Ne diyeceksin?

Ne diyebilirdim ki? O denli duygulandım ki, ağzım bile kurudu. Doğal ki, o güne dek komünistler ve parti, 1923 yılı Eylül Ayaklanması üstüne, ayaklanmanın bastırılmasına ve Georgi Dimitrov'a, Leipzig Duruşmasına ilişkin az da olsa bilgim vardı. Onurlu yurt severlerin tutuklanması ve yapılan işkenceleri duyuyordum, kaldı ki kendim bile iktidarın ağır yumruğunu sırtımda duymuş, muhtarın dayağını tadmıştım; «Sorguyargıcı Bey»i, o kötü mor gözlü kocaman jandarma beygirini kaşağıladığım günü, çağrı yazmalarımızı, babamın «elektrik» öykülerini ansıdım... Artık küçük değildim, 18 yaşını doldurmuştum.

— Razıyım, Geo! diye karşılık verdim.

Kutsal sosyalist ülküleri kabul etmem böyle oldu işte.

O yılın büyük önem taşıyan bir başka olayı da «Sobolev Eylemi» idi. Bilinen bir gerçektir ki, Savyetler Birliği'nin sunduğu dostluk ve karşılıklı yardım antlaşması imzalanması önerisini gerçekleştirmek yolunda parti büyük gayretler gösteriyordu. Bogdan Filov hükümeti seçimlerden hemen sonra bu öneriyi reddetti. Bu da hükümetin maskesini indirmiş oldu. Faşist Almanya'ya yönelik açık seçik görülüyordu. Gece gündüz bildiriler yazıyor, hükümetin bu çirkin-

ce manevralarını açığa çıkarıyorduk. Bu yazdıklarımızı posta kutularına atıyor, sokak ve meydanlarda duvarlara yapıştırıyor, Sofya'ya kadar gönderiyorduk. Bunlardan ikisi şöyleydi:

Haşmetli Çar Hazretlerine

Kopyası : Başbakana

Halk Meclisi Başkanına

İçişleri Bakanlığına

Savaş Bakanlığına

Zora ve Zarya gazetelerine

Baylar,

Sovyet hükümetinin bizim hükümete, karşılıklı yardımlaşma ve ortak savunuyu antlaşması imzalamak için öneride bulunduğunu öğreniyoruz. Biz, yoksul ve orta halli gençler, böyle bir antlaşmanın bir an önce imzalanmasını istiyoruz. Böyle bir antlaşma yüzce kurtarıcımızın bizi korumasına, ulusal ideallerimizin barışçıl biçimde gerçekleşmesi için bize yardımda bulunmasına olanak yaratacaktır.

6.12.1940

Çerven Bryag kenti

Orta halli ve yoksul gençler adına

/imza/

Sayın Bakan,

Biz köyü halkı, Rus hükümetinin Bulgar hükümetine, savaşın dışında kalmamızı ve ulusal ideallerimizin barışçıl yoldan gerçekleşmesini garantiliyen bir karşılıklı yardım ve ortak savunuyu antlaşması önerdiğini öğrenmiş bulunuyoruz. Şunu unutmamak gerekir ki, şimdiye dek Bulgaristan iki yıkıcı savaşa katıldı, bu savaşlardan Bulgar köylüsü çok zarar gördü. İşte bu yüzden biz köyünün ahalisi, Bulgaristan'ın bolşevikleşmesini değil, ama böyle bir antlaşmanın imzalanmasını, ülkemizin savaş tehlikesinden kurtulmasını istiyoruz.

Saygılarımızla (bütün köylülerin imzaları)

Eylem, halk arasında canlılık uyandırdı, bir çeşit «referandum»a dönüşerek iktidar çevrelerini adamakıllı tedirgin etti.

Çomakovtsi'li arkadaşlarımdan 29 Aralık 1940 günü köylerindeki kilisede geçen bir skandal olayını öğrenmiştim. 29 Aralık günü papaz Stefan Georgiyev, Nikola Lazarov Tsenkov ile Ivanka Nikolova Boçova'nın nikâhını kıyıyormuş. Kilise tıklım tıklım insan dolu. Tören normal bir hava içinde geçip dururken yeni evlileri selâmlamaya gelmiş sıra. Stefan Papaz, genç çifti selâmlıyanlardan her birinin İncil'e el basarak haçı öpmeye zorunlu olduğunu bildirmiş. Sağdıçlar kutsal kitapla haçı öpmüşler, gerektiği gibi, ama sıra üniversite öğrencisi Emil Manasiyev Antonov'a gelince, durum değişmiş birdenbire... Emil hukuk fakültesi öğrencisi, babası muhtar, annesi ise lise öğretmeni. Genç evlilere yaklaşmış, ikisinin elini sıkarak, İncil'le haça dokunmadan geçip gitmiş. Ardından başkaları da yinelemiş Emil Antonov'un örneğini. Papaz ayak diremişse de boşuna. Son derece öfkelenen papaz küfürler savurmaya, 'bu olayı savcılığa bildireceğim,' diye gözdağı vermeye başlamış..

Biraz acele ederek, bundan çok sonra geçecek bir olayı önceden aktarmak istiyorum.

Çomakovtsi'deki okuma yurdunun uyanık, ilerici gençlerin etkisi altında bulunduğunu belirtmiştim. Amatör oyuncular grubu 53 kişiden oluşuyordu, bunların çoğu RMS üyesiydi. Parti ve RMS adına Suhaçe köyünün Parti Yöre Komitesi temsilcisi Anton Nikolov'un önerisiyle Petır Dimitrov ve Tano Tsolov tarafından örgütlenen «Sobolev Eylemi»nin ateşli biçimde destek bulmasının uyandırdığı yankılar daha dinmemişti ki, amatör oyuncular «Platon Kreçet» adlı Sovyet oyunu sahneliyerek sergilediler. Oyunda baş rolü Tano Tsolov oynuyordu. Katılanlar da genellikle

RMS üyeleriydiler: Yordan Mirkov, Tsveta Dimitrova, Mladenka Petkova, Mladenka Petkova, Yonka Aleksandrova, Bulgar Çiftçi Gençlik Birliği üyesi Vlado Mişev vb. Köyde az da olsalar, lejyoner ve brannikler'in (1) tutumu küstahçaydı. Tiyatro gösterisini suya düşüreceklerini, oyuncularını ve onların yandaşlarını dayaktan geçireceklerini söyleyerek gözdağı vermeye çalışıyorlardı. Bu gözdağılar, oyunla ilgili söylentiler köye yayılmış, köylülerin ilgisini bir kez daha artırmıştı. Birkaç gün içinde bütün biletler satıldı. 400 koltuk vardı, 160 kadar da ayakta duracaklara bilet satılmıştı.

Byala Slatina'dan ivedilikle Çomakovtsi'ye gelen kaymakam uyarıda bulundu: Oyun yasaklanmaktadır!... Tano itiraz etti: «Yo, kaymakam bey, olamaz. Salonda altı yüz kişi var, daha o kadarı da içeri girmek isteğiyle kapıda bekliyor. Bunları kovmayı ben üzerime alamam, yapabilirsiniz siz yapın bu işi!»

Kaymakam cesaret edemedi. Oyun çok başarılı geçti. Faşistler susmak zorunda bırakmışlardı, tek biri ağız açamadı, gık diyemedi. Yalnızca biri oyunu ısıklamak ya da sahneye birşey atmak deneyinde bulunsaydı, önceden hazırlanmış Remsist koruma grubunun işe karışmasına gerek kalmadan, seyirciler kendileri hesabını görmeye hazırıldılar.

Şunu belirtmeliyim ki, Sovyet Ukraynası yazarlarından A. E. Korneyçuk'un «Platon Kreçet» oyunu 1 Mart 1941'de oynanmıştı. O gün Bulgar hükümeti Almanya ile dostluk antlaşması imzalamış, Alman orduları Bulgaristan topraklarına girmişti. Oyunun gösterisi, bizde faşizmin saldırısına karşı açık bir yurtseverlik belirtisi, yürekliliğin ve savaşa hazırlığın parlak bir sınavı olmuştu.

Çomakovtsi yöneticileri, Remsistlerin bu başarı-

(1) Lejyonerler, brannikler, Faşist gençlik örgüt üyeleri.

sını cezasız bırakmadılar. Ne var ki, 1 Temmuz 1942'de okuma yurdunun yönetim kurulu ile denetim komisyonu işten çekilmek zorunda bırakıldılar. Nedenini muhtar açık ve kesin bir biçimde belirtti: «...köyün komünizmden korunması için.» Denetim komisyonu başkanı Nikola Hristov cesurca şu karşılığı verdi: «Belki yanılıyorsunuz, muhtar bey, şeytan sizin bildiğiniz kadar kara değildir belki!» Tutanakta kısaca şunlar yazılmıştı: «Muhtar Beyle yaptığımız fikir değişiminden sonra, bir yandan iktidarın temsilcisi olarak muhtar, bir yandan da okuma yurdunun yönetim kurulu ve denetim komisyonu arasında belirli bir güvensizlik havasının yaratılmış olduğu saptanmıştır.»

Yeniden 1941 yılının ilk aylarına dönelim. O sırada Çerven Bryag kentinde ilk üniformalı brannikler belirmişti. Hepsi, burnu havada birer muhallebi çocuğuydu bunlar. Sağ ellerini yumruk halinde görkemle kaldırarak ileri uzatıyor, erce yürümek için biraraya geliyor, sesleri kısılincaya kadar faşist marşları söylüyorlardı ve bir çarpışma baş gösterdiğinde polis yardımı koşacağını bildikleri için küstahça tutumları vardı. Çok yakında ilk çatışmalar başlayacaktı neredeyse.

DÜELLO DEVAM EDİYOR

Güneş damların üzerindeki çiy damlalarını yalayıp geçmiş, çevreyi keskin ve sarhoş edici bir pelin kokusu sarmıştı ki, ineğin böğürmesiyle uykudan uyandım. Ahırdan babamın yüksek sesle bağırımları duyuluyor, annem gıt gıt diye diye tavukları çağırarak yem veriyordu. Köy avlusunda sıradan bir Haziran sabahı başlıyordu; tüm sesleri ve kokularıyla. Canım kalkmak istemiyordu pek ama bütün günümü doldu-

racak bir uğraşı bulmasınlar diye, acele yataktan fırladım. Pazardı. Dere boyunca dolaşmak, su altındaki kayalıklardan balık aramak istiyordu canım. Bütün hafta sabahdan akşama kadar didinmek canıma yetmişti. Usulcacık kapıdan sıyrılarak köy merkezinin yolunu tuttum. Köprü yanında okul arkadaşım Bogomil Dilkov Daçev'le karşılaştım; sevimli bir çocuktuk, kendisiyle iyi anlaşıyorduk. Çiftçi Halk Birliği üyesi Dilko Daçev'in biricik oğluydu. Dilko Naçev 1925 yılında Vratsa'da Aleksandır Tsankov'un derintileri tarafından «kaçmak teşebbüsünde bulunduğu sırada» öldürülmüştü.

Bogomil biraz sararmış gibime geldi.

— Hasta mısın yoksa? diye sordum.

— Ne hastası, ayol! Duymadın mı haberi? dedi sessizce.

— Ne haberi?

— Almanlar, dün gece Sovyetler Birliği'ne saldırmışlar!

22 Haziran 1941'di günlerden, pazardı.

Ne yapacağımı bilmeyerek, şaşkın şaşkın ona bakıyordum. Sokağın aşağı doğrultusundan nal sesleri duyuldu. Köpük içinde kalmış bir at üstünde jandarmanın biri belediyeye doğru ilerliyordu. Biz de o yana koştuk. Meydandaki hoparlörün altında epeyce insan toplanmıştı. Erkekler sessizce sigaralarının dumanını tellendiriyor, kadınlar ise sıkılmak nedir bilmeden savaşa ilenç savuruyorlardı. Hele daha yaşlı olanlar. İçlerinde Birinci Dünya Savaşı'nda dul kalanlar vardı. Görmüş, çile çekmiş kişilerin öngörüsüyle dünyanın üzerine sarkan yeni tehlikenin kehanetini yapıyor, «İncil'de yazılıp söylenenleri» yineliyorlar ve ölenlerin öcünü isterlermiş gibi, daha çok anaya karalar bağlatacak, daha çok çocuğu öksüz ve köyleri yakıp yıkarak dünyayı harap edecek olan Almanlara ilenç okuyorlardı. Hristina Dekova'nın ağ-

zından dökülen sözcükler sansür filan tanımıyor, çevresindekileri rahatsız edencesine atak ve yürekli görünüyordu:

— Bu körolası muharebeler bitmedi mi daha, bu kan içici canavarlar erkek kanına daha doymadı mı ki, şimdi yeniden başlıyorlar!..

Yanında duran birinin sesi işitildi:

— Sus gayrı, sus!... Belânı arama!..

— Bana kimse birşey yapamaz...

— Görürsün, yapar mı, yapmaz mı!.. Senin dayak yediğin yok anlaşılan...

— Var, var! Dayak yediğim de var onlardan, hem az değil!..

Hoparlörde çatırtı duyuldu, sonra kalın bir erkek sesi haberi doğruladı: 22 Haziran günü Üçüncü Reich'in orduları utkuyla Sovyet Rusya'nın topraklarına girmiş, saldırı yıldırım hızıyla geliştirmiş, iki hafta sonra Alman tugayları Kızıl Meydan'dan utkusuz yürüyüşüyle geçecekmiş...

Gittikçe artan bir tedirginlikle gizlice umut besliyerek beklediğimiz şey gerçekleşmemişti. Umudumuz, bu ateş kasırgası en az daha bir yıl SSCB'ine dokunmayacağı üstüneydi. Daha 1939 yılından bu yana gazeteler ve radyo, Hitlerci Almanya'nın durmadan artan gücünü propaganda ediyordu. Kimileyin elime «Sinyal» adlı Alman dergisi geçiyordu, sinemalarda topçu ve motörlü piyade birliklerinin ve kuvvetlerinin askersel gücünü gösteren defileler izliyordum. Hava «aslarının» nitelikleri ve su yollarındaki üstün egemenlikleri kanıtlanıyordu. 1 Eylül 1939'dan sonra propaganda dalgaları hemen heen bütün basın ve radyo yayınlarını sarmıştı. Her gün, her saat, her dakika radyo kesintisiz Polonya toprakları üzerinde hızla ilerleyen büyük gücün ululuğunu yineliyordu. Fransa ile İngiltere savaş ilân ettiler, ama savaş eylemine geçmediler. Çok geçmedi, gazete sayfalarının

da Paris'in Utku Tak'ı altından sert adımlarla geçen Hitlercilerin resimleri belirdi. Yönetici çevreler Fransa'yı direnmeden Hitler'in eline teslim ettier. Bizim yerli faşistler sevincini gizlemiyorlardı. «Büyük Bulgaristan'ın ve alınacak yeni ülke ve toprakların» sözü edilmeye başladı. Almanya'nın Sovyetler Birliği'ne saldıracağı durmadan konuşuluyordu, ama aralarında imzalanan antlaşma belirli bir süre için yüreklere rahatlık vermişti.

Hoparlörün altında duruyor, ayaklarım kesiliyordu. Kötü haber üzerime kaynak su gibi dökülmüştü. İlkönce, bunun nasıl bir sonuç vereceğini kestirememiştim. Şimdi içtenlikle söyleyebilirim ki, o çok geride kalan 1941 yılında dünya görüşüm ne genişlemesine, ne de derinlemesine gelişmemişmiş meğer. Komünizmi, gizli eylemi, bolşeviklerin ülkesine karşı parlak ve sonsuz sevgiyi yeni öğrenmeye başlamıştım. Yine de olanca varlığımla kavrayabildiğim bir gerçek vardı o zaman: Başgösteren olay, benim ve yakınlarım için kader çözümleyici bir nitelik taşıyordu.

Biraz güç toplayarak olayı babama bildirmeye koştum. Gözlerini kırıştıtararak, bir kez daha yinelememi istedi. Duyduklarımı sözcük sözcük bir daha yineledim ;babam yere çömeldi, bir süre sustuktan sonra ağır ağır konuştu:

— Ne olacaksa, şimdi olacak gayrı!

Bu sözler, silinmemesiye belleğimde kaldı.

Ertesi sabah Çerven Bryag'a işe gittim. Ustam Bay Georgi beni coşkulu karşıladı:

— Gördün mü ne yaptı Hitler?... Benden şunu belle: Bunun sonu, başını kırmak olacaktır. Belki yakında olmaz, ama mutlaka kıracaktır kafasını. O ne düşünüyor bire? Şimdiye kadar kim Rusya'ya kötü niyetle yanaştıysa, iyilik bulmamıştır!. O koca «Beyaz ayı» eline geçirmesin, kemiklerini kırar val-la.

Bay Georgi uzun uzadıya Hitlercilerin gelecekte Rusya'da uğrayacakları yenilginin taktik ve stratejisini çizdi bana. Söyledikleri biraz safça gibi görünüyordu, ama usta iyimserdi, halk önsezisine dayanan bir inanç vardı adamda .

Çarşığı gezip dolaştım. Erkekler gruplar halinde toplanıyor, siyaseti inceliyorlardı. Yeni yapıştırılan dövizlerde uyarılar okunuyordu: «Casuslar peşinizdedir, sizi dinliyorlar! Konuşmayın!» Nasıl konuşmazsın ki?... Casus diye kimlerin adlandırıldıkları apaçıktı: İktidarla hemfikir olmıyanlardı, casus sayılanlar.

Saat onbire doğru Sofya'dan hızlı tirenle o günün gazeteleri erişti ve gelir gelmez kapışıldı. Büyük puntolarla «yenilmez Alman ordusundan» ve Sovyet topraklarına yıldırım saldırısından bilgi veriliyordu. Hoparlörler marş sesleriyle iniyor, her saat başında «yeni büyük başarılar»dan haberler veriliyordu, iki hafta sonra savaşın sona ereceği bildiriliyordu.

Sonradan öğrenmişim ki, 24 Haziran günü, Parti İl Komitesi, Gornik köyü yakınlarında oturum yapmış; Peko Takov, Grigor Vilev, Vılço Himirski, Todor Zlatanov, Asen Takov, Mişo Kotsev katılmışlar oturuma

İkircimliksiz ve oy birliğiyle şu kararı almışlar:

1. Düşmanın bildiği bütün parti kadrosunu fiziksel kıyım ve tutuklamadan korumak.

2. Geniş bir gizli konut ağı oluşturarak yatakların sayısını artırmak.

3. İnsan, yiyecek ve illegal malzeme gizlemek için elverişli yeraltı barınakları yapmak.

4. İşçi Gençler Birliği'nde çalışmalarını yenibaştan düzenliyerek etkinleştirmek.

5. İlegal silâhlı savaşıma başlamak amacıyla, polis tarafından çoktan aranan ve her an tutuk-

lanması mümkün olan Peko Takov'un illegalliğe geçmesi gerekmektedir.

Bu ilk kararlar, Çerven Bryag parti ilinde silâhlı anti-faşist savaşımının başlangıcını oluşturmaktadır. Bu kararlarla parti ve RMS örgütlerinin illegal çalışmaları başlamaktadır ki, bu örgütler BKP Merkez Komitesi ve İl Komitesinin yönergelerini yerine getirerek savaşımı yengiye kadar sürdürdüler.

Ne var ki, o dönemde polis de el bağlayıp durmamıştı.

Vratsa İl Polis Müdürü çok gizli bir mektubunda (No: 7498, 23 Haziran 1941) şunları buyurmaktadır:

«1. Her ilçe polis müdürlüğünde, tam bir savaş hazırlığında bulunan ve gece gündüz nöbet bekleyen gruplar oluşturulmalı.

2. İlçenin her köyünde yurtseverlik duygusu sıranmış kimselerden, her eylem, her zarar verici eylem, sabotaj ve karışıklık durumunun üstesinden gelebilecek sa'dırı ekipleri kurulmalı.

3. Köylerin geceleyin korunması sorununa (ciddi) dikkat gösterin ve köye girip çıkan kişilerin geci gündüzlü gözetlenmesini sağlayın... Özellikle, geçmişte devlete karşı eylemde bulunmuş kişileri daha sıkı göz altına alın.

4. Her köyde gizli ajanlarınız olmalıdır ki, bunlar aracılığı ile halkın morali, düşüncesi, zararlı propaganda ve halkın moralini yıkıcı, ahalinin yöneticilere karşı inancını sarsıcı söylentiler üstüne bilgi alabilmelisiniz.

10. Gizli ajanlar yardımıyla ilçenizdeki bütün fabrikaların gözetlenmesini örgütleyerek sabotaj, grev ve her türlü baltalayıcı eylemleri suya düşürün.

12. Bütün kooperatif, okuma yurdu, spor, tarımsal ve daha başka örgütlerin gözetlenilmesini örgütleyin, üyelerinin çalışmalarını yakından yakına izleyerek her baltalayıcı eyleme karşı gerekli önlemleri

alın.»

Savaşın başlamasından iki üç gün sonra okul arkadaşım ve dostum olan Konstantin Petrov Vekov beni bir karanlık sokakta beklemiş, fısıltıyla bana şöyle demişti:

— Simeon, yarın öğleden sonra saat dört sularında Vilko Kunov'larda olmalısın. Bak oralarda seni kimse görmesin!

O gün dört üyelik Rems grubunun temelini atmıştık. Gruba Konstantin Vekov, Vilkov, Marin Petrov ve ben giriyordum. Bundan sonraki toplantılarımızın yerini saptamıştık.

Bizim dört kişilik grup, partinin Peko Takov, Tano Tsolov, Mako Dakov, Grigor Vilev, Mišo Kotsev vb. savaşımın sınavından geçmiş devrimcilerin dayanağıyla örgütlediği büyük illegal eylem zincirinin küçük bir halkasıydı yalnızca...

Kovuşturmaların ardı arası kesilmiyordu. Aylar geçiyor, savaş devam ediyor, insanlar bıyık altından gülümsiyerek diyorlardı: «Yahu, bu Doyçların hesabı yanlış çıktı galiba!.. İki haftalık işleri vardı hani, ne oldu? İki haftanın sonu gelmiyor galiba!?...»

Doğu Cephesi'ndeki gerçeği yansıtan haberler çeşitli yollardan öğreniliyordu. En güvenilir haber kaynağı «Hristo Botev» radyo istasyonuydu. Benim usta bir radyo satın aldı ve her akşam ilk işi, baştan başa gerçeği yansıtan sesi aramak oluyordu radyoda. «Yayınlarını nereden yaptığı önemli değil» diyordu usta, «Çerven Bryag kentinin göbeğinde de olabilir, Markova Mogila'da da bulunabilir, nereden değil, ne konuştuğu önemli. Gerçeği dile getiren odur yalnızca...»

Ansızın kış geldi çattı. Benim ustam Bay Georgi Dimitrov, ellerini oğuşturarak, aklının buyurduğunca olayları yorumluyordu: «Şimdi Almanların başına gelecek var! Rus kış yakalarsa bir kez, gayrı

kurtuluş yolu bulamazlar... Kemikleri bile ufalanır, belleğin sözümü!..»

Bizde bir yazı ve bir teksir makinesi bulunduğunu babamdan öğrenmiştim. Köydeyim ve iyi bir RMS eğitimcisi olan Mako Dakov getirmiş. Ailemize gösterilen bu güven ve babamın yürekliliğinden gurur duyuyordum. Babam, genellikle sözü kıt bir adamdı, insanlarla pek pek yakınlık kurmazdı, ama ciddi bir işe karıştı mıydı, asla ikircimlik göstermez, hemen kararını verir ve doğacak sonuçlara büyük bir dayanıklılıkla katlanırdı.

O aylarda faşizmin iç yüzünü açıklamak yönünde gerçek bir eyleme geçildi: Haber bültenleri, çağrılar, bildiriler, mektuplar, kutlama mesajları yazıyor, posta kutularına atıyor, evlerin kapı aralıklarından sokuşturuyorduk. Karşı koma hareketi büyüyor, bununla birlikte onun sınırlandırılması önlemleri de artıyordu. Pleven kentindeki 4. İstihkâm alayındaki askeri gizli örgütünün açıklanması haberi yürekleri sarstı. Yüz kişinin tutuklandığı söyleniyordu. Çocuklar bizim yöredendi ve insanların tedirginliği boş yere değildi. Kimler oldukları bilinmiyordu henüz. Ayrıntıları izinli gelenlerden öğreniyorduk. Aralarından bir hain çıkmış, plânlaştırılan eylemi ihbar etmiş. İki kişiye idam cezası verilmişti: Onbaşı Zdravko İliyev Boyçinov ve üniversite öğrencisi Georgi Petrov İliyev. 15 yıl ağır ceza hapsine 7 kişi, 10 yıla 2, 18 aya 6, birer yıl ağır ceza hapsine de 4 kişi çarptırılmıştı.

Zdravko Boyçinov'u alay önünde kurşuna dizmişler. Gözdağı verici söylevler savrulmuş: Yani çara ve hükümete karşı baş kaldırmak cesaretinde bulunursanız, sizi de bu bekliyor!..

Zdravko'ya son söz verilmiş. Başını yukarı kaldırmış, ağır zinciri elinden yere bırakarak haykırmış: «Yaşasın Parti ve Remsin yarınki zaferi!..» Yaylım ateşi.

24 Haziran 1942 günü Pleven hapisanesinin cellâtı, Georgi Petrov İliyev'in boynuna ipi geçirmiş. Geceyarısının sessizliği içinde bir ses yankılanmış: «Elveda, arkadaşlar! Niçin öldüğümü biliyorum! Öcümü siz alacaksınız!»

Günler geçtikçe savaş daha çetin ve amansız oluyordu. Polisin doldurduğu listeler partinin ve örgütsel çalışmalarının ne denli geliştiğini açık seçik gösteriyordu. Yalnız Reselets köyünde «kuşkulu» olarak gösterilenlerin listesi 30 kişiden, Breste köyündekilerin 13, Lepitsa'lıların 17, Trınak'lıların 29, Suhaçe'lilerin 33, Çomakovtsi'lilerin 15, Brenitsa'lıların 47, Koynare'lilerin 30, Tırnava'lıların 30, Borovan'lıların 18, Strupen'lilerin (Şimdi Lazarovo) listesi 13 kişiden oluşuyordu.

Sofya'daki Tarım Fakültesi'nde polis büyük bir yeraltı örgütünün izine düşmeyi başarmıştı. 28 Ağustos 1942'den sonra başlayan tutuklamalar, bizim yöremizde en büyük RMS örgütü olan Çomakovtsi gençlik örgütüne sezilir bir derecede dokunmuştu. Bonsist (1) öğrenciler en etkin üyeleri idi örgütün. Çomakovtsi'den tutuklananların sayısı epeyce kabarıktı. Ele geçirilenlere korkunç işkenceler yapılıyordu. Petır Dimitrov ile Tano Tsolov Yöre Komitesi'yle irtibat sağlayan kişilerin kim olduklarını biliyorlardı, ama yüzyüze getirilmelerine ve atılan dayaklara karşın, kimseyi ele vermediler, bozguna yol açmadılar. Sorgu yargıçları iki ay süresince çeşitli yöntemler denediler, temelli bir şey ele getiremeyince, döveyi askeri mahkemeye teslim ettiler.

«Çomakovtsi Yeraltı Eylemi» dâvasınca 510 nolu mahkeme kararına göre, şu yargılar verildi: «Emil

(1) Bonsist-BONSS /Bulgar Genel Halk Üniversiteleri Bölüğü - Dösk/ Tap Arsivi - <https://rantey.org>

Manasiyev Antonov, 20 yaşında, hukuk fakültesi öğrencisi, 15 yıl ağır ceza hapsi; Botyo Atanasov Bottev, 22 yaşında, üniversite öğrencisi, 15 yıl; Petır Dimitrov Danov, 22 yaşında, duvarcı, 15 yıl; Nikola Mitov Hristov, 10 yıl; Nikola Petrov Mişev 21 yaşında, marangoz, 3 yıl hapis ve 5000 leva para cezası; Tano Tsolov Dimitrov, 24 yaşında, üniversiteli 18 ay hapis ve 5000 leva para cezası; Hristo Milev Simeonov, 24 yaşında, fıçı, 18 ay; Petko Petkov Tsolov, 25 yaşında, üniversite öğrencisi 18 ay, Vasil Marinov Ninov, 19 yaşında, duvarcı, 12 ay, İvan Hristov Mitov, 18 yaşında, 12 ay hapis cezası.»

Savaşım, gerilim ve beklenmedik olaylarla geliyordu. Çomakovtsi'li Yoto Stoyanov Simeonov olayını uzun uzadıya anlatmak istemiyorum, ama düşüncesiz bir hareketin, çok sağlam arkadaşların yaşamını tehlikeye sürükleyebileceği yönünden iyi bir örnek olduğu için, kısaca aktarmak gerekiyor. Cinai bir suçtan ötürü çarptırıldığı hapis dönemini ve grevlere katıldığı, kışladan kaçtığı için yüklenilen ek süreyi de yattıktan sonra köye dönen Yoto Stoyanov, partiyle bağlantı kurmaya çalışıyor. Ama kimse inanmıyor ona, herkes ondan kaçıyor. Ne var ki, yüzüstülüğünü sürdürüyor Yoto, merhamet ve duygudaşlık uyandıрмаğa çalışıyor. Tüm bunları gösterişle yaptığı için 16 Şubat 1943'de polis Yoto Stoyanov'un yakalanmasını kararlaştırıyor. Kaçmayı deniyor, başaramıyor Yoto.

Yoto Stoyanov'un Tseno Todorov Bençovski'yle ilişkisi varmış. Tseno Todorov, parti üyesi değildi, savaş gruplarına katılıyordu. Yoto'nun yakalandığını öğrenince cesurca bir eyleme girişiyor. Eline iki tabanca alarak belediyeye giriyor ve azılı bir düşman olan tahsildar Petır Nencev'i yerinde öldürüyor,, evrak memuru Todor Mançev'i yaralıyor ve evine yüz adım kala kendisini de kurşunluyor. Yoto ile

Tseno arasındaki ve oradan öteki arkadaşlara kadar uzanan ilişkinin bağı böylece kopmuş oluyor. Tseno, cesur bir kişiydi, bir ayağı topaldı, onun bu hareketinde şovalyelik ve özverilik belirtisi var, bunu ansıtmak gerek. Kimkilir, belki de polis işkencelerine dayanamayacağından korktuğu için böylesi rizikolu bir harekete geçmiştir.

Yotô Stoyanov'un yakalanması pek çok arkadaş uyanık davranmaya zorladı. 18 Şubat 1942'de Mişo Kotsev'in illegalliğe geçmesi kararlaştırıldı; başka arkadaşların da gerekince gizliliğe geçmeleri için hazırlık yapıldı. Alârm tamamiyle yerindeydi.

Aradan iki ay bile geçmemişti ki, Pleven askeri mahkemesi Peko Takov ile Mişo Kotsev'i giyabi olarak ölüm cezasıyla yargıladı. Çomakovtsi köyünden Pavel Nikolov Gergov, Lepitsa'dan Toşo Genov ile Hristo Todorov Bençov, Suhace'den Hristo Petkov Mişov 15'er yıl ağır hapis cezasına çarptırıldılar. Suhace'li Yordan Atanasov Vilkov ile Virban Ninov Tsekov'un yargıları daha hafifti, onlar koşullu hapis cezasıyla kurtuldular. Yoto Stoyanov'a ömür boyunca hapis cezası verildi.

Aynı süre içinde parti örgütü, özel olarak seçilmiş kişilere, bütün ilin arazisini dikkatlice gözden geçirerek inceleme ödevi vermişti. Partizan sığınak ve kampları kurmak için elverişli yerler aranıyordu.

Peko Takov, Grigor Vilev, Mako Dakov, Mişo Kotsev, Netso Garvanski ve Toma Stefanov'un yönetmenliği altında savaşçı gruplarının kurdurulması işi devam ediyordu. Çok geçmedi ki, ilk belirti de ortadaydı. Almanya'ya gönderilmeden az önce, şifalı ot ve buğday depoları tutuşturuldu. 7 Ekim 1942 gününü Huma'ya dek demiryolu tahrip edilmişti. 12 saat süresince tirenler hareket edemedi. Yeterince infilâk maddesi olmadığı için, ağaç çiviler çakılarak tirenlerin raylardan çıkmasına çalışılıyordu. Huma yanın-

daki demiryolu hattının havaya uçurulmasından tam bir ay sonra, ikinci bir patlama baş gösterdi.

Uygulanan askeri-polis ablukası bir sonuç vermedi. Bu kez de suçu üzerlerine yükletilen kurbanlar «kuşkulu» kişiler olmuştu. Muhtara aykırı bir söz mü söyledin, geçmişte komünistlere ya da Bulgar Halk Çiftçi Birliği adaylarına oy mu verdin, daha başka nedenlerle kara listeye mi girdin, eşyanı sıkılayıp hapse gitmeye hazır olabilirsin!

Lukovit ilçesi Rakita köyünden tutuklanan ilk grupta 12 kişi vardı. İkinci gruba karşı-Byala Slatina ilçesinin Tırnava köyünden- askeri mahkeme, hep böyle hallerde olduğu gibi, son derece amansız davranmıştı.

Benim doğduğum Reselets köyündeki savaş grubu da el bağlayıp durmuyordu. Demiryolu hattının havaya uçurulması düşünülmüştü, ne yazık ki başarısız sonuçlandı. Bir yandan deney yoksunluğu, bir yandan da patlayıcı madde bulunmaması ve aynı zamanda küçük bir dikkatsizlik, az kalsın grubun ele verilmesine yol açacaktı.

Güz yaklaştıkça asker gitmemek, ormana kaçmak kararım daha çok olgunlaşıyordu. Ben bu ikircimlik içinde bocalanıp duruken 1942 yılının 14 Eylülü gelip çattı ve köy içinde düğün alayı varmış gibi müzik sesleri duyulmaya başladı. Ertesi gün, biz yeni kura, kışlanın yolunu tutacaktık. Davullar vuruyor, gırnataalar çalıyordu, bense avlu içinde cılğın gibi geziniyor, ertesi sabah köyde bulunmamayı, ya Drenovitsa'nın ya da Veslets'in yolunu tutmayı tasarlıyordum. Ama bir sıra RMS yönetmenimiz Mako Dakov gelip beni kolumdan tuttu:

— Askere gidiyorsun, değil mi?

— Orasını düşününce içimde büyük bir korku doğuyor, Mako! diye karşılık veriyorum, içtenlikle.

— Karar bu! Gidiyorsun ve fazla tek söz söyle-

mek yok!... diyor Mako Dakov. Şunu unutma: Bize askeri hazırlığı olan gençler gerek. Orduda RMS gruplarının oluşturulması, gerekince, işaret verilince dağın yolunu tutmaya hazır, güvenli kişilerin yetiştirilmesi gerek. Parti'nin siyaseti aydınlatılacak, erinde geçinde zaferin Sovyetler Birliği ve Kızıl Ordu'nun olacağına değgin inanç yaratılacak erlerde... Hükümetin, faşist iktidarın otoritesi çürütülmelidir. Ödevinin küçük olduğunu sanma sakın. Tersine: Çok tehlikeli bir ödev, düşman güçlü, kurnaz ve uyanıktır, bu yüzden dikkatli olman gerekiyor. Anladın mı şimdi senden istenileni?

Cesaretleterek göğüs geçirdim. Bana sorumlu bir ödev veriliyordu. Benim gibi bütün öteki gençlere de verilen ödev buydu.

Ayrılmadan önce Mako şunu da söyledi:

— Gornik köyünden Petko Mitov Vutov adını iyi belle. Tanımakta güçlük çekmiyeceksin, iki metre boyu var. Korkmadan yanına git, kim olduğunu söyle!...

Ayrıldık.

Ertesi sabah, yüreğim çarpa çarpa, Vratsa'daki kışlanın yolunu tuttum.

35. PİYADE ALAYINDA YENİ ER

Kışlanın ana giriş kapısına geldim, nöbetçi subaya askere çağrılığımı gösterdim. Subay beni, teslim alma komisyonunun bulunduğu alayın hastanesine gönderdi. Ürkekçe yaklaştım. Kara kuru bir yarbay adımı sordu. Söylerken hafifçe kekeledim sıkılmaktan. Beni dikkatlice süzdü, listede adımı aradı, sonra bir dosya açtı, onun için gerekli sayfayı bulunca hakkımda yazılı satırları okudu. Ansızın sordu bana:

— Cepheye gidersek düşmana karşı dövüşecek miyiz?

— Elime daha tüfek almış değilim, diye acele karşılık verdim.

— Bugün ya da yarın mı dövüşürüz diye sormuyorum, söz gelimi üç ay sonra gidersek?

İlk andaki sıkılganlığımı yenerek, yüksek sesle karşılık verdim:

— Emredersiniz, subayım!

Yanıtım yarbayın hoşuna gitmişti galiba. Babamın öğütünü dinleyerek, «başüstüne» ve «emredersiniz» sözcüklerinin ne denli provasını yaptığımı nereden bilsindi. Babam diyordu ki: «Rahatın olsun istersen ve istersen seni göze almasınlar, çok çok düşünmeden 'başüstüne!' ve 'emredersiniz!' diyeceksin, çünkü komutanlar kendilerine karşı söz söylenmesini sevmezler, kafanda böyle bir şeyin baş gösterdiğini sezdiler mi, öcünü alırlar er geç!» Dinledim babamı ve değerlendirebildiğimce, yanılmadığımı sanıyorum.

Dışarda, bizim taraftan eski bir asker beni bekliyordu.

— Ne dedi yarbay Kokinov? diye sordu.

— Hiçbir şey anlamadım.

Yokladı, birinci bölüğe kaydetmişler.

Talim meydanına sıra sıra masalar dizilmiş, üstlerine giysiler yığılmıştı. Birinde pantolon, ikincisinde ceket, sonra kemer, şapka, en son masada da çizme vardı. Hepsinden birer parça aldım. Ufak te-fek olduğum için, ceket dizlerime eriyor, pantolon ise, benim çapta iki kişiyi içine alacak denli genişti. Çizmeler dizlerimin üstüne çıkmıştı, şapka ise kulaklarımla burnuma dayanıyordu. Bu kılıkla asker üniformasında korkuluğa benzemiştim. Beni görünce arkadaşlar gülmeye başladılar. Başçavuşun yardımını aradım, bir saniye bile dinlemeden sözümü

kesti:

— Bak seen, şikâyeteye başladık bile desene!.. Bu elbiseleri anam dikmedi yavrum, onları devlet veriyor. Az daha büyüseydin, bak nasıl tamam gelirlerdi sana!..

Bizim yöreden arkadaşların yardımıyla, neyse, kendime çeki düzen verebildim biraz. 120'den fazla kişi bir odada kalıyorduk; ranzalarımız iki katlıydı. Üstümde yatan oğlanın geceleri beli açılıyor, beni ısılatıyordu. Yoksa, iyi çocuktu, epeyce süre katıandım bu duruma. Soğ yanımda, Lom yöresinden Serafim Zerkov yatıyordu. Sıska, dişleri iri ve öne fırlamış bir delikanlıydı, boğuk kalın bir sesi vardı. Geceleri başını başıma dayıyor, kulağıma şöyle fısıldıyordu:

— Makinalı tüfeği alıp, bütün bu subayları, asubayları tepeleyeceğim geliyor. Bizi insan yerine komuyorlar!..

Petko Mitov Vutov'u buldum. Gerçekten iki metre uzunlukta bir dev cüssesi vardı. Sıra olurken ikinci bölüğün «kazığını» o çakıyordu. İlk haftalarda, aylarda yiyecek yetmediği için hep aç geziyordu. Ayarlık yaptım, beni tanıyınca kadar, karavanaların önüne iki kez sıra oluyor, ona daha bir iki parça eklemek almayı başarıyordum.

Akşam yoklamalarında başçavuş, olur olmaz şeylere ilişkin uzun uzun söylevler çekerdi; efendim, yere izmarit atmamalıymışız, efendim, bir nalça bile bulsak, komutanlığa götürüp teslim etmeliymişiz; dolapları nasıl tutmalı, yatak çarşafalarını nasıl germeliymişiz. Biri adımızı çağırınca ya da parmağıyla birimizi gösterince, yanıt verirken haykırmak değil, sesimizin çıktığı kadar bağırarak gerekiyordu. Böylelikle kimin nereli, adının ne olduğunu öğrendik. Vratsa'nın Kunino köyünden Nedyalko Kraçunov'u böyle tanıdım; apak yüzlü, herkese yardım etmeyi seven bir kişiydi. Kaldık ki otuz yıl sonra da onu hep

öyle, hiç değişmemiş buldum, çok iyi, yürekten dostluk kurmuştuk. Onun sayesinde bölüğün deposuna girdim; sık sık oraya çağrılıyor, giysileri dizip naftalinliyor, silâhları yağıyor, aşağı yukarı tutum sahibi olan her başçavuşun toplayıp bir köşeye attığı sayısız ufak tefeği düzene koyuyordum. Depoda yalnız kuş sütü eksikti dersem abartmış sayılmam. Gün geldi, Nedyalko Kraçunov beni yanına yardımcı aldı. Önce tezelden giysilerimi değiştirdim, sonra neyin nereye nasıl konduğunu -özellike mermilerin nerede korunduğunu- öğrendim.

Bizden epey sonra, Vratsa'nın Vranyak köyünden Petko Doçev geldi yanımıza. Yeni erdi o da; dıştan bağımsız bir kişi gibi görünüyordu, saçları uzun; kuşkusuz, uzun saçları geldiği günün saniyesinde «sıfır numara» makineyle kırkıldı. Daha ilk akşam yoklamasında, çevresine bakınmaya bile vakit kalmadan, bölük assubayı sırada kımıldıyor diye onu tokatlamaya başladı. Petko söz söyleyecek oldu, bu da assubayın kudurması için yeterliydi. Onu sıra önüne çıkardı, «uzdur» emri verdikten sonra sağlam bir kızılçık sopasıyla başına, yüzüne, sırtına, nereye rasgelirse vurmaya başladı. Başlarımız eğik, işken cenin bitmesini bekledik. O anda yardımına koşmaya kim cesaret edebilirdi ki?... Bölük, o saat «grup halinde protesto» suçuyla yargılanacaktı. Askeri mahkeme zaten bunu bekliyordu.

Assubay soluk soluğa mırıldanıyordu:

— Bütün komünistler, bundan örnek alsınlar, alsınlar, assubay Petir Aleksandrov'la şaka olmuyor!...

Bilmem, Petko'nun komünist olduğunu önceden biliyorlar mıydı. Assubay, farkında olmadan bana çok mu çok büyük bir yardımda bulunmuştu. Hemen Petko'yla yakınlaştım. Bir gün kantinin ardında yalnız kaldık. Esmer, kısıp, sesli bir er bize yaklaştı. Bi-

zimle tanışmak istedi. Adı İvan Antonov İliyev, Vratsa'nın Rebrkovo köyündenmiş. Bizden çok daha yaşlı, ağırbaşlı bir erkeğe benziyordu. Yüzü, sesi, sözleri, her şey, kendisine güven bağlamamıza yardım ediyordu. Çok geçmedi, sadakatine inanmış olduk. Yeni tanışların çevresi her gün biraz daha genişliyordu. Remsistler, yavaş yavaş, çok dikkatlice yakınlaşıyorduk. Provokatörlerden, rasgele tanışıp yakınlaşmalardan korunuyorduk. Gerçekten dürüst onurlu olanlar belli oluyordu hemencecik. Gerek sözleriyle, gerekse tutumlarıyla faşist kışlasına ve ülkenin siyasetine karşı davranışlarını belirtiveriyorlardı.

Vratsa'nın Roman köyünden Vilko İvanov'la eski erlerin saldırısına birlikte karşı koyarken dostlaştık. Bize saldırıldığında ikimiz karavanaları yıkıyorduk. Hiç sinirlenmeden karavanadaki yağlı suyu, üzerine saldıran iki kişinin başına aktardı, karavanayı savurarak üçüncüsüne vurdu. Talim meydanının ortasına kadar kovaladı üçünü birden. Oysa hantal bir görünümü vardı, kendisini beceriksiz, biraz da aptalca göstermesini başarıyor, pek göze çarp-mıyordu. Pleven'deki dördüncü ordu komutanı general Atanas Stefanov'a ilişkin fıkrayı onun ağzından dinlemiştik. Teftiş sırasında general şöyle demiş: «Buraya aç geldiğinizi biliyorum. Sizi kışlada doyuramayız. Neden biliyor musunuz? Düşünün ki Çar Hazretleri savaş bakanına bir kar topu veriyor; bakan bu kar topunu genel askeri levazım memuruna veriyor, ondan ordu komutanlarına geçiyor top, sonra alay ve tabur komutanlığının elinden levazım memuru ile erzak deposu sorumlusunun ellerine ulaşıyor ve ancak bundan sonra kazana giriyor. Bu kadar elden geçen kar topu bütün olmayacak, eriyecektir kuşkusuz!»

Fıkra, gerçeğin ta kendisiydi aslında. Yiyecek

yetişmiyor, çoğu kez yemekhanede bir kepçe fasulye orbası için kavga yapılıyordu. «Kartopu» çok hırsız ellerden geçiyordu. Öte yandan bizi alabildiğine yoruyorlardı, canımız çıkıyordu koşarken. İlk üç ay her yönce kara bir dönem olarak geçti. Andıme günü yaklaşıyordu; günlerce talim meydanında ayak vurduk, «ara ve vatana karşı ödev ve sadakat» üstüne konferanslar dinledik, gündüz nöbetiliği yaptık, avluyu süpürüp temizledik, nişan aldık, küçük ve büyük âmirlerin zulüm ve eziyetlerine katlandık... Her an izlenip denetlendiğimizi seziyorduk... Biz bütün gün kışla dışında seferde ya da talimdeyken, güvenilir erler yatak odalarını arayıp tarıyorlardı. Hele orada bir şey unutmıyagör!...

Bir gün kışlaya yağlı bir papaz getirdiler, «Tanrı var mı?» konusunda konferans verecekti. Yataklarımıza oturup bekledik. Arkadaşım kulağıma fısıldayarak sordu bir ara: «Papaza soru soracak mıyız?» Evet, anlamında başımı salladım. Papaz, güvenli ve gevrek sesiyle başladı:

— Tanrı vardır, siz bunu kendiniz de hissediyorsunuz. Tanrı her iyi yürekli Hristiyanın ruhundadır...

Vaazını uzun uzun mırıldandı papaz. Bölüm komutanımız kaptan Krum Abacıyev uysalca dinliyordu. Sonunda anlamadığımız birşey var mı diye sordu bize. Tseko el kaldırdı:

— Komutanım, şimdiye kadar kimsenin tanrıyı görüp görmediğini bize açıklayabilir mi?

Komutan öfkeden bembeyaz kesildi. Papaz, yırtıcı bakışlarıyla Tseko'yu süzdü, ama aynı gevrek ve uyumlu sesiyle karşılık verdi:

— Tanrı, evlâtlarım, gözle görünmez, biz onun varlığını yalnız yüreklerimizin içinde duyarız. Biliyorum, sizin aranızda tanrıya inanmıyanlar var, tanrı onların da içindedir; gözlerine görünmüyorsa, imanları olmadığı içindir.

Ertesi pazar kiliseye götürdüler bizi. Ne zaman haç çıkarıp ne zaman çömeleceğimizi iyice öğrenmek için saatlerce idman yaptık önceden.

Andiçme günü bölük dörtgen biçiminde sıra oldu. Orta yerde bir masa, masanın dolayında resmi kişiler ve üç papaz vardı. Ana-babalar yoktu, erlerin yakınları yoktu, halk yoktu. Çilekeş yurdumuzu gerçekten sevdiğimiz için, ona sadık kalacağımıza andıçtık. Çar ve faşistler, varsınlar, onlar için de andıçtığımızı sansınlar.

İki ya da üç gün sonra sınıf dersimiz vardı. Bölük komutanı kaptan Krum Abacıyev odaya çalımlı bir tutumla girdi, yarım ağızla «Rahat!» komutu verdi ve «kutsal Bulgar tahtı»na karşı ödevimizi anlatmaya başladı. Edebiyat dalında deneyleri olduğunu biliyorduk. Monarşiye güzellemelerden oluşan bir kitap yayımlamıştı, belki de o anda bize o kitaptan dizeler okuyordu. Beklemediğimiz bir anda birdenbire sustu ve parmağıyla Tseko'yu göstererek

— Sen çık! dedi... Dolaplar arasındaki geçitte yüzükoyun yat!!

Tseko emri yerine gitirdi. Komutan iri yarı, hamhalat ve akıldan biraz noksan olan domuzcu Atse Boskov'u çağırdı sonra, dolaplardan birinin üstüne çıkmasını söyledi. Hepimiz dilimizi yutmuştuk. «Ne yapmayı düşünüyor acaba?» diye soruyorduk kendikendimize. «Yine işkence mi yoksa?»

Atse ikircimlik geçirdi. Korkmuş ve kıpkızıl kesilmiş olarak dolaba tırmandı, eğilip aşağıya, yerde yatan Tseko'ya baktı. Komutan emir verdi:

— Atla aşağı!

Atse çaresizce gözlerini alabildiğine açmış, ne yapacağını bilemiyordu. Kurumuş dudaklarından iki sözcük fırladı:

— İstemem, komutanım!

— İstemez misin? diye güldü kaptan, böğürür-

cesine, tabanca kılıfının düğmelerini çözmeye başladı.

Atse atladı dolabın üstünden. Yatak odası vahşice bir uğultuyla inledi. Yedi yıl önce muhtar döerken ben de böyle bağırmıştım; onu anıdım. Yerimde duramadım, kalktım. Tseko'nun ağzından kan gelmişti. Atse, bir köşeye büzülmüş, hıçkırıyordu. Bölük ayağa kalkmıştı; komutanı saran çember daraldıkça daralıyordu. Beñzi uçtu adamın. Geri geri çekildi, biz Tseko'yu kucaklayıp hastaneye götürürken tek söz söyleyemedi.

Kış bastı. Kent ve kışla kar altında kaldı. Kışla-yı bir haber dolaştı: İzinli gidilecek! Listede ben de vardım. Ot şilte içine epeyce mermi gizlemiştim. Tek başıma çıkarmayayım, tehlikeli olur diye düşündüğüm için, yatak arkadaşım Serafim'in yardımını aradım. Gözleri ışıldadı, ama korkudan değil, korkmadı hiç. Gece yarısı hepsini çıkarıp galeta torbasına yerleştirdik.

— Sen delisin valla; diye fısıldadı. Koskoca bir depo kadar mermi toplamışsın. Nereden bunlar?

— Atışlardan artırarak biriktirdim.

Ne biriktirmesi! Nedyalko Kraçunov'la birlikte, bölük deposundan aşmıştık, bizi oraya işe çağırdıkları zamanlarda. Serafim bu yalana belki inanmadı, ama sustu.

Yirmidört saatlik izin de izin mi? Gözümü açıp kapayınca dek geçecek. Ama bu izin işime çok yarırıyordu, zamanıydı. Mermileri orada tutamazdım daha fazla. Gizli yoklamalarda bulup çıkarırlardı ortaya...

Babam, mermilerle, iki potin boyasına dolduğum makina yağını görünce, biraz tedirgin oldu, başını sallıyarak, düşünceli:

— Pekiyi yakalamırsan? dedi. Bir daha böyle şey-

ler yapma!.. Hazır bu konuyu açmışken, sana bir tüfek göstereyim, bana biraz yabancı geldi, anlayamadım; gör bakalım sen ne diyeceksin.

Çulha silindirine benzeyen birşey çıkarıp getirdi. İçinde, kısa namlulu bir manliher karabinası. Böyle bir silâh palto ya da kaputun altında rahatça taşınabilir. Söktüm, temizleyip yağladım ve yeniden taktıktan sonra, baham alıp yerine götürdü yine. Bana böyle şeyler yapma, diyor ya, kendisi tepeden tırnağa silâhlanmış hak; Karadağ savaşından kalma, silindirli bir tabanca, bir karabina... El bombasını bir zamanlar ben patlatmıştım, ama tek o muydu acaba?...

Mako'yu bulup, içimde biriken duygu ve izlenimlerin hepsini anlattım, iğneden ipliğe kadar. Yeni tanıdıklarımın kimler ve nasıl kişiler olduklarını sordu. Petko Mitov'tan, başlayarak hepsinin adlarını sayıp sıraladım: Virbitsa'lı Tseko Vliçkov, Suhaçe'den İvan Netsov, Draşan'lı İvan Hristov İvançev. Kamenno Pole köyünden Dimitir Kitov Genov ile Vasil Kristev Tsvetkov, Byala Slatina'lı Lüben Markov Todorov, Lilâçe'li Lüben Vasilev Petrov, Kuniño'dan Nedyalko Lalov Kraçunov, Rabirkovo'dan İvan Antonov İlijev, Byala Stalina'dan Neyko Yotov Gulinov, Dupni Vrih'tan Georgi Kojuharov...

Mako güldü:

— Senin saydıkların koskoca bir müfreze yapar, dedi. Peki, ama sinyal verilince onlardan kaç partizan olur ya?

— Hepsil! diye yanıtladım ateşlenerek.

— Hadi in biraz, fazla attın. Sözle herkes yiğittir, ama can tatlı, iş ciddiye sardı mı...

Çocukların tümünün temiz, dürüst çocuklar olduklarına, özveriye hazır olduklarına Mako'yu inandırmaya çalıştım. Sözümü kesti:

— Herkesin sözde değil, ideallerimize bağlı ol-

duğunu eylemde göstereceği gün de gelecek, dedi. Şimdilik kışladan ayrılmak gibi bir sorun yok ortada. Bizim yörede silâhlı savaşım daha yığınsal bir nitelik almadı.

Kendimi tutamadım:

— Ne yazık!

— Yazık-mazık, durum böyle şimdilik! İnsanlar birer birer ele alınacak, tüm kişisel özellikleriyle ölçülüp tartılacak... Kimleri partizanlığa, kimileri başka işlere elverişli olabilir. Yine sorumlu iş, ama sırasına ve özelliğine göre başka ödevle yükümlenebilir...

İzin saatleri gelip geçti. Kışlaya döndüm ve başçavuşun dolabına pişmiş bir piliç soktum, gizlice; daha ben giderken, «Bak, dolabım olduğunu sakın unutma!» demişti. Ben de unuttum.

Mako'dan aldığım dersi Petko'ya aktardım. Anladığını göstererek başını sallıyordu:

— Anlaşıldı. Kış mevsimi, ormana çıkmak için elverişli değil. Bekliyeceğiz!

Stalingrad yakınlarında 33 bin Hitler er ve subayını çember içine alan Kızıl Ordun'un utku haberi, yıldırım hızıyla bize de geldi. Çocuklar gibi sevinirdük. Faşist tümenlerinin kurtulması duasına göturdüler bizi, başkalarının acı ve tasası karşısında içimiz sevinçle doldu. 1943'ün kışında Paulus'un askerlerini ne dua, ne de üfürükçülük kurtarabildi.

Bizim bölüğümüzde Vratsa'lı bir oğlan vardı; Boris Barzov'tu adı. Esmerimsi, uysal bir genç, komutanlığın çok iyi tutumu vardı ona karşı. Yazık ki, kent içine sık sık çıkmalarından yararlanmayı çok geç akıl ettik. İleri görüşlü bir genç olduğunu çok geç anladık.

Boris bir gün hepimizde çok büyük etki bıra-

kan bir haber getirdi: Lise öğrencisi bir genç, bir polis ajanını kurşunlamıştı. Bu olaya ilişkin ayrıntıları daha sonra öğrendim.

12 Şubat 1943 gününün sabahı Vratsa il polis müdürlüğünün sivil ajanı Nikola Hacı Antonov, tehlikeli bir gizli eyleme katıldığı gerekçesiyle sekizinci sınıf öğrencisi olan Nikola Markov Nikolov'u tutuklama emri almış. Nikola, 14 Ekim 1923 doğumluydu, Vratsa'nın Lüti Brod köyünden oluyordu.

Ajan, kendisine eşlik eden Hubevene köyünden beşinci sınıf öğrencisi brannik Petır Petkov Pelov'la birlikte, ders saatinde sınıfa giriyor. Tutukluyu polis karakoluna götürecekler. Okul avlusundan uzaklaşır uzaklaşmaz, Nikola Markov tabancayı çekerek iki el ateş ediyor, adam o an ölüyor. İvan gizlenmeyi dene de brannik onu ele veriyor. Mahkeme idam kararı veriyor Nikola'ya, 13 Ekim günü Vratsa hapisanesinde karar yerine getiriliyor.

Ansiyorum, olayı epeyce bir süre, çok sakınarak yorumlamıştık. Kadrolu assubaylardan iki kişinin şöyle konuştuğunu duyanlar olmuştu:

— Mademki öğrenciler de polislerle ateş etmeye başladı, yarın askerlerin ne yapacaklarını tasarımılayabilirsin. İsterlerse, bizim hepimizi tepelerler! Ellerinde silâh da var, cephane de.

Özel taburda üç takımılık yeni bir bölük oluşturulacağı söz konusu edilmeye başlamıştı; takımlardan biri köprücülük, ikincisi kimya, üçüncüsü de istihkâm-saldırı takımı olacaktı. Bu yeni bölüğe aday çıksak çıkmasak mı diye düşünmeye, oradaki durumun artı ve eksilerini değerlendirmeye başlamıştık ki, bir gün tüm devrimci gençler, kendimizi bu bölükte buluvermiştik. Eski komutanlarımız, zaman bu zamandır, diyerek bütün «kuşklar»dan kurtulmak istemişlerdi. Varsın kafalarını başkaları kırsın bizimle, gibisinden. **Ne var ki pek iyi olmamıştı bu. Birden**

öteki bölüklerle ilişkimizin kesilmiş olduğunu anladık, hangi bölükte kimê, nasıl gence güveneceğimizi bilemiyorduk.

Ben istihkâmcı-saldırı takımında, Petro Doçev, Petko Mitov, Slavço Trifonov, Boris Barzov ve Zdravko Spasov gibi, güvenilir arkadaşların arasına düşmüştüm. Kimyevi savaş gazlarını nasıl kullanıp, onlardan nasıl korunmamız gerektiği konusunda eğitiliyor, el altında bulunan gereçlerle köprü yapmayı öğreniyorduk; el bombalarıyla birkaç kez atış da yaptık. Özel olarak çatılmış bir iskelenin ikinci katına atıyorduk el bombalarını. Aklımdan «... yirmibir, yirmiiki, yirmiüç...» diye sayıyor, sonra fırlatıyordum bombayı. Bir çatırtı kopuyor, ben istihkâmda büzülmüş bir durumda saçılan toprağın düşmesini, gürültünün kesilmesini bekliyordum. Baş ucumda bir ses duyuyordum sonra:

— Bravo yiğit! İsabet işte buna denir!...,
Bununla üç gün sıra izni kopartmıştım.

Annem-babam beni görünce sevindiler. Bir ara babam kolumdan tutarak beni bir yana çekti, git, dedi, mahzende bir adam seni görmek istiyor. Durakladım bir an, bizim soğuk ve kullanışsız mahzende duran kişi kim ola ki?...

Küçük pencereden içeri hafif bir sabah aydınlığı doluyordu. Tanımadığım adam oturduğu minderden kalktı ve sağlamca elimi sıktı. Bir yandan büyükçe bir sepet çekip karşısına oturdum. Kemerine sokulmuş tabanca görünüyor. Adam gözlerime dik dik bakarak bakışlarımı izledikten sonra gülümsedi ve dostça elini omzuma koydu. Kışlada günlerimin nasıl geçtiğini soruyor, kimlerle ilişkin kurduğum, Doğru cephesinden gelen haberlerin nasıl karşılandığı, kesintisiz izlenme ve casusluk ortamında düşünüş arkadaşlarının kolay mı, zor mu bulunduğu üstüne bilgi istiyordum.

Davranışı ve soru sorma yöntemiyle yabancı adam saygımı kazanmıştı. Gizlendiğine göre, nasıl bir adam olduğu apaçıktı. Son olarak şöyle dedi:

— Şimdilik bizim için bir numaralı sorun, silâh sorunudur!

— Bir kolayı olsa da, bütün bölüğün cephaneliğini kaldırıp çıkarsam, ama olur mu, nasıl olur bilmem, dedim, dalarak pırıl pırıl ışılan manliher tüfeklerini, karabinaları, mermi dolu kargılıkları, bir ehram biçiminde yığılı getirdim gözlerimin önüne.

Adam, sözümü kesti:

— Bunu yapmaya giriştiğin an kapana düşersiniz dedi... Yoo, öyle olmayacak, başka yollar aramak gerek.

Öğütlerini dinledim, dikkatli davranacağımıza, silâh ve cephane çıkarmak için her olanaktan, her fırsattan yararlanacağımıza söz verdim.

Çevren Bryag'da il sekreteri Grigor Vilev'le tanışmam böyle olmuştu. Yalnız gençlerce değil, bizim oralarda polis tarafından da iyi bilinen bir kişiydi Vilev.

Bizim istihkâmcı-saldırı bölüğü, kısa bir süre içinde doğrudan alaya bağlı olma hakkı kazanmıştı. Baharın gelmesiyle sahra eğitimine çıkmalarımız da sıklaşmıştı. Köprü ve demiryolları yıkmakta özen gösteriyor, tel örgülerin altından sürünerek geçiyor, telleri makasla kesmeyi öğreniyorduk; çeşitli yerlerden geçitler yapıyor, tahtadan yapılmış tank maketlerini havaya uçuruyorduk. Kısacası, kundakçılıkta ustalaşıyorduk süresiz. Gücümün yeterince örnek olmaya, bize gösterilen, öğretilen herşeyi bellemeye çalışıyordum. Çağırıp beni anti-faşist savaşımçıların sıralarına alacakları günü sabırsızlıkla bekliyordum. Ne var ki, zaman akıp gidiyor, bölükte yaşam olaysızca geçiyordu ve ben hiçbir yerden bir sinyal almadığım için arkadaşların beni unuttuğunu düşün-

meşe başlıyordum. Alay hafiyelerinin gözünden gizli, şu ya da bu hedefi havaya uçurmak için ne ölçüde patlayıcı madde kullanacağımızı biz kendimiz kararlaştırdığımız için, çoğunca kurnazlığa baş vuraarak, ateşleme kapsülleri ve trolit paketleri artırıyor, gizliyorduk. Kimileri balık avcılığında kullanmak için biriktiriyordu bunları, kimileri de -benim gibiler- daha başka amaçlar için gizliyordu. Bölük komutanımız pek o denli titiz davranmadığı, yeterince hesap aramadığı için, bundan alabildiğine yararlanıyorduk.

1943'ün Nisanında gizli ve açık yollardan Parti Merkez Komitesi'nin çok önemli bir karar aldığını öğrenmiştim: Ülke 12 ayaklanma operatif alanında (VOZ) bölünmüştü, her alanın başında bir alan kurmayı vardı ve bütün alanların yönetim ve yürütümü Genel Kurmay'a bağlanıyordu. Halk Kurtuluş Ayaklanma Ordusu (NOVA) nın temelleri atılmış oluyordu bununla.

Bu alanların bileşimini daha somut olarak devrimin utkusundan sonra öğrendim; şöyleydi:

Birinci alanın merkezi Sofya, İkincinin Plovdiv, Üçüncünün Pazarcık, Dördüncünün Gorna Cumaya (şimdi Blagoevgrad), Beşincinin Stara Zagora, Altıncının Yambol, Yedincinin Haskovo, Sekizincinin Gorna Oryahovitsa, Dokuzuncunun Şumen, Onuncunun Varna Onbirincinin Plevne, Onikincinin Vratsa, Ferdinand (şimdi Mihaylovgrad) oluyordu. Bizim Onbirinci Ayaklanma Operatif Alanı'nın başında bulunanlar: Peko Pelovski, komutan, Peko Takov, politkomiser, Stoyan Edrev de kurmay başkanı.

Onbirinci Ayaklanma Operatif Alanı'nın komutanlığı, alanı, merkezleri Plevne, Loveç ve Çerven Bryag olmak üzere, üç bölgeye bölmeyi kararlaştırdı.

Bizim Çerven Bryag parti ili, coğrafyası bakımından, koşullu olarak iki kesime ayrılıyordu ki. İskir ırmağı, oralarında bir cesit sınır görevi görüyordu.

Lukovit, Teteven ve oralara yakın bulunan yörelere polit-komiser Toma Stefanov, Byala Slatina ve Or-yahovo yörelerine ve bunlara bağlı daha büyükçe köylere polit-komiser de Mišo Kotsev olmuştu. Çerven Bryag ve dolayındaki köylerin polit-komiserliği de Grigor Vilev'e emanet edilmişti. İl Komitesi, çetelerin büyüyerek müfrezeye dönüşmesi yönünde çok etkin çaba göstermeye başladı. Neden sonra bu ilde «Georgi Benkovski» ve «Vilko Dede» müfrezeleri oluşacaktı.

Şunu belirtmeliyiz ki, Peko Takov başlangıçtan sonuna dek, Parti İl Komitesi sekreteri olmaktan başka, Çerven Bryag operatif bölgesinin askeri komutanıydı aynı zamanda.

Faşist kışlanın duvarları arasında kapalı kalan bizler, savaşımın gittikçe daha etkinleştiğini, daha amansız olduğunu sevir, bu savaşımın dışında kalmanın üzüncü altında eziliyorduk. Gerçi moralimiz artıyordu günden güne ve -zaptedilmez, taşkın kişiler değil miydik- alabildiğine, savaşıma katılmak için sabırsızlık duyduğumuzu belirtmek için umarlar arıyorduk. Söz gelişi, bir gün, elektrik ağında kontak yapmayı, kışlayı karanlıkta bırakmayı kararlaştırdık. Künino'lu Todor Petrov İvanov bu kontak işini üzerine aldı ve karakolun gözleri önünde, tekniğin bütün kurallarına uygun bir biçimde yaptı. Bu eylemi bundan sonra iki üç gece daha yineledik. İstihbarat Servisi ortaya çıkmak zorunda kaldı. Mimli askerleri bir bir çağırıyor ve iyice bir coptan geçiriyordu. Bundan sonra adamın adı «Cop Tseko» oldu. Ama sorgucular, temelli birşey elde edemediler. Korunma amacıyla «tehlikeli elemanları» başka yerlere göndermekle kaldılar yalnızca. Demek ki, tümen komutanlığı görünüşte şimdilik zararsız gibi beliren direniş olgularını doğru bir açıdan yorumluyormuş. Alaylara gönderilen bir mektupta şöyle deniyordu: « Azılı

ve açık komünist olarak suçlandırılmış gençlerin askerlik borçlarını ödemek için kışlaya alınmamaları komutana karşın, her nasılsa böyleleri kışlalarda var... Kimi gençler de var ki, komünizme kazanılmaları kışlaya geldikten sonra olmuştur...»

Topladığımız, mermi, kapsül, trotil ve ateşleme fitillerini kışladan dışarı çıkarmanın zamanı gelip çatmıştı. Hidrellez günü bizim köylerde panayırlar başladığını Petko Mitov'la ikimiz komutanlığa rapor ettik. Nedyalko Lalov, babamın ismarlamış olduğu harbiyi yapmıştı. Kapıdan biraz zor çıkardık. İki metrelik Petko'nun aksaması gerekmişti; paçasının içine soktuğu için, yürümesine engel oluyordu. Ancak tirene bindiğimiz zaman harbiyi çıkarıp «aksamaktan» kurtulmuştu.

Köyle yine tatlı bir sürprizle yüzyüze geldim. Grigor Vilev bu kez de bizdeydi. Uzun boylu konuştuk. Ne var ki, Mako Dakov o sırada Sofya'da bulunuyordu, oysa onu öylesine görmek istiyordum ki!...

İdarecilerin yiğitlik günü diye adlandırdıkları Hidrellez'den sonra, bir söylenti duyuldu: «Kurtarılan topraklara» gidilecekmiş. Ne ki, yalan çıktı. Bizim yerimize, daha yaşlı kuradan kişileri topladılar ve bir akşam sessizce tirene bindirdiler. Biz savaş ustalığı benimsemekte devam ediyor, yakında illegallığe çıkmak sinyali verileceğini, düşmanla yüzyüze çarpışacağımız günü bekliyorduk. Ne yazık ki, böyle bir sinyal, bize değil, başkalarına geliyordu. Biz şimdilik çorbayı kaşıkıyor, mermi paketleri, trotil kalıpları çalıyor, önünde sonunda orıları işe koşacağımız gün gelir umuduyla yaşıyorduk,

SİLÂH DEPOSUNUN ANAHTARLARI

Kışlada gösterdiğim gayret ve özen, iyi sonuç

verdi. Butov Dol'daki silâh depolarının anahtarlarını bana teslim ettiler. İlk bakışta belki tuhaf görünür: Ama gerçek.

Nasıl oldu, biliyor musunuz?

Grigor Vilev'in, «Bizim için en önemli sorun, silâh sorunudur!» sözleri, hiç mi hiç aklımdan çıkmıyordu. Silâh tamiri işliğinin çevresinde dolaşmaya başladım, durmadan. Koynare köyünden olan Mato Petrov, bir gün bana gizlice, oraya işe yarar bir adam arandığını söyledi. Çok çok düşünmeden daldım işliğe. Assubayın biri, kollarını sıvamış, bir makinelili tüfeği söküyordu.

— Ne var, delikanlı? diye sordu bana.

— Hiç, şöyle bakayım dedim.

— Teknikten çıkıyor musun?

— Biraz tornacılık, biraz da tesviyecilik gelir elimden...

— Hah, bize tam böylesi lâzım...

Dut ağaçlarının ordaki yaz yemekhanesinde akşam yemeği yiyorduk; borazan, «Dikkat» borusu çaldı. Yaşlı, cansız bir başçavuş oralarda bulunan sıralardan birine çıkmış, inceciğ bir sesle konuşuyordu:

— «İçinizde, silâh onarımından anlayan biri var mı ve onarım atelyesinde çalışmak istiyor mu?

Birkaç saniye bekledim. İçimden de, sakın kimse benden önce sesini çıkarmasın, diye dua ediyordum. Ciğerlerime hava toplıyarak, var sesimle haykırdım: «Beeen, başçavuşum!»

Takımda herkes yıldırımla vurulmuşa döndü. Başçavuş yanıma geldi, beni dalgın dalgın süzdü, adımı yazdı. İşliğe aktarılmam tasasını düşünmemeliymişim, yarın doğruca oraya gitmeliymişim.

Ertesi sabah oradaydım artık. Başçavuş Toşev, vakit kaybetmeden elime büyük bir defter uzattı:

— Buraya, onarıma getirilen silâhların numarasını ve türünü yazacaksın. Aldığını imza karşılığın-

da alıp, imza karşılığında veriyorsun!...

Silâh onarımından ne anladığımı sormadı bile. Askerlik yürümeğe başladı. Sabahları, silâhları onarıma kabul ettiğimiz kalem odasına savaş tatbikatına giderken giydiği üniformasıyla üsteğmen Vasilev uğruyordu. Seferber edilmiş yedek subaylar böyle giysiyle geziyorlardı. Cebinde bir deste anahtarı cıngırdatıyor, dosyalara bir göz attıktan sonra, çekip gidiyordu. Günün birinde bu iyi yürekli sarışın adam:

— İşte, Butov Dol'daki silâh depolarının anahtarları! dedi. Şimdi oraya seninle birlikte gideceğiz; ne yapması gerektiğini açıklar gösteririm, sonra sen asker grupları çağırır, sıra, düzen yaratırsın. İyi kontrol edeceksin ama! Senden istediğim, kaliteli iş ve hiç bir şeye dokunmamak.

Böyle bir mutluluğu düşleyemezdim bile! Bir cebimde alayın silâh depolarının anahtarları, öteki cebimde de mühür bulunsun! Yüreğim sevinçten çatlıyacaktı neredeyse.

Üsteğmen Vasilev'in güvenini kazanmaya çalıştım. Bölüklerden gönderilen erlere, silâhları parlayınca dek sildiriyor, düzenli olarak yağlanmalarına dikkat gösteriyor ve mermi, sandıklarını, elbombası mayın sandıklarını, verilen talimata göre, gerilmiş bir ip düzlüğünde dizdiriyordum. Gösterilen işi bitirdikleri zaman da, üstlerini başlarını arıyor, ancak bundan sonra «Serbestsiniz!» diyordum.

Zorunluydum böyle davranmaya. Grubumuzla ilgili birşeyler sezinledilerse, üsteğmen Vasilev, anahtarları beni sınamak için vermiş olabilirdi. Depoların kapılarını mühürlmeden önce, karakol komutanını çağırıyor, saati tam olarak onun gözleri önünde yazıyor ve imzaya karşılık, orayı nöbete teslim ediyordum. Üsteğmen benim ukalâlığımdan hoşnuttu, kimi günlerce yanıma uğramıyor, anahtarlar bende kalıyordu.

Yerime işliğı, İvan Vatov'u aldirmayı başardım; İvan, Vratsa'nın Virovsko köyündendi, kısa boyluydu, biraz kamburca bir görünümü vardı. Bana çok yalvardı da, sözünden çıkamadım. Oysa, silâh onarımından, teknikten haberi yoktu, aşçı yardımcılığı yapmıştı önceden. İnsanın içine işleyen bir uysallığı vardı; her türlü yardımda bulunmaya hazır, bir iş buyurduğum vakit koş a koş a yapıyordu.

Haziran 1943'de babama mektup yazdım, hemen gelmesini, darda olduğumu bildirdim. Adamcağız telâşlanmış geldi. Kışla alanına girmesine izin verildi, oturduk, torbacığında ne getirdiyse yedik; yüzünde gerginlik mi, sabırsızlık mı, bekleyiş ve korku mu, daha nasıl duygunun izi yoktu! Herşeye karşın, kendisini niçin çağırdığımı sormadı, sormadı. Anahtarları gösterdim, vagonla cephaneye sahip olduğumu söyledim. O ise, zavallı, titremeye başladı, yalnızca:

— Demek, bir kamyon yükletebilinir, ha? diye-bildi.

— İki kamyon bile kaldırabiliriz. Kamen yol-daşa (Grigor Vilev) dediklerimi ilet. Zaman kaybetmi-yelim, anahtarların daha ne kadar bende kalacağı belli değil...

Beklemeye başladım; günler sıralanıp geçiyordu. Her gece düşlerimde, farlarıyla karanlığı yaran kamyonlar görüyordum. Bir sıra mermi sandığı diziyor, bir sıra el bombası sandıkları, bir sıra tüfekte mitralyöz bir sıra barut, tabanca... yükletiyordum kamyonlara. Şoför gaza basıyor, ben onun yanında, Drenovitsa'nın yolunu gösteriyorum. Orada gizli bir sığınak buluyoruz, sonra yeniden gerisin geriye, ikinci sefere dönüyoruz. Petro, Neyko, Nedyalko ve Savço, beni bekliyorlar, kamyonu yeniden dolduruyoruz, sonra kışlaya artık dönmemek üzere hepimiz kamyonun üstüne biniyoruz...

Sabahları halden hamurdan kesilmiş uyanıyorum. Düşünde de olsa, iki kamyon cephaneye yükletip indirmek kolay değil... Zorlu zamanlardı. Monarşi-faşizm çok büyük kadroya sahipti ve her muhafefet eylemini gözü açık izliyordu.

O yaz günlerinde bizim oralarda gerçekleştirilen kundakçılıkla ilgili haberler aldım. Onları daha derin boylu olarak Vilço Himirski anlatıyor anılarında: «Mişo Kotsev'le ikimiz, Veslets'in Orlov Vrih tepesinde konaklamıştık ve orada, Suhaçe köyünde buğday demetlerinin ateşe verdiğini, polisin gelip çok sayıda genci tutukladığını öğrendik. İvan Hristov Pekov kaçıp gizlenmişti. (27 Temmuz 1943- y.n.) Onu kabul ettik ve Orlov Vrih tepesi dolaylarına, Veslets dağına döndük. Kısa süre sonra (17 Ağustos 1943 - y.n.) Kamenno Pole köyünden İliya Kirkov da gizliliğe geçti. Sonra kışladan Vuto Hristov Pekov kaçtı, Suhaçe köyünden...»

Ben artık kışlada kendimi zor zaptedebiliyordum.

ASKER KAÇAKLIĞI

Günler gittikçe kısalıyordu. 1943'ün güzü geldim, geliyorum diyordu. Kışla ve Butov Dol çevrelerinde otlar, ilk kırılgıların yakıcı etkisi altında soldu sarardı. Vratsa Balkan'ının eteklerinde yamaçlar, kil sarısı, açık kırmızı ve güneş ışınlarından saydamlaşan zarif bir menekşe moru renklerinin bolluğu içinde titreyiyor. Havada kuru pelin, olgun üzüm ve taze süt mısırsı kokusu var... Bu eşsiz, bu yumuşak ve betimlenmesi olanaksız güzelliğe bakıyorsun da, içinde adını bulamadığın bir duygunun ürpertisi uyanıyor; kendini daha biraz iyi yürekli, daha biraz bilge, daha biraz güçlü, ama biraz da üzgün buluyorsun. Belki de, bulutların ardına daha sıkça gizlenen güneşe kar-

şı özlem giriyor araya ya da çocukluğundan kalmış bir anı. Güz gelince, ırmak kıyısındaki çocuk deliceliklerinin, bostanlara baskınların sonu geliyor... Yine okul, yine dersler başlıyor...

Okşarcasına sıcak bir pazar gününü anıyorum. 3 Ekim 1943'dü. Birkaç er güneşte kızdırıyorduk kendimizi, kapıda bekçi duran er geldi, beni çağırdı. Arayan Mako Dakov'tu. Kardeşçe kucaklaştık, onu bir kenara çektim ve sorduğu ilk soru karşısında şaşırdım kaldım:

— Çıkmaya hazır mısınız?

— Ne demek o, hazır mısınız? diye sordum, kekeliyerek.

— Sizi dağa çıkarmaya geldim.

— Bugün pazar, çocuklar izinli, diye, karmakarışık birşeyler söylemeye çalışıyordum. Peki, silâhı ne yapacağız? Kamyon getirdin mi?

Yüzünde bir gülümseme dondu kaldı. Omuzlarını oynattı:

— Simeon, seni anlayamıyorum doğrusu. Bir aydan beri illegalim. Buraya gelip, sizi buradan götürmemi emrettiler. Kaç kişi hazırsanız, o kadar kişi çekip gideceğiz. Çok vaktimiz yok.

— Ne oldu ya? dedim sıkılarak. Benim plânım başkaydı. Babamı buraya çağırdım, herşeyi anlattım iğneden ipliğe dek...

Kafamın içinde yangın vardı. Ben faşist kışlardan kaçmayı başka türlü tasarımıyordum. Babam, elimde neler bulunduğunu gözleriyle gördü. Önerimi iletmiştir, kuşum yok. Grigor Vilev'in sözlerini de iyi hatırlıyorum ;Mako ise, durumdan habersiz bak. Böyle bal gibi bir olanağa yüz çevirmek, ondan yararlanmamak, doğrusu ya, gözüme bir büyük suç gibi görünüyordu; tartışıp yakınmak, beni buradan elimde, olmayacak bir tüfekte kaçırmak için Mako'yu gönderenleri görüp konuşmak istiyordu canım. Ne

var ki, bilincim, emre uyman gereklidir, diyordu bana; kanımca, depolara el koyarsak bizim yörede savaşımın ölçüleri daha da derinleşip genişliyeceğine inansam da, boyun eğmek zorundaydım.

Hastane dolaylarından geçirdim Mako'yu. Taş-yoluna koşut olan, hemen hemen insan boyunca uzun, sık karamuk otuyla kaplı uçurumun başında görüşmeyi kararlaştırdık. Aklıma ilk gelen ve ilk aradığım kişi, Petko Doçev Stamenov'tu. Ben söyle-yince, ilk anda duraksadı galiba; akşama nöbetçiy-miş. Ötekileri aramaya koyuldum. Ama kimi, nerede arayabilirdim? Pazardı, herkes gözünün gördüğü yö-nü tutmuştu. Birinci bölükten İvan Antonov'u bul-dum. Yüksek ateşi vardı, odada yatıyor, ertesi gün hastaneye kaldırılacakmış. Yine taş vurduk. Nedyalko Lalov da yoktu ortalarda. İvan, bileğinden sa-atını çıkarıp bana verdi. Gözlerinden bir dizi yaş yu-varlandı.

Öteki arkadaşları aklımdan geçirdim bir bir. Yeniden Petko'nun yanına döndüm. Nöbetçi olarak kendisini Savço Trifonov'un değiştirmesini önerdim. Savço zaten benimle gelemezdi, ayağının başparma-ğını mermi yalamış, ameliyat olmuştu. Kışla içinde nalınla aksayıp dolaşıyordu. Petko razı oldu. Hafif bir kurnazlığa baş vurduk: Breste köyünden olan asubay adayı Yordan Stoykov'u, değişimi yapmaya kandıracaktık. Onunla ortaokuldan tanışıyorduk. Kış-lada ciddi, ama doğrulukçu bir mangabaşı izlenimi yapmıştı.

Petko'yla tam saat 22'de yola çıkmayı kararlaştırdık. Askerler akşam yemeğinde iken, bütün eş-yalarımı taşımayı başardım: tüfek, sırt çantası, kargılık, cepbane, kaput bezleri... ...Hastane yanındaki çamların içine gizledim tümünü. Petko dönüp geldi ve tam neler yaptığımı kendisine anlatacağım sırada, aksaya aksaya Savço gelip sokuldu bize, gözle-

rini gözlerimizde gezdirdi bir süre ve usullacık sordu:

— Benden ne istiyorsunuz? Sakın yalan söylemeye kalkışmayın, ben sizin cancağızlarınızı biliyorum!..

Çare yok, söyledik gerçeği. Ama başımıza belâ aldık. Çevresinden sakınmadan, yüksek sesle söylenmeye başladı, biz nasıl arkadaşmışız, arkadaşlarımızı neden yol üstünde bırakmışız! Bir tanksavar silâhını bulup getirdi, armağan olsun diye Petko'ya vermeye çalışıyordu. Onu yarın ondan isteyeceklerdi, bu nedenle almadık. Yordan'a da acıyordum. Bizim kaçaklığımıza yardımda bulunduğu açıklanırsa, sorgusuz, dayaksız kurtulmayacaktı nasıl olsa.

Gürleşmiş karamuk otları yüzümüze çarpıyordu. Ağustosböcekleri yarışırçasına bağıırıyorlardı. Yoksa, ortalıkta ölümcül bir sessizlik egemendi. Yakınlarda bir yerde Mako bekliyecekti bizi. Hafifçe ısılk çaldım. Karşılık yok. Parolayı söyledim. Yine yok karşılık. İki üç adım yana gidince, sağlam bir horultu duydum. Ayak seslerini duymuş olacak ki, kesti horuldamasını. Acele haber ettim.

— Hey! dedi, biraz suçlu sayarak kendisini, Uyumuşum be, anasına yandığım... İki gecedir at gibi dolaşıp duruyorum, yorgunluk yendi en sonunda.

Getirdiğim silâhları gösterdim. Onun için İvan Vatov'un karabinasını çalmıştım. Biri duyar diye korkmadan, şappadak öptü karabinayı. Koruna koruna taşıyoluna çıktık, üçyüz metre yürüdükten sonra, sapları kesilmiş bir mısır tarlasına daldık. Daha toplanmamış kabaklar, susaklar vardı tarlada, yürürken hiç arasız bunlara köstekleniyorduk. Adımlarımızı sıklaştırmalıydık durmadan; ortalık aydınlanmadan önce Vratsa dolaylarındaki köylerden

uzaklaşmamız gerekiyordu. Yükseklikleri soluk soluğa geçtik ve kilometrelerce ötelere vardığımız zaman, ağaçların, kayaların ve fundalıkların kara silüetlerinin gittikçe nasıl sezilir bir biçimde bize yaklaştıklarını sezmeye başlamıştık; tan yeri ağarıyordu neredeyse. Derin nefes aldık: «Faşist kışlaya son! Son, bir yıllık özleme!»

Oysa genel olarak faşizmin sonuna daha çok vardı. Yeni dönem şimdi başlıyor, partizan savaşımı şimdi başlıyordu.

GEZİP DOLAŞMALARIMIZ VE AÇLIK

Mako'nun kılavuzluk niteliklerini küçümsemeye hakkımız yoktu doğrusu. Tarla ve bahçelerden, çayırıklardan yolunu şaşmadan geçirdi bizi. Şoselerden, bağlıklar içine serpilmiş yazlık evlerden kaçınıyordu. Bir ara doğrultusu yanlış gibime bile geldi. Büyük bir tepenin altında sabahı bulduk. Kuşlar, ağaçların dallarında şarkılarına başlamak üzereydiler. Çiğli otların ve karamukların içinden geçerken belimize dek ıslanmıştık. Mako'ya, nereye gittiğimizi söyleyebilir mi, diye soruyorduk; yorgun argın bize: «Korkmayın, ben işimi bilirim!» diye karşılık veriyordu. Ne de olsa, askerde eğitim görmüştük, yönelim tasarımız vardı yeterince. Önce doğuya doğru yürüdük, sonra güney-doğuya dümen kırdık, sabah olunca da güney-batıda bulduk kendimizi. Amaçsız olarak bir yerde dönüp durmuyor muyduk acaba, asıl doğrultuyu körü körüne bulmaya çalışmıyormuyduk? Böyle sürüp giderse, uzağa erişmiyeceğimiz, bir pusuya düşeceğimiz kanısındaydım. Aklımın ucundan olası bir kapana düşmek tehlikesi geçtikçe, içim ürperiyordu. Alayı ayağa kaldırıp peşimize düşerlerse, kolayca kurtulamıyacaktık.

Yorgunluk, korkulu düşünceleri üsteliyordu. Ağacı sık bir elverişli yer bularak, gündüzü orada geçirmeyi kararlaştırdık. Gözlerimi yumuyor, ama bir türlü uyuyamıyordum. Sırsıklam ıslanmış şayak pantolon ayaklarımı tırmalıyor, çıkarıp ayağımdan atacağım geliyordu, ama nerede o cesaret?.. Gelip izimizi bulmasınlar, iç donla nasıl kaçılır?...

Aşağı yukarı iki saat sonra ağır ağır ayak sesi işitildi. Çemberleme savunı pozisyonu aldık. İri yarı görünüşte bir adam belirdi; omzunda balta asılıydı. Baktım, bir bir ağaçları gözden geçiriyordu ya, tanrı bilir neden bizim gizlendiğimiz yerden uzakta bulunanları bir türlü beğenmiyordu ki, hep bizden yana geliyordu. «Belânı arıyorsun, ağam!» dedim aklımdan. En sonunda, karşıda bir ağacın başında durdu, gövdesine vurdu avucuyla, sırtından ceketini çıkarak, yavaş yavaş baltayı savurmaya başladı. Balta her vuruşunda beynime saplanıyordu. Biraz beceriksizdi bana kalırsa. Belki de bir ayak evvel çekip gitmesini, bu küçük kaçaklığıyla her hangi bir orman bekçisinin dikkatini çekmemesini istediğim için bana öyle geliyordu. Dalları kesmesi bir yüzyıl sürdü sanıyorum. Sonra kesilmiş ağacı omuzuna vurarak gözden kayboldu; bizse, üçümüz de verilmemiş komutla, rahatça nefes aldık.

Güneş o gün kucak kucak sıcaklık saçmaya ne baktı, ne usandı. Yerden, alçacık fundalıklardan, âdetâ yaz közündenmiş gibi sıcak bir koku kalkıyordu. Mataralarda su çabuk bitti. Petko ile benim -yemek borusuyla yemeye alıştığımız için- midelerimiz bayılmaya başladı. İyi kötü, belirli saatte yemek verilirdi kışlada, kursağı doldurdun mu, akşama dek dayanırdı. Mako, alaylı alaylı gülümsüyordu bize:

— Kazımağa başladı mı?

— Hem nasıl! diyerek gerçeği söyledim.

— Alışın, arkadaşlar, borazanla çorbaya çağırmak

yok gayrı, şimden sonra kursaklar kemançe çalacak. Çoğu vakit ekmeğin kırıntısını bile bulamıyacaksınız. Asker çorbasından mideleriniz genişlemiş biraz, bü-zülünce, açlık duymamaya başlayacaksınız. Basın bir avuç meşe palamudu, kahvaltı hazır!

Mako'nun öğüdüne kapılarak palamut topladım. Acı gelsin gelmesin, geveledim on parça kadar. Petko'yla ikisi beni özendirmeğe çalışıyorlardı: «İlkin biraz tatsız gibi gelecek belki, ama sonra kavrulmuş kestane tadıyla yiyeceksin?».

Bundan birşey çıkmadı, yediğimi çıkardım az sonra.

Ortalık kararırken yine yola çıktık. Petko ile ikimiz idman görmüş erlerdik sözde, koşmaktan, seferlerden sertleşmiştik, ne var ki Mako hep önümüzde yürüyordu, koşarcasına. Güçlü ve dayanıklıydı, kaldı ki, soluğu bile kesilmek bilmiyordu. Üzüncü duyduğum bir şey varsa, bir harita ile pusula almaya unutmuştum. Taş yola çıkmayı kararlaştırdık, nasıl olsa bir yerleşim yerine çıkaracaktı bizi.

Az sonra, kazığa çakılmış bir levha çıktı karşımıza: Levhada «Tişevitsa» yazılıydı. Mako ile Petko, bu köyü duyduklarını, Veslets'in kuzeyinde bulunduğunu demek istercesine birşeyler mırıldandılar. Boşu boşuna dolaştığımız gün gibi ortadaydı. Mako'ya biraz kızdık, ama öfkemiz çabuk geçti.

Düşman üstüne uğrama tehlikesini bile göze alarak köye girdik. Sokaklar bomboş, sokaklarda canlı varlık görülüyordu. Kulağımıza su şırıltısı geldi, çevremize bakınmadan hemen o yana yollandık. Çeşme başı diz kapağı kadar çamurdu. Köyün malı buraya suvarıma gelmiş, çamuru adamakıllı yoğurmuştu. Ama bizim çizmelerimiz vardı, çamurdan korkacak değildik ya? Peki, suyu içtik, şimdi ne yapacağız? Köy meyhanesine uğramayı karar aldık. Ben içeri gireceğim, Mako ile Petko, dışarda nöbet

tutacaktı. Kararlı adımlarla, karşıda hafifçe parılda-
yan ışık doğrultusunda yürüdük. İçeri girmeden ön-
ce, her ihtimale karşı karabinanın emniyetini açtım.

— Merhaba! diye selâm verdim, epeyce yüksek
perdeden.

Birkaç içkili erkek, karışık sesle birden karşılık
verdi. Tezgâh başına yaklaştım.

— Ağam, altı kutu «Tomasyan» ver, beş kutu
da kibrit, dedim, sesime bir damla bozuntu katma-
dan. Yiyecek birşeyler varsa, verirsin, biraz önce bu-
ralara ordugâh kurduk, bizi gelir gelmez devriye gön-
derdiler, ağzımıza bir lokma atamadık.

Meyhaneci beni kaş altından süzdü, uykulu yü-
zü asık ve şişmişti. Ellerini pantolonuna silerek, uyu-
şuk uyuşuk raftan altı paket sigarayla beş kutu
kibrit aldı.

— İçecek sigara var, ama yemek için birşeyler
yok, delikanlı! Bizde herşey karneyle, size ne vere-
biliriz. Dayanacaksınız, bir iki saat bu, ucunda ölüm
yok ya? Değil mi?

— Öyle öyle, dedim, umursamazlıkla. Sigaralar-
la kibriti alıp çıkıyorken, lâf attım üstelik: Kuşkulu
kimseler görürsen, gel de haber veriver, köyün üst
yanındayız.

— Rahat ol, ben işimi bilirim!

Sigaralar kısa bir sürelik köreltti açlığımızı. Ya-
rım saat sonra verimsiz bir bağa girmiştik. Kupkuru
salkımlardan son taneye varıncaya dek, ne bulduy-
sak, kemirdik. Daha yüz adım kadar yürüdükten son-
ra küçük bir vadiye indik, orada da bozulmuş bir
bahçeye rasladık. El yordamıyla kökleri yoklamaya
başladık, ama bulduklarımız, kırağı yakmış birkaç
biber, yumuşak, çürümüş domatesten başka birşey
değildi. Sonra yine yola koyulduk, ne belirli bir doğ-
rultumuz var, ne birşey. Yalnız bir umut içimizde, çok
iyi bildiğimiz Draşan köyüne ulaşmak umudu. Oraya.

varabildik mi, evimizdeyiz sayılır.

Ama bu ta ertesi akşam oldu.

YATAKLARLA İLK KARŞILAŞMALARIMIZ

Mako bizi ormanda bırakarak ortalıktan kayboldu; epey zaman bekledik. Meğer Vato Donkov Netov'a yiyecek birşeyler hazırlamasını söylemeğe gitmiş. Ortalık adamakıllı kararınca Draşan köyüne indik. Avlu kapısı gıcırdıyarak açıldı, karşımıza uzun boylu, zayıf bir adam dikildi.

Çarçabuk el sıkıştık. O korkulu dönemde, Çerven Bryag ilinde partizan hareketi yeni başgösterirken ve bu işin nasıl bir sonuca bağlanacağı daha kesinlikle bilinmiyorken, hükümetin izlediği kişilerle gece yarısı karşılaşmaya çıkmak, hem gözpekliliği, hem de çok büyük bir erkeklik ister. Vato ise, Mako'nun çağrısına hemen uyduğuna göre, dâvaya sadık bir kişiydi anlaşılan. Suskun bir ilgiyle bizi süzüyordu, yalnızca sordu:

— Kaç kişisiniz?

Mako karşılık verdi:

— Burada üç kişiyiz, bir o kadar da ormanda var... Ötekiler de asker. Bak, tanrı ne verdiyse, getir birşeyler yiyelim!

Yatak, çağrının yinelenmesini beklemedi, koşarak bir sokak öteden kocaman bir tencere fasulyayla döndü. Sonra da ekmekle kaşık almaya gitti. Ekmek dediğim de, koskoca bir saç kadar büyüktü. Mako ekmeği ikiye böldü, «bizim» yarıyı parçalıyarak üçümüze paylaştırdı, biz de buyur edilmeyi beklemeden birkaç günlük açlığımızı gidermeye başladık. Vato bir yanda konuşmadan duruyordu. Bir ara dedi ki:

— Size en yeni haberi söyleyeyim: Bizim bu

ralarda bir söylenti dolaşıyor, Vratsa kışlalarından bir takım asker kaçmış diyorlar. Polis yerde gökte onları arıyormuş. Demek sizmişsiniz onlar. Vratsa'da bütün kışla ayağa kalkmış, Veslets dağına onları aramaya dökülmüş, oysa bak neredesiniz, ha? Ne rezalet!..

Orduya ve polise oynadığımız numaradan hoşnut, kıs kıs gülüyordu Vato.

Can adam! Yatakla bu ilk karşılaşmayı bugüne dek bütün incelikleriyle ansıyorum, çünkü bana savaşımızın büyük gerçeğini ortaya koymuştu ilk kez. Biz halkın çocuklarıydık, halk bizimleydi. Düşündüğümüzü olumlu bir sonuca vardırmamak olanaksızdı...

Açlığımızı giderip dünyanın gerçek yönlerini saptadıktan sonra, kemerlerimizi sıkıp sırt çantalarımızı omuzladık ve birbirimize daha nice nice karşılaşmalar dileyerek Vato'yla vedalaştık.

Bizim alçacık ağaçlı, çalılıklarla kaplı ormana, dik bayırlardan akan dereler ve taş yığınlarıyla bezenmiş alana daldık. Buraların sararmış yaprakları da, solmuş kekikleri de cana yakındı benim için. Draşan'dan Reselets'e dek, o uzun yolu nasıl geçtik, anılamadım. Mako, köye girmeyelim, köpekleri uyardırmıyalım, dedi.

Gündüzü bizim küçük Rıçene ırmağı boyunda geçirdik. Alçaklardan araba sesleri geliyordu, insanlar tarlaya acele ediyordu. Köydeşlerimi uzaktan tanıyordum; Petko'ya en ilginç kuş yuvalarının nerelerde bulunduğunu, hangi kayaların altında ne kadar balık olduğunu anlatıyor, nerelerde dağ kaynakları vardığını göstermeye çalışıyordum. Petko, palabıyıklı yüzünü karşiki kayalara dikmiş, sık şimşirle kaplı vâdileri seyrediyor ve sessizce, bıyık altından gülümsüyordu. Geceleyin geç vakit dul bir kadın olan Pena Petrova Vekova'nın evine yaklaştık. Bu yoksul

eve yüzlerce kez girdiğim olmuştur. Oğluyla birlikte asker olmuştuk. Onu Dedeağaç'a gönderdiler. Mako hırsız gibi süzülerek pencerenin yanına vardı ve üç kez tıklattı. Bir dakika bile geçmemişti ki, kapı açıldı, üçümüz de içeri daldık. Pena Teyze, deney sahibi bir gizli eylemci olaraktan, pencereleri kalın bir örtüyle kapattıktan sonra lâmbayı yaktı. Bizi görüp tanyınca ellerini çırpmaya başladı:

— Buyurun, geçin, annesinin yiğitleri! En sonunda bizim de partizanlarımız olsun!..

Uzun uzun kucakladı bizi, sıcak elleriyle başımızı, yüzümüzü okşadı, alnımızdan öptü yine yine. Ağzı da durmuyordu hiç, sevimli, sıcak sözcükler dökülüp duruyordu dilinden:

— Artık Reselets'in çocukları bile sizin sözünüzü ediyor. İhtiyarlara gelince, bu akşam Nino'nun Pınarı başında ne konuşuyorlardı biliyor musunuz?

— Söyle bakalım, Pena Teyze, söyle, ne konuştuklarını biz de bilelim! dedi Mako.

— Madem ki, diyorlar, yüksek okulda okuyan Mako Dakov bile, madem ki askerler bile silâha sarıldılar, diyorlar, hükümetin işi bitti demektir... Soyunsanız ya, niçin öyle duruyorsunuz yavrularım?

Tam üç gece gezip tozduktan sonra çizmelerimi çıkarıyorum. Ayaklarım kabarcık içinde, tabanlarım mosmor olmuş. Petko ile Mako'nun durumu da benden iyi değildi. Pena Teyze sağa sola koştu, ağaç bir tekne getirdi, içine su döktü, Petko'yla ben, ayaklarımızı suya soktuk; Mako, her ihtimale karşı, hazır durumda kaldı, bekledi.

Eli çabuk, düzenli bir kadındı Penka Teyze, tezelden ateşi yaktı, birkaç yumurta pişirdi, peynir, domates, biber çıkardı, kadıncağız rakı bile teklif etti, ama biz istemedik. Böylesi yorgunluktan sonra, korkuluydu bizim için. Biz önümüze koyulanı yeyinceye dek Reselets'te olup bitenlerle ilgili bilgi verdi bize,

kaldı ki, bazı mahalle dedikodularını bile öğrendik. Petko, dirseğiyle beni dürterek:

— Ölmeden. günümüzün bir Tonka Nine'sini (1) görmek de bana kısmetmiş! dedi.

Bunu yavaşça, yarım sesle söyledi, ama Penka Teyze duymuştu, hemencecik yapıştırdı:

— Ben sıradan bir insanım, çocuklar. Öteki çok büyük kadınmış.

— Sen de küçük değilsin, dedi Mako. Bilinmez, bir gün seni de Balkana çıkarmaz mıyız acaba?...

— Hemen gelirim! diyordu Penka Teyze. Yalnız Kosta dönsün, onunla olunca, daha rahat olurum.

Açıklamaya acele edeceğim: Tam dediği gibi oldu, yedi ay sonra, Penka Teyze ile oğlu aramızdaydılar, partizandılar.

Güzelce uykumuzu alıp dinlenelim diye, bize yatak serecek oldu kadın. Mako kabul etmedi. Kaba bir kilim alarak, evin daha tamamlanmamış olan üst katına çıktık. Kalas tahtalarının üstüne sererek yattık. Öğleyin bize yine zengin bir sofraya kurdu ve yakınlarımızın akşama geleceğini bildirdi. Heyecandan midem büzülmüş, iştahım kaçmıştı. Koskoca erkektim sözde, bir yıl askerlik yapmıştım ve sözde artık partizandım, ama içimdeki o küçük çocuk, annesinin babasının çocuğu hâlâ yaşıyor duruyordu demek!

Akşamı sabırsızlıkla bekledim. Ortalık kararınca, yine aşağı kata indik. Hafifçe kapı çalındı, Penka Teyze, uçarcasına yerinden fırladı. Annemle babamı karşılayıp getirdi. Annem ekmek torbasını elinden yere düşürerek omuzlarıma sarıldı, için için hiçkırıldı. Babam, annemi omzundan yakalayıp bir yana çekerken:

— Yetişir ağladığın! diyordu.

(1) Tonka Nine - Bulgar Ulusal Kurtuluş Savaşı'ndan kahraman bir ana.

Elimi, bile bile, sağlamca sıktı, küçücük gözleri sevinç parıltılarıyla doldu. Üç ayaklı iskemleye ilişerek, polisin bir yerde tutunamadığını anlatmaya başladı. Bütün çevreyi arayıp tarıyorlar, Huma yanındaki demiryolu hattını yeniden havaya uçuranların izine düşmeye çalışıyorlarmış. Mako durmadan sorular soruyordu ki, bundan, eyleme onun da katıldığını anladım. Karamuk otları içinde bizi beklerken uyuyakalmış olması rasgele değildi. Sonunda babam şöyle dedi:

— Demek, öyleee!... Madem ki, bu yola koyulmuşsunuz, oğlum, geriye dönmek yok, sizin için. Komünistler birşeyi yapmayı kararlaştırdılar mı, kavgayı kazanıncaya dek, o işten geri dönmüyorlar. Öldürecek misiniz, sizi mi öldürecekler, bilin ki, insanlar size inanıyor, dikkat edin, bu inancını kaybetmeyin insanların, dikkat edin, sizden yüz çevirmesinler. Onun için, akıllıca ve... ayarca davranın. İnsan yaşamı kolayca kazanılmıyor, onun için kaybetmeniz bile, ucuza kaybetmeyin. Benden bu kadar!..

— Doğru söyledin, Bay Todor, dedi, coşkuyla Mako. Ancak, biz yaşamımızı kaybetmek niyetinde değiliz.

— Sen daha akıllısın, bu işleri daha iyi anlarsın. Ben zayıf aklımla bunu diyorum, siz düşünün, ne dediğimi anlarsınız. Ben, yaşamınızı faşistlere armağan edin demiyorum, dâvaya armağan edin, diyorum... Gelin birbirimizi aldatmayalım: Kurban da vereceğiz, kelle de gidecek... Savaş mıdır, başka türlü olamaz...

Babamı bu denli uzun konuşurken çoktan görmemiştim. Çoğu hallerde susmayı yeğliyor, bir düşüncüyü kabul edip etmediğini baş işaretiyle belirtmeyi seviyordu; ya ona özgü kısaca «olabilir» sözcüğünü söylüyor ya da «Böyle olamaz» diyordu.

Vedalaşırken, onu bir yana çektim:

— Bire adam, rakı mı içtin ki, bunca çok konuşuyorsun! dedim.

Yüzüme soluyarak dedi:

— Eh, oğlum oğlum, tanrı kısmet etsin de, sen de çocuk yetiştir, çocuklarını cehennemin ateşine gönder, o zaman göreyim seni nasıl konuşacaksın!

Adamcağıza böyle davrandığım için yüreğim acıdı.

Bu gibi boşboğazlığı bundan sonra hiçbir vakit yapmadım.

BİZİM ALINMAZ KALEMİZ DRENOVİTSA

Penka Vekova Teyze bizi tam iki gün gizleyip doyurdu. Kendimize geldik, biraz güç topladık. Bizi uğurlarken neredeyse ağlıyacaktı.

— Daha sık gelin. Evimin kapısı, biliyorsunuz, sizin için hep açık, elimde ne bulunursa ağırlarım sizi.

— İyilikten kurtulma, teyze! diyerek elini uzattı Petko.

Parmaklarımızın ucuna basa basa köyden çıktık. En uyanık davranan köpekler bile sezmedi. Yine yolların, dağ patikalarının yolunu tuttuk, yine dere boylarından, ırmak yataklarının ıslak kıyılarından geçtik ve en sonunda kervan geçmez, kuş uçmaz bir ormana daldık. Burada durduk. Mako, üç kez bildircin gibi öttü. Karşılık yok. Bunu bir kez daha yineledi. Bir dakika bile geçmemişti ki, iki taşın bir birine vuruluşu duyuldu üç kez. Anlamışlardı bizi. Dar bir keçi yolunca aşağıya doğru inmeye başladık. Birbirine örülmüş dikenli çalılıklar kollarımızı, ayaklarımızı dalıyordu. Küçük bir alanın başında kasketli, yaşlı bir adam çıktı karşımızda. Bizden yana koştu:

— Hadi, hoşgeldiniz çocuklar, halk partizan or-

dusuna sefa geldiniz. Size daha şimdiden, savaşta büyük başarılar dilerim!

El sıkıştık.

İşte en sonunda partizan kampında bulunuyorduk. İçimden her yana dalıp çıkmak, herşeyi görmek, herşeye dokunmak geçiyordu. Ben partizanları başka türlü tasarımılamıştım. Kamp daha gizli bir yerde olacaktı, büyük kayaların, iri meşelerin arasında, meşelere dayalı tüfekler, gövdelerinde asılı kargılıklar görecektim... Oysa bak: Drenovitsa'nın yıldızlı gök-kubbesi altındaki yeşil alana yangelmişler, yatıyorlardı. Hem nasıl orduydu bu, sekiz kişiden oluşan /hem bizimle birlikte sekiz kişi oluyorduk!/? Binlerce kişiye karşı sekiz kişi! Binlerce namluya karşı sekiz namlu! Ama sekiz de yürek vardı burada, sekizi de faşizme karşı şiddetli bir kinle doluydu. Ne de olsa, sekiz kişiydiler. Biraz 'kuruntuya kokmuyor muydu bu iş, boş bir düş değil miydi?... Oysa yalnız Çerven Bryag polis karakolunda ellinin üstünde polis vardı, köylerde de daha o kadar; ağaları ve daha bilmem ne kadar faşist uşağını hesaba katmadan. Bu satılmış kişiler derintisi nasıl yenilebilir, nasıl yokedilirdi? Şimdiye dek bana verilen her ödevi açık yürekle yükümlenmiş, hiçbir zaman, hiçbir şeyden kuşkulanmamıştım, ne var ki şimdi birdenbire, artık partizanların arasındayken ve kendim de partizan-ken, içimi bir şey kemirdi. Kuşku kurdu rahat vermiyor, gözlerimi kapatmama engel olarak, beni bir o yana, bir bu yana döndürüyordu. Baktım, Petko da birşeyler sayıklıyordu uykusunda. Dallar arasından yıldızları görüyordum, bir, iki, üç... İhtiyar kadınlar, gökyüzünde herkesin bir yıldızı vardır, diyorlar. Benimki hangisi acaba? Polis kurşunu beni bulduğu, ölürsem, ölüm yakama sarıldığı vakit, hangisi kayıp uçacak aşağılara? Bir kez bu yolun yolcusu oldun muydu, iyilik bekleme. Her adım bir rizikodur. Düş-

manla her karşılaşma, beklenmedik şeyler gizler. Ya sen onu, ya o seni.

Kalkıp uyuyanları seyrettim. Sık ağaçlar arasındaki fundalıklar içinde, burma bıyıklının biri yuvarlanmıştı. Bıyıklarının uçları fare kuyruğunu andırıyordu. Bizi karşılamaya gelenden daha genç görünüşteydi. Onun yanında kaba yüzü kıpkırmızı olan biri vardı, horuldayarak uyuyan. Üçüncünün yüzü yuvarlak bir tahta çanağa benziyordu, kumral saçlıydı, olsa olsa, benden iki üç yaş büyük olmalı. Sıradakilerin sonuncusu, Petko'ya sokulmuştu, sımsıkı; esmer, sıska, uzun saçları dağınıktı.

Buna ordu mu denecekti?

Sabaha öylece çıktım. Ekim güneşi ışıdı, uyardırdı benim yeni arkadaşlarımı. Uykulu bakışlarını Petko'yla bana dikti hepsi; yerlerinden fırladılar, bizi kucaklamaya başladılar. Kuşkularım birdenbire uçup gitti o anda. Bıyıklı olan en çok seviniyordu.

— Şimdi ise, partizan nizamını uygulayalım, dedi. Tanışalım ilkönce.

Sıra sıra, savaş adlarıyla takdim etti her birini: Mişo Kotsev (bizi karşılamaya gelen), İvan ve Vuto Pekov'lar, İvan Kirkov Vasilovski, Mako Dakov. Sonra kendi adını söyledi: Vılço Petkov Himirski, takma adı Pırvan.

— Bana Çavuş da derler ayrıca. Yani bir parça kumandanım. Disiplinsiz olmuyor. Aksaçlı arkadaş -Mişo Kotsev'i gösterdi-, siyasi komiserimiz, yani ikinci kumandan. Kendinize savaş adı seçtiniz mi?

— Emrederseniz, evet!, dedim. Mako ile kararlaştırmıştık.

Sözümü sert ve ders verici bir davranışla kestti:

— Mako değil, Alyoşa, bunu hiçbir zaman unutmayın! Kimse, hiç kimseyle ilgilenmiyecek, nereliy-

miş, bundan önce ne iş yapmış gibi sorular yok!.. Söyleyin şimdi, nasıl savaş adı seçtiniz kendiniz kendinize?

— Ben Saşo'yum, arkadaşım ise Pavel, dedim, sert, asker gibi rapor verircesine.

— Bravo!.. Bugünlük bu kadar!

Günü bütün «komutanlığın» çevresinde dolaşıp durmuştum o gün, çalma bakışlarla süzmüştüm her ikisini de. Mako'yu /yani Alyoşa'yı/ da gözden kaçırmamaya çalışmışım. Kişileri kısa, tam ve bellendir bir biçimde niteleme yeteneğini iyi biliyordum. O gün ele geçiremedim bir türlü; geçirseydim, Himirski ile Kotsev'in ne gibi adamlar olduklarını sormak isterdim. Duyduğum, eski, sınavdan geçmiş komünistler olduklarıydı yalnızca. Mişo Kotsev, 1923 yılında partinin savaşlarına katılmıştı. Ama bunun dışında bilgim yoktu.

Vılço Himirski'nin 1907 yılında Vratsa'nın Virbitsa köyünde doğduğunu daha sonraları öğrendim. Genç yaştan ilerici hareketin sıralarında yeri var. Teknik okulu bitiriyor, bir süre Çerven Bryag'ta bir değirmende teknisyenlik yapıyor. Sorumlu komünistlerle ilişkileri buradayken başlıyor; gösterdiği devrimci etkinlik sonucu, Çerven Bryag parti il komitesi ne alınıyor.

Polis, 1934'ün Aralığında Çerven Bryag parti il örgütüne büyük bir darbe indirmişti. Geniş çapta açıklamalar yaparak, partinin il komitesi üyelerinden büyük bir bölümünü tutuklayıp hapse atmıştı. Vılço Himirski gizlenmeyi başaranlar arasında. Daha sonra yeniden legal yaşama dönmüş, parti il komitesinin devrimci savaşımına etkin biçimde katılmıştı.

Parti'nin 24 Haziran 1941 günü, silâhlı savaşıma geçilmesi kararlarına dayanan Vılço Himirski, yedek askerliğe çağrıldığı vakit faşist kışlaya gitmiyor, 24 Ağustos 1941'de yeniden illegalliğe geçiyor. Böylece,

bizim yöredeki partizan hareketinin daha başlangıç döneminde silâha sarılarak savaşımın dik yollarına açılıyor.

Ertesi gün bizim kumandan kısa ayaklarını yan- yana uzatmış oturuyordu. Kucağında demirden bir boru vardı, üzerine eğilmiş onu dikkatle gözden geçiriyordu. Kimse kimseyle ilgilenmiyecek demişti ya, yanına sokulmayı göze alamadım, uzaktan seyrediyordum. Beni gördü, yanına çağırdı.

— Böyle birşey gördüğün var mı? diye sordu.

— Demir boru, dedim. Kalın, demir bir boru...

— Bir yanı niçin kapalı peki? Neden orasında burasında delik var?

Farkına varmamıştım. Gerçekten bir yanı kapalıydı borunun, üzerinde delikler vardı, büyüklüğüne bakılırsa sıradan bir soba borusunu andırıyordu. Sırt çantasını istedi, getirdim. İçinden bir deste barut fişeği çıkardı, birer birer açıp borunun içine dökmeye başladı. Düz bir odun parçasıyla da barutu iyice tıkıştırıyordu. Anladım, «soba borusunun» ne işe yarayacağını...

Ellerinin becerikli hareketini izlerken, bu işi ilk kez yapmadığı sonucuna varıyordum. Anlaşıldı, yeni bir kundakçılık eylemine hazırlık yapıyordu.

O gün bizim onurumuza bir sepet üzümle kızartılmış bir toklu getirdiler. İvan ile Vuto Pekov'lar üzümü Gabare köyünün en büyük zengininin bağından toplamışlardı. Tokluyu köydeki yataklar pişirip göndermişler. Doyasıya yedik. Getirilenler ve tüm yedekler bittiğinde, Petko ile ben artık bir haftalık partizan olmuştuk.

Siyasi komiser bizi topluyarak şu açıklamayı yaptı: Merkez Komitesi, hükümetin, yün, deri ve besin maddelerini kesintisiz Almanya'ya gönderdiği

üzerine dikkatleri çekmektedir. Ödev, bu gaddarca talanı bütün güç ve araçlarla engellemek!

Vılço Himirski, kahverengi, sıcak gözleriyle bizi süzdükten sonra, ağır ağır, iyi düşünülmüş bir plânla yapmamız gereken işleri, somut bir ödev olarak açıkladı. Geceleyin yola çıkılacak. Breste köyü üzerinden, Reselest'i dolanarak geçeceğiz, Rıçene ırmağı boyunca ilerliyerek Kameno Pole köyüne varacağız. Gündüzün ormanda kalınacak. Yolumuzun bundan öteki kesimi sonra, ek olarak bildirilecek. Soru soracak var mı? Yok!.. Hazır olun, arkadaşlar!.. Kim o elini kaldıran? Söyle, Pavel!

— Bu iki gün içinde ne yiyeceğiz?

— Onu düşünen var!

— Benim çarıklarım yok! dedi İvan da:

— Sırt çantamda iki çift çarık var, bir çiftini veriririm! Başka? Artık gerçekten soracak birşey kalmadı! diye gülümsedi komutanımız.

Ertesi gün sefere hazırlık yaptık hep. Alacakaranlıkta çete yola çıktı. Drenovitsa'nın bel verip yol vermeyen yamaçlarından geçtik, zifiri karanlıkta Bresten derelerine indik. Hava durgun ve sıcaktı. Uçurumların derinlerinde mavimsi ve kırmızımsı gölgeler uzanıyordu. Dümdüz bir ova olan Galameya'yı geçiyorduk ki, arkadaşlardan biri, Reselest'ten hiç değilse bir ekmek almayı önerdi. Komutan buna izin vermedi. Oysa sırt torbalarımızda kırıntı bile yoktu. Ama iyi etti komutan, izin vermemesiyle: Yoldan en küçük bir sapma, açıklanmamıza yol açabilirdi. Derken, ansızın arı kovanlarına rasladık. Kovan sandıklarından birine yaklaşarak kulağımı verdim. İçerde, binlerce arının çıkardığı bir uğultu. Tezelden hesabını gördük bir kovanın. Mataralarımızı balla doldurduk, doyasya bal yedik. Petko, balını yediğimiz kovanda bir pusula bırakmamızı önerdi: «Balı yiyenler, halk kurtuluş ordusu birliklerinden,

Sahibine verdiğimiz zarar, faşizmi yenilgiye uğrattıktan sonra kapatılacaktır,» diye. Mako, olmaz dedi, iz veririz...

Sabah olurken, bizim için yabancı olan Kamenno Pole meşeliklerinde konakladık.

Komutan, çevreyi iyice gözden geçirdikten sonra:

— Uygun olsun olmasın, burada kalacağız! dedi.

Serin toprağın üstüne hepimiz serilip yatmıştık ki, hiç beklemediğimiz bir belâ geldi başımıza. Herkes en yakın bir ağaç kütüğüne koşuyor, daha yolda pantolonunun düğmelerini çözmeye acele ediyordu. Komutan, canı sıkılarak:

— Bu bal, eylemin suya düşmesine yol açar da bizi rezil eder! dedi.

Akşamüstü koşuşmalar kesilmişti. Batıda bulutlar kümelenmeye başladı, rüzgâr çıktı, ortalık çabuk karardı. Mako, ormandan ayrılarak İskır geçidinden yana çekilmemizi önerdi. Kunino ile Kamenno Pole arasındaki taşıyolunu geçtik. Ardımızda şimşekler çakıyor, gökgürlemeleri çatırdıyordu, vâdiler gökgürlemelerini yankılayarak uğultuyu kat kat artırıyorlardı. Yuvarlak yüksek bir tepenin altında bulunan eğik bir açıklığa geldik. Aşağıdan demiryolu geçiyordu. Komutan ödevler verip hepimizi dağıttı. O kendisi, Mişo Kotsev ve Mako Dakov, demiryoluna indiler; yukarda kalan bizler de, gözetlemek ve aşağıdakileri korumak amacına uygun birer yer seçerek siper aldık. Benim yerim, demiryoluna yakındı; aşağıdakilerin fısıldaşmalarını, rayların altından çıkardıkları taşların sesini duyuyor, bir yandan kimse gelmesin diye dikkat ediyordum. Fırtınadan sonra önce çiselemeye başlayan yağmur, dakikalar geçtikçe hızını artırıyordu. Kulağıma ayaksesleri geldi birden. İvan Pekov sinyal verdi: Devriye gezen iki asker geliyor-

du. Nöbet beklemeyi bırakarak yağmurdan korunmak için kulübeye koşuyorlardı anlaşılan. Arkadaşlara haber verdim. Bir yana çekilip karakol geçinceye dek beklediler. Ötekiler birşey sezinlemediler; demiryolunun taşları çıkmaya başlamış olan yerinin yanından geçseler de, o yana dikkat çevirmedi.

Mișo Kotsev ve Mako Dakov, işlerini bitirdikten sonra bizden ayrıldılar ve Teteven Dağının o yana doğru yürüdüler. Önemli bir oturuma katılacaklardı. Biz yük treninin gelmesini bekledik. Gök delinmişçesine yağmur yağıyordu. Nöbetçi askerler kuru yerde duruyor, biz sırsıklam olmuş, titreşiyorduk. Ama partizanlar için en güzel hava, kötü havaydı.

Birara lokomotifin solumasını, tekerleklerin tıraklanması duyduk. Meraktan ve gerginlikten dayanamayıp yattığım yerden kalkmak istedim. Komutan yanımda yatıyordu, omzumdan tutup beni yere bastırdı. Az sonra tiren «künkün» konmuş olduğu yere geldi soluya soluya. Lokomotif tam onun üzerine yerleşmişti ki, Himirski sert bir hareketle ipin ucunu çekti. Vadi bir an sonra gümbürtüler içinde sarsıldı, makinenin uzun kara gövdesini alev bürüdü, yüz metre daha süründükten sonra kesildi puflaması. Vagonlar birbirine vuruldular, kimileri sağa sola devrildi, kimileri yokuş aşağı yuvarlandı. Hemen demiryolu doğrultusundan tüfek sesleri gelmeye, iki makine tüfek takırdamaya başladı; şakaya gelir yan yoktu durumun. Başlarımızın üstünden, arı sürüsü gibi mermiler uçup geçiyordu. Biz, taş yolu boyunca, yolun iki yanından Veslets tepesine çekiliyorduk. Mermiler taş yoluna çarptıkça yön değiştiriyor, gelişigüzel sıçrayıp gidiyordu. Bir ara nal sesi geldi kulağımıza. Bizi izliyorlar diye düşündük. Hemen siper alıp ateş aç emri bekledik. Ama yanılmışız. Gerek patlayışın, gerek tüfek ve mitralyözlerin sesinden ürken bir at, yularını koparmış, bizden yana geliyordu

dört nala. Bizi sezinledi mi, ne oldu bilmem, durdu bir ara, kişnedi ve «geriye dön» emriyle gerisin geriye koşmaya başladı.

Vodna Propast yanındaki Kamenö Pole ve Virbit-sa yeraltı barınağımızda soluk aldık. Ağaçlardan yaparak topladık, üstlerine kaput bezlerimizi sererek yağmurdan korunmaya çalıştık. Buraya dek yüreklerimizi çarptıran gerilim, yavaş yavaş yatışmaya başlamıştı. Yaş giysilerimiz sırtımıza yapışıyor; on dakika geçer geçmez sıtılanmaya başlamıştık. Sırtlarımızı birbirimize dayayalım ki, ısınalım, dedik, yardım etmedi. Dişlerimiz takırdıyor, tek söz edemiyorduk. Sabah olurken, bu seferlerimizin ikinci sürprizi duruyordu karşımızda: Kar yağıyordu.

1943 yılının 13 Ekimiydi. Önemsenmeyecek güçlüklerle bekliyordu bizi.

Veslets'in tepelerinde yedi karlı gece, kaskatı edercesine donduran yedi gün gelip geçti yuvarlanarak. Beyaz kapan kıskıvrak sarıp çevrelemişti bizi. Bir adım atmaya cesaret edemiyorduk. Kendi yaşamımızı yitireceğimizden korktuğumuz için değil, bizi asıl ilgilendiren ve tasalandıran, gençliğimizi adadığımız savaşımın geleceğiydi. Kendimizi ele veremedik, buna hakkımız yoktu. Kunino yanındaki hasara uğratılmış demiryolu, tirenin yuvarlanması, polis sürülerini peşimize düşürecekti kuşkusuz. Kar üstünde izimizi ele geçirsinler, tamam, ölümden başka umar yoktu bizim için. Sahip olduğumuz gücün hesabını veriyor, kamptan uzak oluşumuzu, en çok da alanın elverişsizliği gözönünden kaçırmıyorduk. Kunino, Kamenö Pole, Draşan ve Gabare köylerinde neler olduğunun farkındaydık o anda, ne yazık ki, katılmak, kuduran ajan ve jandarmalara ibret dersi vermek olanağından yoksunduk.

Kar altında gömülü, açlıktan gücümüz kesilmiş, konuşmak iştahından yoksun duruyor; her an tetikte,

yarı uyur durumda, birkaç dakikalık şekerleme kestirirken bile, izimizi bulurlarsa ateş açmaya hazır, bekliyorduk. Çoğunun ciğerlerini öksürük sarsıyordu, kaldı ki, kan tükürenler bile vardı aramızda. İki de birde ayağa kalkarak, durduğumuz yerde tepiniyor, odunlaşmış ayaklarımızın kanını harekete geçirmek için, ayaklarımızı birbirine vuruyorduk. Birbirimizin yüzüne bakmak istemiyorduk: yüzlerimiz mosmor kesilmiş, saç sakala bürünmüş, pınarların derinlerine uçan gözlerde çok az ışık belirtisi kalmıştı. Tavşan uykusu aralarında aklımdan aylar geçiyor, aylara imreniyordum. Bütün kışı uykuda geçiriyorlar, bahara devrilir devrilmez, uyanıyorlardı. Ben de uyumak istiyordum, oysa her beş dakikada bir açıyordum gözlerimi. Sanki sağ mıyım diye yokluyordum kendimi. İçimizden birinin derin uykuya daldığını görür görmez, hemen tokatlamaya, karla yüzünü oğuşturmaya başlıyorduk. Konuşmalarımız kesik kesik oluyordu, yalnızca bir iki sözcük söylüyorduk, o da, çoğunca sesimize karışan sinirlenme belirtisiyle.

Biz yola çıkmak için uygun bir hava beklerken, polisler Kameno Pole'de Vasil Vılov Kirkov, İliya Toşkov ve Hristo Tsilkov adındaki yataklarımızı delirtinceye kadar dayaktan geçirmişlerdi. Telgraf direklerinin yıkılmasında payları var diye yapmışlardı bu işkenceyi.

Tsilkov, daha sonra Loveç hapisanesinde döverken öldürülmüştü.

O zaman biz, demiryoluna yaptığımızın siyasal etkisini kestiremiyorduk doğrusu. Bizim istediğimiz, herkes duysun, varlığımızı herkes sezinlesin, insanlar savaşında kendi yerlerini de arasınlar, hazıra beklemesinler. Drenovitsa'daki kalemize zamanında çekilmediğimiz için, düşüncelerimizde yeri yorduk kendikendimizi. Açlıktan ve soğuktan güçlerimizin tamamıyla tükendiği kısa uyku anlarında orayı düş-

lerimizde görüyorduk...

Şunu açıklamanın sırasıdır sanıyorum: Drenovitsa, ormanlı bir dağ, büyük bir alan kaplıyor ve Veslets'le birleşiyor; Suhace ve Gabare köylerinin üstünden kuzeye uzanıyor, güneyde ise Breste ve Draşan'a dek varıp dayanıyor; geçilmez bir ormanla kaplıdır, alçak ağaçları, fundalık ve dikenli çalıları var, av hayvanı ve kuşu bol bir yer; bir orman ki, özel olarak partizanları bağrına bassın diye yaratılmış; bir yer ki, oraya insan ayağı çok seyrek uğrar...

Sekizinci günün sabahı, bulutlar birdenbire dağıldı, gökyüzünde temiz aralıklar belirdi, bir sürelik de olsa, güneş bile ışıdı. İsteksiz kalktık, nemden ve soğuktan uyuşmuş omuzlarımızı, sırtımızı, ayaklarımızı hareket ettirmeye çalıştık, ne var ki, hep daha takatsızdık, kötümserdik. Gökyüzüne umutla dikiyorduk gözlerimizi. Sonra birbirimizin yüzüne bakıyorduk: yüzler mosmor, hattâ biraz yeşile çalıyor, gözlerimizin altında kapkara halkalar kararıyordu. Ve bir öksürük, alabildiğine ciğerlerimizi sarsan. Öksür, öksür, bitmiyor. Güneş daha da ısıtmaya başladı oysa; kar çöktü, inceldi biraz, ağaçların soğuktan haşalanan yaprakları gürültü çıkartarak dökülmeye başladı, yeryüzünde kara kara lekeler belirdi ve haykırışlar duyuldu aramızda:

— Hadin, bizim Drenovitsa'ya gidelim artık!

Karanlıkta kar kapanından sıyrılarak yola çıktık.

«Hoşça kal, güzel güz!» diye geçti aklımdan; ama «pastırma yazı» yalanladı bu sözlerimi.

Drenovitsa'da yataklarımızdan acı bir haber aldık. «...Çar Hazretleri adına», 16 Ekim 1943 günlü, 512 nolu mahkeme kararıyla şu yargılar verilmiş: İvan Hristov Pekov, 23 yaşında, idam cezası, (kararın bir de notu var: «... yargı, resmi gazetede yayınlanmalı ve ibret dersi için Suhace'de görünür bir yere yapıştırılmalıdır»); Anton Nikolov Stamenov, 32 ya-

şında ve Duno Petkov, 23 yaşında (ikisi de Suhaçe köyünden), müebbet hapis; Georgi Vilev Petkov, 28 yaşında, Tırnava köyünden, müebbet hapis; Asparuh S. Paylov, 20 yaşında ve Toşo Lukanov, 20 yaşında, ikisi de Tırnava köyünden, beşer yıl ağır hapis cezası v.b.

İndirilen darbe, RMS örgütlerini etkilemişti. Başgösteren güçlüklerin önlenilmesi için ivedi önlemler alınmıştı.

Burada, Suhaçe köyünden olan Anton Nikolov Stamenov'un kişiliğine değgin birkaç söz söylemek istiyorum. 1911 yılında, partinin monarşi-faşizme karşı savaşımının çeşitli dönemlerine etkinlikle katılmış bir ailede dünyaya geldi. 17 yaşını doldurunca, doğduğu köyün RMS örgütünün kurucu üyeleri arasına katıldı. Atılğan mizacı sayesinde devrimci olay ve olgulara katılmış olan Stamenov, 1931 yılında Gabare köyü yöresinde yapılan konferansa delege olarak katıldı. 1932-1934 yılları döneminde Çerven Bryag'daki Ticaret Lisesi'nde RMS okul komitesinin sekreterliğini yaptı. 1932 yılında, okul komitesi sekreteriyken, RMS'in yörel komitesinin seçimlerinde, komite üyeliğine alındı. 1934 yılının Mayısında RMS'in bir sıra devrimci eylemine katıldı, ama polis izine düşmüş bulunuyordu artık; o yıl pek çok genç ve komünist tutuklanarak hapse atılmıştı. Anton, polisin pençesinden kurtularak illegal yaşama çekilmişti.

Böylece, 1934'ün Haziranından Ekim 1937'ye dek gizli yaşamış; bu üç yılı aşan süre içinde, Bulgar Komünist Gençler Birliği Yörel Komitesi'nin oluşturulması amacına yönelik bütün konferanslara etkin biçimde katılmıştır.

1937 yılında, partinin kararını yerine getirerek legalliğe geçen Anton Nikolov Stamenov, hemen yakalanarak Sliven hapisanesine gönderiliyor; 7

Ocak 1937'ye dek orada kalıyor, sonra da yeniden kendi köyü Suhaçe'ye dönüyor. Suhaçe, o zaman parti ve gençlik yörel komitesinin merkezi ve bizim dolayda en devrimci köylerden biri sayılır. Yine o ay içinde Çerven Bryag kentine çağrılıyor ve RMS'in il komitesi'nin yeniden kurulması toplantısına katılıyor. Yeni kurulan RMS İl Komitesi'nin kadrosu şuydu: Sekreter: Grigor Vilev; üyeleri: Mihail İvanov Lazarov, Venelin Antonov, Anton Nikolov, Aşen Takov ve Tsonka Lilova. RMS Merkez Komitesi ile ilişki sağlayacak kişi olarak, Dobri Aleksiev seçiliyor. Anton Nikolov, bizim yöreden köylerle birlikte Çomakovo köyünden de sorumlu. Burada Petır Dimitrov, Tano Tsolov ve daha başka arkadaşlarla ilişki kuruyor. Onların aracılığıyla RMS çok geniş bir etkinlik oluşturmayı başarıyor. Bu etkinliğe, derneklerden, okuma yurtları, spor kulüplerine kadar bütün yığınasal örgütler katılıyor...

Anton Nikolov Stamenov, özellikle «Sobolev Eylemi» sırasında çok büyük etkinlik gösteriyor.

1941 yılının sonlarına doğru, askerliğini yapmak üzere, ceza bölüğüne gönderilen Anton, 1942 yılının güzünde terhis olunarak yeniden köyüne dönüyor, yeniden partinin faşizme karşı savaşımına katılıyor. İlegal olarak, Çerven Bryag parti il komitesi, RMS ve Vatan Cephesi il komiteleri arasında ilişki sağlıyor.

Ardıcıl, kesintisiz devrimci çalışmalarıyla Anton Nikolov Stamenov, bizim yöremizde, daha sonraları en iyi gençlik ve parti eylemcileri olarak yetişip serpilecek olan pek çok gence, önemli etkide bulunmuştur.

BAY VASIL'LE GÖRÜŞÜYORUZ

Mako beni, İvan Pekov'la birlikte, Reselets kö-

yündeki yatağımız Stoyan Aleksievgil'e gönderdi. Kışladan kaçtıktan sonra bu kapıyı ilk kez çalıyordum. İkinci çalmama gerek kalmadı. Açtı, beni tanıdı, iç odaya götürdü. Şafağa dek konuştuk. Dünya kadar şeyler öğrendim.

İçimi en çok sarsan, Savço'nun Petko'nun nöbetini almasına razı olan assubay adayı Yordan Petrov Stoykov'un dayak yerken öldüğü haberi idi. Acıdan az kalsın hüngür hüngür ağlıyacaktım. Kaldı ki, yalnız bu da değildi. Ustam Dimitir Georgiyev'in oğlunu da tutuklamışlar. Kışaya sorguya götürmüşler. Orada Yordan'la yüzyüze getirmişler. Tanışmıyorlardı ikisi. Tanış olduklarını itiraf etsinler diye, ikisini de korkunç bir dayaktan geçirmişler. Banko Petkaç'ın (Virban Petrov Virbanov) başı da kurtulamamış belâdan. Banko, Reselets'liydi, kaçmadan önce bavulumu ona bırakmışım. Silâh onarımı işletmesine yerleştirdiğim İvan Vatov'u da dövmüşler. Onun karabinasını almıştım kaçarken. Kaçacağımı önceden biliyor diye suçlamışlar İvan'ı. Üsteğmen Hristofor Atanasov (takım komutanım) ansızın girmiş odasına, bir ayı gibi üzerine çullanıp, çizmeleriyle çiğnemeye başlamış, deniyor.

Babamı alay kurmayına çağırdıklarını ta şimdi öğreniyordum.

«Geçirin ele!» demiş babam, «Yakalayın, verin bana, ben göstereyim askerden nasıl kaçıldığını!»

Başka ne desin adamcağız. Orada Petko'nun babasıyla tanışmışlar. Biz Drenovitsa yolunda oyalanırken, Reselets köyünde abluka ve baskın varmış, Vratsa'dan bir tümen getirmişler. Arayıp taramalar bir sonuç vermemiş.

Köyler içinde bir haber yaymışlar: Üç kişi -Mako, Petko ve ben- ölüm cezasına çarptırılmışız ve bizi yakalayıp iktidara teslim edene, herbirimizin başı için

50 bin leva verilecekmiş. Bu haberi duyunca, tüyle-rim diken diken oldu, ama başka şeyden ötürü de-ğil, bize o denli büyük değer biçildiğinden. Bu benim içimi inançla doldurdu, kuşkusuz, bir savaş gücü ola-rak RMS ve partinin gözünde değerimiz çok daha yüksek olacaktı.

Petko'yla samanlıkta yattık o gece. Küçük, iğ-renç hayvancıkları insanların çarşaflarında bırakmak istemiyorduk.

Ertesi gün kampa döndük. Yordan olayını anlat-tım. Komutan çok kızdı:

— Söylenen doğru çıkarsa, alacakları var! de-di.

Haber yarı yarıya doğru çıktı. Gerçi Yordan kor-kunç bir dayaktan geçirilmişti, ama sağdı ve şimdi artık serbestti. Bu haberi istihbarat getirdi.

Miço Kotsev ile Mako Dakov, birkaç günlüğüne ortadan kayboldular. Arkalarından Vılço Himirski de gitti. Dönünce, Miço bildirdi.

— Bugünlerde, İl Komitesi Sekreteri Bay Vasil bizi ziyarete gelecek.

Himirski tamamladı:

— İl Komitesi Sekreteri ve yörenin siyasi ko-miseri!

Ekimdi, 1943'dü.

Nasıl karşılayacağız, silâhlı mı, silâhsız mı, tö-rensel komutlarla mı, yoksa sessizce mi; acaba ne kadar yiyecek hazırlanacak? diye soruyordum ken-dikendime... Tan yeri ağarırken Miço ile Mako yanı-mıza tanımadığımız bir adam getirdiler. Uzun boylu, kamış gibi ince, gür sesli, sarkık, kalın kaşlarının altında gözleri ışıldayan bir adam. «Tüfeği aşağı al!» durumundaydım. Hızlı hızlı yanıma yaklaştı, yanakları-mı, apoletlerimi, asker şapkamı öptü. Elimden kara-binayı kaptı, onu da öptü. «Bu oynatıyor galiba?» dedim aklımca. Petko da onun kolları arasında bul-

du kendini. Neden sonra Mako yanıma gelip sordu:

— Kimdi, farkında mısın?... Beklediğimiz kişi!..

Sıcak bir dalga sardı vücudumu. Biz onu karşılayacağımız yerde, o bizi karşılıyor. Onu biz kucaklıyacağımız yerde, bizi o kucaklayıp öpüyor.

Bay Vasil (Peko Takov) herkese karşı dönerek, konuşmaya başladı:

— Arkadaşlar, bu iki arkadaşın çeteye gelmesi ne büyük bir politik olaydır, bunun ne büyük bir politik önemi vardır, biliyor musunuz? Şimdi bütün ilde onlar söz konusu. Bir çiçekle bahar olmaz denir, ama çiçeksiz de bahar olmuyor. Onların izinden başkalarının da geleceğine inanıyorum!

Petko'yla bakıştık. İçimiz bir hoş olmuştu.

1943 yılının Ekim sonlarında illegal bir karşılaşmaya giderken Peko Takov'a eşlik etmek komutunu almıştım komutandan. Ödevi büyük bir coşkuyla yükümlendim. Bizim yörede bir efsane kahramanı gibi sözü edilen kişiye eşlik etmek güveni bana bağlanmıştı. Biliyordum ki: Ünlü bir devrimci olan dayısı Nayden Kirov'un etkisiyle, daha onaltı yaşında çocukken RMS'e girmişti. Bundan üç yıl sonra da partiye üye olmuştu. 1932 yılında Breşte köyünde yapılan kuruluş konferansında partinin İl Komitesi'ne sekreter seçilmiş. İki yıl sonra tutuklanmış, 12 yıl ağır ceza hapsine çarptırılmıştı ki, 7.5 yıl Pleven, Şumen ve Sliven hapisanelerinde yatmıştı. 1941 yılında serbest bırakılınca, hemen illegal yaşama çekilmişti. Faşist zindanlarında geçirdiği yıllar, devrimci moralini kıramamış, savaşıma katılma isteğini öldürememişti. Şimdi iki idam yargısı vardı, yılmadan, yürekli ve özveriyle dağları dolaşıyordu. Ben de onun gibi olmak istiyordum. Herşeyimle bu atılğan, enerjik, bu cana yakın adama benzemek istiyordum.

26 Ekim gecesinin geç saatlerinde Kamenö Pole'nin bir ağılına eriştik ikimiz. Ağılda, bizi bekleyen çok insan vardı. Geldiğimizi görünce kalkıştılar, sıra ile birer birer Peko Takov'la el sıkıştılar. Kunino, Kamenö Pole, Draşan, Gabare, Breste, Suhaçe, Gornik... köylerinin temsilcileri oldukları anlaşıldı.

Sözü Bay Vasil aldı:

— Herkes biliyor ki, çalışmalarımız, ne denli güç ve tehlikeli de olsa, bir an için olsun, zayıflamamalıdır, arkadaşlar. Vatan Cephesi'nin sıraları şimdiden sonra genişliyecek, şimdiden sonra daha sıklaşacak, daha güçlü olacaktır. Yarınki zaferimizin güvencesi budur. Bugün kimsenin durumu kolay değil. Şu anda Sovyet kardeşlerimiz ne yaparlar diye düşünün... İşleri kolay mı yoksa? Hitlerciler sinsice üzerlerine atıldılar...

Kısa bir an durakladı, kıvrırcık, gür saçlarını eliyle düzeltti ve devam etti:

— İki hafta içinde Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'ni ortadan kaldıracamız diye, söz vermişlerdi, süreyi iki haftadan iki aya çıkardılar, ama işte: Savaş iki yıldır sürüyor ve ne zaman bitecek?

— Hitler'in kemiklerini kırdıkları zaman! dedi biri.

— Doğru! dedi Peko Takov. Savaş, faşist Almanya'nın tam yenilgisiyle sona erecek. O zamana dek epeyce vakit var ve zaman Sovyetler Birliği için, komünistler ve bizde Vatan Cephesi için çalışıyor.

Dikkat kesilmiş, dinliyordum. Onun her sözünü, sonra arkadaşlara aktarabileyim diye, belleme-ye çalışıyordum. Sezilir bir yetkinlikle cephedeki durumdan, bağlaşıkların dönecliğinden, bizde polisin uyguladığı terör ve kötülüklerden söz ediyordu... Konuşması ağır, katkısız ve anlaşılır bir düzeydeydi. Sözlerini kimi öfkeli, kimi uyumlu hareketlerle vurguluyordu. Düşüncesi, kitaptan okurmuş gibi, kolay-

ca akıyordu. Gerçek bir konuşmacıyı konuşurken dinlemek olanağı ilk kez buluyordum. Karabinayı daha sıkı tutuyordum, onun sözlerini dinlerken. Yalnızca, «İleri, arkadaşlar!» desin, ikircimliksiz ateşe atlamaya hazırdım o anda. Şimdi anlıyordum neden oldukça genç yaşta ilin sekreterliğini ve yörenin siyasi komiserliğini onun eline teslim etmişlerdi. Böyle bir kişinin elinden ne gelmez ki?... Sözleriyle seni esinliyebilir, önüne geçip seni savaşa sürükliyebilir, seninle birlikte ölebilirdi.

Daha geç anlamıştım ki, o akşamki toplantıda, bizim yörenin pek çok yerleşim yerinden Vatan Cephesi temsilcileri bulunuyormuş. Bunlar, komünistler, Bulgar Halk Çiftçi Birliği üyeleri ve partisizlerden oluşuyormuş.

Bay Vasil'le ayrıldık, ama yakında yine görüşecektik.

SUYA DÜŞÜRÜLEN EYLEM

Reselets köyünde Stoyan Aleksievgil'in kapısını yeniden çalmam gerekti. İyi yürekli, sevimli insan-cıklar beni bu kez de barındırdılar.

— Hiçbir şeyden sıkılmayacaksın sakın! diyordu Tota Bacı, Stoyan'ın karısı. İpte sallanabiliriz, ama size yardımdan dönmiyeceğiz. Bu konuda Stoyan'la biz anlaştık.

Cumartesiydi. Küçük odacıkta uzanmıştım. Bir saat kadar durdum, göğsümü bir nefes darlığı sıkıştırdı, sonra da başıma vurdu. Keskin dağ havası yoktu burada. Küçük pencereyi açarak ciğerlerime hava doldurdum. Köyün üst ucundan bando sesi geliyordu. Stoyan'la Tota Bacı, çıkarlarken, düğüne gittiklerini, ama bana gerekli olan herşeyi hazırlayıp bıraktıklarını söylemişlerdi. Biraz daha durduktan sonra

indim aşığı kata. Soba güröl güröl yanıyor, bir kazan sıcak su beni bekliyordu. Ev sahibesi benim için temiz iç çamaşırı, bir torba ekmek, bir avuç kırmızı biberle karışık tuz ve daha bir yığın kuru yiyecek hazırlamıştı. Yıkandım, soba başına oturup, şu anda yapılan düğünü gözlerimin önüne getirmeye çalıştım; insanların nasıl eğlendiklerini düşündükçe, kafama kötü kötü düşünceler doldu, onlardan kurtulmak için sırt çantamı omuzladım.

Kampa yıkanmış, dinlenmiş döndüm. Arkadaşlar yola hazırlanıyorlardı. Komutan, önümüze geçip, Veslets'ten yana yola çıkardı. Petko'ya, nereye gittiğimizi soruyorum, omuz kısıyor o da bilmiyormuş. Sabah olurken Kameno Pole ile Virbitsa arasındaki yeraltı barınağına varmıştık. Siyasi komiser Mişo Kotsev, tam burada gerçekleştireceğimiz eylemi açıkladı: Büyük Ekim Devrimi'nin yıldönümü, ve Ukrayna'nın başkenti Kiyev'in düşman elinden kurtarılması onuruna, Vratsa ilçesi Gorna Beşovitsa köyünün polis karakolunu alacakmışız. Vratsa ve Çerven Bryag yönetimlerinin düşündüğü ilk ortak eylemdi bu...

Ertesi gece, Vratsa partizanlarıyla biraraya geldik. Uzun uzun el sıkışıyor, birbirimizi merakla süzerek tanıdık yüzler araştırıyorduk. Karıştık hemen, sık orman içine gruplar halinde dağılarak oturduk, arası kesilmeyen sorular soruyorduk. Onlar da bize soruyorlardı, bizimle ilgileniyorlardı. Tan yeni ağdırırken, bir gözlüklü ilişti gözüme; bana bir yerden tanıyorum gibi geldi. Bir kenara çektim. 35. piyade alayında bir zamanki asteğmen adayı İvan Simeonov Yonçev'miş. Vratsa'nın Gorna Kremena köyündendi. Daha bu yaz illegalliğe geçmiş. Tsakonitsa köyünden Tsvyatko Kristanov'u tanıştırdı bana. Bu genç hakkında Vilço Himirski'den de çok iyi şeyler dinlemiştim.

Durumdan yararlanarak Angel'in de (Avram Mi-

tov Pisarski) ne biçim adam olduğunu öğrenmek istedim. Vratsa'nın Virbitsa köyünden. Çoğu zaman çok kişiler, ona değgin çelişkili düşünceleri bana zorla kabul ettirmeye çalışmışlardı, bu da merakımı daha çok artırıyordu.

Angel'i gösterdiler. Ufak tefek, şişmancaydı, esmer yüzü, yassı burnu vardı. Belinde gevşek bir kemer, kemerden tabanca ile yumurta biçiminde bir el bombası sarkıyordu. Bir grup partizanın arasına oturmuş, kısa ellerini savura savura birşeyler anlatıyordu. Gruba yaklaştım. Bende konuşkan, şen, açık bir kişi izlenimi yaptı, sık sık gülümsemeleri iyi yürekli oluşu gösteriyordu. Şimdi de çevresindekileri bağlamıştı kendine. Yakın ve uzak geçmişteki devrimci yaşamından ilginç olaylar anlatıyordu. Dinleyicilerinin yüzlerinde dikkat ve saygınlık belirtisi vardı.

Bu kısa süren görüşüp konuşmadan ve bundan öte karşılaşmalarımızdan sonra, Avram Mitov'u az ya da çok, tanıdım diyebilirim. Bütün varlığına Virbitsa'ya özgü sertlik, parti gerçekleriyle öz ilkelerini savunmada savaştı bir ardıcılık sinmişti. Bilincimde eski ve sınanmış bir devrimci olarak kaldı.

Virbitsa ile dolay köylerde geniş bir yatak ağının oluşturulmasında Avram Mitov'la Vilço Himirski'nin büyük katkısı olmuştu. Bu yataklar giderek, partizan savaşımının en çetin anlarında efsanevi bir yüreklilik gösterdiler.

Faşist cellâtların ikisine de -hem Avram Mitov'a, hem Vilço Himirski'ye- idam cezası vermeleri düşgele değildir.

Bütün günümüz grup grup konuşmalarla geçti. Nöbetçiler arada bir uyarıda bulunuyorlardı: «Daha yavaş! Daha yavaş;» Geceleyin bir başka yere hareket ettik, orada Bay Vasil'i (Peko Takov) bekliyecektik. Kol nizamıyla sık ve yüksek ağaçlı bir me-

ş e ormanına girdik. Vratsa'lılar, kimse duyar diye korkmadan konuşuyorlardı. Onların bu morali bize de geçmişti ki, hepimiz kendi topraklarımızda bulunuyormuşuz gibi, saldı k kendimizi. Kaldı ki, ateş bile yaktık. Ateş başında İvan Yonçev'le yan yana konuşuyorduk; kışladan çoğu kişiler, ortak tanıdığımız çıkıyordu. Yanıp tükenmekte olan kalın ağaçları eşeliyecek oldular, büyükçe bir kıvılcım sıçradı, Mako'nun elini yaktı. Yanan yeri acele yaladı Mako ve şöyle dedi:

— Kendimizi ne denli saldı k, tek bir polis olsa, bir makineli tüfekle yeter canımıza. Bizi öyle bir yere serer ki, başlarımızdan milyon olur. Uygun yerlere bekçi göndermeyi öneriyorum.

Vilço Himirski destekledi bu öneriyi. Bay Vasil'i tanıdığım için, beni gönderdiler. Ateş başından yüz metre ötede bir yer seçtim. Vakit kaybetmeden, asker bıçağıyla gübrelili toprakta bir hendek kazdım, dibine kuru yaprak döşeyerek girdim içeri, Karabinayı bir meşe köküne dayadım. Çok geçmedi, ağaçlar arasında silüetler göründü. Keklik gibi bağırdım üç kez. Karşidakiler duraksayıp eğildiler. Sinyali yineledim. Üç kez ellerini çırpmaıyla karşılık verdiler. Haykırdım:

— Doğruca ateşin yandığı doğrultuya gidin!

— Ne oluyor, canım! dedi kalın sesiyle Peko Takov. Ses geliyor, insan yok ortada.

Övgü içimi okşadı; yere daha iyi sindim ki, bir adım yakınımından geçseler, beni göremezlerdi. Gerçekten de bakınıyorlardı çevreye, ağaç, ağaç gövdelerinin arkasına bakıyor, ayaklarıyla yerde kuru yaprakları eşeliyorlardı.

— Bana bak, arkadaş, diye haykırdı yeniden Bay Vasil, görüyorsun işte, biz seni bulamıyacağız, hadi çık bakalım meydana.

Hemen önünde doğruluverdim. Tanıdı beni, sar-

maştı ve haykırırcasına: «Bravo!» dedi. «Bekçi buna derim ben!» Gür kaşlarının altında gözleri ışı ışı parıldadı.

O gece Gorna Beşovitsa köyüne daha da yaklaşmayı karar aldık. Yönetenler, ev sahipleri oldu burada. Sabah olunca sık bir gürge ormanında durakladık. Karşımızda, yaprakları sararmış seyrek bir orman görünüyordu. Vılço Himirski beni yanına çağırdı, kampın korunması ödevini verdi. En görüntülü yerlere karakol koydum ve herbiriyle, bir insan belirince hemen bağlantı kurmaları konusunda sözleştim. İki yönetmenlik uzun uzun, coşkuyla eylemin plânını görüştüler. Aynı gün, aynı saatte Gorna Beşovitsa ile Tsakonitsa köylerine nasıl saldırılacağını tartışırken, durmadan el savuruyor, ikide bir de seslerini yükseltiyorlardı. Benim ödevim, nizamaya uymalarını vaktinde söylemek, uyarmaktı.

Saat 16'ya kadar durum sakindi. Orman insan doluydu. Partizanlardan başka buraya, iki ilden savaş ekipleri de gelmişti. Bir ara ansızın alârm sinyali verildi. Bekçilerden biri, keçi otlatan iki çocuk görmüş. Aç hayvanlar karşıdaki koruya girmiş, etrafta çan sesleri duyulmuştu. Kalen köyünden orman bekçisi Dimitir İliyev (9 Eylül 1944'den sonra, işlediği kıyım yüzünden Halk Mahkemesince ölüm cezasına çarptırılmıştı,) çocukların peşine takılmış, yakalayıp belediyeye götürmek istiyor. Ama bir başka bekçiye çatmıştı o anda. Bizim karakol orman bekçisini alıkoymak istemiş, öteki kaçmayı başarmıştı, çeviklikle.

Peşine ben düştüm o zaman. Haykırdım: «Dur! Duur!» Var gücüyle koşuyordu. Pek nişan almadan bir el ateş ettim. Biliyordu herif, hızla bir yana bükülerek yere yuvarlandı. O arada bir kulübe ilişki gözüm. Bir nineyle bir dede fırlayıp çıktı içinden. Eylem suya düşmesin diye, orman bekçisine yetişmek is-

tiyordum. Bu kez nişan alarak ateş ettim, ama soluk soluğaydım koştuktan, iki el ateşim de boşa gitti. Yokuş aşağı yuvarlanarak gözden kayboldu. Umar-sızca çevreme bakınıyor, öfkemi, sanki iyi nişan ala-madığımın suçu onunmuş gibi, karabinadan çıkarı-yordum.

Herkes ayaktaydı. Tsvyatko Kristanov'un gözleriy-le karşılaştı gözlerim; bakışları suçlayıcı, umutsuzdu. Kendimi haklı göstermeye çalışmadım, gerekmezdi bu. Kamptan hemen çekilmek, başka yörelere gitmek ko-mutu verildi. Çok geçmeden taş yolu boyunca polis kamyonlarının uğultusu işitilmeye başlamıştı.

Bundan çok sonra, etkinliğimizi kanıtlayan po-lis belgeleri geçti elime. İl polis müdürü şunu bildiri-yordu:

«1943 yılının Kasım ayında, Vratsa'nın Kalen kö-yü civarlarında bulunan Veslets mahallinde, Vratsa, Selo Slatina ve Oryaho ilçelerinden bütün illegal ko-münist eylemciler konferans için toplanmışlar. Ara-larında Kameno Pole'den Hristo Nikolov Petkov'un da bulunduğu pek çok legal, örgütlü partililer de kon-feransa gelmişler. Hepsi tüfek, karabina, kimileri el bombası ve tabancalarla silâhlıymışlar. Konferansta, legal parti örgütçülerinin yardımıyla Kalen'e saldır-mak kararı alınmış. Saldırının yapılacağı gün Kalen köyünden iki çoban çocuğunu tutsak tutmuşlar ve Kalen köyünden orman bekçisinin canına kıymak te-şebbüsünde bulunmuşlar...»

Onu elden kaçırdım diye bugün yeriniyorum, ama partizan savaşımının ustalığı bir çırpıda benim-senmiyor, onun için savaş alışkanlıkları, dayanıklılık ve deney gereklidir.

İl polis müdürünün olaya ilişkin epeyce bilgisi varmış, yalnız bir yerde şaşırılmış: Plânlaştırılan ve suya düşen eylemin ereği Kalen değil, Gorna Beşo-vitsa köyüydü!

DOKUZUNCU KİŞİ

Müfrezenin bağlı bulunduğu yöreyi dolaşmaya giden Mişo Kotsev ile Mako Dakov kampa döndüler. Gizleyemedikleri içten bir sevinçle, 4 Ağustos 1943 günü bizim çocuklardan birinin, Sviştov'un Vardın köyünde bulunan hapisane tarlalarından kaçtığını anlattılar. Çomakovtsi ve Kneja köylerindeki yakınlarında ve yabancı evlerde gizleniyormuş. İvan Pekov bu haberi birkaç sözle genelleştirdi:

— Madem ki hapisten kaçmış ve bugüne dek gizlenmeyi başarıyor; madem ki, bizim koşullara uyan bir kişi, yeri aramızdadır! dedi.

Karar alındı: Çocuk hemen aranıp bulunmalı, kimliği kişiliği öğrenildikten sonra, kampa alınmalı. Yörede en çok ve en sürekli gezinen Mişo Kotsev ile Mako Dakov olduğu için, kaçağın aranıp bulunması ödevi de onlara düşüyordu. Bir yanda, Çomakovtsi köyünün RMS örgütü sekreteri Vasil Ninov'la; bir yandan da, RMS Yöre Komitesi'nin en etkin sekreterlerinden biri ve aynı zamanda RMS'in il komitesi üyesi de olan, Çerven Bryag yöresindeki ilerici gençler arasında çok otoriteli bir kişi sayılan Neno Georgiyev'le bağlantıya geçildi. RMS ve BONSS örgütlerinde gösterdiği büyük devrimci etkinlik yüzünden, kaçak gencin polis çevreleri arasında da yaygınlığı büyüktü. Onu «yıkıcı eylemlerinde» suçüstü yakalamak ve bir an önce hesaplaşmak için can atıyorlardı. Ne var ki, bu fırsatı ele geçiremediler.

Nanko Georgiyev, yörede geçen her politik olaya ilişkin her zaman en çabuk, en doğru bilgi alan bir kişiydi. Böyle bir ödevi o günlerde o, bir de Vasil Ninov, en iyi yerine getirebilirlerdi. Hapisane kaça-

ğının ne zaman, nerede gizlendiğini biliyorlardı, bulup getirmek, onlar için kolay bir işti.

Birkaç gün geçti aradan. Bir gece sabaha karşı yeni bir ses duyar gibi oldum. Hemen fırladım, öteki arkadaşlar da fırlamışlardı yataklarından. Elleri ayı pençesi gibi büyük, sırtı geniş, iri kıyım bir genç duruyordu karşımızda, hemen çember içine aldık. Kıvrıkcık, çok gür saçları vardı; saçları tepesinde, genç bir meşe ağacının tepesindeki dallar gibi, taç gibi duruyordu. Ayağında sağlam bir çift gezgin ayakkabısı ve yeni bir pantolon, sırtında yeni, kalın bir kazak vardı; kemerinde ise bir Parabellum... Duru ve temiz bakışlarla süzüyordu bizi, şaşmıyor, ilgileniyordu yalnızca. Sessizce sağ ellerimizi uzattık. Sıkılganlıkla hepimize ayrı ayrı, «Tanıştığımızdan hoşnutum, Petkov!» dedi.

Sonra komutan karıştı araya, kabul edilen töreyi ona da uyguladı.

İşte böylece, Byala Slatina'nın Çomakovtsi köyünden Petko Petkov Tsolov, o andan sonra Manuş oldu. İlk günlerde bize karşı biraz soğuk davranıyor, biraz yabancı duruyordu, ama sonra sonra alıştı, daha cana yakın, daha sevimli görünmeye başladı. Bizim aramıza gelmeyi çoktan düşlediğini çabuk anladık. Benden ve Vuto Pekov'tan beş yaş büyüktü, bizden daha konuşkan olduğu için, onunla sıklıkla birlikte olmaya, öykülerini dikkatle dinlemeye, söyleyişini yeğlemeye başladık.

Geleceğin «Vilko Dede» adlı müfrezesinin dokuzuncu savaş eri, saflara 1943 yılı Kasımının ilk günlerinde girdi. Çetenin dokuzuncu partizanı. Remsistlere katılan yeni remsistti, örgüte üye 1941 yılında kabul olunmuştu. Şimdi onu bir olay olarak anlatıyorsam, doğaldır: Gelişi, yüzü, tutumu, belleğimde çıkmamasıya sağlam ve derin bir iz bırakmıştır. O günlerde kazanılan her yeni bir savaşçı için, yürekleri-

miz yanarcasına sevinliyorduk;

Gelmeyi çok kişi istiyordu, ama çok az kişiler bunu göze almaya yüreklilik gösterebiliyorlardı. Evi- ni, aileni bırakıp savaşının bilinmez yollarına atılmak ve en iyi bir olasılık diye ölümü kendine sağdıç seç- mek kolay değildi. şimdi övmek de kolay, suçlamak da, ya ozaman?... Ama iyi, ama kötü, yaşam yine de! Başının üstünde güneş ışıyor, bir uçtan bir uca bulutlar dolaşıyor ufukları... Dallarda öten gece or- man kuşlarının sesini dinlemek yerine, sabahları er- kenci horozla kalkmak başkadır. Darı tanesi kadar da olsa, iyilikle kolay kolay ayrılamıyor insan.

Zamanın geçmesiyle arkadaşların da, yakın in- sanlarımların da geçmiş kusurlarına karşı daha hoşgö- rülü olmaya başladım; yüreğim ve usumla, davranış- larını haklı çıkarmanın yollarını aradım. Böylelikle, daha zamanında koşullandığım sınıfsal konumlardan ödün vermeden, insana ilişkin çok yeni gerçeklere ulaştım. Başka ne ettim, ne etmedim bilmem, ama gençliğime sadık kaldığımı söyleyebilirim; bu duygu içimde bir yargıç örneği doğruluyor, onun yardımıyla geçmişe ve bugüne karşı tutumumu belirliyorum.

2. BÖLÜM

ÇİFTÇİ MUHTAR VILKO DEDE

AĞZINI AÇIP BİR KEZ «A» DİYEN BÜTÜN ALFABEYİ SÖYLEMEK ZORUNDA KALIR

Somaklarla ardıç ağačlarının allığı kalmadı. Or- man cırlıcılak soyunmuştu. Karaya çalan kahveren- gi ağačlar, dallarını göđe uzattılar. Geceleri uzadıka uzadı. Pastırma Yazı da bitmişti artık. İçime ağır bir tasa çökmeve başladı: Geceleri nasıl, nerede geçi- receğiz? Birarada mı kalacağız, yoksa dağılacak mı-

yız ikişer üçer?... İl komitesi, örgütsel savaş bütünlüğümüzün korunmasından, savaşımı kışın da sürdürmemizden yanaydı.

Gündüzlerimiz gibi, gecelerimiz de tedirginlik içindeydi. Suhaçe köyü dolaylarında dolaşüyor, gece ışıklarının birer birer sönüşünü seyrediyorken içimizde belli belirsiz bir kıskançlık duygusu doğuyordu. Bizim üzerimizde ay sırtıp dururken, kışın ve gelecek fırtınaların muştucusu kuzey rüzgârı iliklerimize dek işliyor, ılık çala çala kol geziyorken, tüm insanların evlerinde sıcak yataklarına sokulduklarını düşünüyor; sabahları sisle, akşamları ise yumak bulut kümeleriyle karşılaşılıyorduk. Komutan, Virbitsa köyünde bulunan bir tanıdığına gitti. Dönünce aldığımız haber olumsuzdu: Bir şey olmamış, Kimseyi kabul etmiyormuş!..

Ertesi akşam da siyasi komiser, İvan Pekov'la birlikte Draşan köyüne gittiler. Orada uygun bir yer bulmuşlar, ama kuşkulananarak kazmaya başlamışlar ki, ne görsünler, yerden su çıkıyor. Bu kez de taş vurmıştık. Durumumuz gerçekten tase vericiydi, gerçekten ağırdı.

Mişo Kötsev düşünceye dalmış, kendikendine konuşuyormuş gibi, diyordu:

— Başka çare yok, bağlaşıklarımıza baş vura-cağız!..

Ne anıştırmak istiyordu, anılamadık ama o da bundan başka birşey söylemedi, sustu, biraz sonra komutanla başbaşa vermişler fısıltıyla birşeyler konuşuyorlardı. «Bağlaşıklar» sözcüğünün gerçek anlamını neden sonra kendi deneyimden öğrendim.

Geceleyin Drenovitsa'yı su damlacıklarıyla yüklü bir sis sardı; yapraklarda su tanecikleri beliriyor, nem, gövdelerimize gittikçe daha derin işliyordu.

Ayaklarını istediğin kadar, durmaksızın, habire birbirine ya da yere vur... Durmadan hora oyna

istersen hep o...

Sabah olunca Mişo Kotsev bu konuyu açtı:

— BZNS (Bulgar Çiftçi Birliği) üyelerinden biri var, ona güvenebiliriz sanıyorum... Gidip bulacağım, durumu anlatacağım, ne olursa olsun!.. dedi.

İvan Pekov:

— Kimmiş o, Vilko Dede olmasın? diye sordu.

— Evet, ta kendisi! dedi Bay Mişo.

— Orman içinde, çok uygun bir yerde ağılı var; kendisi de gerçekten güvenebilecek bir kişi...

Ağılı karşıdan gördüğümüz, tepeden seyrettiğimiz olmuştu çoğu kez. Bizim Drenovitsa'nın çok yakınında bulunuyordu. Mişo Kotsev'le Pekov kardeşlerin köyü olan Suhaçe'yle arası bir-iki kilometre var yok. Drenovitsa'nın eteklerine kondurulmuş, çok güzel bir yerdeydi, Drenovitsa'dan kilometrelerce uzaktaymış gibi görünüyordu. Çevresi ormana dek uzayan fundalıklarla kaplıydı tüm. Suhaçe köyü ise bizim yörenin merkezini oluşturunuyordu; gerek örgütsel, gerek savaşçı eylem sürdürmek için çok uygun bir köydü.

Hemen karar aldık; Mişo Kotsev, Vilço Himirski ve Petko Tsolov'la birlikte, Vilko Dede'yi ziyaret edecekler, konuyu çok dikkatli yönünden açarak adamı razı getirmeye çalışacaklar. Üçü de özene bezene tıraş oldu, Vilço Himirski bıyığını bile burdu, uçlarını yukarı kıvrarak. Petko'yu yanlarına aldılarsa, hep aramızda en şık giyimlimiz olduğu için. Gösteriş yerindeydi Petko'da, konuşmayı, hele kendisinden daha yaşlılarla konuşmayı beceriyordu.

Petko sonra bize anlatıyor:

«Kulübeye yüz adım kalmıştı, karşımıza iri bir çoban köpeği çıktı. İçerden bir ses, «Gandi, gel buraya!» diye haykırdı. Vilko Dede, Mişo'yu görünce, daha karşıdan siteme başladı: «Benden saklanıyorsun ha?.. Ayıp ulan, utan biraz! Yoksa bana inanın

mı yok? Nerelerde dolaşıp gizlendiğinizi sanki ben bilmiyor muyum? Biliyorum oğul, ben herşeyi biliyorum. Ama kendileri geçip bir merhaba derler diye bekledim şimdiye kadar.» Kulübeye girdik, Mişo bizi tek tek tanıttı: Pırvan ve Manuş, dedi. Vilko Dede büyük altından gülümsüyordu. «Sen ne kadar Sando isen, onlar da o kadar Pırvan ve Manuş'tur ama, neyse, benden geçsin!» dedi. Onunla neleri paylaşabileceksek paylaştık, herşeyi anlattık ve sonunda asıl soruna getirdik sırayı. Kışı geçirmek için bir partizan sığınağına ihtiyacımız olduğunu söyledik. Şaşmadı, şaşırmadı. Yalnızca: «Ben komünist değilim, benden korkmaz mısınız?» diye sordu. Karşılığı Mişo verdi: «Size gelmeden önce yönetmenliğe sorduk, bize «Vilko Dede razı olursa, oradan daha güvenilir bir yer bulamazsınız,» dendi. Gösterilen güven duygulandırdı Vilko Dede'yi. Ama bir süre kendi dünyasına dalmış bir durumda sustu. Bu arada bizim başçavuş, ne oldu bilmem, konuşmaya başladı: «Senden yalnız barınacak bir yer istiyoruz, dilediğimiz başka birşey yok... Hem bu yardımı bedava da istemiyoruz, öderiz de...»

Adam fırlayıverdi yerinden. «Bana bak, ağanın, Pırvan mısın nesin bilmem ama, ağzını açıp «A» dedin miydi, bundan sonra bütün alfabeyi söylemek zorunda kalırsın. Öyle bir adamım ben. Tüfeğe niçin sarıldığınızı, binlere karşı birler olarak niçin dövüşmeye kalkıştığınızı ben çok iyi bilirim. Çok çok akıl yormaya gerek yok, bırakın yalnız biraz düşüneyim; yarın yine gelin, ne yapacağımızı kararlaştırırız. Bir daha para sözü etmeyin, ret çekerim ha!...»

Ertesi gece, bu üç kişi Vilko Dede'yle yine görüştüler ve herşeyi karara bağladılar.

Yatakların sağladıkları kazma, kürek ve çapallara sarıldık. Drenovitsa'nın üzerine ağır, kara bir sis çökmüştü, bize çok uygun bir havaydı yani. 20 Kasım

1943'tü günlerden, 48 saat içinde gerçek bir partizan üssü kurduk burada. Harika bir sığınak olmuştu. Boyu dört metre, eni iki metre, iki metre de yüksekliği vardı. Üstüne ormandan odun aşırarak direk dizdik; direklerin üstüne yarım metre kalınlığında bir toprak katmanı yığdık. Kazdığımız beyazımsı toprağı da oradan çok uzaklara, sürülmüş tarlalara taşıyıp yaydık. Sığınağımızın iki deliğı vardı, biri yerle hemen aynı yükseklikte bulunan çatının yanbaşımda, öteki de yedek deliğıydi, üstü samanla örtülü kurulukta bulunuyordu ve içersini haavlandırmak işini görüyordu.

Korunağı kazarken küçük bir olay oldu. Ayın 21'iydi, ağıl yanından kimsenin geçmesini beklemezken, Gandi'nin (Vilko Dede'nin köpeğinin adı böyleydi) havlayıp gerili telin boyunca koşmaya, saldırmaya başladığını gördük. Hemen mermileri namlulara sürdük. Bir erkek sesi köpeğe çıkışıyordu. Mişo Kotsev, bu beklenmedik konuğı karşılamaya gitti. Sivri kalpaklı bir ihtiyar belirdi karşıdan. Mişo'yla konuşmalar, ihtiyar adam aşağı doğru sapıp gitti.

— Nayden Kotov Dede, dedi Mişo. Bizi avutmaya çalışıyordu: Suhace'nin yönetim çevreleriyle iyi anlaşıyor, ama Vilko Dede'nin komşusu, dostlar, iyi geçinirler. Bize kötülük yapacağını sanmam.

Az sonra Vilko Dede de geldi. Olayı, kuşkumuzu anlattık. İkitürlü düşünenler oldu aramızda; kimileri işi kesip başka bir yer aramayı, kimileri de burada kalıp işi sürdürmeyi önerdiler.

Vilko Dede kesindi:

— Ben adamımı tanırım, korkmayın canım! diyordu.

Şimdi gündüzün onu daha iyi görebiliyordum. Orta boyluydu, zayıf, yüzü kemikli, güneşten yanmıştı; sırtında ev dokuması şayaktan, ceviz yaprağıyla boyanmış bir pantolon vardı. Yüzüyle giysileri hemen hemen aynı kırmızımsı renkteydi. Uyanık ve zeki gö-

rünüşü vardı, canlı gözlerinden doğal bir bilgelik saçılıyordu. Cana yakın ve özü sözü açık bir kişiydi. Onu kısaca bu sözcüklerle tanımlayabilirim. Pipoşunu çekerken «Siz benim kulübenin üstünden girip altından çıkmışsınız ayol!» diyordu. Yüzünden gülümseme düşmüyordu. Koyunları doyurdu ve daha fazla rahatsız etmedi bizi, çekip gitti. İşimiz de az değildi hani.

Ama sabahleyin herşey hazırды. Kazılmış olan yerden bir eser bile yoktu.

Bağlardan tel ve çubuk toplayıp getirdik. Teli tavanla döşeme arasına gerdik. Hepimiz hasır örmeğe başladık. Bu iş epeyce vaktimizi aldı. Ama içersi daha sıcak ve daha yaşanası oldu. İki de ranza yaptık. Geceleyin ayaklarımızı uzatabilmek için ranzaların arasına tahta diziyorduk, gündüzleri alıyorduk tah-taları, ortada bir çeşit koridor oluyordu. Kulübeye silâhlık, kitap rafları, yazı ve teksir makineleri için bir masa, ilâç dolabı, tencere, kapkacak, kaşık ve bir gaz ocağı gibi gerekli eşyaların bulunduğu bir mutfak köşesi yaptık.

Sözün kısası, yaşanabilir bir yer olmuştu sığına-ğımız, Sisten, soğuktan, rüzgârlardan kurtulmuştuk. Kaldı ki, konuk bile karşılayabilirdik bundan böyle. Yerimiz vardı.

Konuklar da gecikmediler. Bize ilk gelen RMS'in İl Komitesi sekreteri ve BKP İl Komitesi üyesi Grigor Vilev oldu. Geceleri o da bağ çubuğu toplamaya geliyor, gündüzleyin o da bizimle birlikte çubukları örmeğe yardım ediyordu. Bu arada ondan en yeni haberleri öğreniyor, o bize parti ve Rems'in il komitele-rinin yönergelerini tanıtıyor, ayrı ayrı her birimizin mcraliyle ilgileniyordu. Bir ara:

— Eksik olan tek şey, radyo, dedi. Bir radyo-nuz olsaydı, elinizin altında teksir makinesi bulundu-ğuna göre, duyurular, çağrılar, son haberleri kapsa-

yan bültenler yazıp yayabilirdiniz.

Doğru, radyomuz yoktu bak. Bunun üzerinde düşünmek gerek.

Vilko Dede'yi süzüyordum. Yüzü sevimli, gözleri kahverengi, sıcak, elleri çalışkan bir köylü elleri, hareketleri son derece ölçülü. Söylemeden önce ağzının içinde evirip çevirdiği düşüncesini veren ağır ağır dökülen sözlerini dinliyorum. O bizim yanımızda çok çok durmamaya çalışıyor, bizse yeni birşeyler duy-mak, dışardan biriyle ilişki sağlayıp yakınlığını duy-mak istediğimiz için, hep onu oldukça fazla tutsak etmeye çalışıyor, bıkip usanmadan ona sorular soruyorduk. Bize barınak vermişti, kışın fırtınalarından, buz gibi soğuk rüzgârlarından kurtarmıştı bizi. Başkaları, parti üyesi arkadaşlarımız bile ürkmüşlerdi oysa, korkulmayacak bir iş de değildi bir bakıma. Ama Vilko Dede bir anlık ikircimlik göstermedi, durumsamadı bir an. Ele geçirilirsek başına neler geleceğini biliyordu oysa. Ağzından tek söz duyduklarını dayaktan geçiriyordu faşistler, partizanlara barınak verenleri ölüm cezasına çarptırıyorlardı. Evlerini yurtlarını yakıp yıkıyorlar, bütün ailelerini kurşuna diziyorlardı. Vahşice öç alıyorlardı. Herkesin canı tatlıdır... Bir evceğizi vardı başının üzerinde, bu evde çoluk çocukları, gelinleri torunları vardı; bir köylü olarak alışkanlıkları vardı nasıl olsa, koyunları, arı kovanları vardı, tavşan bakıyordu. Orta halli bir köylüydü; ne zengin, ne fakir. Tüm bunları, kolayca bir yana atıp bu korkunç dönemde dokuz kişiye, bütün bir partizan çetesine barınak vermek başını koyduğu dâvanın doğruluğuna sarsılmaz bir inanç gerektiriyordu, komünistlerle çiftçiler arasındaki kardeşliğe sonsuz bir bağlılık, kendisini adadığı geleceğe sadakat gerektiriyordu. Ricamızı geri tepmek isteseydi, binbir neden bulurdu elbette. Vicdanı önünde kendisini haklıda çıkarabilirdi, isteseydi. Ama istemedi. Son dere-

ce dürüst ve onurluydu çünkü, büyük halk evlâdı Aleksandır Stamboliyski'nin şu sözlerine tamamiyle bağlıydı: «... Bizi iktidardan düşürenlere karşı savaşımda yapacağımız en doğru hareket, köy ve kent arasında kardeşliğin yaratılması amacıyla bize uzatılan eli, kardeş eli bilmektir... İktidarda olduğumuz sürece onlarla bir sıra konumda benzeşiyorsaydık, şimdi muhalefetteyken benzeyen yönlerimiz daha çok olacaktır. Komünistler bize karşı yakınlık duygusu besliyorlardı. Bunu yadsıyamam, ben de onların desteğine her vakit inanmışımdır...» Ölçünme saatlerinde Vilko Dede bize uzun uzadıya Aleksandır Stamboliyski'den söz ediyordu, sıradan, ama güçlü sözlerle anlatıyordu ve onu ne denli sevdiği hemen göze çarpıyordu. Tek Cephe yandaşları Grınçarov'tan, Petrini'den söz açıyor, çiftçilerle komünistlerin el ele yürümeleri gerektiğini yineliyordu...

Biz de Bulgar Çiftçi Halk Birliği üyesine, zamanın sınavlarından geçmiş, yaşantılarından bilgeleşmiş olan bu adama yürekten inanıyorduk.

Mișo Kotsev'in, nedenli nedensiz, hemen hemen her gün, yinelediği şu sözler düşgele değildir:

— Vilko Dede gibi bağlaşıklarımız, onun gibi çiftçi dostlarımız var ya, bu bizim için gerçek bir mutluluktur. Aslında Vilko Dede içten bir komünisttir.

«Aslında o içten bir komünisttir,» derken neyi gözönünde bulundurduğunu bilmiyorum. Bildiğim, pek çok sol eğilimli çiftçilerin bugünkü Bulgar Çiftçi Halk Birliği'nin bel kemiğini oluşturduğudur.

Ekleyeceğim daha bir şey var: Vilko Dede gibi kişiler, çok ötelere bakan, çok uzakları gören kişilerdir. Böylesi yetenek çok az kişilerde vardır. Politik dar görüşlülüğün sonucunda doğan olaylar çevremizde az değildi. Görünüşte sözüm ona büyük bir toplumcu ve politikacı olan nice kişiler gördük,

«ayarca» girişimlerin ağı içine tutulmuş, çıkar hırsına kapılarak, onuru da, özsaygısını da yitirmişlerdi. Hiç kimse, hiç bir vakit Vilko Dede'de böyle bir şey sezermedi. Bu duygulara yabancıydı o, çünkü tinsel yapısı bakımından büyük bir Bulgar'dı Vilko Dede. O yıllardan kafamda böyle bir kişi olarak kalmıştır...

VILKO DEDE KİMDİR?

Dokuz Eylül 1944 utkusundan bu yana geçtiğimiz yıllarda, direnişe katılan pek çok kişiyle görüştük. Çavdar'ların, Antonivanov'ların gösterdikleri yiğitlikler üstüne artık bilgimiz var, şanlı çarpışma yerlerini gördük, ölenlerin adlarını biliyoruz. Faşizmle kanlı çarpışmalarda düşen yiğitlerin adlarını taşıyan sokaklardan geçiyoruz. Her yıl 2 Haziran gününde anı levhalarına, anıt ve kardeş mezarlıklarına çiçekler koyuyoruz. Ama hiç abartmadan, kesinlikle söyleyebilirim ki, Suhaçe köyünden olan Vilko Dede'nin kim olduğunu bilen çok az kişi vardır.

1943 yılında kendisiyle ilk karşılaştığımızda elli-sekiz yaşını doldurmuştu. Oysa biz hepimiz genç olduğumuz için, o zaman gözümüze çok yaşlı görünmüştü. Vilko Dede diyorduk kendisine. Hattâ yaş bakımından ona çok yakın olan Mişo Kotsev bile Vilko Dede diye hitap ediyordu.

Kendisiyle konuşmalarımızdan, sorup soruşturmalarımızdan biliyorduk ki, öğrenimini tamamlamaya çok büyük isteği olduğu halde yoksulluk onu küçük yaşta okuldan koparmıştı. Keskin zekâsı ve büyük özeni sayesinde kendikendisini yetiştirebilmiş, büyük ölçüde bilgi yığmıştı; bu nedenle köydeşlerinin gözünde yüksek bir değer kazanmıştı... 1911 yılında Bulgar Halk Çiftçi Birliği'ne üye olmuştu Vilko Dede. Bundan sekiz yıl sonra Suhaçe köyünde iktidar kav-

gası başlamıştı. Doğrucu ve gerçekçi duygusu çok güçlü olan Vilko Dede, Birinci Dünya Savaşı döneminde zenginleyenlere karşı derin bir kin besliyordu. Tüketim kooperatifinde hırsızlık edenler almışlardı onunla başlarına belâyı, sonra kendisinin parti yandaşları olup köylülerin düşüncelerini önemsemeyenlerle çatışmaya başladı. Ve aradan çok zaman geçmemişti ki, Vilko Dede'nin kimden yana ve kime karşı olduğunu, kimlere karşı savaşım yürüttüğünü köyde öğrenmişti. Bundan ötürü muhtar seçimlerine köylüler Vilko Dede'ye büyük güven bağlamışlardı. Tümünü kendisine oy vermişlerdi. Enerjik ve etkin kişiliği sayesinde hemen girişime geçmiş, köyün okul ve posta-telgraf yapısının inşaatına başlamıştı. Siyasi rakiplerinin yarattıkları tüm engellere karşın, köydeşlerinin büyük bir bölümünü kendisinden yana kazanmayı başarmış, Suhaçe'nin kültürel kalkınmasının gereğine onları inandırmıştı... Ardından hemen toprak reformuna girişmişti Vilko Dede. Bu girişimi, kesin olarak köyün zenginleriyle kendisi arasında büyük bir düşmanlığın uçurumunu, ilçe kadastro teknisyeni Petır Şabanski ile de derin bir dostluğun yolunu açıyor. Şabanski öğrenim görmüş, Popitsa köyünün komünist yönetmeni; giderek Eylül Ayaklanmasında bu bölgenin yönetmenlerinden biri olacak, ayaklanmanın bastırılmasından sonra da Sovyetler Birliği'ne iltica edecektir. Şabanski toprak reformunun somut tekniksel sorunlarının yanı sıra, Sovyetler Birliği'nde gerçekleştirilen dönüşümler, Lenin'in bu büyük ülkede çizdiği plânlar üstüne bilgi veriyor köylülere. Anlaşıldığına göre, o dönemde Vilko Dede Suhaçe'deki, Mişo Kotsev, Hristo Pekov ve İvan Lilov gibi komünistlerle daha yakınlaşıyor, öğüt ve yardım gerektiği zamanlarda onlara sık sık baş vuruyor. Bu dostluğun kökleri öylesine derindi ki yürüğünde, bize yardım etsin mi etmesin mi sorunu

karşısında asla ikircimlik göstermemiştir...

Küstendil kentinde özerklik yandaşlarının düzenledikleri provakasyondan sonra Suhaçe köyünün parti yönetmenliği, Sofya'ya gidip Çiftçi hükümetine, gericiliğin bozguna uğratılması amacıyla ivedilikle halka silâh dağıtılmasını önerecek bir heyet gönderilmesini öneriyor. Heyet komünistlerle Çiftçi Birliği üyelerinden oluşuyor. Vilko Dimitir (Vilko Dede), Mişo Kotsev ve Hristo Pekov'un başını çektiği bu heyet gidiyor Sofya'ya. Ne var ki, onlara da Vasil Kolarov'a verilen yanıt veriliyor: «Durum gerektirince silâh 24 saatte dağıtılabilecektir!...»

Ne yazık ki, 9 Haziran 1923 yılında yapılan faşist darbe, bu silâh dağıtımını olanağını kaldırıyor ortadan. Yeni yöneticiler, heyet üyelerine korkunç bir baskı uygulamaya başlıyorlar. Vilko Dede'yi iyice bir dayaktan geçiriyorlar, kararsızlık içinde bulunan çiftçileri kendilerinden yana çekmeyi başararak, Aleksandır Stamboliyski'nin sadık yandaşlarına karşı koymaya zorluyorlar.

9 Haziran 1923 günü Vilko Dede güncesine şunları yazmıştır: «Hükümet (sayın Aleksandır Stamboliyski'nin kurduğu hükümet aynı yılın 23 Nisan ayında seçilmişti ve 212 halk vekili vardı) çar buyruğuyla devrildi, yerine, Komünist Partisi ve Bulgar Halk Birliği'nin dışında bütün partilerin katıldığı bir hükümet getirildi. /Ha de! İktidara geldi herifcioğlular (!).. / Yeni idareciler, Halk Çiftçi Birliği'nin bütün üyelerini tutukladılar, kimilerini hukuksuz-yargısız öldürdüler...» Vilko Dede, darbeden sonra oluşan politik kutuplaşmayı çok açık ve son derece tam sınırlandırdı. Bir yanda «bütün partiler» var, bir yanda «komünistlerle çiftçiler...»

9 Haziran ve Eylül 1923'ün bıraktığı izler hep daha derin, hep daha gözler önünde dursa da Suhaçe köyündeki Bulgar Halk Çiftçi Birliği'nin sava-

şımı dinmemiş, hep aynı yüreklilikle süregitmiştir. Mişo Hristov, Yordan ve Milan kardeşler, Dimitir Jelezarski, Yako Getov, Tsvyatko Petkov gibi dürüst köy emekçileri, halkın verdiği kavganın yalnızca komünistlerle birlik olduğu takdirde kazanılabileceğine derinden inanan Bulgar Halk Çiftçi Birliği üyeleri Vilko Dimitirov'un çevresinde toplanmışlar.

Vilko Dede'nin eliyle ve usuyla dokunduğu herşey, işini bilir ve bilge bir köylünün damgasını taşır. Çocuklarından onurlu, doğrulukçu kişiler olmalarını, toprağı sevmelerini istiyor Vilko Dede. Evi basit ve yalın, görünüşte öteki köy evlerinden bir ayırımı yok, ama çok titiz bir düzen vardır: Bu evde her nesnenin belirli bir yeri var. Sık sık şunu belirtmeyi sevmektedir: «Çalışkan bir köylünün her eşyasının, öyle sadece bir yeri değil, yuvası olmalı, bu yuvada soluk almalı, yaşamalı her eşya. Gece yarısı bile kalksan, gözlerin bağlı olarak uzansan, şurada baltayı, orada iğneyi bulacağına inanmalısın...»

Düzenlilik duygusu, küçük bir deftere herşeyi yazmaya zorluyor Vilko Dede'yi. Görünüşte ufak-tefek şeyler bunlar, ama o nitel özelliklerini belirlemektedir bununla. Bütün yazdıklarını çözümlmek şimdi olanaksız. Onlar her halde kendisi için büyük önem taşımaktadır. Çünkü yaşamından uzun bir dönemi kapsıyor. Bu notlardan yalnız birkaçını aktarmaya çalışacağım:

«15 Mart 1923. Ben, Ts. Peşov, N. Vılçev, İliya Gavrilov, Dimitir Stoyanov ve T. Popov, tıpkı birer yargıç gibi andıktık...»

I. IV. 1923. (Virbitsa köyü.) Dâva gördük. Köylünün önünde ilk açık duruşmamızdı bu.

I. V. 1923. İri değil, ama çok hızlı dolu yağıyor.

.....

1926 yılında (bahar gelince, ben kendim) kendi kalemlerimden «Kıyıya» armut aşılamağa başladım.

.....

11 Kasım 1932. Avluda kuyu kazmaya başladık. Su ilkönce 20 Kasımda göründü, aynı yılın 10 Aralığında kuyu tamamiyle hazırıldı. Çapı 2,40, derinliği 10 metre. 35 araba taş taşıyıp ördük kuyunun içini; arabacılarla taşçılardan başka 90 kişi çalıştı...»

Yaptığı iyilik ve yabansılıklarla ilgili ayrıntılar yok güncede. Onları komşuları, yaşıtları anlattı bana. Güzün arabayı koşar, üstleri başları hafif, ayakkabıları yırtık olan çocukları her sabah okula götürüyormuş. Öğle olunca yeniden gidip alıyormuş. Soğuklar başlayıp sokakların çamuru donuncaya dek hep böyle sürüyormuş bu. Yalnız büyük yürekli bir kişi, işini gücünü bırakıp çocukları temiz pak okula götürmek gibi bir ululuk gösterebilir. Bir dağlı akşamle-yin köyde kalınca, genellikle onun evine gönderili-yormuş ve şimdiye dek hiç kimseyi geri çevirmemiş, konukseverlikle ağırlamadığı tek kişi, tek olay yok-muş.

Bir gün köyde komşularından biri ölüyor; ölenin karısı ve çocukları yeni kurulan, ama büsbütün tamamlanmayan, yaşanamayacak gibi olan evde kalmışlar. Vilko Dede bu kadına, çocuklarıyla birlikte evinde bir oda vermiş, kendi ailesi için hazırlanan kışlık yiyeceği onlarla bölüşmüş...

Mahalle kadınları Vilkogil'e imeceye seve seve gidiyorlarmış. Karısı Mariya mahalle kadınlarını çok iyi karşılıyor, Vilko Dede de onlara savaş anılarını anlatıyormuş, gazatelerden yazılar, broşürler okuyor, gerek hayvanlarda, gerekse insanlarda beliren hastalıkların tedavisi konuları da içinde, çeşitli konularda öğütler veriyormuş... Vilko Dede'nin küçük kitaplığında Zahari Stoyanov'un «Bulgar İsyanlarından Anılar», «Tarlaları Gübrelemek Önemli midir?» gibi kitapları, «Çiftçilik Dergisi», «Kredi Kooperatifinin Tüzüğü», «Aleksandır Stamboliyski'nin Söylevleri»,

«Diplomasinin Tarihi»ni, hattâ Lenin'in «Ne Yapmalı?» sını bile bulmak mümkünmüş. Büyük odasının tek süsü, SSCB'nin büyük bir haritasıymış...

Bu haritaların ne denli rol oynadığını bugünün okuru herhalde anlayamayacaktır. O zamanlar Sovyetler Birliği'ne ilişkin olumlu sözler etmek kesinlikle yasaktı. Faşistler coğrafya haritalarını yasaklayamadılar. Oysa bu haritalarda uçsuz bucaksız Sovyet toprakları gözler önüne seriliyordu.

Vilko Dede'nin bizim görüştüğümüz günlere kadarki yaşam öyküsü bununla bitmiyor kuşkusuz. Söz gelişi, 1938 yılında hükümetin adayı olan bir mebusa, «Sayın mebusun tuz ve gaz politikası konusunda ne düşündüğünü bilmek isterim!» diye sorar Vilko Dede. Bu sorusuyla mebusu ne denli darda bıraktığı köyde herkesçe biliniyor... Öteki şaşırmış... Bu soruyla Vilko Dede'nin ne demek istediğini anlayamamış bir türlü. Vilko Dede yılmadan şunları eklemiş sözlerine: «Sizin gibiler derimizi yüzdü, bizi öyle bir duruma getirdi ki, tuz ve gaz yağı parası bulamaz hale geldik!...»

Bir sabah bizim sığınağa erkenden gelmişti Vilko Dede. Polisin arayıp taramaya başladığını, geçtikleri yerlere şiş saplayarak sığınak aradıklarını haber verdi. Tedirginlikle:

— Hem şunu bilin ki, çok kalabalıklar itler!.. dedi. Aklınızı başınıza toplayın, dikkatli olun!

Korunağımızın giriş-çıkış kapıları iyi maskelenmiş mi diye yokladık; Vilko Dede'yle şöyle anlaştık: Bizden yana yaklaştıklarını görünce sinyal verecek. İçerde fısıltıyla konuşuyor, bekliyorduk. Gerilim ve endişeden yüreklerimiz deli gibi çarpıyor. Silâhlar çarpışmaya hazır durumda.. Aradan çok geçmedi, sinyali duyduk, az sonra da başımızın üstünden ayak sesleri gelmeye başladı. Vilko Dede yapmacık bir neşeyle haykırdı:

— Buraya, buraya buyrun! Hadi hoş geldiniz bakalım! Isınmak için bir erik rakısı içer misiniz? Bu gece çok soğuk oldu, çok soğuk, hey!... Ama önce sizi işinizi görün, ondan sonra birer tek atarız. Yalnız içemiyorum doğrusu, canım istemiyor... İçki de arkadaş arıyor heey!...

Kalın, boğuk sesler:

— Dök sen, dök!... diyordu. Yedek üşçavuşa da inanmazsak kime inanacağız canım!...

Dışarda bir haykırıyordu az sonra:

— Burası tamam, geçin ileri!...

İçiler, kadeh tokuşturdular ve «... bizi bu çamurda buralara getirten, rüzgârın peşinden koşturan şumkarların (1) anasına!..» ları bastılar; bizse aşağıda dişlerimizi sıkmış duruyor, parmaklarımız tetikte, yüreklerimizin vuruşuyla saniyeleri sayıyorduk. En sonunda kalkıp gittiler, Vilko Dede neşeli haykırdı:

— Alarm geçti çocuklar! Herşey düşünüldüğü gibi geçti, kitaptan okunur gibi...

Siperden çıktık, Petro Tsolov tutamadı kendini:

— Vilko Dede, sen sahiden yedek üşçavuş musun?

— Neden? Üşçavuş çalımını yok mu yoksa ben-de? diye sordu Vilko Dede, gözlerini Petko'ya dıktı, parmağıyla da bıyığını sıvazladı.

— Hem öylesine üşçavuş değil, çar hazretlerinin muhafız kolundan üşçavuş. Sen şimdi benim emrimi dinle: Bu damacanayı en kısa bir zamanda erik rakısıyla doldur, bu itler en çok ona saldırıyorlar!...

— Başüstüne, üşçavuşum! diyerek askerce selâma durdu Petko; kıs kıs gülüyordu.

(1) Şumkar: İktidar ve faşistlerin partizanlara verdikleri aşağılayıcı bir ad.

Daha başlangıçtan Vilko Dede'yle iyi anlaşıyorlardı; hava nasılmış, koyunlar ne haldeymiş, birbirlerine söyleyecek söz bulurlardı hep.

O gün Vilko Dede, yataklık sınavının en ağırını vermişti. Bundan sonra daha kaç sınavdan geçeceğini o anda kimse bilemez, söyleyemezdi...

RESELETS'E RADYO ALMAYA GİDİYORUZ

Mako'ya dedim:

— Bizim ortaokulun öğretmen odasında bir radyo alıcısı var.

— Ee? Ne olmuş vârsa?

— Niçin gidip almayalım? Bize çok büyük iş görür...

Bunu öylesine bir inançla söylemiştim ki, Mako'nun razı olmaması olanaksızdı.

Göz gözü görmeyecek denli karanlık bir gecede yola çıktık. Bakımsız mezarlıkları geçtik, ırmak yatağının çöküntülü kıyısı boyunca yürüdük, derken, okulun arkasına iniverdik. Açık ya da hiç değilse kırık bir pencere aradık. Bütün yapıyı dolandık böylece. Bir ara Mako kırık bir pencere bulduğunu haber verdi. Beni omuzlarına kaldırdı, el yordamıyla mandalı bulup çevirdim, açıldı. Elimi uzatıp Mako'yu da çektim yukarıya. Koridora atladık, ayakkabılarımız öyle ses çıkarıyordu ki, ölüyü bile uyandırabilirdi sanki. Ama çıkarmaya vaktimiz yoktu. Öğretmen odasına yöneldik. Bereket açıldı. Araştırmaya başladık. Büyük bir dörtköşe pusula ilişti gözüme, attım cebe (bugüne değin korudum), Mako radyoyu bataryadan kopardı. Bulduğumuz bütün eşyaları masanın üstüne koyduk. Masa üstüne konmuş muşambayı eliyle sıvazlayan Mako:

— İşimize yarar! dedi.

Sabahleyin arkadaşlar şaşakaldılar. Siyasi komiser beni kucaklayarak:

— İstenen buydu! diyebildi sadece.

Petko «Blaupunkt»u onarmaya başladı. Neden sonra ibre kımıldadı, korunağımız seslerle, müzikle doldu. Bütün gün radyonun düğmesini çevirdi durdu Petko; Bulgarca yayın yapan bütün istasyonların yayın saatlerini, dalgalarını yazdı. Akşamleyin «Hristo Botev» istasyonunu da tuttuk. Spas Kulesi'nin çan sesini işitiyor, gözlerimiz sevinçten yaşlı, radyonun başına toplanmış, tek sözcüğü kaçırmamaya can atarak dinliyorduk. Sovyetler Birliği'nden, Kızıl Ordu'dan kopmaz bir parça hissediyorduk kendimizi. Duyduklarımızı yorumlarken öyle dalmıştık ki, uyku iyice bastırıp yattığımız vakit artık sabah oluyordu.

Aynı gün (22 Aralık 1943) Reselets köyünün muhtarı Angel Andreev, Byala Slatina kaymakamına şu mektubu yazmakla uğraşıyormuş:

«Saygıdeğer Kaymakam Bey, belediyemde süresiz bir zaman için, hiç değilse iki polis jandarmasından oluşan bir polis karakolu açmanızı ısrarla rica ediyorum.

Gözönünde bulundurduğum durum şudur:

Köyden dağa kaçan iki «çeteci» var, illegal terörcü gruplarına katılmış bulunuyorlar. Biri yüksek öğrenimlidir, öbürü ise, ötekiyle birlikte, kendisi ve öteki için silâh aşırarak kışladan kaçmıştır. Anlaşıldığına göre, bu kişiler, köyümüzün yakınlarında bir yerde bulunuyorlar ve yerli komünistlerle bağlantıları var.

Geçenlerde bir gece, bilinmeyen kişiler tarafından köy okulunun radyo alıcısı çalındı. Söylentilere bakılırsa, radyonun çalınması aynı kişilerin işidir.

Köyümüz idare ve polis merkezinden uzakta bulunuyor, fırdolayı dağlık, yakınlarda köy filan da

yok... Ve en önemlisi, terörcülerin hüküm sürdüğü dağlık ve ormanlık içinde bulunan Lukovit ve Teteven ilçelerine çok yakınız... Ahalide tedirginlik seziyor...»

Kauçuklu muşambanın sözü geçmiyor mektupta, ama o da işimize çok yaradı. Tavanın altına gerdik, yukarıdan toz toprak düşmez oldu. Pusulanın da değeri büyüktü bizim için. Bölgenin siyasi komiseri Bay Vasil (Peko Takov) geldiğinde, hoşnutlukla başını sallamış ve şöyle demişti:

— Yahu, burası bütün bir kurmay, gerçekten bir partizan üssü olmuş. Sıcak, konforlu, radyo da var, teksir makinesi de... Gizli telgraf ajansı, ha?... Bravo, arkadaşlar... Herşeyi o kadar çabuk nasıl sağladınız?

Drenovitsa eteğine yerleştiğimizden beri bizim yanımıza ilk geliyordu.

— Bağlaşıklarımız sağolsun! diye karşılık verdi. Mişo Kotsev (Mişo Kotsev'in gözleri ışın ışındı): Vatan Cephesi büyük bir güçtür!..

— Orası öyle, dedi Bay Vasil... Yine de bana herşeyi ayrıntılarıyla anlatın ne olursunuz...

Şimdiye dek ne yaptıysak Mişo Kotsev hepsini anlattı. Radyo alıcısını sağladığımız ve duyurular, bültenler yazıp yaydığımız için Marko'yla beni de övmeden geçmedi. Bay Vasil duyduklarından hoşnut, onama duygusuyla başını sallıyordu. Sonra bizi çevresinde oturmaya dâvet etti.

— Arkadaşlar, dedi, size çok önemli bir şey söylemek istiyorum. İktidar, partizan hareketini yok edemedi, oysa bütün güçlerini toplayıp yöneltmişti üstümüze. İktidar bizi yoketmeyi hiçbir zaman başaramıyacaktır, çünkü arkamızda halk duruyor. Ne var ki, şimdi polis yakınlarımıza karşı korkunç önlemler almaya kararlı. Bu da iktidara pek yardımda bulunmayacaktır, ama biz yakınlarımızı hazırlamaya, za-

rar görebilirler, sürgüne filan gönderilebilirler diye onları uyarmaya zorunluyuz. Umutsuzluğa, paniğe düşmesinler. Polis bizi tinsel yönden sarmak, yardımcı ve yataklarımızdan yoksun etmek, anne ve babalarımızı, eşlerimizi bizden uzaklaştırmak istiyor. Kurnazca kurulmuş bir plân bu, ama bu kez de çok yufka, çok budalaca bir kurnazlık...

Söyleşi epeyce uzadı. Bay Vasil bize Merkez Komitesi'nin buyrultularını bir kez daha hatırlattı; kimi arkadaşlar, sezilen endişeyi anlayışla karşıladılar.

Gecenin geç vaktinde birdenbire ivedilik gösterdi Bay Vasil, propaganda çalışmalarını hızlandırmamızı dileyerek, gecenin karanlığında kaybolup gitti. Tam o günlerde Bay Vasil şunları yazmış:

«... Bir numaralı parti genelgesini tam vaktinde aldık. Derhal İl Komitesi'nde incelemeye koyulduk. Genelgede saptanan sorunların önemini gözönünde tutarak, bu sorunların çözümünü sağlamak amacıyla yaptıklarımız şunlardır:

a) Genelgeyi 150 nüsha yaparak ildeki bütün parti gruplarına gönderdik.

b) Bölgelere İl Komitesi üyeleri gönderdik; bunların herbiri bölge komitelerine, parti grup ve örgütlerinin toplantılarında, bize düşen ve partinin 1 numaralı genelgesince saptanan ödevleri açıklamada yardımda bulunacaklar. Genelge pek çok yerde partisziler ve Vatan Cephe'ciler arasında da incelenmiştir.»

Siyasi komiserin raporu, Çerven Bryag ilinde parti örgütlerinin durumu, gençlerin ve Vatan Cephesi'nin çalışmalarıyla sürüyor. İlk Vatan Cephesi komiteleri artık kurulmuştu, bu da polisi yeni endişeye sürüklüyordu. Gizlilik koşulları, raporu yazanı, insan köy ve kent adları kullanmaktan kaçınmaya zorluyordu. Yalnız şukadarcıkla yetiniyordu: «...Bu-

raya, 1. demokrat: komite başkanı, 2. sekreter: bizim arkadaşlardan, 3. kasadar: çiftçilerden, eskiden Halk Cephesi'nin millet vekili adayıydı, 4. sosyal demokrat: üye, 5. Çiftçi (Birliği üyesi), gündelikçi, ilçede çok nüfuzlu bir kişi, üye... seçtik. Hele demokratın çalışma merakı çok büyük.

...Bizim yörenin ilk Vatan Cephesi komitesi Pırvan'ın köyündeki (Virbitsa) komitesi. Üç kişi, Vatan Cephesi'nden arkadaşların bizi bekledikleri yere vardık. Pırvan yoldaşı tanır tanımaz, bizden yana koşmaya başladılar; gözlerinde sevinçten gözyaşıyla, selâmlıyorlar, sarmaşıyorlar bize, öpüyorlar...»

Raporun altındaki tarih: Aralık, 1943.

Yaşamımız belirlenen düzence akıp gidiyordu. Yazı makinesi balmumulu kâğıtlar üzerinde tıraklayıp duruyor, teksir makinesi dönüyor, Doğu Cephesinde olayların gelişimini tüm gerçeğiyle insanlara duyurmaya devam ediyordu. Radyo ve gazeteler gizliyordu bu gerçeği. Yöremizde bulunanlar, Jitomir kentinin kurtarılmış olduğu, Korsunşevçenkovo harekâtı, Konev, Vatutin, Çernyahovski vb. Sovyet ordu komutanlarının erleri tarafından düşmana indirilen darbelerle ilgili bilgiyi böylece öğrenmiş oluyorlardı.

Akşam olunca hemen hemen hepimiz ödev peşinde ortadan kayboluyorduk. O derece övülen Hitler tümenlerinin nasıl dayak yediklerini, donyağı mu mu gibi nasıl eridiklerini insanlar öğrensin diye, yakın ve uzak köylere bildiriler iletmeye koşuyorduk. Güvenilir kişileri ziyaretlerimizden, enformasyon toplamak, ödev vermek, sipariş ve haber almak-yolunda da yararlanıyorduk. Gösterdiğimiz etkinlik, ardarda uygulanan birkaç ablukaya neden oldu. Ama Vilko Dede'nin yardımıyla bu ablukaları, hemen hemen her seferinde, önceden öğreniyorduk. Bizim radyonun sesini galiba duymuştu, ama biz içeri davet edinceye dek, merakını sezdirmede.

İçerisinin düzenini görünce de:

— Siz büyük uzmanmışsınız, ayol! diye övdü bizi. Her köşeyi gezdi, herşeyi gördü....

— Demek, şey.. radyonuz da var, ha? diyordu. Manuş, hani duyayım şunun sesini, oğlum?

Petko düğmeyi çevirdi. Odaya ses yayıldı:

— Gavarit Maşkva!.. Gavarit Maskva!.. (1)

Derin bir sessizlik çöktü birden. TASS ajansının haberlerini böyle dinliyorduk hep. Vilko Dede, hoşnut, bıyıklarını sıvazladı:

— Bir zamanlar Ruslar Napolyon'u yapıştırdılar duvara, Hitler de ucuz kurtulmayacak ama... Bu it, bunca ülkeyi yuttu, ölümü de köpekçe olacaktır!..

Güzel konuşuyordu; ahenkli, her sözcüğü yerli-yerinceydi.

Komutan dedi ona:

— Vilko Dede, canın istediğinde buraya gelebilir, radyo dinleyebilirsin; konuşuruz hem. Senden gizimiz yok bizim.

— Benim de yok. Hepimiz birlikte aynı harmanı dövüyoruz... dedi.

Petko'ya damaçanayı ansıttı yeniden, bugünlerde çağrılmadık konuklar bekliyormuş.

— Ben sizin nerelerden olduğunuzu biliyorum, diyordu. Yalnız üçünüzü tanıyorum, bir köydeniz. Bir birinizi nasıl koruduğunuzu görüyorum ya, bana bu yeter. Sizden bir ricam var, hemencecik söyleyeyim: Benim polisin eline düştüğümü duyarsanız, sakın öcümü almaya kalkışmayın, arkadaşlarınızdan kayıp verirsiniz, bunu yapmayın. İktidara geçtiğinizde, köydeşlerime biriki söz söylersiniz benim için, idarecilerin arasında dolaşıp durduğumu sanıyorlar, o kanaatla kalmasınlar...

Sözleri sarstı hepimizi. Yüzüne, acılı bir hayran-

(1) Rusça: Burası Moskova!.. Burası Moskova!.

ıklâ bakıyorduk. Düşünüyorduk: Her beklenilmeyen olayı, kaldı ki ölümü bile, ne denli dingin, ne içten bir inançla karşılamaya hazırdı bu adam!.. Ve bir kez daha dua ediyorduk -Tanrıya, Ulu Tanrıya değil, partiye dua ediyorduk ki-, insanların yüreklerine böylesine sonsuz bir ruh cömertliği ve inanç verebilmiş!.. Onurlu, savaşımın bütün yükünü bizimle birlikte omuzlanan Çiftçi Birliği üyeleriyle bu özveri ve inanç bağlıyordu bizi.

Kimdi şimdi anımsamıyorum, içimizden biri sormuştu Vilko Dede'ye:

— Nasıl oldu da bizim yörede komünistlerle çiftçiler birlik oldular, şimdi biraraya gelmişken bize anlatır mısın Vilko Dede?

— Bana sorarsanız, diye bıyıklarını sıvazlamıştı... Bu birlik her zaman yağla bal gibi uyumlu değildi, birbirimizi hiç aldatmayalım. Eğer zamanında bağlanmış olsaydık, şimdi siz bu deliğe sokulmak zorunda kalmazdınız... Anlatayım size...

Vilko Dede'den öğrendiklerimiz şunlardı:

— Gençsiniz, bunları bilmezsiniz... Bizim çiftçi partisinde benim stajım epeyce uzun. Dimitir Grınçarov'u hatırlıyorum. Çerven Bryag'a gelmiş, komünistlerle birlik parolasını vermişti. Öyle ama merkez-cilerle sağcılar belirdi o zaman, köylerde gezip tozuyorlar, bir bayrağın altında birleşmesinler diye köylüleri kandırmaya çalışıyorlardı. Komünistlerle birliğe meydan vermeyelim, diyorlardı. Onlarla işbirliği yapmak yok!.. Mütevvefa Aleksandır Stamboliyski -akıllı kişilerin uyarmasına karşın- yanıldığını geç anladı. Merkez-ciler, para babalarının hesabına çok iş başardılar. Sağcılar da utanmadan, köy zenginlerinin ayaklarına kapandılar. Nikolay Petrini'nin sözleri hâlâ kulağımda çınlıyor: «Tek Cephe rastgele birşey değil, halkın yüzyıllar boyunca sürececek dâvasıdır!» diyordu... Ama yirmi üçte -hadi eşelemeyelim- siz

de hata ettiniz. Ertesi yıl Petko D. Petkov'u öldürdüler, galiba Haziran ayındaydı. Oysa büyük hatipti Petkov. Gazetelerde okumuştum, Halk Meclisi'nde kanlı gömlekleri savurarak, «Burada bütün Bulgaristan'da kol gezen terörün adı yazılıdır!» demişti...»

Biz dinliyorduk, gaz lâmbası durmadan göz kırıyor, Bay Sando, baktım ki bir ara kımıldanmaya başlamıştı, kimbilir belki karşı söz söylemek, belki de Vilko Dede'yi düzeltmek istemişti, ama çekindi, ses çıkarmadı. Duyduklarımı yüreğime sindiriyordum. Babamın sözleri, Reselets köyünden bir çok kişinin adları geçiyordu kafamdan; bunlar komünist değillerdi, 1923 yılı Eylül Ayaklanması'nın bastırılmasına yardım etmek amacıyla, köylerden kasırga gibi geçen faşist spits-komandolarını da, öteki baskı ve talan çetelerini de iyi ansıyorlardı. Dokuz Haziran darbesi sırasındaki yaşantıları dile getiren öyküler belleğimde derin iz bırakmıştı.

Vilko Dede'yi dinlerken bunları karşılaştırıyordum. O yeniden piposunu doldurdu, ama yakmadı, uzun süre düşünceye daldı, sonra:

— Bindokuzyüzyirmiüçte... diye başladı. İşlerin nereye vardığını sezinleyince, kimin nesi varsa eline alıp Çerven Bryag'ı savunmaya koşmuştuk, ama artık geç olmuştu. Kasabanın dış kesiminde Tsankov'çularla burjuva, yırtıcı dişlerini göstermişti bize. Ancak orada iktidarı elden kaçırdığımızı anlamıştım. Aleksandır Stamboliyski'nin bizim ilçede çok sadık ve güvenilir dostları vardı. Onlardan biri, o sırada öldürülen Popitsa köyünden Stoyan Kalıçev'ti. Çomakovtsi köyünden olan turuncu renkli (1) muhafız kıtasının üyesi Petko Neykov da Markova Mogila tepesi altındaki erlerle çarpışmada can vermişti. On-

(1) Bulgar Halk Çiftçi Birliği'nin bayrağı turuncu renklidir.

lar bizim Çiftçi partisinin sadık erleriydiler ve komünistlerle birlik olmamızdan yanaydılar hep. Ama biliyorsunuz, savaşta hep, halka en sadık olanlar, en cesurlar düşüyor ilkin; onların yazgısı da buydu işte. Gönül ister ki. bir gün halkımız bu Tek Cepheci'lerin kim ve nasıl kişiler olduklarını öğrensın, bilsın. Varsın anıları sonsuza dek yaşasın!..

Kısık sesiyle Miško Kotsev karıştı söze:

— Doğru söylüyorsun, Vilko Dede!.. dedi. Petko Neykov'u ben yakından tanırdım. Üstelik çok iyi dostluk, diyebilirim. O zaman politik ve savaşsal birliğin değerini gerçi hepimiz anlamıştık ya, varsın şimdi bize iyi bir ibret olsun... Vranyak köyünden Pavel Stefanov'un ne yürekli bir komünist ve örgütçü olduğunu hatırlıyor musun? Parti sekreteri olarak bütün köyü ayağa kaldırmış ve işçi-köylü iktidarı ilân etmişti. Gerek komünistler, gerekse çiftçiler, sevinç içinde birbirlerini kucaklıyor, öpüyordu. Ama uzun sürmedi sevinçleri. Köye polis derintileri girdi, onu tutukladılar, sorguya çektiler, işkence ettiler ve 1925'in Mayıs ayında hiç yargısız kurşuna dizdiler. Yalnız o muydu ya? Reselets köyünden Çiftçi Birliği üyesi Dilko Daçev'in yazgısı da aynı değil miydi? Vratsa garında Sofya tirenine binerken, sözde kaçmayı denediğini sebep yaparak kurşunlamadılar mı? Ve bizim yöreden daha kaç kişiye karşı aynı oyun oynandı?...

— Doğru, Sando, dedi Vilko Dede. Çomakovtsi köyünden Çiftçi Birliği üyeleri Yordan Mişev'le Tso-lo Dimitrov, o zaman Lütibrod'lu komünist İvan Kinov'u evlerinde barındırarak gizlemeselerdi ve bundan sonra da Sovyetler Birliği'ne kaçmasaydı, onu da öldürmeyecekler miydi?...

Bir anlık tam bir sessizlik çöktü sığınağa. Belki de tamamlanmamış sözlerin, daha pek çok Tek Cephe yanlısının anısını saygıyla anma anıydı bu. On-

lar da az değildiler hani. Daha da çoğalacaklar, sayıca artacaklardı.

Curilovo (şimdi Nivyanin) köyünden olan Çiftçi Birliği üyesi Nedko Vırbanov, illegal Vatan Cephesi üyesiydi. Onun oğlu İvan Nivyanin, ince ruhlu ozan ve ateşli bir savaşçıydı; RMS ve BONSS sıralarında yetişti, partizan oldu, «Gavril Genov» müfrezesinin siyasi komiser yardımcısıydı. Düşmanla çarpışmada ağır yaralanarak 29 Mayıs 1944 günü öldü.

Strupen (şimdi Lazarovo) köyünden Mito Lalov, Bulgar Halk Çiftçi Birliği'nin en ileri gelen üyelerinden biriydi, illegal Vatan Cephesi hükümetine katılmıştı. Devrimci ateşini oğlu Lazarov'a da vermiş, Lazar RMS, sonra BONSS'a üye olmuştu. 13 Mayıs 1944'de Lepitsa köyü yakınlarındaki Klenovit denilen yerde, çok sayıda düşmanla çarpışırken ölmüştü.

Yordan Mişev. Çomakovtsi köyünden. İşçi-köylü iktidarının ateşli yanlısı, Birinci Dünya Savaşı'na katılmış, cepheleyken komutanı İvan Kinov'un etkisi altında kalmıştı. 1923 olayları ve 1925 Nisan günlerinde güç halle ölümü atlatmış, ama ikircimliğe kapılmadan monarşi-faşizme karşı kin ve başeğmezliği çocuklarına da aşılamıştı.

24 Nisan 1944 günü, «Vilko Dede» partizan müfrezesinin sıralarına karı-koca olarak Makaveyka ve İvan Mişev'ler katılıyor. 1924'de Çiftçi Birliği ve illegal Vatan Cephesi komitesi üyesi olan Yordan Mişev, partizanların çok yakın yardımcısı olarak polisin eline düşüyor, dayak ve işkenceden geçiyor, bir ölmeden kalıyor.

Daha şukadar, yüzlerce Bulgar Halk Çiftçi Birliği üyesi, başlarını torbaya koyarak, gerek yatak, gerekse Vatan Cephesi gizli komitelerinde çalıştı. Byala Slatina'lı Yordan Gorančovski'nin, Curilovo köyünden Kamer Kamenov'un, Gornik köyünden Goran

İvanov'un, Koynare'den Petır Belyaški'nin, Virbitsa'lı Vasil Penovski'nin, Gabare köyünden Vasil Batsovski'nin, Kameno Pole'den Geno Nedkov'un, Popitsa'lı Dimo Lukanov'un, Brenitsa köyünden Dimitır Vliçkov'un, Borovan'dan Tsvyatko Pankov'un, Byala Slatina'lı Nikola Markov'un, Tırnava köyünden Nikola Pavlov'un ve daha bunca savaşçının adı unutulmadan kalacaktır.

Vilko Dede, derin göğüs geçirdi, lâmbanın titreşen alevine dikti gözlerini, piposundan derin bir soluk çekerek, sözünü noktaladı:

— Bugünlük yetsin bu kadar. Başka günlere söyleyecek sözümüz kalsın!

Gerçekten de Byala Slatina ilçesinin şanlı devrimci geleneklerini, bu yörede komünist, Remsist ve Bulgar Halk Çiftçi Birliği'ndeki sağlam güçler arasında birlik ve eylembirliğini açıkça kanıtlayan daha pek çok olgu ve olay vardı anlatacak.

Şimdi bizim yörenin savaşım tarihine şöyle bir göz atıyorum da, Vilko Dede'nin Çiftçi Birliği üyesi ve Vatan Vephesi'nden yana oluşunun rastgele olmadığına daha, daha çok inanıyorum. Hem yalnız doğduğu köyün ölçülerinde değil, bütün Byala Slatina yöresi açısından böyle bir kişiydi Vilko Dede. Bulgaristan Komünist Partisi'nin örgütlediği ve Vatan Cephesi'nin bayrağı altında yürütülen 1941-1944 yılları dönemindeki silâhlı anti-faşist halk savaşımında bu yöreden pek çok Çiftçi Birliği üyesinin de etkin bir biçimde katılmış olması yine rastgele değildir.

Bu eylembirliğinin Byala Slatina yöresinde derin, tarihsel kökleri vardı; bu başkaldırıcı düzlüğün oğul ve kızlarının tarihsel yazgısıydı bu.

Savaşların ve ulusal felâketlerin suçluları olan burjuva hükümetleri bakanlarının yargılanması için 19 Kasım 1922'de yapılan referandum sırasında, da-

ha o zaman, ilçenin komünist ve çiftçileri, önceden bir anlaşmaya varmış olmadıkları halde, beyaz bültenlerle hep birlikte oy verdiler. Hele köylerde bu zafer daha sezilir boyutlar almıştı. Borovan köyünde beyaz bültenlerin sayısı, 260 kara bültene karşı 734'ü, Gabare köyünde 130'a karşı 245'i bulmuştu.

Eylembirliğinin tarihsel kökleri, başını büyük demokrat-cumhuriyet yanlısı Aleksandır Stamboliyski'nin çektiği Bulgar Halk Çiftçi Birliği'nin iktidarda kaldığı yıllarda aranabilir. O zaman Vratsa'nın Popitsa köyünden Stoyan Kalıçev, Merkez İdare Kurulundaki genç çiftçi yönetim grubundan Krum Popov, Dimitir Kemalov, Hristo Kosovski ve Stoil Stefanov'la birlikte, sol doğrultu ve BKP ile yakınlaşma yolu araması uğruna savaşım yürütüyorlardı.

Kalıçev'le ilgili birkaç söz söyleyeyim. 6 Ocak 1896 yılında demirci ailesinde doğdu. Yoksulluğa karşı orta öğrenimini tamamlayarak, Sofya'da Hukuk Fakültesi'ni de bitirebildi. Birinci Dünya Savaşı'nda subay, 33. piyade alayının 3. bölük komutanıydı. Dobro Pole yanlarında yaralandı. Cepheden, 1918 yılındaki asker ayaklanması günlerinde, Sofya'nın «Şeker Fabrikası» adlı kenar mahallesinde hükümet askerlerince silâh ateşine tutulan tirenle dönüyordu. İki yandan başlayan ateş arasında, hemen ayaklanan erlerin başına geçmiş, bir mucize örneği sağ kalmıştı. Sonra köyüne döndü, ateşli bir Aleksandır Stamboliyski yanlısı oldu. Onun kişisel niteliklerine yüksek değer biçen Stamboliyski, 1918 yılında Kalıçev'in kendisine özel sekreter atadı. Aynı zamanda da birlik örgütçüsü ve «Zemedelsko Zname» (Çiftçi Bayrağı) gazetesinin muharrirliğini yaptı (1920-1921). Yüreklilikle yazılan yazıları ilgiyle karşılandı. Bunun dışında, Stoyan Kalıçev, eşsiz bir konuşmacıydı, en genç çiftçi halk vekilleri arasında bulundu. Kısa

bir süre içinde, Bulgar Halk Çiftçi Birliği Genel Yönetim Kurulu sekreterliğine yükseltildi, çiftçiler tarafından sevilen, sayılan, BHÇB'nin otoriteli bir yönetmeni oldu.

Kosta Tomov adındaki bir başka sözümona «çiftçi» yönetmeninin kişiliği ise, Kalıçev'inkine çok zıttır. Kosta Tomov da o zamanki Byala Slatina ilçesinden. Çiftçi hükümetinde İçişleri Bakanıydı. Aleksandır Dimitrov'un öldürülmesinden sonra Savaş Bakanlığına atanan Kosta Tomov, Çar Boris'e ve kapitalist sınıfın temsilcilerine bağlandı. Eylemiyle Bulgar halkının sosyal adalet ve demokratik düzen uğruna savaşıma büyük zararlar getirdi.

Stamboliyski, Şubat 1923'de bakanlar kabinesinde yapılan değişikliği açıklarken, haklı olarak Kosta Tomov'a ilişkin şöyle diyor:

«Sabık arkadaşım Kosta Tomov'u, 10 Şubat 1923 tarihli emri verdikten sonra, Savaş Bakanlığıyla vedalaşmak istediğini görüyorum...»

Kosta Tomov'un sözü geçen emrinde şunlar yazılı:

«Sayın subaylar, assubaylar ve erler, ordunun genel önderi olan Haşmetli Çar Hazretleri'nin buyruğuna boyun eğerek, bugün savaş bakanlığını ve ordu yönetimini terkediyorum.»

— İşte görün bu çocuğun yargısını! diye devam ediyor Stamboliyski. İşte görün! Yargısının altına imzayı kendisi atıyor. Bundan böyle bu yargıyla, Çiftçi Birliği'nin hangi yerel komitesine girerse girsin, ipi herkes boynuna geçirecektir. Bugün burada alkışlanabilir, ama bizim saflarımızda böyle bir çocukçağıza yer yoktur.»

Küstendil kentinde Todor Aleksandrov ve İvan Mihaylov'un azgınca zararlar yaparak kol gezen eşkiyalarına karşı önlem almadığından başka, onları himayesi altına alan Kosta Tomov'un Bulgar Halk

Çiftçi Birliği'nden atılması ve Savaş Bakanlığı'ndan indirilmesi nedeniyle, Byala Slatina BHÇB ilçe komitesi, Bırkaçevo köyünde bir genel ilçe toplantısı düzenliyor. Toplantıda Kosta Tomov ile Stoyan Kalıçev'e söz veriliyor. İki eylemciden birini ya da ötekini destekleyen oyların sayılması konusunda tartışma başlıyor. O zaman toplantıya katılanlardan biri, şöyle bir öneride bulunuyor: Kalıçev'ten yana olanlar, Popitsa köyü doğrultusundaki koca meşeden yana gidecek; Tomov'tan yana olanlar da burada kalacak!»

Orada bulunan 4 bin ya da 5 bin kişiden 25-30 kişi Tomov'un yanında kalıyor, geri kalanlar ise koca meşenin yolunu tutuyor.

Bu kanıt, çok şey göstermektedir ve bunun herşeyden önce, BKP tarihinde çok büyük olaylarla yüklü olan o dönemde, partinin Byala Slatina ilçesinde durmadan artan nüfuzu açısından değerlendirmek gerekir.

Bu artan nüfuzu kanıtlayan sayısız ve yadsınmaz kanıtlardan biri de 1919-1923 yılları döneminde yapılan seçimlerin sonuçlarıdır.

7 Aralık 1919 seçimlerinde kazanılan zafer, tarihten biliniyor; seçimlerde ülkedeki illerin yarısında belediyeler, daha küçük kentlerde 42 belediye ve 65 köy komünü komünistlerin eline geçmişti. O zaman parti gazetesinde bir yazı basılmıştı; yazıda, Çomakovtsi köyünde seçim sonuçları karşısında savaşımı kaybettiklerini gören yerli idarecilerin, bültenlerin sayılması başladığı sırada lâmbaları söndürdükleri açıklanıyordu. Kameno Pole köyünde iktidar, parti adaylarının bültenlerini kabul etmemiş; Popitsa köyünde ise, 30'u aşkın komüniste seçim sandıklarına gelmelerine izin verilmediği halde, parti 41 oy almıştı. Byala Slatina'da parti adaylarına 137 kişi oy vermiş, bunun sonucu olarak da 2 komünist belediye

üyeyi seçilmişti.

1920 yılının Mart ayında yapılan Halk Vekili seçimlerinde de Komünist Partisinin başarısı büyüktü. O zaman Vratsa ilinden, başta Georgi Dimitrov olmak üzere, 5 komünist halk vekili seçilmişti. Byala Slatina'da verilen 183 oy ve ilçenin köylerindeki -Brenitsa'da 157, Glava'da 83, Çomakovtsi'de 70, Vranjak'da 69- oy sayısının büyük katkısı var.

Bulgar Halk Çiftçi Birliği yöneticilerinden kimilerinin yanlış tutumuna ve BKP'nin 9 Haziran 1923'de yanlış olarak verdiği tarafsızlık doğrultusuna rağmen, Byala Slatina ilçesinde komünistlerle solcu çiftçiler arasındaki eylembirliği geliyor, ileri doğru yol açıyordu.

Byala Slatina ilçesinden komünist, Remsist ve solcu çiftçiler arasındaki, örsle çekiç arasında dövülerek sertleşen dostluğun daha bir parlak sayfası da, 9 Haziran darbesi sırasında Tırnak, Brenitsa, Kneja ve başka yerleşim yerlerinde örgütlenen genel direniş hareketi olmuştu.

1923 Eylül Ayaklanması sırasında bu eylembirliği daha bir ileri atılım kazanıyor. Daha 22 Eylül 23'e bağlayan gece, komünistlerle Çiftçi Birliği üyeleri, Popitsa, Borovan ve Kneja köylerinde, 23 Eylül günü Glava, Strupen, Enitsa, Lepitsa, Brenitsa, Kunino, Vranjak, Birkaçevo, Tırnak, Bırdarski Geran, Tırnava, Dobro Pole ve Galiçe köylerinde iktidara el koymuşlar ve işçi-köylü egemenliği kurmuşlardı. Ayaklanmanın bastırılmasından sonra komünistlerle çiftçiler aynı kötü akıbete uğramışlar, aynı düşmanın -monarşi-faşizm ve kapitalist zorbalığın- pençesine düşmüşlerdi.

Byala Slatina'nın Çomakovsti köyünden iki genç -Dano Dimitrov ile Vasil Yotov- o kara günlerde olağanüstü bir yüreklilik gösteriyor. Polis karakolundan iki tüfekle epeyce mermi aşırarak, işçi-köylü iktidarı

uğruna savaşıma katılmak, çarpışmak üzere illegalliğe geçiyorlar. 24 Şubat 1924 günü, ikisi de çarpışırken, tek vasiyet bırakarak ölüyorlar: «Savaşım tam zafere kadar devam etmelidir, edecektir!»

1934 yılı 19 Mayıs darbesinden sonra, iktidarın keyfi hareketlerine karşı genel eyleme geçme düşüncesi, Byala Slatina'da Tek Cephe yanlılarınınca yöneltilen bir çağrıda ve ilçe kapsamında bir yasal komitenin kurulmasında ifadesini bulmuştu. Bu yasal komite genişleyerek, 1937'de Halk Cephesi komitesine dönüşmüştü. 24. olağan halk meclisi seçimlerine hazırlanırken bütün ilçede Halk Cephesi yanlılarının sıraları daha da genişliyor; Çomakovtsi, Suhaçe, Gabare, Virtsa, Kameno Pole ve başka köylerde komünistler, çiftçiler ve sosyal-demokratlar büyük gösteriler düzenliyorlar. Halk Cephesi adayı Dr. İvan Kalıçev'in, hükümetin gösterdiği adaya verilen 2600 oya karşılık 13000 oyla kazandığı seçim zaferi de bunun sonucudur.

Bundan ötürüdür ki, daha sonraları, Georgi Dimitrov'un kurtarıcı Vatan Cephesi'ni kurmak önerisi, Byala Slatina ilçesinde sağlam dayanak bulmuştu. Daha 17 Temmuz 1942 günü bu önerinin «Hristo Botev» radyosunca yayınlanmasından kısa süre sonra, 1942 sonlarına doğru Byala Slatina'daki yasal komite, Vatan Cephesi'nin ilçe komitesi olmuştur.

Ve çok doğaldır ki, bu bölge, komünist ve solcu çiftçilerin, ilçedeki tüm ilerici ve demokrat güçlerin temsilcileri olan yurtsever gençlerin katıldığı güçlü bir devrimci savaşımın sahnesi oldu. Çok doğaldır ki, partizan hareketi döneminde de, eğer komünist oğul müfrezede bulunuyorsa, çiftçi partisinin üyesi olan baba, pek çok durumlarda bu savaşıma yatak olarak katılmıştır.

Ama biz Vilko Dede'yle söyleşimize dönelim. Kendisiyle ayrılırken şöyle sözleşmiştik: Kulübenin

duvarında asılı eski bir giysi görürsek, bundan, dırtımun normal olduğunu anlayacağız. Giysi orada yoksa, büzülüp susacağız. Giysi duvarda asılı durur da Vilko Dede köye indiyse, uzaktan haykırmaya başlayacak, «Gandi-i, geliyorum, geliyorum!» diye. Bu da alarm sinyali olacak bizim için. Giysi duvardan indirildiyse, neden sonra, «Gandi-i, benim, benim, korkma-a!» diye haykırması da, tehlikenin geçmiş olduğunu haber veren sinyal olacak.

Bizimle birlikte sofraya davet ediyorduk kendisini, kabul etmiyordu. Ama çoğu vakit, çeşitli yiyecekler getiriyordu bize. «Bunlar Mariya Nine'nizden!» diyordu. Biz de bundan, bütün sırları açmadan, karısına eyleminin sırrını açmış olduğu sonucunu çıkarıyorduk.

Vilko Dede bizim savaş adlarımızı biliyordu ve hiçbir vakit öz adlarımızla ilgilenmedi. Gizliliğin yasalarına ayak uyduruyordu. Disiplin gerektiğini biliyordu. Boşuna «yedek başçavuş» değildi yani, nasıl olsa bir «çar hazretleri muhafız eri» değildi doğrusu.

VILKO DEDE'NİN KURNAZLIKLARI

Barınağın dolayında gezinmek artık tehlikeli olmuştu. Yumuşak karın üstünde derin ve sürekli izler kalıyordu. Bir yandan da ödevler artıyor, çalışmalarımız ertelenmez durum alıyordu. Ama nasıl çıkarız; kanatlarımız yoktu ki uçalım!..

Bir sabah baktım, Vilko Dede çiftmeyi omuzlamış, avlunun çevresinde dolaşıyordu. Kimi durup bir yerde tepiniyor, soğukmuş da ısınmak için geziniyormuş gibi, dalgın dalgın, ileri gidip geliyordu. Bir ara ters yüz dönerek Drenövitsa'nın yolunu tuttu. Az sonra bir deste budanmış ağaç dalıyla döndü; dalları yerde sürükleyerek geliyordu. Ben nöbetteydim, onu il-

giyie izliyordum, ama ne yaptığının, niçin yaptığının farkında değildim doğrusu. Bana yaklaştı, yüzü biraz asıktı, morali yerinde değil gibime geldi, sordum:

— Ne var, durduğun yerde duramıyorsun bakıyorum...

Bana yan yan baktı, sözlerimi yüzüme vururcasına:

— Zekânı az daha yerinde kullansan, ne olduğunu anlarsın!.. Bu hokkabazlığı ben, dalları sallayan şu rüzgârın hatırı için yapmıyorum, sizin dikkatsizliğinizi örtbas etmek için yapıyorum, yapmak zorundayım... Hiç kar üstünde böyle sorumsuzca gezilir mi yahu?... Baksana bütün izler ağıla geliyor...

Başımı tuttum. Nöbetten sonra da arkadaşlara anlattım Vılko Dede'nin yaptığını. Hepsi birden dışarı fırladılar. Vılko Dede ise, bize verdiği dersten hoşnut, piposunu görkemle dolduruyor, işaret parmağını bükmüş Petko Tsolov'un başına vuruyordu:

— Şurada çok akıl olmayacak, ama yerinde kullanmasını bileceksin!.. Unutmayın ki, ben bu yollardan sizden önce geçtim, işin girdisini çıktısını iyi biliyorum!.. diyordu. Kendinizi çok usta gizli eylemciler sanıyorsunuz, ama çocukluk yapıyorsunuz. Akılınızı başınıza toplayın!..

Bundan sonra her sabah erkenden gelmeye başladı. O geceki gezimizden taze iz kalmış mı diye çevreyi gözden geçiriyordu. Çevrede iz gördü mü hemen Gandi'yi çağırıyor, köpekle birlikte ileri geri koşarak izlerin kaybolmasına çalışıyordu. Hem bu işi öyle başarılı yapıyordu ki, en usta bir izci bile şaşırabilir, meydana gelen örgünün içinden çıkamazdı. Her sabah bu hep böyle sürdü; bir gece tipi çıkıp izleri örtünceye dek...

Tam ne zamandı bilemiyorum ama Peko Takov'la Grigor Vilev -ikisiydi, bunu iyi anıyorum- Ara-

bakonak tepesinin orda 17 kişinin sinsice öldürüldüğü haberini getirdiler. O zaman olayın ayrıntıları bilinmiyordu pek. Yine de... Tutuklananların hiçbiri Donço Velev'in ifadesini doğrulamamış... Etropole okulu tutuklularla dolmaya devam etmiş bir süre. Polis, orayı işkence merkezine dönüştürmüş. Sofya'dan Botevgrad'a gelen il polis müdürü, vahşice bir plân düşünmüş sonra: On yedi komünistin öldürülmesi plânını. 1 Ocak 1944 günlü gazetelerde şu haber yayınlanmış:

«Bugün, 31 Aralık 1943'te, polis muhafaza altında 17 komünisti götürüyordu. Arabakonak Tepesi'ne yakaşırken, «Černi Pametnik» denilen yerde partizanlar polis muhafızlarına saldırıda bulunmuşlar ve aralarında başlayan çarpışmada illegallerden 6 kişi öldürülmüştür. Geri kalan 11 kişi ise partizanlara karışıp kaybolmuşlardır. Polisler kurban vermemiştir.»

Alçakça yalan!

31 Aralık 1943 gününün gecesi polisler 17 komünisti kamyonu bindirerek, Arabakonak geçidine kurşunlamaya götürüyorlarmış. Kamyon Kuru Dere köprüsünde patinaj yapınca, tutuklular kamyonun indirilmiş ve daha orada kurşunlanarak öldürülmüşler. Birkaç cesedi daha orada kar altına gömmüşler, geri kalanları kamyonun karoserine yığmışlar; beyaz kar üzerinde kanlı bir iz kalmış uzun uzun. Cellâtlar evlerine, Yeni Yılı karşılamak üzere sofralarının başına dönmüşler sonra...

Bay Vasil, derin bir acıyla öldürülenlerin adlarını sayıyordu birer birer. 17 kişi! Nefesim kesiliyor gibi oldu. İçlerinden, Červen Bryaglı Nikola İvanov'u yakından tanıyordum, fırıncıydı, onurlu ve güvenilir bir arkadaşı... Öbür arkadaşlar da dışarı çıktılar. Bir-birimizin gözlerine bakmaya cesaret edemiyorduk. Aşağıda arkadaşlar oturum yapıyorlardı, biz de ne karar alacaklar acaba diye merakla bekliyorduk. Vil-

ko Dede koyunların yerlerini temizliyor, meraklı bakışlarla bize bakıyordu. Yüzümüzü asık görünce dayanamadı, yanımıza geldi, sordu:

— Ne oluyor, çocuklar? Bizimkilerin başına bir belâ gelmiş olmasın?

Petko Doçev, faşistlerin işledikleri yeni kıyımı anlattı kısaca. Vilko Dede dişlerini sıkıyordu.

— Onlardan herşey beklenebilir! dedi. Yirmiüçte ülkeyi bir uçtan bir uca kana boyadılar, nice insana kıydı itler... Siz çocuklar çok korunmalısınız, görüyorsunuz neler oluyor. Gençsiniz, yakışıklı, leventsiniz hepiniz, zaferi sağ kalarak beklemelisiniz. Nereye gidecekseniz gidin,, gezin, dolaşın, ına akıllıca ve kurnaz davranın. Bu sersemlerin eline düşmeyin sakın, canımı çok acıtmış olursunuz...

Dikkatli olmayı söz verdik Vilko Dede'ye... O akşam Mişo Kotsev ansızın konuşmaya başladı:

— Vilko Dede'nin sözlerini iyi belleyin. Haklı, çok haklı o. 1923'te, hele «Sveta Nedelya» kilisesindeki suikastten sonra doğan dehşetin ölçüsü yoktu. Eylül olaylarından sonra üç ay gizli yaşadım. Faşist vurucu ekipler beni yerde gökte arıyordu. Amaçları beni yoketmekti. Polisin eline düştüğüm çok oldu, bunun kimsenin başına gelmesini istemem... 1933 yılında Suhaçe köyünde, meyhanelerin kapatılması konusunda bir halk oylaması yaptık. Kazandık oylamayı; meyhaneleri kapattık. Burada da partinin yönetici saygınlığı, hattâ böylesi bir içki ve sigaradan kaçınma hareketine bile politik etkinlik gösterme başarısı görüldü. Bu olayla ilgili olarak beni, Stoyan Vatev ve İvan Grigorov'la birlikte Byala Slatina'ya götürdüler. Ne dayak yedik bilemezsiniz. Başımдан saçlarımı yoldular, kulağımın zarını patlattılar (bunun için şimdi sol kulağım işitmez), ayaklarımın altına kızılçık sopasıyla vurdular vurabildikleri kadar. Dişlerimi sıkıyor, «Geberirsen onları mutlu etmekle kalır-

sın, tut kendini, komünist canın var!» diyordum içimden. Altı yıl sonra, 1939'da yeniden illegalliğe geçtim. Beni Skokevo-Vratsa gizli eylemi denilen olayla ilgili arıyorlardı. Mahkeme geçti, arkadaşlarım hapisanelere gönderildi, ben ortalığa çıkmayı kararlaştırdım. Yakaladılar, ağır bir hapis cezası yapıştırdılar. Bunları size ne diye anlatıyorum?... Ders alın, ibret olsun diye. Benim çektiğim çileleri siz çekmeyin diye. Gençsiniz, hepinizi uzun ve zorlu bir yol bekliyor, partinin size gereksinimi var...

Öbür arkadaşlar Mişo'nun anlattıklarından nasıl bir ders aldılar bilmem, ama ben ellerine diri düşmemeye karar verdim o anda.

Vilko Dede gazete getirdi. Radyomuz var ya, gazetelere bakmak bile istemiyordum, yalanlar canımızı sıkıyordu artık, bizi sinirlendiriyordu gazeteler. Ama bu kez gazetelerde bir başlık gözüme ilişti. Dobri Bojilov, hükümeti, partizan hareketinin yokedilmesi amacıyla yeni organların kurulmasını öneriyordu. Yeni oluşturulan «jandarma» örgütü yerine getirecekti bu ödevi.

Bizim parti ivedilikle buna tepki gösterdi. Merkez Komitesi'nin bildirisini aldık, bu konuda askerlere şöyle deniyordu: «Sizi tepeden tırnağa silâhlandırdılar, kentlere ve köylere gönderdiler. Ormanlara, yol kavşaklarına gönderdiler. Gördünüz mü, doğrudan vurun, ateş edin, dediler. Sizi halka karşı, halkla savaş etmeye gönderdiler...»

Bildiriye hemen teksir makinesiyle çoğalttık.

Bu arada Pleven Ayaklanma Operatif Bölgesi'nde kadro değişikliği yapılmıştı. Amaç: Bölgenin şimdiki yöneticilerinin gayretlerini daha fazla halk arasında, parti ve Vatan cephesi çalışmalarına yoneltirmek. Komutan, çok zengin bir yaşam görgüsü ve savaş deneyi olan, İspanya İç Savaşına da katılan Boris Popov oldu, Siyasi komiser Petko Kunin

seçildi, tanınmış bir parti lideri, bilim işçisiydi. Kurmay başkanı da, adından polisın korktuğu, efsanevi bir kahraman olan Stoyan Edrev'di. Slavi Aleksiyev, ikinci kurmay başkanı, Tsvetan Spasov ise -Lüben Tsvetanov'un tutuklanmasından sonra- siyasi komiser yardımcısı atandı.

1944 yılının Şubat ortalarında Koynare civarındaki toplantıda, eski yönetim, görevi yeni yönetime teslim etti. Burada, Merkez Komitesi'nin, partizan hareketini yığınlaştırmak ve saldırıya geçmek konusundaki 2 numaralı genelgesi de tüm ayrıntılarıyla incelendi.

Arkadaşlardan birinin, mademki yeni şeflerimiz var, yakınlarda ziyaretçi bekleyebiliriz diye, çok vakitinde aklına gelmişti. Konuk gelecek, ama neyle karşılayacağız? Yiyeceğimiz çok kıttı, açlıktan gölge gibi sallanıp geziyorduk.

Moralimiz yerindeydi ne var ki. Sorumlu bir arkadaşın başına gelen bir olayla şakalaşıp duruyorduk. Ne olmuş, biliyor musunuz? Gündüzleyin bir ağılda tutulmuş, bütün günü orada geçirmesi gerekmiş. Ağılın yemliğinde bulunuyormuş. üstelik. Bir iki saat kalmış orada. Bir ara canı sıkılmış ki, kaputunun cebinden ne kadar parti belgesi varsa, çıkarıp göğsüne dizmiş, sırtı üstü yatarken birer birer gözden geçiriyormuş belgeleri. Ama anlayıp dinleyinceve kadar su sığırı gelip uzun diliyle kapmasın mı belgeleri!

Bay Mişo gülerek diyordu:

— Bundan çıkaracağımız ders ne olmalı yani? Birinci, önemli belgeleri yanında taşımayacaksın, ikinci de, ağzını değil, gözlerini açacaksın, ikisini birden açacaksın gözlerinin...

Yani diyeceğim, açtık ama şakalaşmayı da bırakmıyorduk. O sırada bir söz dolaşıyordu aramızda:

— Ufak tefek kâğıt parçacıkları neymiş, midem

öyle boş ki, koskoca bir defter olsun yerim..

Bu söze kahkahayla gülüyorduk. O gün Vilko Dede etrafımızda dolaşıyordu. Neyin sözünü ettiğimizi duymuş olacak ki, parmak işaretleriyle beni yanına çağırırdı:

— Gelen olursa konukları kuru ekmekle mi karşılayacaksınız? diye sordu?

— Yok ki, başka neyle karşılayalım? dedim.

— Belki birşeyler bulabiliriz, dedi. Hepten de yok değil, ama hayvanların hepsi yazılı, yoklamaya gelirler diye korkuyorum. Siz buradasınız, belâ olur... Ama bakının çevrenize, çayır mal dolu. Kimbilir ne günah da değil, siz halk hizmeti yapıyorsunuz, size bağışlanır!..

Öneri kötü değildi. Mişo Kotsev'e danıştım. Biraz durumsamadan sonra onayladı öneriyi. Ama uyarıda da bulundu: «Akıllı davranın, hey!.. Damızlık ya da fukaranın malına dokunmayın!..»

Şubat gecesinin karanlığında dört kişi yola çıktık. Zayıf kış güneşi alçaklarda karı eritmişti. Yer yer toprak kabarmış hamura benziyordu, yürümesi güçtü, ayaklarımız yapışıyordu. Ama içimiz hafif ve rahattı, kış fırtınalarını arkada bırakıyorduk. Gornik köyü varoşlarına vardığımız vakit, ay gökyüzünden bize göz kırpiyordu. Etrafı ergüvanî bir ışık ve saydam bir sessizlik sarmıştı. İki arkadaşım Grigor Vilev'e -dördüncü kişi oydu- yolu gösterecekler diye anlaştık, durarak. Sonra köye yakın taşyolu boyundaki sık ağaçların yanında görüşeceğiz. Vuto Rekov, Peyko Tsolov ve Grigor Vilev ayrıldılar. Ben ilerledim köye doğru. Sözde dikkatli yürüyor, ara sıra eğilip dolayımı süzüyordum ya, birden yol üstünde iki kişinin gölgesi görüldü. Benden yana hızlı hızlı adımladılar, sonra yere yatıp sindiler sessizce. Şimdi? Nereye? Karabinayı kaputumun altına soktum, delik cebimden de parmağını tetiğe koyarak yürüdüm. Her an

yere yatıp ateş almaya hazırdım. Beş adım daha ilerleyip durdum. Karşımdakiler iyice yaklaşmışlardı; ikisini de görebiliyordum artık. Daha dikkatli bakınca, başlarında asker şapkası olduğunu farkettilim. Titredim bir kez. Jandarma olsalar gerek, ama yoldan sapmadım, çünkü bir anda beni vurabilirlerdi. Nasıl olsa kurdun ağzına kendim gelmişim, yüreklice adımlamaktan başka yol yoktu. Yürüyordum, ama ayaklarımın kesilip titrediğini duyuyor, sırtımdan belime doğru soğuk ter sızıyordu. Eh, başımı torbaya koymuştum bir kez, yitirecek başka neyim vardı ki!..

Kasketlilerden biri hışımla benden yana koşmaya başladı, seke seke bana yaklaştı ve iri, güçlü elleriyle boynumu yakaladı.

— İvanço, seni gidi mahallebeci çocuğu seni! Ele geçirdim mi seni en sonunda! dedi.

Elinden kurtumaya çalıştım, daha da sert bastırdı, soluk soluğa mırıldanıyordu :

— Uz dur! Bir saniyede ciğerini paramparça ederim!..

Boğularaktan:

— Yanlışın var, polis bey! dedim. Daha dikkatli bak, anlarsın, ben İvanço değilim! diyordum. Çok, ama çok yanlışın var, ben zararsız bir kişiyim, Çomakovtsi'den dönüyorum, biraz geciktim...

Kim olduğumu anlamaya bile çalışmadı hiç. İvanço muyum, bir başkası mıyım, onu, ilgilendirmiyordu sanki. Tabancasını çıkardı, enseme dayayarak başımı iyice çamura gömmeye çalıştı. Kasığına öyle bir yumruk vurabilirdim ki, enenmiş domuz gibi inleyip yerde yuvarlanacaktı, ama ikincisi ardımda duruyordu. Onun nasıl bir kişi olduğunu görememiştim.

— Geceleri karanlıkta gezip tozacaksın ha!.. diyordu jandarma, kesik kesik. Tabancasının namlusunu kemiklerime bastırdı:

— Ormanda dolaşacaksın ha!?... Ben seni ne zamandır izliyorum, haberin var mı?.. Bir çift ayak-kabı paraladım senin peşinden koşarken, ama elime düştün en sonunda, seni gidi hayırsız seni, düştün en sonunda elime!..

Bende herşey yumak yumak olmuştu. Kan başı-ma vurdu, kulaklarım uğulduyordu, ağzım kurudu. Savaşta nasıl öleceğimi tasarımılamıştım hep, ama böyle rezilce ölmeyi aklımdan geçirmemiştim asla. Düşmanla karşı karşıya gelecek çarpışmada ölebili-rim diye düşünmüştümdür, arkadaşların arasında ölmek başkaydı, ama bu üniformalı şebek bana böy-lesi bir eziyette bulunsun, bana gözdağı versin, sab-redilir bir şey değildi bu!.. Alacağı var!.. İsterse bü-tün şarjörün mermilerini boşaltıp beni delik deşik etsin, teslim olmayacağım! Hain korku bir yandan beni felce uğratmıştı galiba, sivri, sert tırnaklarıyla yüreğimi tırmalayıp parçalıyordu. Sözde elimde do-lu karabina var, parmağım da tetiğin üstünde üstelik! Kaldırıp iki el ateş etsem, tamam! Ne bu sersem jandarmadan eser kalacak, ne ötekinden! Ama kal-dıramıyorum, bir solucan gibi çırpınıp duruyorum elinde! Rezalet!

Dişlerimi sıktım ve arkadaşlar Grigor Vilev'i gö-türecekleri yere götürdüler mi, konuştuğumuz yere geldiler mi acaba? diye düşündüm. Geldilerse, bu ay aydınlığında boğuştuğumuzu, bir yerde dönüp dur-duğumuzu göreceklerdir kuşkusuz, görmemeleri ola-naksızdı, bu ıssız gecede hiç değilse jandarmaların sesini duyacaklardı. Kimbilir, belki de sinyal bek-liyorlardır? diye geçti aklımdan... Ne var ki, jandar-ma boynumu gittikçe daha sıkıyor, burnu altından birşeyler mırıldanarak bastırıyordu boynumu yere. Kısa bir yularla hayvan tutuyormuş gibi, acımasız, canavarca. Allah kahretsin, güçlüydü herifeoğlu, kalın pazılı, adaleli, tıknaz, besliydi; benim gibi aç-

lık çekmemişti, bir parça kaçamakla miğdesini aldatıp durmamıştı günü bütün.

Var gücümü toplayarak uygun bir an gözledim ve ansızın hızla ona doğru döndüm, kaputumun yakası cart diye söküldü, yol kenarındaki hendeğe atlayarak gelişigüzel bir el ateş ettim. Jandarma bir yana yuvarlandı, ikincisi Suhaçe köyüne doğru kaçmaya başladı. Biraz bekledim. Yerde yatan jandarma inleyerek doğrulmaya çalıştı, vakit kaybetmeden daha dört el ateş ettim. O denli öfkelenmişim ki, silâhımda daha çok mermi olsaydı, acımadan, onları da boşaltacaktım. Yattığım yerden kalkarak taş yolunu geçiyordum ki, karşıdan iki kişinin benden yana koştuğunu gördüm. Petko ile Vuto'ydu. Buluşma yeri-miz olan sık ağaçların oraya gelirken bataklığa dalmışlar, biraz oyalanmışlardı. Ama polisin haykırışlarını duyunca kuşkulanmışlar, hemen bana yardıma koşmuşlardı. İyi ki, onların yardımını beklemeden, bu işi kendim başarmıştım, yoksa geç kalmış olabilirlerdi. Ay ışıklı partizan gecelerinde neler olmaz!.. Arkadaşlar galiba kendilerini biraz suçlu sayıyorlardı, üzerime atıldılar, boynuma sarıldılar. Bataklığı dola-nıp geçtik, biraz soluk aldığımız vakit, motör sesleri duyulmaya başladı. Çomakovtsi polisi ayağa kalkmış geliyordu. O gece Suhaçe köyünde iki arkadaşımız vardı, köyden yana saptık ve vaktinde haber ver-meyi başardık.

Sabahleyin komutan bana çıktı:

— Jandarmayı eşek cennetine gönderdiğin ıyl, dedi, ama bu olayın ardından neler olur, biliyor musun: Yarın şişlerle aramaya başlayabilirler, yine yığinsal tutuklamaya girişebilirler... Hiç belli olmaz, bakarsın, bizim hesabımızı da görürler yarın...

— Ne yapabildim ki?... dedim kızgınlıkla, Hıdrellez kuzusu gibi başımı koparmalarını mı bekleyecektim?...

Yapılan ihtar canımı sıkmişti.

Birara baktım, Vilko Dede geliyordu soluk soluğa. Terden su içinde kalmıştı. Endişeli, coşkulu, tedirgindi. Bana dönerek:

— Saşo!.. diye bağırdı. Bu işi sen mi yaptın oğlum?

Onun da beni azarlayacağını sanmışım önce. Ama azarlamadı, şakadan göz kırparak, elini omzuma attı:

— Benden bir 'bravo!' sana. Bitler kırılmalı, yokedilmelidir! Onların hakkından ancak böyle gelebileceksiniz!.. dedi.

Bereket ona ki olay çabuk örtbas edildi. Ayrılrken bizi uyarmayı da unutmadı yine:

— Yarın, 13 Şubat günü geniş bir aramaya hazırlık yapılıyor.

İki ikiye kaldık, kulağıma fısıldadı:

— İyi olmuş da ötekini de öldürmemişsin. Demir yolu işçisidir o. Evinin kapısından dışarı adım atmıyormuş şimdi, diyorlar. İstasyonda ağzından kimse tek söz alamıyormuş.

— İsteseydim bile ona birşey yapamazdım, çünkü saniyesinde ortadan kayboldu. Kulağına küpe olsun. Böyle işlere burnunu sokmasın bir daha. İstasyonuna, tirenlerine baksın.

— Tamam, tamam! diyordu Vilko Dede.

Hoşnutlukla başını sallıyordu. Birdenbire ekledi:

— Bire çocuk, görünüşte ufak tefeksin, uslu görünüyorsun, ama ne erbap yiğitmişsin bre?!..

Sıkıldım övgüsü karşısında, ama içim ısınmadı diyemeyeceğim.

O günlerde Byala Slatina polis şefi şu ihbarı yazmakla uğraşıyormuş:

«11 Şubat 1944 gecesi Gornik köyünün 300 ba-

tısında, Oryahovo ilçe polis müdürlüğünden jandarma Spas Vasilev, köydeşi olan demir yolu işçisi Nikola Stefanov'la birlikte Suhaçe taş yolu boyunca yürürlerken, bilinmeyen bir kişinin saldırısına uğramışlar, jandarma beş yerinden yaralanarak öldürülmüştür. Silâh sesleri Gornik köyünden duyulmuş, muhtar, tahsildar ve köyün savunma ekibi hemen sesin geldiği yere koşmuşlar. Vurulan jandarma kaldırılmış. Savunma ekibi, bütün çevreyi dolaşmış, fakat saldırcıyı bulamamıştır. Çevreyi dolaysız gözetleme amacıyla, Suhaçe, Reselets, ve Lepitsa köylerinin savunma ekipleri alârma geçirilmiştir. Bu ayın 12'sinde örgütlenen ve ayın 13'ünde sabahleyin erkenden, ilçe polis müdürlüğünce başlatılan aramaya Çomakovtsi savunma ekibi de yardım etti; Drenovitsa, Likata, Çurkovets ve Çingene Yolu denilen yöreler bir bir arandı, karış karış her yer gözden geçirildi. Çok büyük özen ve dikkatle yapılan bu arama sırasında, ona katılan kişiler çok büyük gayret gösterdiler, ama hiçbir şey bulunamadı, hiçbir ize düşülemedi.

Kameno Pole, Draşan, Gabare, Virbitsa, Tlaçene, Bukovets, Suhaçe, Gornik, Reselets, Breste, Borovan, Curilovo, Sokolare, Vranjak, Birkaçevo, Popovitsa ve Enitsa köyleri dolayında komünistlerin devlete karşı eyleme geçmeleri tehlikesi çok büyüktür.

Bu yılın 26 Şubat gününde Sokolare köyünde öldürülen Krum Beliçovski'nin redakte edip teksir makinesinde bastığı «Açık Mektup» ve «Yurdun Sesi» adlı bildiriler dağıtılmaktadır. Bildirilerde, Haşmetli Çar Hazretleri'ne, hükümet üyelerine ve iktidar çevrelerine karşı aşağılayıcı sözler yer almaktadır...»

Vilko Dede, sığınağın kapağını tıklatarak:

— Benim, ben!.. diye haykırdı. Defolup gittiler, çıkabilirsiniz!

Rahatladık, çıktık dışarıya. Oh, yer altında değil de yer üstünde olmak ne büyük nimet! Drenovitsa'nın tepelerine yapışkan bir kış karanlığı çöküyordu. Aramanın sürdüğü günlerde Vilko Dede bizi tek başına korudu.

10 Mart 1944'tü günlerden, komutan müfrezeyle onuncu partizanı getirdi. Nikola Vasilov'ti (Sotir.) Kameno Pole'dendi, Byala Slatina'nın Bırkaçevo köyünde oturuyordu. Uzun bir parti stajı ve deneyi vardı. Çevresinde dolaşan tehlikeyi sezmiş, ölüm cezası giymeden, cezanın yerine getirilmesini beklemeden, 4 Ocak'ta illegalliğe geçmişti, ama bizi buluncaya dek, tam iki ay geçmişti.

Birkaç gün sonra yanımıza Peko Takov geldi, yanında tanımadığımız bir kişi vardı. Tanımadığımız kişiyi, Dragan (Nikola Georgiyev) diye tanıttı bize. Merkez Komitesi temsilcisiymiş. Bizdeki koşulları beğendi, ranzaya yerleşerek konuşmaya başladı:

— Vakit kaybetmeyelim, arkadaşlar! Merkez Komitesi'nin 2 numaralı genelgesini size tanıtmak ödeviyle gönderildim. Gerçi il komitesi bu genelgeye dayanarak öz genelgesini hazırlıyor ama ben acele ettim. Hem tanışalım, hem de yapılacak işlerden söz edelim istedim. Bizi çok önemli olaylar bekliyor. Az çok siyasi bilgisi olan her kişi, savaşın son aşamada bulunduğunu sezmektedir gayrı. Faşist propaganda ürüsün varsın, tarihin kervanı ilerliyor. Kızıl Ordu bütün cephelerde Almanları büyük kayıplara uğratmaya devam ediyor. Bizim için safları sıklaştırmak, saldırıya geçmek zamanı gelmiştir, tam şimdidir.

Kendimi tutamayarak:

— En sonra!.. diye haykırdım.

Dragan sorucu gözlerle süzdü beni. Ne demek istediğimi açıklamak zorunda kaldım:

— Bahar geliyor, tepinmenin zamanıdır! dedim.

— «Tepinmek» sözcüğü tam değildir, diye beni düzeltti. Daha birşeyler gerek. Merkez Komitesinin önümüze sürdüğü ödevler şunlar...

Nikola Geörgiyev (Dragan), 2 numaralı genelgeyi nokta nokta gözden geçirdi: Güçlerin tam seferberliği sağlanmalı, elde bulunan parti güçlerini daha iyi örgütlemeli, işçiler, yoksul köylüler ve savaşım da davaya sadık olduklarını gösterenlerin tümü arasından saflara yeni savaşçılar çağrılmalı...

Özelikle benim en çok hoşuma giden şey, genelgede, iktidara karşı daha etkin eyleme geçmek, ayrı yerleşim yerleri, hattâ bölgeler ele geçirmek, sabotaj eylemlerini hızlandırarak taşımacılık ve ulaştırmayı işlemez hale getirmek... gibi ödevlerin bulunmasıydı.

El bağlayıp durmak yüreğime yatkın olmadığı için, 2 numaralı genelgede atağa geçme sinyali görüyordum ki, bunu ben çoktan bekliyordum... Varsın bundan sonra faşistlerinin tabanlarının altı yansın!...

ÇETE MÜFREZE OLUYOR

Mart güneşi ağır, kara bulutların ardına gizlendi. Yağmur başladı, hızlı bir rüzgâr esti, yerin üstünü bozbulanık bir buz tabakası kapladı. Dernovitsa'nın üstünde harman döven tipi, ağaçların başlarına birer yeni beyaz külâh geçirdi. İkinci kez kapana düşüyorduk. Bereket ki Vilko Dede'nin eşsiz «avcı kurnazlıkları» var. Bu adam tedbirliğiyle bizi şaşırtıyordu adeta. Sanki özel bir yataklık okulu varmış da, onu bitirmişti.

Sofya Radyosunun dışında pek çok radyo istasyonu Kızıl Ordunun zaferlerini yansıtan haberler yayınlıyordu. Bu haberleri saati, saatine dikkatle dinliyor ve noktası noktasına yazarak, gerçeği ileten «bil-

diri» ve bültenleri köylere yayıyorduk; insanlar bu bildirileri koynunda taşıyor, birbirlerine gizlice okuyorlardı.

Bir gece Peko Takovu'n eşliğinde çok değerli konuklar geldi müfrezeyle. Bizim tanımadığımız bir kişi gelecek mi, bunun haberini ilk önce Vilko Dede'den alıyorduk. Vilko Dede olmasa Gandi kuduz gibi atılıp sığıyor, onu yatıştırmak elimizden gelmiyordu. Konukların geldiği gece Gandi de benimle birlikte «nöbetteydi». Gelenlerin kokusunu daha uzaktan aldı, ürümeye başladı. Vilko Dede köpeği kovdu, konukları karşılamaya birlikte gittik. Karın beyazlığı içinde karşıdan dört kişi dört karaltı göründü. Önce bir kız ilişti gözümüze, erkek giysileri giymişti, yanında da geniş omuzlu, yağmurluğa bürünmüş bir erkek vardı. Kızın belinde tabanca asılıydı. Yağmurluğun altında polis ceketinin düğmeleri ışıltı ışıltı. Vilko Dede ilerledi, gelenlerle ilk o el sıkıştı. Kızdan yana eğilerek:

— Madem ki kadınlar da teknede hamurunu bırakarak belde tabanca, geceleri yollara dökülmüşler, çaresi yok, zafer bizim olacaktır! dedi.

— Peki öyle olsun! Bunu hepimiz diliyoruz! dedi tanımadığımız kadın.

Çoktandır dağda ilk olarak kadın sesi işitiyordum. Karın ortasında donakalmış, konukları ağıla davet etmek aklıma bile gelmiyordu. Kalpağın altında gür, siyah saçlar ilişti gözüme. Kızın ayaklarında gezgin ayakkabısı, asker pantolonu, sırtında güzel bir spor ceket vardı. Drenovitsa derinlerinden uzun uzun kurt uluması geliyordu. Konukları sığınağımıza buyur ettik. Sığınak birdenbire daraldı, sanki birdenbire küçüldü. Gelenleri ilgiyle izliyordum. Peko Takov, kızın adını «Yanço» diye tanıttı. Bu adın ardında Çerven Bryag Askeri Operatif Bölgesi'nin siyasi komiseri Vilka Goranova gizleniyordu. Peko Takov öbürlerin

adlarını da söyledi birer birer :Ovçarov (Petko Kunin), II. Askeri Operatif Bölgesinin siyasi komiseri ve bölgenin kurmay başkanı Yordan (Stoyan Edrev). Bu sonuncusu hakkında bizim yörede aklın havsalanın alamayacağı kadar olağanüstü kahramanlıklarla dolu efsaneler dolaşıyordu. Köylüler bu efsaneleri hoşnutlukla ağızdan ağıza yayıyorlar, polisle en çetin çarpışmalardan sağ-salim sıyrılışından içleri hayranlık doluyordu. Onun yüzünde, ulusal-kurtuluşumuzdan önceki dönemden devrimci havarilerin devamcısını görüyordu insanlar. Kaldı ki, şöyle diyenler de vardı: «O hepten Levski gibi be!.. Ona ne kurşun, ne pusu geçiyor!...»

Yordan'a hayranlıkla bakıyordum. Çok yakışıklı, çok erkek, büyüleyici bir kişi olarak görünüyordu bana. Ün onu asla etkileyememişti; dostça, cana yakın şakacı tutumu vardı. Büyüklenmekten bir eser bile görünmüyordu üzerinde. Hani bir söz var «tepeden tırnağa» silâhlıydı, üniforması yakışıyordu. Aslında, böyle bir kişi, sırtında ne giyse yakışır ya!.. Dikkatimi çekti, bir kolunu koruyor gibiydi..., ..

Bay Vasil sorup soruşturmaya başladı, nasıl yaşıyor, günlerimizi nasıl geçiriyoruz diye. Vılko Dede'yle ilgili bilgi aldı. İkisinin de birbirlerine karşılıklı saygı ve sevgisi vardı ;yakın dost gibiydiler, sıklıkla görüşürler, haber alış verişinde bulunurlardı.

Öğleden sonra hepimizle tek tek konuşup yakınlaşmak istediler. Önce Petko Tsolov'la görüştüler. Neden sonra bana da sıra geldi. Neden gizleyeyim, sıkılıyor, uygulanıyordum doğrusu. Beni doğru anlamalarını istiyordum; partizan olduysam, yüreğimin derinlerinden gelen bir istekle, yüreğimi ve usumu katarak olmuştum. Askerken alayda yaptıklarımı merak ettiler, her şeyi sırasıyla anlattım: Çok sayıda erlerle kurduğum ilişkileri, geceler boyunca yaptığımız konuşmaları, kışladaki havayı, yatak oda-

larında sistemli bir biçimde uygulanan araştırmaları, dışarıya mermi aşırımlarımı... Stoyan Edrev'in (Yordan) yüzü biraz gölgede kalıyordu ama beni dikkatle izlediğini sezinliyordum. Gözlerim hep ondaydı, ne diyeceğini bilmek istiyordum. Kimıldandı bir ara:

— Sence, kışlada partizan olmak isteyen erler var mı daha? diye sordu.

— Var elbette! diye karşılık verdim. Ancak, biraz daha çalışmak gerek, hemen gelecekler!... diye ekledim inanarak.

Sonra Gornik köyü yakınlarındaki olaya geçtim. Yakayı aptalca nasıl ele verdiğimi, jandarmanın boynumdan yakalayarak beni nasıl yere bastırdığını, içimden onu nasıl delik-deşik yapmak geldiğini anlattım. Stoyan Edrev güldü:

— Ufacık, ama kinci ha? dedi.

Ve şunları da eklediğini sanıyordum:

— Faşistlerden o denli korkmaya gerek yok. Onlar bizden yüz kat daha fazla korkuyorlar. Grup halinde olduklarında yürekli davranıyorlar, ama tek tek oldular mı gizleniyorlar, ses çıkarmıyorlar. Hep böyle ol Saşo!...

Dışarıya çıktım. Arkadaşlar sormaya başladılar:

— İçerde neden o kadar çok kaldın?

Şaka yoluyla:

— Horozun nasıl yumurta yumurtladığını öğrenmek istiyorlardı da... diye karşılık veriyordum.

Neden sonra yine biraraya geldik hepimiz. Ayaküstü birer lokma yedikten sonra Petko Kunin, yakında başlayacak olan seferberlikten, eylem biçimlerinden, yeni gelen partizanların silâhlendirilmeleri sorunundan konuşmaya başladı.

Ben sabırsızlıkla Stoyan Edrev'in sözü almasını bekliyordum. Lâmbanın hafif ışınları, yüzünü gölgeliyordu. Gözlerinin arada bir nasıl şimşek şimşek ay-

dındığını, yaralı elinin ölçülü hareketlerini izliyordum. Ama birkaç gün önce kurşun yağmurundan geçtiğini nereden bileyim? O dönemde boşboğazlık moda değildi. En azından kendini ileri sürmek, hoddinlik yoktu. Kim ne yapıyorsa, büyük dâva uğruna yapıyordu ve gösterdiği yüreklilik ve ataklığa karşılık özel bir övgü alamıyordu. Tersine, daha yürekli davranabilirmiş, daha atak olabilirmiş diye, sert bir eleştiriydi aldığı armağan.

Aradan zaman geçecekti ki, Edrev'in bir kolunun neden «hasta» olduğunu anlayacaktım. Bizim yanımıza, Petko Kunin'le birlikte Teteven ilçesi Lesidren köyü yakınlarında bir çarpışmadan sonra gelmişmiş meğer. Olay şundan ibaretti:

Üç kişi -Boris Popov (Venko), II. Askeri Operatif Bölgesi komutanı; Petko Kunin ve Stoyan Edrev-avukat Vasil Markovski'nin evine gidiyor. Onları avukatın kızkardeşi karşılıyor, önceden sözleşmiş olmalarına ve bunca yalvarmalarına karşın, içeri almak istemiyor kız. «Yoo!» diyor, «ağabeyim evde yok, kimseyi kabul edemem!» Soğuk geceyi, avludaki barakada geçirerek, Markovski ne zamansa gelir, diyerek bekliyorlar.

Sabahleyin saat altı üstleri bir kadın sesi duyuluyor. Kapıya yaklaşan biri var, içeri girmek istiyor, «Şimdi görürsün!» diyerek.

Kadın iki erkekle geliyor barakaya. Bizimkiler barakadan çıkıyorlar : «Sofya'lıyız, otobüs bezuldu, Lesidren'de kaldık, çeşitli davalarda bize savunuculuk yapan avukatı geceleyin uyandırmak istemediğimiz için buraya sokulduk, geceyi burada geçirdik...» diyorlar.

Ama iki erkeğin inanmış olduklarını da sanmıyorlar. Hemen ormanın yolunu tutuyorlar. Öküz arabasıyla gelen bir adama rastlıyorlar. Adamağzın gözüne Stoyan Edrev'in tüfeği ilişiyor. Öğle oluyor-

muş. Önlerinde bir uçtan bir uca Teteven dağı. Bir iki yudum ekmek yemek için oturuyorlar. Ansızın, elinde balta taşıyan bir adam bitiyor karşılarında. Kabaca:

— Siz kimsiniz, nereye gidiyorsunuz? diye soruyor.

— Sofyalıyız. . diyorlar ona da. Geziye geldik.

Stoyan karabinayı çıkarıp gösterince öteki tabana kuvvet, kaçıp gidiyor.

Ama içlerinde kuşku kalıyor: Acaba onları izlemek için gönderilmedi mi? Yakınlarda başkaları da yok mu? Üçü birer gözetleme konumu seçerek bekliyorlar bir süre. Yakınlardan kuzu melemeleri, köpek havlamaları, kesik kesik hayvanlara bağırışlar duyuluyor yalnızca...

Petko Kunin, gözetlediği yerden, karda kalan izlerin doğrultusunda koşan 10 kadar erkek görüyor. Arkadaşlarına haber vererek üçü birden tepeye doğru tırmanmaya başlıyorlar. Saat üçmüş. Onlara doğru ateş saçan makineli tüfekler takırdamaya başlıyor ansızın. Çember içine alındıklarını anlıyorlar. Sırt çantalarıyla torbalarını sık ağaçların içine gizliyorlar ve yatıyorlar sipere. Stoyan yolu gözetliyormuş, onun yanında yatan Boris, Boris'in yanında da Petko. Jandarmalar yedekli asker olup o sırada izinde bulunan Lesidren'li Petko Maymunkata'nın yönetmenliği altında, gittikçe yaklaşıyorlar. Stoyan'ı görüyorlar ve hemen tüfekleri kaldırıyorlar ona doğru, Stoyan onlardan önce davranacak, ama karabinanın namlusu kar dolmuş, tutukluk yapıyor. Anlayıp sezincede Maymunka'nın bir mermisi omuzunu yalayıp geçiyor Stoyan'ın. Boris ile Petko, izlerine düşenlere karşı birkaç el ateş ediyorlar ve gelenleri gerisin geriye kaçmaya zorluyorlar. Stoyan da ateş ediyor, Maymunka'nın perçemine dokünup geçiyor mermi.

Boris, Stoyan'ın yarasını sarmış; mermi kemiğe

dokunmamış iyi ki. Ama kısa bir süre sonra, Lesidren belediye polisinin başını çektiği bir grup beliriyor yeniden. Bu kez Stoyan'ın mermisi amansız: Küstah izleyici, partizanların bulundukları yerden on adım ötede vurularak yuvarlanıyor aşağılara. Panih başlıyor birden, ürkek sesler çınlatıyor dağı: «Öldürdüler! Öldürdüler!...»

Stoyan, vakit kaybetmeden, vurulanın «İtalyan Tüfeği» ile üstünde bulunan 80 mermiyi alıyor; sırtından ceketini çıkarıp başından kasketini kavriyor tezelden. Üniformayı kendisi giyiyor, çıkardığı kendi ceketini de yan tarafta bir ağaca asıyor; karşıdakileri şaşırtmak için.

Karşıdakiler tam iki saat oraya sokulmaya cesaret edemiyorlar. Az da değıllermiş hani, toplam yüzelli kişi kadarmışlar. İlerlemeye cesaret edemeden kayaları mitralyöz ateşine tutup durmuşlar. Karanlık adamakıllı çöküp gündüzün erimiş olan kar, buz tutmaya başlayınca, kimi yüzüstü sürünerek, kimi de dizlerinin üstünde, o kaya ardından o kaya ardına, bir çalılıktan bir çalılığa doğru ilerleye ilerleye oradan sıyrılmaya başlamışlar. Çorapla yürümeyi ilk Petko denemiş. Başı aşağı kayıp gitmiş aşağıdaki çukura doğru. Ayakları da donmuş adamakıllı.

Saat 23 sıralarında Teteven Balkanı'nın eteklerine varmışlar güç belâ. Yakınlarda bulunan bir partizan üssüne varabilmek için dağı bir kez daha aşmaları gerekiyormuş. Kar yağmaya başlamış, ilerledikçe güçlerinin yavaş yavaş kesildiğini seziyorlarmış; yol ise uzadıkça uzuyor, sonu görünmüyor bir türlü. Kar ve tipide dört gün yürüyorlar böylece, en sonunda da Teteven yakınlarında bulunduklarını anlıyorlar. Gündüzü geçirdikten sonra geceleyin tutuyorlar Glojene köyünün yolunu. Yatak Lalü Nenov (Osinski'nin) evinde Toma Stefanov'la görüşüyor-

lar.

Kısa bir dinlenmeden sonra Stoyan Edrev, Petko Kunin ile Toma'yı, tıpkı birer «tutuklu» örneği önüne katarak Topilişte'nin yolunu tutuyorlar...

... Stoyan ve Petko'ya bakarken, «onların yerinde başkaları olsaydı, sıcak evden çıkmazlar, yaralarını uzun süre ilâçlamaya kalabilirlerdi» diye düşünüyorum. Onlar kalmıyorlar, yaralarını bile ilâçlamaya vakit ayırmadan düşüyorlar dağ, keçi yollarına, tek savaşım kesilmesin, faşist iktidara karşı başlatılan saldırıda duraklama olmasın diye tek.

Ertesi gün «büyükler» beni yine yanlarına çağırdı. Bay Vasil şu sözlerle beni hepten şaşırttı:

— Saşo, seni voyvoda yapmayı düşündük. Sizin çete müfreze olmalıdır. Dikkat et, alanı şu kesimlere böldük. Birinci çete Drenovitsa'da kalaçak, ikinci çete Lukovit, Reselets ve Breste ormanlarına, üçüncü çete de Veslets'e geçecek. Sen ikinci çetenin yönetmenliğini üstleniyorsun.

Stoyan Edrev:

— Bir diyeceğin var mı? diye sordu.

Ne diyebilirdim ki?

— İnsan ve silâh sorunu nasıl duruyor? diye sordum yine de.

Az çok askeri eğitimim vardı, ama yalnız istek ve coşku yeterli değildi savaşmak için.

— Partizan komutanı, verilen bir ödevi yerine getirirken özgirişimde bulunmaya zorunludur! dedi Stoyan Edrev, sonra sözlerine şunu ekledi: Tabii, çalışmaların kolay olmayacak.

Sessizlik çöktü, ama Petko Kunin kısık sesiyle bozdu bu sessizliği:

— Kışın ve güzün halk arasında etkince çalış-

malarını sürdürenler, ilk baharda da iyi sonuç elde edeceklerdir. Bulunduğunuz bölgede politik aydınlatma çalışmalarınızın en iyi kanıtı bu olacaktır.

Mişo Kotsev'le Mako Dakov birşey demeden göğüs geçirdiler. Herkes ilk baharı bekliyordu, ilk baharın savaşıma ne gibi yenilikler getireceğini görmek için sabırsızlanıyordu herkes.

O gün müfrezenin komutanlık kadrosu saptandı. Müfreze komutanı Vılço Himirski seçildi. Siyasi komiser Mişo Kotsev, komutan yardımcısı Petko Tsolov, siyasi komiser yardımcısı İvan Pekov, yörenin gençlik işleri sorumlusu da Mako Dakov oluyordu. Çetelere komutan ve siyasi komiserler de atanmıştı: Birinci çeteye komutan Petko Tsolov, siyasi komiser İvan Pekov; ikinci çeteye komutan Simeon Tsanov, siyasi komiserlik yeri açık; üçüncü çeteye komutanlık yeri açık, siyasi komiser İliya Kirkov oluyordu. Birinci çeteye komutan yardımcısı Petko Doçev atanmıştı. Her ihtimale karşı birinci çetede levazım memurluğu görevi de açılmıştı ki, göreve Vuto Pekov atanmıştı.

Seferberliğin 1 Mayıs 1944'te yapılması kararlaştırıldı. Bu işe büyük bir ümitle sarılmıştık. Çağırılanların hemen geleceğine, sayıca müfrezemizin büyüyeceğine, çetin çarpışmalara girebilecek güç ve yeteneğe sahip bir müfreze olacağına; kaldı ki, düşmanın sokulmaya cesaret edemeyeceği bir yöreyi elimizin altına alacağımıza inanıyorduk. Çerven Bryag Parti İl Komitesinin yönetmenliği altında bulunan «Georgi Benkovski» müfrezesine yardımda bulunmak üzere, yeni partizanların bir kesimini Teteven Balkanına aktarmayı bile düşünüyorduk. Oranın doğal koşulları etkin partizan eylemine elverişli olduğu için, yeni partizanlar savaşım koşullarına daha çabuk alışacaklardı.

Aslında ben askersiz komutan durumunda kal-

miştım.

Üzüncümü Mako'ya da anlattım. Beni avutmaya kalkıştı:

— Bu uzun süre böyle sürmez. Her başlangıç zordur, biraz sabret, her şey yoluna girer görürsün!

Bana, yeni partizanları nasıl karşılayacağımı, gelenlere ne diyeceğimi öğretti. Kendisini iyi anladım. Her birini çok ince bir denlilikle saflara alıştırmanın, daha ilk günden onları ürkütmememi, coşkularını kırmamamı istiyordu. Böyle düşünmeye hakkı vardı kuşkusuz. Çete komutanlarından en genci bendim. yirmi yaşımı henüz doldurmuştum, örgütsel deneyim yoktu. Ama benden yaşlıların tutumlarını derinden izliyor, sözlerine dikkat ederek bana gerekli olanı alıp benimseyen ben değil miydim yine? Üstelik, bizimki gibi büyük bir dâvanın sorumluluğunu yükümlenme, sana verilen kişilerin yaşamlarından sorumluluk taşımak, her hareketini, her sözünü ölçmeye, dikkatli davranmaya zorluyordu kişiyi.

Güney rüzgârı esmeye, vadi ve çukurları kar suları doldurmaya başlamıştı; güneşe karşı olan yerlerde toprak, suyunu çekip kuruyordu artık. Ne var ki, geceleri hava soğuktu daha, dağ doğrultusundan buz gibi bir rüzgâr esiyordu. Geceleri boyunca ormanlarda, tarla ve bağlarda durmadan kazıyorduk; yiyecek ve silâh gizlemek için korunaklar yapıyor, gerekince geçici olarak kalacağımız barınaklar hazırlıyorduk. Köylerden gelen RMS grupları bize yardım ediyordu. Nisan ayının daha ilk günlerinde sevinçli bir haber erişti bize, Kunino köyünden kırk kadar yeni partizan, profesör Sava Ganovski'nin önderliğinde «Georgi Benkovski» müfrezesine katılmıştı. Bizim yöreyi niçin seçmemişler diye, doğrusu ya içten üzü-lüyordum. Profesör Sava Ganoski'ye ilişkin epeyce bilgim vardı. Devrimciliği meslek yapmış bir kişiydi;

Sovyetler Birliği'nde uzun süre kalmış, orada «Krasnaya Profesura» enstitüsünde felsefe okumuştur; ülkeye dönünce de hapis yatmış, sürgün edilmişti.

6 Nisan «944 günü, Vratsa il polis müdürü İçişleri Bakanına şu raporu gönderiyor:

«21 Mart günü Lukovit polis yetkilileri tarafından Karlukovo köyünün sınırları içinde, Konino merasıyla sınıra 300 metre kadar uzaklıkta illegallerin bir sığınağı bulunmuştur. Sığınak yağmur sularının aşındırdığı taş tabakalarında dikey bir deliktir, dip tarafında bir ayrıntısı vardır. Bu ayrıntıda 3-4 kişinin kalabileceği bir yatak odası dayanıp döşenmiştir. İçerde bulunan eşyalar şunlar: soba, gazocağı, lâmba, kap-kacak, ekmek, kurutulmuş erik ve giysi torbaları, delikten aşağıya inmek için kullanılan bir merdiven ve bir sandık. Kuşkulandığımız üzere, Kunino köyünden olup belli bir süreden beri nerede olduğu bilinmeyen öğrenci Dimitir İvanov Mihov burada kalmaktadır. Bulunan sığınakla ilgili olarak öğrencinin ana-babası tutuklanmıştır. Sığınakın bulunmasından sonra, 2 Nisanı 3 Nisana bağayan gece Kunino köyünden 4'ü kız, geri kalanları delikanlı olan 13 kişi illegalliğe çekilmişlerdir.»

Raporda profesörün adı geçmiyor. Herhalde kendi sıralarında kargaşalığa meydan vermek istemişlerdir.

Polis müdürü 1988 numaralı, 7 Nisan 1944 günlü buyruğunda şöyle demektedir:

«...Sayın İçişleri Bakanı yerleşim yerlerinin korunması ve partizan gruplarının saldırıları karşısında güvence altına alınması için en acil ve enerjik önlemlere geçilmesini emretti. Aşağıda gösterilecek ödevlerle derhal köy silâhlı gruplarının oluşturulmasını buyururum: Keşif ve saldırıları önlemek. Gruplar 10 ile 30 arasında hattâ daha fazla kişilerden meydana gelmelidir. Gruplara giren kişiler, yedek subay, as-

subay, cepheden dönen erler vb. olmalıdırlar; yurtseverlik duyguları, yüreklilikleri ve savaş hazırlıkları kanıtlanmış kişiler olmalı, muhtarlar tarafından gösterilerek polis ilçe şefleri tarafından onaylanmalıdırlar. Gruplara girecek her kişinin tamamıyla elverişli tüfeği olmalıdır...»

Bundan az süre sonra il polis müdürü yeniden anımsatıyor:

«...Motörlü birliklerin jandarmalara katılmış olması durumu polislerin bir yerden bir yere aktarılması olanağını elimizden almış bulunuyor. Bu durumda polisin illegallerle savaş yürütme olanakları da azaldı. İşte tüm bunları ve aynı zamanda ormanların yeşillenmesiyle illegallere karşı savaşın daha da zor olacağını göz önünde bulundurarak jandarma bölüklerinin aktarılması işinin daha çabuk tamamlanması, jandarmaların illegallere karşı savaşa bir an önce katılmaları gerekmektedir, bu son derece zorunlu bir önlemdir. İlegallerin hesabını bir an önce göremezsek, zaten olaylardan yüreklenmiş olan komünistlerin daha da yüreklenmelerine, illegaller sayısının artmasına olanak sağlayacağız. Kızıl Ordunun ilerleyişi, yurtsever çevrelerde tedirginlik yaratmaktadır. Ülkedeki yerleşim yerlerine partizanlarca yapılan saldırıların sıklaşmış olması da tedirginlik yaratıyor. Bu tedirginlik, Balkanlarda partizan saldırılarının daha kararlı askeri hareketlere yardım edeceği olasılığından daha da çok artmaktadır...»

Seferberlik çağrısına 22 Mart 1944 günü ilk hazır bulunan Breste köyünden Yordan Vılov Kamenskopolski oldu. Kendisini sığınağa aldık. Oturup ikimiz uzun uzun konuştuk. Orta boyluydu, yuvarlak, mat bir yüzü, arkaya taranmış kara saçları vardı. Çok geçmedi olağanüstü bir dayanıklığa sahip olduğuna inandım. Biraz şişmanca bir kişi izlenimi yaratsa da, kızıl odunu gibi sağlam eklerle çok çevik ayak-

ları, sağlam kasları olduğu meydana çıktı.

Radyo yayınlarında partizan tugaylarının polis ve jandarmalarla çarpışmalarını öğreniyorduk. «Çavdar» müfrezesinin savaşçı eyleminden çok kanıtlar bize kadar geliyordu. Doğrusu ya için için imreniyorduk onlara, biz de onlar gibi saldırgan ve atak olmak istiyorduk.

Teliş havalanına sokularak saldırıda bulunmak düşüncesi Mako'yu iyice ateşlendirmişti. Kendi adamları aracılığıyla havaalanındaki erlerin sayısını, havaalanının korunması sistemini, depo ve yakıt sarnıçlarının bulunduğu yerleri öğrenmişti. Biraz acele ederek şunu söylemek istiyorum:

11. Ayaklanma Operatif Bölgesi'nin siyasi komiseri Petko Kunin, 31 Mayıs 1944 günlü mektubunda, Pleven Ayaklanma Bölgesi'nin komutanı Tsvyatko Georgiyev'e başka ödevlerle birlikte Teliş havaalanındaki durumu saptanmasını da öneriyordu. Şöyle diyordu mektubunda: «Havaalanındaki kişiyle git kendin görüş, oradaki durumu tüm ayrıntılarıyla, somut olarak, yatak odalarını, karakol noktalarını, içeri girilebilecek yerleri vb. öğren; ama özel olarak deponun nerede bulunduğunu, oraya yaklaşmanın olanaklarını öğrenmeye bak. Onunla konuş, sor bakalım, gerekli mermiyle birlikte hiç değilse iki üç mitralyöz aşırabilecek midir? Ama herşeyi öyle yapmalıdır ki, bu anda oradan kaçması, illegalliğe çekilmesi gerekmesin, şimdilik geçici bir süre için orada kalsın. Buna razılık gösterirse, çok dikkatli olarak karşılaşma yerini saptayın, silâhları oraya getirsin; ama çok dikkatli davranın, size karşı bir hainlik yapmasın, pusuya düşürmesin sizi. Karşılaşacağınız yer, uzaktan gözetlenebilecek bir yer olmalıdır. Koşulları öğrendikten sonra, tüm ayrıntılarıyla bize hemen bildir; ama sen yine de kendi görüşüne göre değerlendir durumu, öyle hareket et, bizden cevap bekleme. Herşeyden

önce ve en fazla Bay Sando'nun senin yanına getireceği Üniversitesi'ye güven; o sana çok daha tam bilgi verecektir ve en önemlisi, onun aracılığıyla içerden çok daha fazla ve çok daha güvenilir kişilerle tanışacaksın...»

«Üniversiteli», Mako Dakov'tur. «Bay Sando» ise, Mišo Kotsev.

Söylenilenlerden anlaşılabacağı üzere, havaalanına saldırı düşüncesi daha yukarılarda da görüşülmüştür. Daha sonra herhalde elimizdeki güç ve araçların buna elvermediği düşüncesine varılmış, bu saldırıdan vazgeçilmişti..

Biz yeniden seferberlik hazırlıklarına dönelim. Ben, beraberimde daha birkaç kişiyle birlikte sığınak kazma işini sürdürüyordum. Bir tanesi, sürekli yağmurlardan çökmüş, çobanlar, malcılar oraya akın etmişti. Az sonra polisin kulaklarına da ermişti olay, o da hemen yıkılan sığınığın yerinde almıştı soluğu. Yatağımız Pena Vekova'yla görüştüğümde bana olayın yarattığı paniği anlattı. Beni sağ salim gördüğü için çok sevinmişti Pena Bacı. İvan Taşkov'un beni bulmaya çalıştığını söyledi. Çöken sığınığı onların tarlasında yaptığım için polis, İvan Taşkov'u arıyormuş, onun yaptığını sanıyormuş. Birkaç gün sonra -yanılmıyorsam, galiba 12 Nisan 1944'dü günlerden-, İvan Taşkov'la görüştük. «Al beni götür!» demeye başladı, ikircimliksiz. «O kan içici canavarların eline diri diri teslim olmayacağım!» diyordu. Yollandık müfreze. Yolda bizi ince bir yağmur tuttu. Kendisine bir ad bulmasını söyledim. «Goşo» olmayı istiyordu.

— Peki, dedim, madem ki o denli çok istiyorsun, Goşo ol... Goşo ol da, kaza-belâ görme, hep neşe ol!..

Güldü, adımlarını sıklaştırarak benimle bir çizgiye geldi:

— Bu adı bana senin gibi birisi vermişken, korkacak birşey yok! dedi.

Böylece, ikinci çetede üç kişi olmuştuk. Ben, Mako ve Goşo.

Seferberliğin başlamasına sayılı günler kalmıştı. Acaba, diyordum kendi kendime, evini ocağını bırakıp, ailesinden, yakınlarından ayrılarak yanımıza gelmek isteyen kaç kişi bulunacak? Göreli bir sakin yaşamaları vardı nasıl olsa, onu bırakıp bu tehlikeli savaş yolunu kaç kişi göze alacaktı? Karar vermenin güç olduğunu biliyordum, ama arkadaşların sadakatine de inanmıyor değildim.

VILKO DEDE FAŞİSTLERLE YİYİP İÇİYOR

Suhaçe köyü muhtarı çok alçak adammış. Çevresine bir sürü jurnalcı toplanmış, lejyonerleri her gece ağaçlara, evlerin damlarına tırmandırıyor, duvar boylarında gölgeliklere sindirterek «kuşkulu kişiler» izletiyordu. Onlar da durmadan izliyor ve her sabah muhtar Yordan Minçev'e görüp işittiklerini ihbar ediyorlardı. Muhtarın en yakın adamları Nikola Nitsov ile Mito Mutaka adındaki kişilerdi. Bütün sorunları onlarla görüşüyor, başeğmeyenlere karşı alınacak önlemleri onlarla kararlaştırıyordu. İlçe polis müdüründen bir polis takımı isteyen o olmuştu. Takımı köyün okuluna yerleştirdi. Bir gece yolunu şaşıran bir keçi okulun avlusuna girer. Kol gezen bekçi, karanlıkta keçiyi gizli eylemci sanarak büyük bir gürültü koparır. Silâhlar şakırdar, yaylım ateşi açılır keçiye. Ertesi sabah bütün köy bu «kahramanca çarpışmaya» katılarak güldü.

Eski bir avcı ve başçavuş olan Vilko Dede de, zorunlu olarak, «Toplum Gücü» denilen ekibe alın-

mişti. Buna diyeceğimiz yoktu kuşkusuz. Ama köyün en azılı faşistleri bu işe karşı gelmeye başladılar. Muhtara, Vilko Dede'yi ekibe almaya acele etmemesini, iyi tanıyıp öğrendikten sonra almasını salık vermişlerdi. Belirli bir kanıtları da yok hani, ilke olarak yalnızca, ondan kuşkulanırlarmış. Yordan Minçev, dinlemişti bunların sözlerini, bir akşam şölen hazırlamış, Vilko Dede de şölende, masalardakilerin hepsini Vilko Dede'nin kadehini doldurmaya, onunla kadeh tokuşturmaya dâvet etmişti. O da görmemiş gibi içmiş de içmiş o gece. Çevresindekiler ihtiyar artık «körkütük sarhoş» diyerek, Vilko Dede'yi soru yağmuruna tutmuşlardı. «Şöyle bakalım bize: Mišo Kotsev'le çok sık mı görüşüyorsun?»

— Çok sık! diye yanıtlıyor Vilko Dede.

— Yalan söyleme!

— Yalan söylemeye ne zorum var ya? İnanmazsanız, gelin yarın gece Drenovitsa'ya birlikte gidelim, sizi hepsine tanıtırım. Kotsev'i de, arkadaşlarını da görür, tanırırsınız. Şeker çocuklar. Ancak, yanınıza fazlaca mermi alın da, alınlarınızı arşınlamasınlar!.. Hadi, meraklı var mı aranızda...

Gerçek, yalanla şaka yerine geçmiş. Hiç değilse muhtar bunu böyle algılamış. Kimbilir, belki de Vilko Dede'nin başka biçimde tepki göstereceğini, sıkılıp ya da gevelemeye başlayacağını sanıyormuş.

Vilko Dede'ye o gece konuşulan sözleri sık sık yineletiyor, dinlerken kıkıltıdan kırılıyorduk. Vilko Dede bizi birer birer süzdükten sonra derinden bir göğüs geçiriyor:

— Siz gülüyorsunuz, ama o gece ağızımdan tek fazla söz çıkmasın diye ben nasıl tiril tiril titredim biliyor musunuz? diyordu.

Bütün kararlaştırılan pusu ve ablukaları önceden öğreniyor, «Toplum Gücü»nden sıyrılmayı başa-

rarak bizi uyarmaya geliyordu Vilko Dede. Ya da grup halinde ormanı saatlerce gezip dolaştıktan, partizan izi aradıktan sonra, yorgun argın bize koşuyor, sığınağa girer girmez başlıyordu:

— Bireh, anasına yandığım, biz sizi ararken harap olduk, sizse bak neredeymişsiniz!..

Kışlık evimiz, onun ağılı altında, çok güvenli bir sığınak, Çerven Bryag yöresinde tekti.

Aylar yuvarlanıp geçmiş, bahar gelivermişti. Orman yeşillendi, tümümüzü gezi hastalığı yakaladı. Yeni partizanları bekliyorduk. Partinin yeni kararına göre, savaşım yığınsallaşacaktı. Ben de yola hazırlananlardan biriydim. Sırtımda çanta, Viko Dede'yle vedalaşmaya gittim. İskemlesinden kalktı, gözlerini gözlerime dikip uzun uzun baktıktan sonra, -başçavuşluğundan kalma bir alışkanlıkla- kargılıklarımı düzeltti.

— Biliyorum, hoşça kal, demeye geldin... dedi. Siz burada yokken canım çok sıkılacak, ama gelip geçerken bana uğramazsanız, beni unutursanız, acım iki kat büyük olacaktır. Sizi buralarda, yakınımda görürken rahattım, ama şimdi?... Eh, gitmeniz gerekiyor, gideceksiniz...

Güçlü elleriyle beni sımsıkı bağrına bastırdı. Askerce geri döndüm, ama duygulandığım için kapının yönünü şaşırdım, gözlerim dolu dolu olmuştu. Benim ardımdan bu korkusuz kuş yuvasını arkadaşlarımin hepsi, birer birer terkederek uçup gittiler.

Bilmem ne zaman söylediği şu sözleri aklımda kalmış:

— Öteki dünyaya gitmek için yarışmayın!.. Oraya vakit var. Yeryüzündeki borcunuzu iyi ödeyin, oraya her zaman gidilebilir. Kimin alnına, ne zaman, nerede diye nasıl yazıldıysa...

Bu karşılaşmanın Vilko Dede'yle son karşılaşma olacağını bilir miydim o zaman?

SEFERBERLİK

Seferberliğin başlayacağı sırada Mişo Kotsev, Parti İl Komitesi'ne oturuma çağırılmıştı. Merkez Komitesi temsilcisi Rusi Hristozov'un da hazır bulunduğu bu oturumda, Çerven Bryag Ayaklanma Operatif Bölgesi'nin askeri komutanlığı önerilmişti ona. Mişo ikircimlik göstermişti önce. böylesi sorumlu bir görevi üstlenmeye cesaret edememiş, düşünmek için biraz zaman istemiş. Onun yerine müfrezenin siyasi komiseri Nikola Vasilev oldu. Nikola Vasilev, yeni partizanların müfrezeeye alınmasında büyük etkinlik gösterdi.

1 Mayıs 1944 gününün gecesi Mako'yla ikimiz Pena Vekova teyzenin kapısını çaldık. Reselets'te havayı öğrenmek göreviyle gelmiştik. Kapıyı Pena Teyze'nin oğlu Konstantin açtı. Askerdi, Dedeağaç'tan o gün izinli gelmişti. Tokalaştık ve pek zaman yitirmeden yönetmenliğin niyetlerini anlattık; hareketin yığınsallaştırılması, daha yürekli ve daha geniş ölçüde eylemlere geçilmesi gerektiğini anlattık. Elini havada savurarak sözlerimizi kesti:

— Tamam! dedi. Söyleyin nereye gideyim?

Toplanma yerini söyledik.

Goleş yamacındaki tek yüksek akasya ağacının altına gittik. Beklerken dakikalar saat gibi geçiyordu. Neden sonra bir arı yamacın aşağısından gelen ayaksesleri, derin derin solumalar duyuldu. Önce İvan Hristov ile Vilko Kunov belirdi. Arkalarından babam, sırtında büyük bir torba ile dürülü, yünlü bir battaniye aşıyan Todor Tsanev göründü. Todor'un ardından Pena Vekova ile oğlu Kostantin, Nenço Boyçov, Dako Daşkov, Petır Dimitrov (Reselets köyünün RMS sekreteri) geldiler. Petır'ın gür saçları alına düşmüş, terden yapışmıştı alına. Bizim hesaba göre

daha gelecek olanlar vardı. Aşağıdan bir kişi belirdi. Mako karşılamaya koştu. Gelenin birşeyler mırıldandığını duyduk. Bir ara: «Bizimle gelirse iki aileyi birden batırmış olacakmış!.. Döndü!» diyordu.

Breste, Reselets ve Gornik köyleri arasındaki ehramın yanında ikinci bir toplanma yeri belirlemiştik; oraya vardığımız vakit Breste köyünden Todor Vračanski yeni gelmişti, tüfek bulamadığı için elinde kocaman bir sopa taşıyordu. Sabırsızlıkla etrafına göz gezdirdi, «Hani bizim Breste gençleri?» dercesine bakınıyordu.

Breste gençleri o gece evlerinde gizleniyorlardı, ama bundan yalnız birkaç gün sonra bunu çok yüksek bir değerle ödediler. Polis derintileri hiç kimseye hiçbir şeyi bağışlamıyordu.

Öğleden sonra ikinci bir çete oluşturduk. Komutanlığa seçilener şunardı: Simeon Tsanov (komutan), Petro Vutov (Komutan yardımcısı), Todor Hristov (siyasi komiser), Yordan Daskalov (siyasi komiser yardımcısı) RMS İl Komitesi üyesi ve müfrezede bölgenin gençlik işleri sorumlusu olan Mako Dakov da bu yeni ikinci çeteye giriyordu.

Güneşe karşı yatmış dinleniyorduk ki, ikinci çeteden olanların adlarını okudum birer birer. Adları okunurken de herkese birer birer savaş adı veriliyordu. İkinci çetenin listesinde 18 ad yazılıydı. Sekizi Reselets köyünden, beşi Gornik'tendi, ikisi Brenitsa'lıydı. Çerven Bryag köyünden bir kız vardı: Lalka Bankova. Yeraltı eylemine 3 Mart günü geçmişti Lalka, ancak 5 Haziran da bizim aramıza gelmeyi başarmıştı.

Çetede rahatsız olduğum tek kişi Nenço Boyçev'ti. Zayıf, ip gibi ince, genç bir delikanlı, adeta çocuk. Benzi uçuk, elleri ayakları çelimsizdi. Sert partizan koşullarına bu haliyle nasıl dayanacaktı bilmem...

Yeni gelenleri daha ilk günden ödevleriyle tanıştırmak istedim. Partizan içtüzüğünün (Çerven Bryag yöresinde yaygın olan) bir bölümüne başvurdum.

PARTİZANLARIN ÖDEVLERİ VE YÖNERGELER

1. Başarı, senin çaba ve gayretlerinin sonucu olarak doğar. Ödevini yerine getirirken, varlığının bütün gücünü kullanmaya bak.

2. Güç, eylembirliğinden doğar. Birleşik güçlerin başarısı on kat büyüktür.

3. Savaşta, eylemin amacını bilen kazanır.

4. Savaşta olumsuzlu olumlu yapan, düşmandan üstün olan kazanır.

5. Verilen komutu kendine güvenen yerine getir.

6. Disiplinli ol. Disiplin çok savaşçıyı yenilmez güce dönüştürür, bir bütün yapar.

7. Komutanın emrine kaytız-şartsız uymak var.

8. Kararlı ol. Çok yönlü ve özenle hazırlan. Ondan sonra da kararlı eylem gerekir. Gücümüzü yaratan kararlı eylemdir, düşmanı sarsar, çözüm getirici sonuçlar sağlar, en az kurban verilmesine yardımcı eder.

9. Ansızın saldırı ve hiç beklenmedik bir anda durmakla düşmanı şaşırtmaya bak. Sürpriz, çözüm getirici sonuçlar verir, çünkü düşmanın güçlerini dondurarak felce uğratır.

10. Kendin de ansızın saldırıdan korun.

11. Ansızın saldırıya uğradığınızda da ikircimlik göstermeyin asla; elinizdeki bombayla, bıçakla düşmanın üzerine atılın. Yürekli bir bakış, bir haykırış, sert bir hareket herşeyi çözümler, düşmanı kurtuluş yolu aramaya sürükler.

12. Sana saldırmazınlar diye sen saldır.

13. Düşmanı, ateşten korunmak ve başını eğmek durumuna getir.

14. Yalnızca isabetli atıştır düşmanın moralini bozan.

15. Çok uzağa atış yaparak mermilerini boş yere harcama.

16. Atışını isabetli yapmak için atışlarının isabetini izle.

17. En başarılı olanı, yakından ateş etmektir.

18. Hedefin temeline nişan al.

19. Çok iyi bir nişancı, on savaşçının yerini tutar.

20. Düşmanı yan ateşe tut.

21. Silâhını düzenli tut.

22. El bombasını çalıştırdıktan sonra üçe kadar say, oradan sonra fırlat, yoksa düşman senin bombanı sana çevirebilir.

23. Bütün durumlarda siper kaz; siper en iyi ateş etme ve korunma olanağı yaratmaktadır.

24. Her vakit, bütün durumlarda kamufle et. Kamuflej, savaşın kurnazlığıdır.

25. Komutanınla ve yanibaşında bulunanla bağlantısını kesme.

26. Giz koru, bilinmezlik düşmana tinsel baskıdır.

27. Tutsak düşersen erkekçe davran. Vereceğin bilgiler bütün arkadaşlarının hayatı pahasıdır.

28. Zaferin senin olduğunu unutma, halk yenecektir.

Yeni gelen partizanlar soru yağmuruna tuttular beni. Kimileri duygulanmıştı, daha o an ateşe atılmaya hazırıldılar; ama tedirgin olanlar da vardı, hele silâhları olmayanlar.

Ocak ayında Tano Tsolav en sonra hapisane duvarlarının dışında bulunuyor. Doğduğu köye dönüşü, bütün köyce kutlanan bir bayrama dönüşmüştü. Ateş-

li devrimciyi herkes yakından görmek istiyor, onu kucaklamak için can atıyordu. Bizim yöre insanlarının gönlünü işte böyle kazanmıştı Tano Tsolov. Yaratılan bu coşku sonucu, 14 Ocak 1944 günü, komünist İvan Ninov'un bodrumunda 60 kadar kız ve delikanlı toplanmış. Vasil Marinov Ninov'un yaş ve ad gününün kutlanması neden olmuş toplantıya. Tano kalkıp bir şiir okumuş coşkuyla, orada bulunanların hepsi büyük bir hayranlıkla dinlemişler. Bir sıra bir lejyoner gelmiş bodruma, içerde bulunanlara göz gezdirdikten sonra çıkıp gitmiş. Ertesi gün Tano ile Vasil'i belediye çağırıp çok ciddi bir biçimde uyarıda bulunuyorlar. Bu olay da Tano Tsolov'un savaşıma etkin bir biçimde katılmasına engel olmuyor kuşkusuz. İşte şimdi de Nanko Georgiyev'le birlikte en güç ödevlerden biri olan seferberlik ödeviyle o yükümlenmişti. Peko Takov, Petko Kunin, Stoyan Edrev ve Mişo Kotsev'in önerileri üzerine, parti örgütlerinin sağlamlaşması için geceli gündüzlü çalışıyorlar, parti saflarını sıkılaştırarak, dağa yeni savaşçılar hazırlıyorlardı. Tano Tsolov Çomakovtsi köyünde etkin bir savaşçı ekip de hazırlamıştı.

Seferberlik, birinci çetede, daha sonra da üçüncü çetede başarılı geçti. 24 Nisan 1944 günü Tano Tsolov'la birlikte daha yedi erkek ve kadın partizanın dağa çıkması bize büyük sevinç getirdi. Üç kız partizan üniversite öğrencisiydi.

Altı gün sonra Suhaçe'den daha 7 kişi, Koynare'den, başta Parti İl Komitesi üyesi ve Koynare parti yöre komitesinin sekreteri olan Toma Georgov'la birlikte, 5 kişi, Lepitsa'dan da 5 kişi geldi. Toplam 25 Remsist ve komünisttiler. Askeri eğitim görmüş olarak yedekli üsteğmen Peşo Ninov müfrezenin kurmay başkanlığına çağırılmıştı: Yirmi yaşındaki Donka Boteva ise, o zamana kadar yeri boş olan birinci çetenin siyasi komiserliğine atanmıştı. Birinci çete, (yö-

netmenliğin dışında) 27 kişiden oluşuyordu. Üçüncü çete en az kadroluydu. Komutan Tseno Tsakov, komutan yardımcısı Dimitır Petkov, Himizski siyasi komiser İliya Vasilovski ve siyasi komiser yardımcısı Atanas Penkov'tan başka, daha sekiz kişiden oluşuyordu. Üçüncü çeteye daha kuruluşunda Vılço Himirski ile Nikola Vasilev de yazılıydı.

1944 yılının Ağustos rotalarından sonra birinci çeteye, polisin peşine düştüğü şu yataklar da katılmıştı Suhaçe köyünden: Mišo Petkov ve Yordan Atanasov.

Seferberlikten sonra ve bunu izleyen zaman süresinde müfrezenin kadrosu 73 kişi olmuştu.

Mayısın ilk günleri yağışlı geçti. Yağmurdan gizlenecek yerimiz yoktu. Nemden perişan oluyorduk. Gornik köyünden olan Petko Hristov hiç ummadığımız bir şey önerdi: Harman makinelerinin üzerinden çadır bezlerini alalım, dedi. Akıllıca bir öneriydi bu. Petko'nun önderliğinde yapılacak «hırsızlık» için aday hemen bulundu. Gece yarısından sonra avlularının sayvan altına sokularak ödevi başarıyla yerine getirdiler. Çadır bezini küçük küçük parçalara biçerek ağaçlar arasına gerdik. Yağmurdan kurtulduk böylece.

Daha sonra Petko öldürüldü, faşistlerle çarpışırken.

Ben o günlerde yeni gelen partizanları inceden inceye süzüyor, her biriyle tek tek konuşuyor, onları müfrezeyle getiren, bu korkulu yolu seçmelerine neden olan gerçekleri öğrenmeye çalışıyordum. Çomakovtsi'li gençleri önceden tanıyordum, bundan ötürü onların arasında bulunmak hoşuma gidiyordu. Hem onlarla konuşurken Tano Tsolov hakkında da yeni şeyler öğreniyordum. Kırmızı renkteki üniversite öğrencisi şapkasını atıp başına bir kasket geçirmiş, Goran partizan adını almıştı. Ciddi ve içi-

ne dönük, disiplinli ve hatırbilir bir kişi izlenimi yapıyordu. Gelen kız ve erkek arkadaşlardan daha çok şeyler öğrenmiştim. Tano Tsolov, 1918 yılında doğmuştu. Babası genç yaştan Bulgar Halk Çiftçi Birliği üyesi, ömür boyu komünistlerle Tek Cephe uğrunda, monarşiye karşı mücadele vermişti. Çocuklarını da böyle eğitmişti. Tano'nun ülküsel politik gelişiminde etkisi olan Vılço Latinov, Yoto Angelöv ve Nino İliyev'ten başka, şu arkadaşların da büyük rolü olmuştu: Nikola Hristov (Parti İl Komitesi üyesi), Petır Dimitrov Danov ve komünist öğretmenler Matey Pçelarov ile Tsolo Danov. Öğretmenler Tano'yu, partinin legal olarak örgütsel çalışmalarını sürdürdüğü okuma yurtlarına yöneltiyorlar. Tano Tsolov 1934 yılında RMS'e üye oluyor. Bir süre Çerven Bryag ticaret lisesinde, bundan sonra Sviştov kentinin ticaret lisesi ve Ticaret Akademisinde okuyor. İlerici literatür okuyup çevresindekilere de okutuyor, bilimsel konularda konferanslar hazırlıyor, tütün ve içki kullanmaya karşı derneklere, spor kulüplerine katılıyor. Sviştov'tan, Sofya'daki Maliye Ve İdari Bilimleri Yüksek Okuluna aktarılıyor. Parti ve BONSS'un önerisiyle gençlere Nisan Ayaklanması'na adanmış matineler örgütleme ödevi veriliyor Tano Tsolov'a. Konferansçı da o olacak.

Böyle matine ve konferanslar, köylülerin yığılmal katılışıyla Çomakovtsi, Lepitsa ve Brenitsa köylerinde de düzenleniyor daha sonraları.

Geniş yankılara yol açan. «Çomakovtsi Duruşması»ndan sonra Tano Tsolov Pleven hapisanesine düşmüştür. Hapisteyken, «Sovyetler Birliği Komünist Partisi Tarihi»ni öğrenme grupları örgütlemiştir. «Bulgaristan İşçi Partisi (komünistler) Tarihi», ekonomi politik, güncel siyasal olaylar, diyalektik ve tarihsel materyalizm... vb. konferansları hazırlayanlar arasında çeşitli arkadaşlar var; bunlar arasında

Merkez Komitesi Sekreteri Trayço Kostov da bulunuyor. Virbovki köyünden Aleksandır Sinkov, İliya Dolapçıyev, Dobri Terpeşev de bu konferansçılardan. Marksist bilgilerinin yüksek bir düzeyde olduğunu kanıtladıktan sonra, Tano Tsolov da konferansçı seçiliyor.

1943 yılının baharında büyük bir mahpus grubu, Sviştov ilçesi Vardin köyü dışındaki yardımcı tarım işletmesine gönderiliyor. Tano Tsolov'la Petko Petkov Tsolov da bu grup içinde. Tano'yu orada öybirliğiyle yönetmen seçiyorlar ve adına «muhtar» demeye başlıyorlar. Bekçileri kızdırmamak için başka bir adla değil de «muhtar» diyerek hitabediyorlar ona. Peki, varsın muhtar olsun. Ama bu muhtarlık işine yarıyor Tano Tsolov'un. Hapisanede bir iç yeraltı örgütü kuruluyor. Yakınlarından aldıkları paranın bir bölümünü ayırarak «muhtara» veriyor mapuslar. Parası olmayanlara, gerektiğinde, vermek için.

«Muhtar» Tano Tsolov, plânlaştırılan bir kaçışın hazırlığına katılıyor giderek. Ama Tuna'yı aşarak kaçmak deneyinde bulunan birinin yakalanması ve bundan sonra bekçi ekibinin daha dikkatli davranması, dış dünyayla ilişki olmaması nedeniyle, daha büyük çapta bir kaçış, gerçekleştirilmeden kalıyor.

4 Ağustos 1943'de, aralarında Rayko Damyanov, Vitko İvanov, Petko Petkov vb. bulunduğu birkaç kişi hapisten kaçmayı başarıyor. Olay tezelden açıklanıyor, hapisane yönetimi peşine düşmek üzere... Tano Tsolov, gizli eylemcilerin adları bulunan listeyi güç belâ kampın damındaki kiremitler altına gizlemeyi başarıyor. Muhafızlar, kaçan arkadaşların ne yönde bulunduklarını sorduklarında da, kaçanlara zaman kazandırmak için, önceki gün fiy biçtikleri tarlayı gösteriyor. Aslında bu, üç kilometre gitmek, üç kilometre de geri dönmek demekmiş. Muhafızlar dönünce, öfkeyle Tano Tsolov'un, Aleksandır Sinkov

ve Dimitir Mihov'un üzerine atılıyorlar, düşmanca dövüyorlar. Sviştov savcısı büyük güçlüklerden sonra bu üç kişiyi askeri mahkemeden kurtarmayı başarıyor.

«Muhtarlık» böylece sona ermiş oluyor. Tano Tsolov'u oradan Sliven hapisanesine aktarıyorlar. Sliven hapisanesinde rejim çok sıkı. Yine de Tano Tsolov, Grişa Filipov ve öbür arkadaşlarla birlikte hapisanenin örgütsel yaşamına katılıyor. Burada da Marksizm-Leninizm dersleri okunmaya başlıyor.

Sliven'li komünistler, burada daha uzak yörelerden olan mahpuslara ziyaretler düzenliyorlarmış. Tano Tsolov'un ilçesinden arkadaşları geliyor, kardeşi Tsevo geliyor görüşmeye. Bir görüşme gününde kardeşi Teteven'deki odasında, Panagürişte'li illegal İvan Grozdanov'u gizlediğini bildiriyor. Bu hareketinden dolayı ötürü kardeşini alkışla selâmladıktan sonra, ona köylerindeki RMS grubunun yeniden oluşturup sağlamlaştırmasını öğüt veriyor.

Böylece 1944 yılının Ocak ayı geliyor. Tano Tsolov, doğduğu Çomakovsti köyüne döndüğü vakit, hapiste yatması gereken süre dolmuş değil henüz. Ve köyüne döner dönmez, daha ilk günlerde, hapisten daha önce dönmüş olan Vasil Marinov, Nikola Hristov ve Nikola Peyçev'le bağlanıyor. Nikola Peyçev, ona kendi parasından 4000 leva veriyor, tabanca satın alsın diye. Yine hapisden dönen Virban Ninov, Vilco Mladenov, Nikola Stoimenov ve daha başkaları da burada, köyde. Hepsi de derslerin yararını daha iyi anlıyor şimdi. Şimdi faşizme karşı örgütlenmeyi, savaşım yürütmeyi çok daha iyi biliyor. Partizan savaşı döneminde Tano'nun köy parti örgütünün sekreteri, yöre sekreteri ve Çerven Bryag İl Parti Komitesi'nin üyesi bulunması düşgele değildir...

Bunları arkadaşlarından öğrenmiştim.

Şimdi ona başka gözle bakıyordum. Geceleri kampta çok seyrek kalıyordu. Karanlık çöker çökmez, parti sekreteri bulunduğu Suhaçe yöresindeki köylerin yolunu tutuyordu.

Müfreze komutanı o günlerden, 7 Mayıs 8 Mayıs bağlayan gece Drenovitsa'da bulunmamızı emretmişti. Derin bir hoşnutlukla, Mišo Kotsev'in müfrezeeye yeniden siyasi komiser döneceği olasılığını bölüştü bizimle. Nikola Vasilev ise, kendi yöresindeki parti örgütlerini sağlamlaştırmaya gönderiliyordu. Ne gizleyeyim, bu habere içten sevinmiştim. Bay Mišo'ya alışmıştık, aramızda bulunmadığı sürece yokluğunu duymuştuk.

Canverici güneş, kızdırmaya başladı yeniden. Toprak ısındı, orman uyandı kış uykusundan, etrafa ot ve çiçek kokuları yayıldı. Arılar vızlıyor, örümceklerin gümüşten ağıları sallanıyordu güneş ışıkları altında. Çeşitli kuşlar uçuşuyordu başlarımızın üstünde. Göğüslerimiz sevinç ve dinçlikle doluyordu yeniden.

Bahar, ne de olsa bahardı!..

STRUPEN EYLEMİ

Yeni partizanların çoğu boş elle geldiler. Hepsinin içinden coşku taşıyordu ama ellerinde silâh olmayınca ne kendilerine, ne bize, ne de dâvaya yararlı olabilirlerdi. Şu da var ki, onları suçlamaya kimsenin hakkı yoktu. Silâh dediğin sokakta bulunmuyor ki!.. Bir kadın tabancası ele geçirmek bile (savaş tabancası ya da tüfekten geç) güçtü. Bu soruna bir çözüm aramak gerekiyordu. İşte bu amaçla birkaç köy üzerinde duruldu. İstihbarat görevlilerinin sağladıkları verilere göre, bu köylerin belediyelerin-

de epeyce silâh korunuyordu. Bu silâhlara el koymayı kararlaştırdık.

Savaşımın o döneminde belediyeler, en iyi «tedarik üssü» sayılırdı. İlk hedef olarak Strupen köyü saptandı. Keşif görevini Vılço Himirski ile Mişo Kotsev üstlendi. Bu yönde ikisi de deney sahibiydiler; bölgeyi iyi tanıyor, bağlantı kurmak için tanıdık ve yatakları vardı. Komünistlere, Çiftçi Birliği üyelerine (daha göz altına alınmayanlara) güvenebilirlerdi.

Müfrezeze yeni gelenlerden Nanko Georgiyev, Nikola Spasov, Dilo Vıtov ile Marin Vıtov'u alıp kamptan uzaklaştılar.

Gece yarısından sonra Todor İliyev'in evine varmışlar, kapıyı tıkladılmışlar. Ses veren olmamış. Her yer kiitiymiş. Oradan Todor Hitovgile yönelmişler. Todor Hitov çok iyi karşılamış konukları, ama çarçabuk Tsvyatko Monov'un evine götürmüştü.

Aslında, başlanacak eylemin keşfi bu evden başlamış.

Gündüzleyin belediyeyi kaç kişi beklediğini, muhtarın yönettiği faşist silâhlı vurucu grubunun kadrosunu, ellerinde ne kadar silâh bulunduğunu, kimseye görünmeden belediye yapısına varmanın yollarını ve benzeri daha bir sıra ayrıntıyı inceleyip saptamışlar.

Gizli eylemcilerin köyde bulunduklarını Todor İliyev de öğrenmiş o arada. İyi bir yeraltı eylemcisi inceliği göstererek belediye jandarmalarından köydeki durumu öğrenmiş. «Telâş edecek birşey yok!» demişler. Oradan partizanların yanına gelmiş. Birlikte işi karara bağlamışlar: Köyde kimsenin tanımadığı Vılço Himirski ile yatak Todor İliyev, köy içinde rahat bir gezi yapacaklar. Vılço'nun kimliğiyle ilgilencek bulunursa, buyurun efendim, Koynare'den gelmiş bir tüccar!

Geze dolaşa belediyenin önüne gelmişler. Da-

hası: Durmuşlar belediyenin önünde, kaldı ki Vılço duraklayıp on dakika polislerden biriyle bile konuşmuş. Sonra köyün meydanını dolaşmışlar, Todor tüm ayrıntılarıyla muhtarın, tahsildarın odalarını göstermiş, köyde bulunan belli başlı faşistlerin nerelerde oturduklarını, adlarını söylemiş. Akşam biraz ilerleyince yatağın başına gitmişler, parolayı vermişler ama kimse yanıt vermemiş. Gecikmiş olmalarından tedirginliğe kapılan Todor, koşmuş köye. Ama köye girmeden önce bir grup insan karaltısı görmüş karşıdan. Onların tümünü bağa götürmüş. Ne var ki, gündüzü geçirecek bir yer saptayamamışlar bir türlü. Bu ödevle iki yatak, iki Todor yükümlenmiş, Todor İliyev ile Todor Hitov. Gündüzün geçirileceği yeri onlar bulup saptayacaklar...

7 Mayıs günü köye yeniden gitmemiz gerekmişti. Lazar Lalov'la İvan Vutov gittiler. 9 Mayıs gününü geçirecek bir yer bulunmuş mu, bulunmamış mı diye öğrenmek için...

Bu eylem için İl Komitesi Sekreteri Peko Takov'un rızasını da almıştık. 7 Mayıs günü sabahı, müfrezenin büyük bir kesimi Drenovitsa'da toplandı. Bizim çete hemen hemen bütün kadrosuyla oradaydı. Son partizan kurasından olan kızlar en çok duygulanıyorlardı. Ormanın üstünde yabani güvercin sürüleri uçuşuyor, kızlar başlarını göğe dikmişler, ehli güvercinlerini çağıran çocuklar gibi, coşkuyla ıslık çalıyorlardı.

Yaprak yaprak açılmış bir ıhlamur ağacının gölgesinde, eylemin plânını ne büyük bir ateş ve coşkuyla incelediğimizi unutamıyacağım. Çarpışmayı peşin yaşamak istiyordu herkes için için. Öneriler, tamamlamalar sunuluyor, her detay inceden inceye saptanıyordu.

Saldırı grubu belediyeye ilk girecekti; ona beş kişi ayrıldı: Mako Dakov (yönetmen), Yordan İva-

nov Kamenopolski, Vuto Pekov, Petko Mitov ve Stoyan Velkov. Hepsi deney sahibi, atılgan, yüreklilikleri sınanmış partizanlardı.

Yardım sağlama grubuna yönetmen, tıp bilgisi olduğunu göstermiş olan Tano Tsolov gösterilmişti. Askerken sıhhiyecilik kursu bitirdiği için, müfrezemizde doktor var güveni veriyordu bize. Eyleme müfrezeden toplam olarak 22 kişinin katılmasını öngörüydük; sağlıklı, enerjik, cesur ve silâhı iyi kullanmasını bilen kişilerdi bunlar.

İki savaş grubuna ayrıldık; birincisinin sorumlusu Peko Tsolov, ikincinin de bendim. Benim grubun elemanları şunlardı: Petko Doçev, Nikola Spasov, Geno Toşev, İvan Tsekov, Stoyan Krıstev, Vasil Marınov, Marin Peçovski, Todor Zlatanov, İvan Hristov, Lazar Lalov ve Nikola Vasilev. Eyleme başladığımız zaman Strupen'den Dimitır Tsonov ile Todor İvanov da katılacaktı.

Ne var ki, belkenmedik bir güçlük başgösterdi ansızın. Eyleme alınmayanlar hoşnutsuzluklarını belirtiyor, gelip gelip soruyorlardı bize:

— Ben bu işe lâayık görülmedim, öyle mi?

— Ben ne suç işledim ki, beni eylemden uzak tutuyorsunuz?

— Ben buraya dövüşmeye geldim, haketmediğim ekmeği yemek için gelmedim!..

Miço Kotsev'in kırılan gönülleri onarmak işiyle uğraşması da gerekti. Birileri anladı, birileri küsererek bir yana çekilip yattılar. Erkeklerle neyse, ya kadınlarla, kızlarla? Herbiri sıhhiyeci olmak istiyor, oysa bize yalnız bir tanesi yeterliydi. Geç karşlarına da göz yaşlarını seyret!.. Onları gözleri yaş içinde görmek çok güç, insanın acıyası da geliyor, bırak herşeyi Donka Boteva'yı sıhhiyeci yaptık. Bunu öğrenince, yanakları heyecandan al al oldu, bir eliyle kalbini bastırmış, coşkusunu tutmaya çalışıyordu

doğrusu. Yürüyüşünde bile mutluluk görüntüsü vardı. Kız ve kadın arkadaşları ise, savaşta ilk adımı atmak ona kısmet oldu diye kıskançlıklarını apaçık gösteriyorlardı.

Akşam olurken hareket ettik. Kuşlar konseri keserek ağaçların dallarına tünemişlerdi, biz yavaş yavaş Drénovitsa yamacından aşağıya iniyorduk. Üstümüzdeki kocaman ve derin gökyüzünde deste deste yıldızlar ışığıyordu. Önümde ve ardımda sert adımlar duyuyordum. Yanında dostların, arkadaşların varken korku bilmezsın. Bizim hepimizin yazgısı birdi; devletin yasaları dışına atılmış kişilerdik hepimiz ve biliyorduk ki, o anda gecenin efendisi bizsek, gelecekte güneşli günlerin de efendisi biz olacaktık, faşizmin bizi yoksun ettiğı herşeyin efendisi olacaktık. Faşizm yalnız bizi değil, benim kuşağımdan binlerce kişiyi çalışmak ve okumak hakkında yoksun etmişti. Bizim fikrimizi almadan bu hakkı bir avuç mutlu azınlığın eline bırakmıştı. İşte bu yüzden onu yargılamak ve ortadan kaldırmak hakkını da biz kendimiz veriyorduk kendimize. Ben, o, biz, hepimiz, bu gece Drénovitsa'nın yıldızlı gökkubbesi altında kol nizamında yürüyenlerin tümü!..

Bıldırcın sesi duyuldu. Durduk. Komutan beş dakika dinlenme izni verdi. Çarıklarımızın tasmalarını bağlayana, birer yudum su içene kadar bu beş dakika geldi geçti. Daha birkaç moladan sonra vardık plânlaştırılan yere. Lazar Lalov, Dimitır Totkov, Todor İliyev ve İvan Vutov bizi karşılamaya gelmişlerdi. Gündüzü geçirmek için, boyu 240, eni de 2 metre olan, çok küçük bir odaya götürdüler. Yer darlığı yüzünden Dimitır Totkov'un, o günü ağılında geçirmesi gerekmişti.

Doğuda ufuk aydınlanmaya başlamıştı. Koruma işini yatak Todor İvanov üstlendi. Odaya yerleştik. Az sonra hava yoğunlaştı içerde, soluma ağırlaş-

tı. Ama katlanmak gerek. Uyumaya çalışsak da boşuna, gözlerimize uyku girmiyordu. Tam biraz kendinden geçiyorsun, karabasanlı korkunç görüntüler geliyor gözlerinin önüne, sıçırıyorsun ürpererek; arkadaşların, uykudan korkarak uyanıyorsun, sıçırıyorsun diye sana gülüyorlar.

Bir ara siyasi komiser, karakol duran bekçiye kapıyı açmasını işaret etti. Kapı açılınca içeri temiz hava girdi, uyuşan ayaklarımızı kımıldatmaya başladık. Mişo Kotsev birşeyler tamamlasın, eylemden sonra bizimle geleceği için hazırlık yapsın diye Todor'u eve gönderdi. Todor'un hafifçe fısıldadığını duydum: «Emrederseniz!»

Ama eve gideceği yerde, doğruca belediyeye gitmiş Todor. Bekçi yarın akşamken bu akşama değiştirilmesini istiyor muhtardan. Muhtar razı oluyor, ama vakit daha erken, diyor. Eve bundan sonra gidiyor. Böylelikle, belediyeyi almak eylemine, karakol olarak katılmak olanağını yaratmış oluyor.

Karanlık olunca kulübeden çıkıp kara yola girdik. Önde saldırı grubu gidiyordu. Karabina ve öteki tüfekleri insanların gözünden gizlemek güçtü epeyce. Bize bakıyorlar, ürkek ürkek, «Hoş geldiniz!» diyorlardı. Biz selâmları başlarımızı sallayarak yanıtlıyor, sessizce geçip gidiyorduk.

Saat sekiz onbeşte saldırı grubu belediye kapısının önünde bitti. Diğerlerimiz, yüz metre kadar uzakta bulunan kör bir sokakta, iki avlu arasında bekliyordu. Karşısı, buradan çok iyi görülüyordu. Birden bir bomba patladı bu sırada. «İleri!» komutu işitildi. Belediyeden yana gelen silâh sesleri sıklaştı sonra. Ana gruptan daha sabırsızlar iki üç kurşun sıktılar. Boş yere ateş etmesinler diye uyardık sabırsızları. İkinci bir el bombası patladı. Müfreze komutanı, karşıdan gelen jandarmaların üstüne, ustaca fırlatmıştı. Saldırı grubu, yıldırım hızıyla yapılan

saldırının yarattığı şaşkınlıktan yararlanamadı, belediye önünde fazlaca oyalandı. Belâ hiç beklenmeyen bir yönden geldi. Tam merdivenlere ayak basacağı sırada bir mermi Mako Dakov'a (Alyoşa) isabet etti. Bir bir yana, bir öte yana sallandı, yığıldı yere. Bir anlık ikircimlik bile geçirmiştik ki, bu bize pahalıya mal olabilirdi. Ama çabuk toparladık kendimizi. Bizden birkaç kişi ana kapıdan belediyeye daldı. Ötekiler kuşatma hareketiyle ilerlediler. Silâh sesleri kesilmişti. Sağ yandaki odada gece bekçilerinden üç kişiyi, yüzüstü yerde yatarken bulduk. Todor İvanov da onlara katıldı. Vılço Himirski, «Polisler neredeler?» diye haykırdı. Kaçmışlar. Korkmuş kişi numarasını çok iyi oynayan yatakla birlikte hepsini tuttuk. Odalara dalıp silâh ve cephane aramaya başladık. Acı acı telefon çaldı bir ara. Almacı komutan kaldırdı. Brenitsa'dan, Strupen'den duyulan silâh seslerinin ne olduğunu soruyorlardı. «Ben de duyuyorum» dedi komutan, «Ama ne olduğunu bilmiyorum... Şimdi adam göndereceğim! Bir saat sonra bildiririm!» dedi. Almacı yerine koyarak telefonun telini kesti.

17 değişik çaplı tüfek ve çok sayıda mermi bulduk. İşimize yarayacak daha bir çok şey aldık. Meydanda üç kişiyle karşılaştık. Birisi papazdı. Fazla yardakçılık gösteren acemi bir asker örneği yere yattı. Külâhı yere düşmüş, cüppesi iki yanında iki büyük kanat gibi yayılmıştı. Öteki iki kişi de yere diz çöktü ve donakalmış gibi öylece kaldılar. Bunları bir başka arkadaşla bırakıp Alyoşa'nın yanına koştum. Tano Tsolov'la Donka yarasını sarmışlar, bir sedye yapmışlardı. Kan, sargı bezlerinin dışına sızmış, daha da sızmaya devam ediyordu. Mako inliyor, can acısından başını sağa sola çeviriyordu durmadan. Tano, Donka, Vasil Marinov ve daha bir iki kişi yaralıyı çarpışma yerinden kaldırıp bir yana çek-

tiler.

Köyden sıra halinde çekiliyorduk. Çekilirken beş de tutsak götürüyorduk beraberimizde. Birara te-lâşlı bir ses duyuldu birden «Dur! Ateş ederim!» Ateş edilmedi fakat. «Tutsaklardan biri kaçmış.» den-di. Oysa kaçan yok, bunu sonra anladım, Todor'un sözümona kaçması, ötekilerin gözlerini bağlamak için düşünülmüş bir oyunmuş. Siyasi komiser, evine uğrayıp eşyasını almak için Todor İvanov'a olanak vermişti yalnızca.

Komutanla siyasi komiser tutsaklardan üçünü bir yana çektiler ve bundan böyle faşistlere yardım etmemelerini öğütleyerek serbest ettiler.

Vakit ilerliyordu. Uzun ve ağır bir yol duruyordu önümüzde. Alyoşa'yı götürmek de bizi epeyce oya-layacaktı. Bu durumda daha iki saat ya dayana-bilir ya dayanamazdı. Acıları derindi, yarası kımıl-da-madan yatmasını gerektiriyordu. Ne var ki, kendisi-ni burada bırakmak da istemiyorduk. Başka umar da yoktu oysa. Todor İvanov'un gizli korunağına bırak-mayı düşündü komutanlar. Yatak ona yiyecek de, ilâç da sağlayacaktı. Todor'un komşularının gözleri önünde kaçması iyi olmuştu. Ama Todor ayak di-redi -bunu ondan kimse beklemiyordu- kalmak is-temediğini belirtti. Uzun uzadıya anlatmak zorunda kaldık. Kampı tam kırk kilometre yol var, böyle, sed-yeyle gidersek sabaha kadar 10 kilometre bile geçi-lemes. Yolumuzu kesebilirler, hepimizi yok edebilir-ler. İki kişinin mi, yoksa yirmi kişinin mi gitmesi doğ-ru?... Sonra yalnız başına kalmayacaktı, Lazar La-lov'la Yordan Kamenopolski'yi yanında bırakıyorduk.

Alyoşa'dan ayrılmadan önce, Tano ile Donka sargı bezlerini yenilediler. Acılar içinde kıvrılıyordu. Var gücünü toplayarak «Bırakın beni! Siz çekilmeye acele edin!» diye tekrarlıyordu. Ağzından kan geldi, gözlerini yumarak kendinden geçti. Bu görünüm kar-

şısında yüreklerimiz acıdan parçalanarak, terden ııslak olmuş alnını okşadık birer birer ve uzaklaştık oradan...

YAŞAMLA ÖLÜM ARASINDA

On Mayıs günü Vratsa il polis şefi, kaymakamlara acele telgraf gönderiyor: «Bu ayın dokuzuncu gününde Byala Slatina ilçesinin Strupen köyü 50 illegal kişi tarafından saldırıya uğramıştır. Haberin geç verilmesi izlerin kaybolmasına neden olmuştur. Köylerin korunmasını ve gözlenmesini güçlendirin. Saldırı olaylarına ilişkin haberleri geciktirmeyin ve hiç vakit kaybetmeden saldırıya geçin, partizanların izine düşün. No: 2-166»

Yazık ki, izlerimizi kaybettiklerini çok geç öğrendik. Bir başka belgeden de, «... saldırıdan bir, bir buçuk saat sonra bir kamyon ve iki hafif yük kamyonu ile Byala Slatina'dan 18 polis ve 10 savunucu gönderdim» deniyordu.

Yitirilen zamanı kurtarabilirlermiş ama yönümüzü bilmiyorlarmış, partizanların çekildikleri yönü gösterecek hain bulunmamış. Bundan başka, saldırı yıldırım hızıyla gerçekleştirilmişti, köyden çekilirken de hareket doğrultusunu birkaç kez değiştirmiştik.

Zayıf etkinlik ve direniş gösteremedikleri için, Strupen köyünden jandarma, muhtar, papaz, karakol cezalandırılıyor. 10 Mayıs günü Todor İliyev, belediyede görevinin başında bulunuyor. Aynı zamanda Teliş havaalanından askerler gönderiliyor. Belediyeye çıkan sokaklara makineli tüfekler yerleştiriliyor. Bayramdan sonra kına! Köye gelen polis şefi Todor'a soruyor:

— Çok muydu partizanlar?

— Eh, çoktular, kırkın üstündeydiler... diye kar-

şılık veriyor Todor. Söze İliya Lalov da katılıyor, ekliyor:

— Senin gözlerin nereye bakıyormuş ayol!.. Kırk kişiymişler!.. Bizim evin önünden geçtiler, gözlerimle gördüm: Seksenden çoktular!

Todor evine gidiyor. On dakika sonra adam gönderip yeniden çağırıyorlar. Bu kez paraşüt taburundan üsteğmen Yotsov sorguya çekiyor. Todor biraz önceki rakamı yineliyor, Nasıl mı kaçmış?... Öyle işte, kaçtım, canımı sokakta bulmadım ya; dereye mi attırayım kendimi?!...

11 Mayıs günü Todor, Alyoşa'nın yattığı korunağa gidiyor. Yalnız Lazar'ı buluyor orada; Yordan Kamenopolski, kendi aklına uyarak daha ilk gece bir araba aramaya gitmiş. Yaralı, arkadaşlarından ele geçen var mı, diye sorabilecek kadar güç toplayabiliyor. Evet, tutuklanan yalnız bir kişi var: Todor Hitov!.. «Beni daha çabuk öldürün!.. Artık benim işim bittil. Öldürün beni!» diye yalvarıyor Alyoşa «Böyle devam ederse siz de öleceksiniz! Bir araba bulun, beni ormana götürüp atın, ya da bir başka sığınak bulun...»

Sözleri belli belirsiz, sayıklar gibi konuşuyor Alyoşa. Bundan sonra başlayacak tutuklamalardan, pusudan, işkenceden söz ediyor, yalvarıyor öldürsünler diye, yanibaşında duran iki erkek, gözyaşlarını güç halle tutabiliyorlar...

Müfrezeden, özel olarak, İvan Hristov'la Dimitir Totkov'u gönderdik; ikisi de yürekli, iyi eğitilmiş partizanlar. Durumunu görsünler, kampa nasıl aktarılabilirceğini öğrensinler ödeviyle.

Sığınaktan çıkarmışlar, kaldırıp götürecek olmuşlar, yaralı can acısından fenalık geçirerek, bayılmış bu kez de.

Daha bir süre, yatağın himayesi altında orada kalmaktan başka umar yoktu

Neden sonra Todor İvanov anlatıyordu:

«Onüç Mayıs sabahı yine bağa gitmiştim. Mako yalnızdı. Bana müfrezeden iki kişinin geldiğini, alıp kendisini götürmek istediklerini, ama baygınlık geçirdiğini anlattı. Lazar, durumu rapor vermeye gitmişti, partizanlarla birlikte. Bundan önce de Yordan Kamenopolski Brenitsa köyüne gitmişti. Mako bana ışıklı gözlerle baktı: «Ne oluyor?» diye sorarcasına. Köye gelen faşist sürüsünü anlattım. Yalvarmaya başladı: «Beni öldür! Beni öldürmeni sana emrediyorum!» diyordu. Hayır, dedim, böyle şeyler emredilmez. Evini ateşe ver, bağını kökle de bana, yaparım, ama seni öldüremem. Böyle emirler verilmez... Benim aklıma başka bir şey geldi; seni buradan alıp eve götüreceğim, beni tutuklasınlar isterlerse, Marinka göz kulak olur sana, akıllı ve anlayışlı kadındır. bu işi bense de becerir. Biraz iyileştin mi, iş kolay... Kabul etmedi. O zaman, güvenilir bir kişinin yanına götürebileceğim köyleri sayıp sıralamaya başladım: Çomakovtsi, Lapitsa, Enitsa... Enitsa derken, sözü mü kesti: Oraya olsun!... dedi. Kimlere götüreceksin? diye sordu. Marko Tsonov'un üzerinde durduk.

Köyde, bizim sığınağı bilen arkadaşlarla karşılaştım. Tasamı onlara da anlattım. Ürküttüler. Madem ki öyle, dedim kendikendime, daha fazla kimseyle birşey paylaşmayacağım, ne yapacağım, ne yaparsam kendim yapacağım. Ertesi sabah erkenden belediyeye gittim, muhtar yalnızdı, bana güveni vardı, öküzlerin nalları aşındı, nallamaya götürmek için Enitsa'ya bir izin tezkeresi vermesini rica ettim. Muhtar imzaladı tezkereyi, kosayı omuzlayarak koştum bağa... Bağın kenarında biraz yoncam vardı. Hem biçiyor, hem kimsenin dikkatini çekiyor muyum acaba diye çevremi süzüyordum. Delikanlıyı güç belâ dışarı, temiz havaya çıkarmayı başardım. Ama, baktım bir ara yüzü morarıyor, sanki ne kı-

mıldıyor, ne soluk alıp veriyordu. Eyvah, dedim, git-ti zavallı!... Mezar kazıp gömecek bir yer aramaya başladım. Elverişli bir yer bulup sürüklemek için geri döndüğüm vakit, her şeye rağmen yüzüne hohlayayım dedim, baktım kımıldıyor hafifçe... Yüzündeki morluk kalkmaya başladı yavaş yavaş, gözlerini açtı... Ne büyük günaha girecekmişim!

Arabaya, biçilmiş yonca yığını arasına yerleştirdim ve Enitsa'ya doğru hareket ettim. Gidiyoruz, birara silâh sesleri geliyor kulaklarımıza. Mako, silâh seslerinin ne yönden geldiğini soruyor. Söyledim. Ama bir sıra baktım ki, jandarmalarla asker grupları karayolunu kesip geçiyorlar. Çok nazik selâm veriyorum. Geçip gidiyorlar. Ama ardından başıma bir başka belâ geliyor. Yaşlı bir kadın, kendisini arabaya almamı rica ediyor. Şimdi ne yapayım? Durduruyorum öküzleri, arabaya göz gezdiriyorum. «Eyvah, ip düşmüş, ipi kaybetmişim!» diye yazıklanmaya başlıyorum. Aramak için de gerilere doğru koşuyorum; omuzumun üstünden de dönüp ardıma bakıyorum, gitmiş mi, bekliyor mu diye. Bereket ki, kestirme patikayı tuttu, ben de yavaş yavaş döndüm arabaya. Köye kadar bir olay olmadı. Ne var ki, tam köye girerken, fundalığın ardından bir polis çıktı, elinde otomatik tüfekle dikiliverdi karşımda. «Kımıldama!» dedi. Yolun yirmi adım uzağındaydı. O gelinceye dek ben gideyim, dedim, koştum ve kuşağımdan izin tezkeresini çıkardım. Ağzım kurumuştı, ayaklarım titriyordu. Baktı tezkereye ve «yürü» anlamına gelen işaret verdi. Üçyüz adım sonra da Marko Tsonov'un avlusunda bulunuyordum. Aman, ne yoksulluk! Kapıda bir kilit asılı. Ahıra girdim, yemlikten saman alıp yere yaydım. Arabadan getirdiğim kürkü de yere, samanların üstüne serdim. Sonra Mako'yu götürdüm ahıra. Paltosuyla iyice örttüm üstünü. Mako sağ elimi kavradı, öptü ve dedi: «Ağam, beni parça parça

kıysalar seni ele vermem!»

Böyle ayrıldık.

Todor, arabayı nalbant dükkânlarının önüne çekiyor sonra. Nalbantın nalı yokmuş. Bunun için çok beklemiyor, dönüyor Strupen'e. Doğruca bağa gidiyor, karısını bağda buluyor. Marinka, sığınaktan son tahta parçalarını dışarı çıkarıyormuş. İkiisi birlikte herşeyin izini silip atıyorlar.

Bütün adı Todor İvanov İliyev Fritsovski'ydi. Parti'ye, 1919 yılında arabacı çırağıyken girmiş. 1923 yılı Eylül Ayaklanmasına katılmıştı. Ne sayısız tutuklamalar, ne yediği dayak ve gördüğü işkence, ne de evini, yaşamını ve malını mülkünü yitirmek korkusu saptırabilmişti onu idealinden.

Ama biz yaralı partizanın yanına dönelim.

Acıları dayanılmaz hale geliyor Mako'nun. Bir sıra inlemeye başlıyor derin derin. Tarladan dönen ev sahibi kadın, iniltiyi duyarak ahıra gidiyor. Yüzü balmumu gibi sarı, üstü başı kan içinde olan delikanlıyı görünce nasıl bağırmıyor, şaşılacak şey! Yaralı, var gücünü toplayarak, sessizce:

— Gena Bacı, ben bu kış size gelenlerden biriyim, toplantı yapmıştık ya burada... Ağır yaraladılar, evinizi zor buldum... diyor.

Kadın toparlıyor kendini, parmaklarının ucuna basa basa yaklaşıyor Mako'ya. Tanıyor onu. Mako, yeni bir acı nöbeti geçiriyor, inleyerek. Kadın kapıyı açıyor, bir ayak evvel kocasının gelmesini bekliyor. Adam daha atları koşumdan bırakmamış, eğiliyor kulağına. Marko ahıra koşuyor. Paltoyu kaldırıyor, tanıyor yaralıydı. Eğiliyor başucuna, nerede, nasıl yaralandığından söz ediyorlar. Marko şaşırıyor, irkiliyor. Gündüzün, Lepitsa çayırılarında üç partizanın kuşatılarak öldürüldüğünü o da duymuş. Haberi ya-

raliya söylüyor, Mako anlıyor o saat öldürülenlerin kim olduklarını. Lazar Lalov, Dimitir Totkov ve İvan Vilkov'un ölümlerinden kendisini sorumlu duyuyor. Üzgüden yaraları bir o kadar daha yanıyor... Bayılıyor yeniden...

Sekiz gün Marko ile karısı yaralıya hizmet etmişler, bir iyileşme yok. Telâşlarını, güvendikleri kişilerle paylaşıyorlar. Ne yapacaklarını bilemiyorlar. Heryerde baskı, terör, her yerden ölüm haberleri geliyor. O korkunç günlerde yaralının tasasıyla yaşamak, yaralarını sarıp sargılamak, doyurmak gece gündüz, acaba komşulardan biri duyar da ihbar etmez mi diye düşünüp titremek... Kolay iş mi? Düşününün bunun için ne büyük bir insan yüreği gerekiyor muş...

Mako'nun gizli eylemci önsezisi bu evi bir ayak evvel terketmesi gerektiğini sezdiriyor ona. Ev sahiplerine, kendisini köyün dışına çıkarıp bırakmalarını istiyor, ayak diriyor hatta. Önerisi, Marko için de tek çıkış yolu. Arabayı gübreyle dolduruyor, Mako'yu da gübrelerin içine gömerek, Enitsa köyünün 4 kilometre güneyinde bulunan Petrov Lık yöresine çıkarıyor. Oradan partizan müfrezesine 10 kilometre kadar yol var.

Mako'nun elinde bir susak süt, bir matara su, bir ekmek, bir kaput bezi ve dolu bir tabanca var; tek başına kalıyor dağ ortasında. Bundan sonra nasıl hareket edeceğini kendisi kestirecektir. Ölümle savaş edecek mi, yoksa alnına bir el kurşun çekecek, ölüme teslim olacak mı? Üçüncü yol yok. Oysa hava inadına güzel! Kuşlar konser veriyor, tarla fareleri uzun burunlarını göstere göstere koşuşuyor, çeşitli böcekler iki arada mekik dokuyor. Acısı, yaşam sevgisini köreltmiştir Mako'nun. Ama neden denemesin yine de? Mezara girmek kolay, ama çıkmak yok bir daha. Doğruluyor yavaşça, bitkin; ayakları

bükölüyor, ayakları ona itaat etmiyor. Gücsüz kalarak yuvarlanıyor yere. Bir saat sonra kendine geliyor ve yavaş yavaş Drenovitsa doğrultusunda sürünmeye başlıyor. Epeyce de kilometre var oraya kadar. Sürünmekle geçilen her adım korkunç bir acı. Benzeri daha 15 bin gayret göstermesi gerek. Onca gücü nereden bulacak? Peşince ölümün gölgesi geliyor, buna ilerlemek değil, işkence denir. Ama ölme teslim olmaktansa, böyleşi daha iyi. Hiç değilse yaşadığını duyuyor kişiöglü. Zaman denilen kavram onun için yokmuş, ne çıkar? Belki de kişi farkında olmadan zaman onda o zamanın içinde bulunursa, daha iyi. Belki de bilincinde olmadan zamanın içinde yaşamak daha büyük, daha değerli bir yaşamadır...

24 Mayıs 1944'de Petır Nankovski'ye, kırık kolunu yaptırmak için Gabare köyündeki çıkıkçı Nikola Dede'ye gittiğini söylüyor Mako. Petır işin aslını anlıyor hemen, ona su veriyor, «Gabare köyüne gitme delikanlı. Köyümüz polis dolu!» diye uyarıyor. Köpek havlaması, konuşmalar geliyor yakınlardan. Büzölüp bekliyor sessizce. «Dur, kımıldama!» emirleri. Geçip gidiyorlar. Yine sessizlik, kurşundan yaralı göğüste yine kurtuluş ümidi. Mermilerini sayıyor. Köyde çok polis olduğu haberi onu daha dikkatli olmaya zorlamaktadır; yönü değiştiriyor. Bir buğday tarlasına dalıyor. Yakından yine insan sesi geliyor. Bölge sarılmış, demek ki bu son! Sesler kesiliyor sonra. Sonra tarla içinde yürüyen bir kişinin ayak sesini duyuyor; ayağıyla topacları vura vura yürüyor geçen... ve birdenbire karşısına dikilen kişiyle göz göze geliyor. Erkek kendisine yöneltmiş tabancayı görüyor, dikkatle süzüyor yerde yatanı. Eğilip fısıltıyla şöyle diyor ona:

— Korkma delikanlı... Benden sana kötülük gelmez... Biliyorum kim olduğunu... Söyle neye ihtiya-

cın var? Ben kötü adam değilim. Adım Hristo. Hristo Stoyanov...

Mako:

— Hangi köydensin? diye soruyor.

Diline geliyor, Vilko Dede'yi soracak neredeyse.

— Suhaçe'den... Suhaçe'liyim.

Aklını başına topluyor hemen. Madem ki Suhaçe'den, yatağın adını anmaya hakkı yok. Goliya Vrih tepesi buradan uzak değil demek. Hristo'ya karşılaştıklarını kimseye söylememesini rica ediyor yalnızca. Hristo söz veriyor ve yerine getiriyor verdiği sözü...

Akşam üstü gökyüzünde şimşekler çakıyor bir ara, ama çok geçmeden fırtına diniyor yine. Mako, sürüne sürüne kışı geçirdikleri sığınağa doğru ilerliyor. Kimi sürünerek, kimi ayaklarının üstüne doğrulup yürümeğe çalışarak, varıyor ağıla. Karanlığa alışkın gözleriyle etrafa göz gezdiriyor, kuşku uyandıracak birşey yok! Vilko Dede'nin köpeği Gandi hemen tanıyor Mako'yu, bir iki kez havladıktan sonra yanına gelip, neşeli neşeli fırdolayında dolaşmaya başlıyor, ellerini, yüzünü yalıyor hayvan. Vilko Dede, köpeğinin tanıdık bir kışı yanında hırladığını anlıyarak dışarı çıkıyor. Mako'yu tanıyarak sarılıyor beline:

— Sana ne oldu be küçük doktor? diye soruyor.

Vilko Dede, öteden beri Mako'ya «küçük doktor» diye hitap ediyordu.

Süt içiriyor Mako'ya, yaralarını sarıyor. Ve bize haber edinceye dek, gündüzü nerede geçireceği konusunda konuşuyorlar.

O güleri Vilko dede'yle düzenli bağlantımız vardı. Alyoşa'nın sağ olduğu haberi bize tezelden ulaştı. İvan Pekov'un yönetmeliğinde bir grup partizan Vilko dede'nin ağılına diye yola çıktılar. İhtiyar, grubu tepenin eteklerinde karşılamış ve yaralının yanı-

na götürmüştü.

Vilko Dede:

— Bre doktor, böyle bir hal senin başına mı gelmeliydi? diyormuş, içi acıyarak... Hadi mezarı güç belâ atlatmışsın, ama daha çabuk iyileşmeni isterim!.. Neye ihtiyacın varsa söyle ha, ben karşındayım. Kumandanınıza da öyle söyleyin, anlaşıldı mı, bu çocuk yaşamalıdır!..

En sonra aramızda bulunuyordu; Fırdolayı sarıdık.... O ise, uykuya daldı sanki; dudaklarını ses çıkarmadan kımıldatıyor, zoraki gülümsemeye çalışıyordu. Eline değdiğimizde hafifçe tepki gösteriyordu. Birinci çetenin komutanı ile siyasi komiseri -yaralıyı onların alanında kabul etmiştik-, sargı bezleri, ilaç, yiyecek ve temiz giysi aramaya koştular. Bu anda Tano Tsolov'un aramızda bulunması hepimizi umutlandırıyordu. İnsana ve tıp bilimine karşı sonsuz sevgisine hepimiz inanıyorduk, bu nedenle ona sonsuz güveniyorduk.

O gün, düşgele, Vilka Goranova da birinci çete de bulundu. Mako'nun ceketiyile gümleğini o çıkardı. Tano, sıvadı kolları, ellerini iyice yıkadıktan sonra, gerçekten bir doktormuş gibi, yaralının yanına yaklaştı. Yaraların bulunduğu yerlerde gömleğin yenleri çürümüştü. Ağır bir koku yayıldı ortalığa, çok kişiler burunlarını tıkayarak oradan uzaklaştılar. Derinin altında ve irinli yaranın içinde küçük kurtçuklar görölüyordu. Görünüm sarstı hepimizi. Tano iğrenmedi, dişlerini sıktı dudaklarını ısırды, odundan bir silgi yapılmasını emretti, kurtlarla irini bu silgi yardımıyla temizledi. Vilka'yla ikisi, iyice düzelmiş kızılık çırpılarına pamuk doladılar, üstüne de gazbezi sararak yaraların deliklerine soktular, bir bir. Hasta bir yere kadar dayandı, ama daha sonra kendini salmıştı ki, hiçbir şey duymaz oldu. Yaraları, hastaya acımadan, epeyce süre temizlediler. İyi

ki yapmışlardı bunu.

Tano ile Vilka'ya başka vakitler de hayranlık duymuşumdur. Serinkanlılıkları beni şaşırtmıştır hep. Hele Vilka'yı düşünürken şöyle diyordum: Bu genç kadın, özünde bir nazik kadın şefkati ile yürekli bir savaşçının atak direncini şaşmaz bir uyum halinde yürütecek gücü nereden buluyordu acaba? Bakıyorsun ~~sevimli~~, sesi yumuşak ve sıcak, gözleri de öyle sıcak ve yumuşak bakan bir kadın, ama bir an geliyor, birdenbire değişiyor, kesin ve ateşli bir sesle: «Yoo, böyle olmaz!» deyiveriyor ki, şaşıp kalıyorsun, emrine boyun eğmemek elde değil... Onun yaratılışında çelik de vardı, ateş de, soğukluk da... Bunların her biri öyle bir orantıda birleşmişti ki, öylesine bir karışım oluşturmıştı ki, karşısında her vakit uyanık durmak, yoksa çok sevimli görünen bu kadının karşısında tutumunu her zaman ölçmek zorunda kalıyordun. Sözümün burasında onun hakkında daha bir şeyler anlatmak istiyorum.

Byala Slatina ilçesinin Koynare köyünde doğmuştu. Kendisi diyordu: «Babamı hep asker anımsarım. Onun katılmadığı savaş yoktu. Gövdesini bitler yemiş, şarapnellerden saçılan misketler dalamıştı. Babam gururlanıyordu bunu anlatırken. Ama korkak olmadığı halde ameliyata gitmeye cesareti yoktu bir türlü, çıkartmıyordu gövdesinde kalan misketleri...»

Onaltı yaşında (1928) Marksizm derneklerine katılıyor Vilka; tüm kötülüklerin nereden geldiğini bu derneklerde öğreniyor ve kısa bir süre içinde gençlik örgütünde adını duyuruyor. Önce RMS İl Komitesi'nin teknik işleri yönetmen yardımcısı seçiliyor; Sofya'dan Pleven'e bavul bavul illegal yayın taşıyor bir süre. Kimi başarısızlıklar baş gösteriyor, yakın arkadaşlarının tutuklanmasına tanıklık ediyor,

peşine düşen gruplar, pusulâr görüyor... Ne var ki, bundan sonraki yıllarda Vilka'yı hiçbir şey durumsatmıyor yolunda. Üniversiteye giriyor, hem okuyor, hem nafakasını sağlamak için çalışıyor, geceleri gizli karşılaşmalara gidiyor, BONSS'un örgütlediği eylemlere katılıyor, yaz tatillerinde Koynare köyündeki gençlik örgütünün sağlamlaşmasına çalışıyor. Çerven Bryag RMS İl Komitesi'nin kurulduğu Todorice-ne köyündeki konferansa (1932) katılıyor. Sonra yine Sofya'dadır Vilka. Traynost adlı fabrikada işçidir. Bir süre gizlenmek zorunda kalsa da, neden sonra yine toplantı, imece, tartışma toplantıları... Yıllar geçiyor, deneyi artıyor, yeraltı ve örgütsel eylem becerikliliği geliyor. Polis onu «Kara Kız» adıyla tanımaktadır, ama bu adın ardında gizlenen kişi kimdir? açıklayamıyor bir türlü. Sonra bombardımanlar başlıyor Sofya'da. Başkent ıssız kalıyor, Vilka hasta...

Bizim aramıza geldiğinde, iyileşmiş, sağlamlaşmıştı, her güçlüğü dayanabilecek durumdaydı. Hele Vilko Dede'yle yıldızları çok barışmıştı. Adaştılar ama Vilko Dede bunu bilmiyordu. Oturup saatlarca konuştukları olurdu fısıldaşarak. Vilko Dede'nin şöyle dediğini duyardık:

— Bu kızla görüştüğüm vakit faşistleri hiç gözüm tutmuyor. Doğrudan vurur adamı, gözünü bile kırpmaz. Aslında böyle de olmalı. Tüfeğe sarıldın mı bir kere, bağışlamak yok!...

Sargıların yenilmesinden ve giysileri değiştirildikten sonra yaralı kendisini daha iyi duymağa başladı. Kesik kesik konuşuyordu:

— Bu kurtlar beni kemirdiler... kanımı emdiler... İlk gördüğümde doğrusu ya çok korkmuştum. Dört-beş adım gidip dururdum, dinlenirdim. Ama herşeye rağmen inanırdım sağ kalacağıma...

Yine kendinden geçti, sayıklamaya başladı. Vil-

ka nabzını yokladı, nabızı zor tutuluyordu. Tam iki saat sonra gözlerini açtı.

Bir uçak geçti üstümüzden. Çalılıklara serilmiş sargı ve gaz bezleri iç çamaşırlar ağarıyordu karşidan bizi adamakıllı ele verebilirlerdi. Hemen toplayıp gizlendik. Biraz sonra uçak yine döndü. Ormanın üstünde dolaşüyor, dönüp hep aynı yere geliyordu. Yakınlardaki dağ yollarından insan sesleri geldi, birkaç adım ötemizden avcı köpekleri geçti.. Av izi tutmuşlardı, geçip gittiler:

Bizim ısrarımız ve Petko Takov'un önerisi üzerine Mako'nun Çerven Bryag köyühe aktarılması kararlaştırıldı. Kampta onun için gerekli koşullar yoktu. Üstelik, yerimizi de sık sık değiştirmek zorundaydık. Mako'yu taşırken sarsılıyor, yaraları boşuna yeniden azdırılmış oluyordu. On gönüllüden oluşan grup -başta Vilka Goranova olmak üzere- yaralıyı yatırdığımız sedyeye sarıldık. Sabah olurken Tserovitsa taraflarında bulunuyorduk. Alçacık somak ağaçlarından oluşmuş bir ormanda kaldık. O gün bana çok uzun geldi. Bütün çobanlar bizim yakınımızda karşılaşma yapıyorlardı sanki; bütün gün hep onların sesini dinledik durduk. Vilka hepimize birer kaşık dövülmüş galetayla birer tane kesme şekeri verdi. Bütün bir günün açlığı o serçe payıyla giderilebilir mi!... Akşamüstü yağmur yağdı, yerler kaygan oldu. Her adımımızı ölçe ölçe atıyorduk yürürken. İskir Irmağı taşmış görünüyordu. Vilka'yla birlikte geçit aramaya yollandık. Olacak gibi değil, ırmak çağlayıp köpürüyor, karşısına çıkanı sürüklüyordu... Köprü başında toplandık hepimiz. Tahtaların sağlamlığını denetleyelim dedik, bir tahta çatırdadı; daha o saniye karşıyakada bir mitralyöz taramaya başladı. Pusudaki polis, en küçük bir gürültüye bile karşılık veriyordu. Sedyenin başında, yere çömeldik. Şimdi ne yapacağız?

Vilka çıkış yaptı:

— Arkadaşlar, durum iki: Ya çarpışa çarpışa köprüyü geçeceğiz ya da geri dönmek zorunda kalacağız. Ben birinci yolu teklif ediyorum. Başka görüşü olanlar var mı?

— Buraya gelmişiz bir kez, geri dönmek yok! diye destekledi İvan Pekov.

İvan, Vilka ve ben, köprüye doğru ilerledik. Dikkatle sürünerek ilerliyorduk, ama karşıdakiler de uyumuyorlardı. Üstümüze ateş yağmuru yağdırmaya başladılar. Pusunun nerede bulunduğunu anladığımız için, hepimiz birden ateş ediyorduk biz de. Yankılar karşı tepelere çarpıp geri dönüyordu; karanlıkta birkaç kişinin ayak sesleri duyuldu. Köprüye atladık. Karşı yakada kimseler yok. Bizim için her saniyenin değeri büyüktü. Sedyeyi güç belâ karşı kıyıya geçirdik; köprünün tahtaları kaygandı. Önceden yapılan keşiften, sonra demir yolunu da geçtik ve sabah olurken orta büyüklükte bir evin önünde durduk. Bizi, Teteven dağından yeni dönmüş olan Peko Takov karşıladı. Gösterdiğimiz cesareten ötürü selâmladı bizi ve hastayı koyacağımız yeri gösterdi.

Çok sonra anlayacaktım ki, Mako'yu götürüp bıraktığımız ev, Çiftçi Birliği üyesi, Trifon Lazarov'un eviymiş, o gece onun evine gelmişiz. Trifon Lazarov, Onbirinci Ayaklanma Operatif Bölgesi Kurmasının ve Parti İl Komitesi'nin yatağıydı. O gece, Pelo Pelavski, Boris Popov ve Sava Ganovski de onlarda bulunuyormuş. Bu evde Doktor Petır Vutov, Mako'ya tıb yardımını vermişti. Nasıl sağ kaldı diye şaşıyormuş Doktor Petır Vutov. O anda ameliyat yapılmasını kesinlikle tehlikeli buluyormuş.

Alyoşa, Peko Takov, Vilka Goranova, Sava Ganovski ve başka arkadaşların üzerinde titreyerek gösterdikleri hizmet ve gayretler altında on gün ge-

çiyor. Ama daha fazla orada kalamazmış. Gerisin geriye getirmemiz gerekti. Çutorilets kampına dek serencamsız geldik. Peko Takov ve Vilka Goranova da bizimle birlikteydiler. Birer birer herkesle görüştüler o gün, herkesle konuştular, sıcak sözlerle ayrı ayrı herkese cesaret verdiler. Vilka, gelip Mako'nun sargılarını değiştirme angajmanını üzerine aldı; ne var ki, bunu her vakit yapamıyordu. Düşman yolunu kesiyordu çok günler. Gelemediği günler bu işi bizim kendimiz yapmamız gerekiyordu. Şimdi itiraf edebilirim ki, «révanol» sözcüğünü ilk o zaman duymuştum, «sulfatiazol» gibi başka ilaçları hiç anmayalım. Yaralarına pamuklu ve gazbezli çırpı sokup temizliyorduk, kimi başarılı, kimi acemice. Mako, inliyor, dudaklarını sımsıkı kenetliyordu, acının kendisini dayanamaz duruma getirdiği zaman da dalıp geçiyordu kendinden.

Bir sabah şafak sökmeden önce kampa dört kişi geldi: Peko Takov, Grigor Vilev, Vilka Goranova ve tanımadığımız bir arkadaş. Bay Vasil hastanın üstüne eğilerek, okşayıcı, kalın sesiyle kendisini nasıl hissettiğini sordu. Tinsel dinçliğine sevindi, kara gür kaşlarını bir eliyle düzelterek:

— Sana doktor getirdim... Kendisini artık tanıyorsun değil mi? dedi.

Doktor Petir Vutov'u o gün ilk görüyordum. Bizim aramızda böyle insanların da bulunduğuna sevinmişim için için. Bir eylemden kalan meşin çantamı ona armağan ettim.

Günler haftalar geçti, Mako günden güne kendisini daha iyi duymaya başladı. Yatakta rahatça gövdesini hareket ettirebiliyordu. Yanında her vakit bir kişi bulundururduk. Onun dayanıklılığıyla gururlanırdık adeta; bir ayak evvel onu eskisi gibi aramızda görmek isterdik. Eskiden nasılsa öyle: Enerjik, her türlü haksızlık karşısında tepki göstermeye hazır, bir

amaca yönelik olduğu vakit şaşmaz ve asla dönmez bir kişi olarak...

Lukovit lisesinden öğrenci arkadaşları da onu böyle, bu nitelikleriyle bilirlerdi. Güncesinde şunları okuyoruz: «Liseyi bitirdikten sonra K. Marks'ın «Sermaye»sini okumaya başladım. Bunun dışında başka komünist yayınlar da okuyordum. Unutmadığım bir olay var: Bir gün evde yalnız kalmıştım, «Sermaye»-yi okuyordum, polis eve baskın yaptı, kitabımı alıp gitti ve köy içinde benim komünist olduğuma dair konuşmaların yayılmasına yardım etti. Tam o günlerde de «Utro» gazetesinde yayınlanan Lukovit lisenin en iyi öğrencileri listesinde benim adım da yazılıydı. Bu olay, yakınlarımı avutmuştu biraz; çünkü evimizin aranması olayından ve benim komünist olduğuma dair köy içinde konuşulanlardan son derece tedirgin olmuşlardı. Polis, gençlik kooperatif grubuna, okuma yurdunda ve içki, tütün kullanmayanların cemiyetinde komünist propagandası yapmayayım diye beni uyarmıştı...»

Daha RMS örgütüne üye olmamıştı Mako, polisçe uyarıldığı vakit. 1939 yılında Tarım ve Ormancılık Fakültesi'ne kabul olunuyor. Doğaldır ki, burada BONSS örgütüne üye alınmıştır, bütün politik eylemlere etkin bir biçimde katılmıştır. Malçika, Svilen Rusev, Elena Gavrilova, Toma Stefanov, Prokopi Hacıhristov gibi ilerici gençlerle dostluk kuracaktır. Onların verdiği ödevle illegal yayınlar okuyacak, başkalarına da okutacaktır. Mako'nun gösterdiği etkinlik sonucu, bizim Reselets köyünde RMS örgütü yeniden ayaklarının üstüne basıyor. Örgütün sekreteri oluyor köyde. Aradan çok zaman geçmeden, RMS'in yöre komitesi de kuruluyor ki, Mako Dakov komitenin üyesi ve birkaç köyün sorumlusu oluyor. 1942 yılında bizim evde gizli bir basımevi çalıştırılıyor...

Dokuz Eylül 1944'den sonra, aynı sarsılmaz dayanıklılığıyla iki ameliyat geçirdi Mako Dakov, üstün başarıyla yüksek öğrenimini tamamladı, ardından Sovyetler Birliği'nde üç yıl staj yaptı. Parti ona lâayık olduğu değeri biçmiş, bilime karşı sonsuz hevesini görerek, çok sorumlu devlet görevleri vermiştir. Profesör Mako Petrov Dakov, bugün herkesçe bilinen bilginlerimizden biridir.

Ne var ki, benim anlattığım yıllara Dokuz Eylül daha çok uzak. Alyoşa'nın başından geçenleri anlatmaya dalmışken, Lepitsa yakınlarında düşmanla çetin bir çarpışmada canlarını kaybeden üç arkadaşımıza da birkaç satırlık yer ayırdım.

ÜÇ KİŞİNİN ÖLÜMÜ

— Şimdi ne yapmayı düşünüyorsunuz?

Bize bu soruyu, Strupen eyleminden sonra Vılka soruyordu bir gün, Alyoşa'ydı gözönünde bulundurduğu. Esmer yüzü acıdan simsiyah görünüyordu. Kaşları çatık, arkadaşımızın başına gelenden sorumlu bizmişiz gibi, bakışları dargındı sanki.

— Çok çok düşünmekten fayda yok, dedi Bay Mişo.

Söze komutan da katıldı:

— Önce arkadaşlardan birini gönderir, durumunu anlarız, ondan sonra ne yapacağımızı kararlaştırırız.

Vılka sert bir sesle:

— Bay Vasil, hiç vakit kaybetmeden önlem alınması gereklidir! dedi.

Dudaklarını büzmüştü bunu derken. Sonra şunu da emretti: «İyi silâhlendirilmiş kişilerden bir grup oluşturulsun, bir çeteden olmasınlar, aynı köyden de olmasınlar... Anlayabildiniz mi ödevinizi?

Komutan, anlaşıldı anlamına baş salladı, ama Vılka'nın böyle kesinlikle, emredercesine konuşmasından hoşnut kalmadığı anlaşılıyordu. Hepimiz razı olduk. Bay Vasil haklıydı... Bizim çeteden İvan Hristov Vilkov'u gösterdim. Kendisinden ne istendiğini açıkladım kısaca. Hopladı sevinçten, ivedilik göstermeye başladı, yeşilimsi gözlerini sabırsızlık parıltıları bürüdü. Yanakları ateş içindeydi. Petko Tsolov'un çetesinden Dimitır Totkov'un üzerinde duruldu. Strupen'liydi, yolları iyi biliyordu.

Hepimiz toplandık. Bu tür eyleme alışkın olmayan Vılço Himirski, tedirgindi. Vılka gözlerini ona dikmişti. Sordu:

— Eylemin başarısından söz ediyorsunuz, yaralıyı neden hesaba katmıyorsunuz?

— Kurbandsız savaş yok! diye yanıtladı Vılço Himirski.

Vılka da:

— Orası öyle, dedi. Ama daha acele ve aldatmaca davranmış olsaydınız, bunu kaçırabilirdiniz.

Tonunu değiştirmişti birden. Yüzü açılmış, sözleri daha yumuşak, daha gönül alıcı olmuştu. Eylemi olumlu değerlendirdi. Hazırlığını övdü. Yerleşim yerinde hareket yöntemi alanında bilirkşi edasıyla konuşuyordu. Strupen eyleminin, savaşımın yığınsallaşmasına bir başlangıç olması yönündeki uyarısı yerindeydi. Sonunda Parti İl Komitesi'nin, Mişo'nun müfrezeye siyasi komiser olarak dönmesi, Nikola Mitov'un da Kameno Pole, Draşan, Virbitsa köylerinden parti örgütlerini yenibaştan etkinliğe geçirmek göreviyle gönderilmesi kararını bildirdi.

Güneşin batmasından az sonra İvan'la Dimitır'ı çağırdık. En iyi silâhları seçtik, sığınağa daha dikkatli, tehlike yaratmadan dönmesi konusunda öğütler verdik. İkisi de gençti, boylu boslu, yakışıklı deli-

kanlılardı. Bizi dinlerken sabırsızlanıyorlardı.

Ertesi gün öğleden sonra silâh sesleri duyuldu bir ara. Gittikçe daha sık yankılanıyor, arada sırada bomba patlayışları da duyuluyordu. Mişo Kotsev'e koştum. Bağdaş kurup oturmuştu, yüzü sapsarıydı. Ağır ağır doğruldu, anlayamadığım birşeyler söyledi kendikendine. O anda hepimiz en kötü olasılığı düşünüyorduk. Ve benim gibi herkes, durumu daha iyi bir sonuca bağlanması umudunu gizliyordu içinde. Silâh sesleri dinmişti neden sonra, havada tedirginlik yaratacak tek bir uğultu kalmamıştı. Tahminlerimizi birbirimize söylemeye cesaret edemiyorduk. Susarak, gecenin dost karanlığını bekledik ve hemen yayıldık dört yöne; ne olmuştu, öğrenmeye koştuk.

Onarımı olanaksız olan durum üstünde öğrendiklerimiz şunlardı:

Üç arkadaşımız, Lazar, İvan ve Dimitir, sığınaktan ayrılıyorlar. Alyoşa bayılıp düşüyor arkadaşları ayaklarının üstüne kaldırdıkları vakit. Yaralının durumunu bildirmek, ivedi bir önlem alınmasını sağlamak için, bizim üç arkadaş Drenovitsa'nın yolunu tutuyor. Oysa onlara gündüzü sığınakta geçirin, müfrezeye geceleyin dönün, denmişti. Geceyi bekleyememişler, Alyoşa'yla ve bölgede oluşan tehlikeli durumla ilgili haberi bir an önce bildirmek için hemen yola çıkmışlar. Dağda gizlenecek bir yer bulamıyorlar. Her yer alçacak, seyrek ağaç, fundalık. Enitsa'yı geçiriyorlar, durum aynı. Ana doğrultudan saparak Lepitsa bölgesine giriyorlar. Suhaçe'nin batı kesiminden geçip Drenovitsa'nın eteklerinde korunak arayacakları yerde, vaktin epeyce ilerlemiş olmasından ötürü, Klenovit yöresini seçmek zorunda kalıyorlar. Lazar, nöbet tutmaya kalmış, ikisi seriliyor nemli toprağın üstüne. Aradan çok geçmiyor, Lazar ayaksesleri duyuyor. Hemen arkadaşlarını uyandırıyor, karşı-

dan, gelen tarlanın sahibi Toto Lalov'muş, görmüş bizimkileri. Önce titremeye başlıyor Toto, sonra kendisini toparlayarak partizanlara yardım etmeye hazır olduğunu bile söylüyor. Bizim arkadaşlar inanıyorlar herife, tarlasında rahatça işine bakmasına izin veriyorlar. Toto, birkaç dakika oyalandıktan, ötede beride mızır otları kökledikten sonra, «Ben öbür tarlaya da uğrayacağım!» diyor. Yanında bulunan ekmeği, suyu partizanlara verip sağ-salim ayrılıyor oradan. Çalılıklar arasında gözden kaybolduktan sonra da, tabana kuvvet diyor ve doğruca köye gidiyor. Muhtardan üç partizan başının bedelini istiyor.

Muhtar, eline geçen bu zengin talanı kaçırmayın diye tarlaya birkaç silâhlı gönderiyor hemen. Aynı zamanda da Byala Slatina ilçe polis müdürlüğüne, Suhaçe, Çomakovtsi, Enitsa, Vranyak köylerinin belediyelerine haber ediyor... Çok az sonra, silâhlı canavarlar sürüsü bütün yöreyi sarıyor. Bizim üç arkadaş kendilerine karşı hıyanet yapıldığını ancak o zaman anlıyor. Kaçmaya vakit yok, çember daraldıkça daralıyor. Tarla içinde kendilerine siper kazıyorlar. Üçyüz kişiye karşı üç kişi! Birden bir ses sarsıyor onları: «Teslim olun! Her yandan sarılı bulunuyorsunuz!...» Karşılık vermiyorlar bu çağrıya. Polisler yürekleniyorlar bundan, ilerlemeye, havaya ateş etmeye başlıyorlar. Üç partizan siperde, kımıldamadan duruyorlar, daha yaklaşımlarını bekliyorlar. Sonra üçü bir anda ateş etmeye başlıyor. Sürekli ve isabetli ateş ediyorlar.. Sonra birden, ellerinde bulunan tek el bombasını fırlatarak, siperlerden çıkıp saldırıya geçiyorlar. Böylesi delice bir cesurluk görülmuş değil o zamana dek. Ama otomatik tüfeklerin tarama ateşi onları yeniden sipere yatmaya zorluyor. Mermiler bitiyor. Lazâr'la Dimitir birer mermi bırakıyorlar kendileri için. Ardarda iki el ateş, onla-

rın direnişine son veriyor. İvan ağır yaralı, kendini çarpışmanın havasına kaptırmış ateş ederken, farkında olmadan bitiriyor bütün mermilerini. Uzak akrabasından olan kıdemli jandarma Petok Dişev'in sesini duyuyor bir ara, güç halle dizleri üstüne doğrularak, ellerini yukarı kaldırıyor.

Ateş kesiliyor. Üzerine çullanıyorlar, ellerini bağıyorlar. Nedense artık birer ceset olan Lazar'la Dimitir'ı da bağıyorlar sımsıkı. Bağışarak, sevinçle Lepitsa'ya giriyorlar. Hemen Vratsa'ya rapor uçuyor:

«Bildirim ki, 13 Mayıs günü öğleden sonra saat 13'ü kırk geçe Lepitsa köyünün sınırları içinde, köyün ikibuçuk kilometre batısındaki Klenovit denilen yerde, illegallerden bir grubun görüldüğü haber verilmiştir. Grubun gizlendiği yere daha o dakika polislerden Petro Mişev, Petro Dukovski, Hristo Nenovski, Mito Petrov, Stoyan Migov, İliya Hristov vb. gönderilmiştir. Kamyonla Vranyak köyüne, oradan da olay yerine gitmişlerdir. Lepitsa, Suhace, Gabare, Vranyak, Birkaçevo, Popitsa, Tırnak ve Çomakovtsi köylerinin savunma ekiplerinin yardımıyla, olay yerine varır varmaz, kıdemli jandarma başçavuşu Petko Mişev adamlarını savaş nizamına getirerek, yöreyi kuşatmaya başlamıştır. O sırada polis çavuşu Marko Tsacev ve Lepitsa köyü muhtarı da savunma ekipleriyle birlikte olay yerine gitmiş, partizanların cephe gerisinde mevzi almışlardır. İlegaller tüfekte polis ve jandarmaya karşı ateş açmışlar, fakat polislerden Dukovski, Vilço Mişev ve başkaları makinalı tüfeklerini illegallerin bulunduğu doğrultuya çevirerek ateş açmışlardır. İlegaller tarladaki kalın bir ağacın ardında siperde bulunuyorlardı. Bir saat süren çarpışmadan sonra jandarma başçavuşu Petko Mişev, «Kimde el bombası varsa,ileri!» emrini vermiştir. Yeni bir hız alan komünistlerle tüfek ve bom-

balı çarpışmada illegallerden üçü öldürülmüştür. Öldürülen illegaller şunlardır: Lazar Lalov (takma adı «Rus»), 24 yaşında, tarım akademisi öğrencisi, takma adı «Momçil» olan Dimitir Tsonov Totkov, 21 yaşında, çiftçi (ikisi de Strupen köyünden) ve İvan Hristov, 21 yaşında, ekonomik bilimler akademisi öğrencisi, doğumu, Reselets köyünden. İlegaller iki tüfek, bir tabancayla silâhlıydılar.

Bu eylemden başka, polis ve savunma ekipleri daha bir sıra abluka uygulamışlardır, illegal yatak ve komünistlerin yandaşlarının evleri aranmış, tutuklamalarda bulunmuştur. İlçe polis müdürüğünde tutuk edilenlerin sayısı 186 kişidir, önceden tutuklanan 10 kişiyle birlikte 85 kişi mahkemeye gönderilmiştir...»

İhbarda, gerçeğin değiştirildiği yerler var. Üç kişinin öldürüldüğü sözkonusu, oysa doğrusu o değil. İki kişi kendi kendini öldürüyor, üçüncü kişi ise, soruşturulması yapılmak üzere belediyeye götürülüyor. En büyük olasılık, çok iyi bilinen formülün, «kaçma teşebbüsünde bulunurken öldürülmüştür» formülünün uygulanması için yeni bir rapora gerek kalmasın diye, üçüncünün kaderinin önceden halledilmiş olmasıdır. İğrenç hain Toto Lalov'tan da raporda söz edilmiyor.

İki cesedi köyün meydanında bırakıyorlar. İvan belediyeye götürülüyor. Bütün köy ayakta. Hainin kim olduğu hemen öğreniliyor, haber bütün köye yayılıyor. Meydana toplanan kalabalık, Toto Lalov'la karısını çember içine alıyor; köylüler hainle karısının yüzüne tükürüyorlar, bıçaklarının sivri uçlarını gösteriyorlar, korkmadan. «Ciğerlerini delik-deşik edeceğiz!» sözleri de duyuluyor kalabalık içinden. Karı-koca kaçıp evlerine gizleniyorlar. 18 Şubat 1943'de Tseno Bençovski'nin, belediye binasında tahsildar Petir Nençev'i niçin öldürdüğü ve evrak memuru To-

dor Mançev'i niçin ağır yaraladığı şimdi herkese açıklanıyor. Çünkü azılı faşistler, her namuslu kişiyi ele vermeye hazırdırlar...

İvan'ı korkunç dayaktan geçiriyorlar, müfreze-nin nerede bulunduğunu, Strupen eylemini kimlerin gerçekleştirdiğini soruyorlar. İvan, olayın sarsıntılı şaşkınlığından kurtulmuştur, susuyor, tek söz alamı-yorlar ağzından. Meydana, cesetlerin yanına çık-a-rıyorlar. Bir an içinde gözleri, köylülerin gözleriyle karşılaşılıyor İvan'ın. Yürekleniyor, kan içindeki ağ-zından çıkan tek söz: «Zafer bizimdir!» oluyor.

Sonra üçünü birden Suhace'ye götürüyorlar.. İş-kenceler sürüyor, ama sonuç yok. Yarı ölü bir du-rumda İvan'ı Drenovitsa eteklerine götürüyorlar, kampin bulunduğu doğrultuyu göstereyin diye. Elini kaldırmıyor İvan, gözlerini çevirmiyor o yana. O za-man da anlıyorlar ki, bu deneyleri de boşuna. Onu da cesaretlerin arasına koyarak Gabare, Tlaçene, Birkaçevo, Curilovo köylerinin meydanlarını dolaşı-yorlar.

Tüm sorumluluğu üstüne yüklenmiş olan İvan, tinsel gücünü yitirmiyor bir an için olsun, RMS onu-runu çiğnetmiyor.

Byala Slatina'ya giden yolun Aginoto Branişte denilen yerinde duruyor kamyonet. Üçünü de indi-riyorlar yere ve polis Petko Mişev, İvan'ın ayağından gezgin ayakkabılarını çıkarıp alıyor. Uzak akrabalı-ğının verdiği hakla benimsiyor ayakkabılarını. İvan daha yarı ölü, ama üçünü birden gömüyorlar. Üst-lerine toprağı yığıldıktan sonra, çukurun üstünü düz-lüyorlar, kalan toprağı yayıyorlar çevreye...

Üç arkadaşımız savaşta böyle düştü; yaralı ar-kadaşı ele vermeden, adlarını temiz ve lekesiz ko-ruyarak, gelecek kuşaklara bir meşale örneği. Bu-gün Lazar'ın doğdu köy onun adını taşıyor. Dimitir'in adı, köyünün okuma yurdunun adı. Reselets köyü-

nün ortaokuluna ise, gururla «İvan Hr. Vilkov» okulu denmektedir.

ELLİ BOĞAZA SEKİZ EKMEK

Düşündüğümüz başkaydı önce: Strupen eyleminden sonra Veselets'e taşınacaktık. Alyoşa'nın yaralanması bozdu plâni. Durumu iyice anlaşılincaya dek Drenovitsa'daki kamp yaşamımızı sürdürmek zorunda kaldık. Yani Goliya Vrih tepesinin yakınındaydık yine, Vilko Dede'nin yardımlarına bir süre daha güvenebilecektik. Yiyecek için olsun, polis güçlerinin nerelerde dolaştığını bildirmek için olsun, o yine vardı. Tehlike'ye gelince, söz yok, bu durumda tehlike on kat daha artıyordu. Çok partizan birarada bulunuyorduk. Yeni gelenler, tanımadıkları yerlerde nasıl gezilmesi gerektiğini pek bilmiyorlardı. Kamuflejdan, mimikli konuşmalardan yana acemiydiler. Öte yandan abluka da uzun süre ormanda kalmamıza neden oldu. Ciddi saldırılar bekliyorduk; cephanemiz de yok denebilecek derecede azdı. Aldığımız haberler ise, korkunç ve amansızdı: Drenovitsa, dört bir yandan asker, polis ve onlara yardım edenler tarafından sarılmıştı. Kamptan uzaklaşmak deneylerine ara vermemiz gerekiyordu.

Birkaç gün yerimizden hiç kımıldamadık. Ama burada daha fazla kalmamalıydık. Dolay köylerde faşistler gittikçe artan bir kuduzlukla kıl geziyorlardı. Ağılları yakıyorlar, insanları dövüyorlar, kopoylar gibi av peşinde koşuyorlardı. Lepitsa yörelerindeki çarpışma onları adamakıllı azdırmıştı. Bir şey yapmamız, bir karara varmamız gerekti. Müfreze komutanı ve Petko Tsolov'la birlikte Drenovitsa doruklarına çıktık bir gün. Müfrezenin çete çete dağılması gerekirse, görüşmek için elverişli yerler arıyorduk.

Dolaşırken, Veslets'e giden bir orman yoluna çıktık, sonra bizim yolla Breste'den gelen bir başka yol birleşti. Vılço sık ağaçlı bir yer bulmuş, bıldırcın sesiyle sinyal verdi. Beğendik yeri, gelecek karşılaşmalarımız için elverişliydi. Bir ara sık dalları aralamaya çalışıyorduk ki, yakınlardan ayak sesi andıran bir ses duyuldu. Fırladık hemen, ne görelim, bir tavşan uzun kulaklarını sallayıp duruyordu yolun üzerinde. Nasıl da açtık, bir kurşunda bizim olabiliirdi, ama... Petko ayağıyla hızla yere vurdu, tavşan zikzak yaparak kayboldu gitti yol boyunca.

Seçtiğimiz yere nişan korken, Vılço şu açıklamayı yaptı:

— Müfreze dağılırsa her perşembe, gece saat onbirle oniki arası burada buluşacağız! Yeri iyi belleyin!

Geceleyin Veselets'e hareket ettik. Her gece hep bir yerde kalmamız, sabahları aynı yerde karşılamamız doğru değildi. Uzun kol nizamı yürüyorduk. Ay, yüksek ağaçların tepelerinde, dallardan sarkıyor gibi görünüyordu. Uykuyu gözlerimizden koğarak, ağır ağır yürüyorduk. Ama günlerden beri çektiğimiz açlık da kendini göstermeye başlamıştı. Ağaçların gövdelerine dayanarak bir saniyelik dinlenmeler sıklaştı. İlk bayılıp düşen Nenço Boyçov oldu. Daha çeteye geldiği gün oğlanı gözüm tutmamıştı zaten; çelimsiz, hasta görünümlü gelmişti ya, işte gidip dururken yere yuvarlanıverdi zavallı. Pena Vekova Teyze ayıltmaya koyuldu. Kosta'ya sırt çantasını getirtti, içinden küçük bir çıkın çıkardı. Nenço'nun ağzına bir tane kesme şeker sokuşturdu. Nenço kararmış gözlerini açtı, ikinci parçaya uzandı, onu da yedi ktır ktır. Şaşkın şaşkın bakıyor, kendini suçlu sayarcasına mırıldanıyordu: «Ah, ne oldu? Sakın fena olup düşmeyeyim?.. Fena mı oldum yoksa?» Bagajını aldık ve yine yola koyulduk. İki yanımızdan

çeşitli türden meşeler dizilip geçiyordu sıra sıra. Önde giden arkadaşlara eriştiğimiz vakit, taşlı, küçük bir alanlıktan geçiyorlardı. Sonra önümüzde geniş bir boşluk açıldı, koyu erguvani renkte bir ufuk, köylerin yanıp sönüyor gibi titreşen ışıkları göründü. Biraz sonra yeniden ormana daldık. Gündüzü geçirmek üzere Stokite adlı yerde mola verdik; Virbitsa ile Drasan köyleri arasında bulunuyordu. Bay Vılço komutunu verdi:

— Çete komutanları dinlenme «odalarını» seçsinler.

«Oda» çoktu, yerleştik, gözetleme nöbetleri koyduk, silâhları başucumuza bırakarak uykuya teslim olduk. Ama yakında bir ağacın dalları arasına yerleşen bir baykuş, bir türlü rahat vermiyordu. İvan Taşkov emekleye emekleye yanıma sokuldu, kekeleyerek:

— Bu ne canım? dedi. Bu oğlak sesleri ne bu vakitte?

— Oğlak değil, dedim, baykuş! Güneş doğar doğmaz susar.

— Öyle mi? diye boynunu uzattı, şaşarak. Böyle ses ilk defa duyuyorum!..

Güneş ufuktan bir adam boyu yükselmişti. Komutan yine bildircin sesini taklit ederek bizi yanına çağırıyordu. Petko'yla ikimiz koştuk. Yeri bize tanıtmak istemiş. Tepeye doğru yürüdük. Alçak ağaçlı bir ormanın ortasında omuz omuza durduk. Vılço bütün avucunu ileri uzatarak gösteriyordu:

— Gerçek Veslets işte orası!.. diye.

Petko'nun uykusu vardı, biraz küskün gibi bir tavırla:

— Başka bir diyeceğin var mı? diye sordu.

— Başka diyeceğim, yeni bir ablukaya düşebiliriz!

— Gene mi canım? Aman bu ablukalardan, bu

pusulardan bel

Komutan hoşnut kalmamıştı.

— Sen ne istiyorsun? dedi. Bizi mızıkayla mı karşılarsınlar? Hem bu hoşnutsuzluk ne sende?

— Yürümekten anam ağladı, ne olacak...

Vılço çıktı Petko'ya:

— Yalnız sen değilsin. Sık biraz kendini, ne o salınmak öyle?.. Ödevi, anladınız sanıyorum? Soracak bir şeyiniz var mı?.. Yok! Gidin insanların yanına!

Aşağıya inerken Petko hoşnutsuzlukla homurdanıyordu. Çevresinde herşeye aldırmaçlık gösteriyor; ne kuş seslerine, ne de deliklerine girmeye gecen mayıs böceklerine aldırış ediyordu. Adamın uykusu vardı, o kadar...

Güneş batmadan önce yumak yumak büyüyen bulutların arasına sokuldu, «Koznitsa» dediğimiz sert kuzey rüzgârı esmeye başladı, gökyüzü çatırtılarla gürledi, dallar gıcırdadı. Mişo Kotsev «oldu o» anlamına başını salladı:

— Şimdi göreceksiniz gününüzü!

Çadır bezlerini gerdik, uzun bir yağmur siperi yaptık. Sürekli bir yağmur başladı. Hafif giyinmiş olanların çeneleri takırdamaya başladı. Bay Nikola Vasilev, daha kalın çorap almadım diye pişmanlık gösteriyordu. Rüzgâr ustura gibi kesiyor, çadır bezlerinin altına yağmur damlaları savuruyordu. Üç gün böyle sürdü hep. Soğuktan buz kesilmiş, tıraşımız büyümüş, açlıktan midelerimiz kazınmış bir durumda, ne yapacağımızı bilemeden duruyorduk. Kimileri yelkenleri düşürdüler suya; çeşitli hastalıklardan söz ediyorlar, şakalara tepki gösteriyorlardı, üzgün ve sinirli olmuşlardı. Todor Zlatanov -bizim çetenin siyasi komiseri- yedeğe dokunmayı önerdi. Herkes kulak kabarttı. Nerede, nasıl yedek bu allah kahretsin?... Siyasi komiser açıkladı:

— Ceplerinizde, kardeşler, ceplerinizin dikişleri içinde gizli!

Cebine yüz kez elini soktuysan, orada ne yedek kalmıştır, ne birşey. Yine de şaka havayı canlandırmıştı biraz, ama bu canlılık uzun sürmedi.

Petko Tsolov'la Vıla Nenkov, Draşan'a hareket ettiler. Ödevleri: Ekmek hazırlatıp getirmek. Köy dışında pusuya rastlamışlar, kurşundan güç belâ kurtulmuşlardı. Döndüler. Arkalarından İliya Kirkov'la Dimitir Himirski de kısmetlerini denemek istedi. Kameno Pole'den sekiz ekmek getirdiler. Elli aç boğaz için sekiz ekmek de nedir ki? Kilisede takdis edilmiş ekmek parçası!.. Bakacak mısın, yiyecek misin? Birbuçuk yudumluk, ağzında hemen eriyor, birşey duymuyorsun. Bu durum böyle süremezdi.

Gabare köyüne sokulmayı denedik, olmadı. Gidenler boş elle dönmüşlerdi. Ekmek derdi, bir numara sorun oldu. Virbitsa'ya diktik gözlerimizi. Oraya Vılço Himirski'yle Tano Tsolov gittiler. Pusulara düşmeden köye girmeyi başarmışlar, Delço Mitov'un kapısına varmışlar. Delço değerli konuklar gibi karşılayıp ağırlamış bizimkileri, verilen ödevi yerine getirdiğini bildirmiş. Çok ekmek hazırlamış adamcağız, yalnız bizden sinyal bekliyormuş. Vılço ile Tano ek olarak daha 120 ekmeğin köyden çıkarılmasını örgütlemişler. Öküz arabasıyla orman yanına kadar çıkarılması konusunda anlaşmaya varmışlar. Yüklenmişler büyük çuldan torbaları sırtlarına haydi müfreze yoluna. Yağmur, bakırdan dökülürcesine yağıyor, ekmekler hamur olmuşlar...

Hamur-çamur, getirdiler. İkisi de anlatıyordu: Virbitsa'da her köşe başında bizim Strupen eylemi konuşulmuş. Vicdanları kuşkulu, yerli yöneticiler, akşamları erkenden evlerine kapanıyorlar, kapılarına dokuz kilit vuruyorlarmış.

Akşamüstü, sözleşilen yere komutan, Tano, Di-

mitir Himirski, Konstantin Vekov ve daha birkaç arkadaş gittiler. Arabanın üstündeki ahır gübresi yığınının eşeledikten sonra altında ne görsünler yağmurdan ekmek hamur olmuş, artık çürümeye dönmüş pis bir gübre kokusu da sinmiş adamakıllı?...

— Şimdi? diye sormuş, şaşırarak biri.

— Şimdisi sonrası yok, bu ekmekle insan uğraşmış! diye yanıtlamış komutan. Haydi, yüklenin çuvalları!

Getirdiler, onlardan eser bile kalmadı. Çok sonraları defalarca kendikendime sormuşumdur, iğrenmeden o ekmeği nasıl yedik, nasıl yürekten yataklara teşekkürler ediyorduk diye. Partizan günlerinde olduğu kadar ekmeğe sevindiğimi anımsamıyorum hiç. Anlaşılan, insan darda olduğu vakit, ekmeğin bile değerini daha iyi biliyor.

Sayıli lokmalar çabuk bitiyor. Çok geçmedi, yataklarımızın kapılarını çalmak gerekti yeniden. Bu kez de Virbitsa'ya gittik. Beş kişi yola çıktı: Tano Tsolov, Vasil Marinov, İvan Yordanov, Makaveyka Yordanova ve Milena Dilova. Zifiri karanlık bir gece, ekmek ve bir kazan fasulye yahnisi yüklenip geldiler. Bunların tümü yataklarımızdan Nedejda ve Krum Stamenovgil'le Krum'un amcası Konstantin tarafından hazırlanmıştı. Evleri köy kenarında, dik bir uçurumun sağ yakasında bulunuyordu. Evlerinin bulunduğu yerin uygun oluşu, onlara sorumlu ödevler vermemize olanak yaratıyordu. O korkulu yıllarda Nedejda, Krum ve Kostantin olağanüstü bir yüreklilik ve sadakat gösteriyorlardı. Sık sık başka yataklarımızın da yürekliliğini, halk davasına olan efsanevi bağlılıklarını düşündüğüm olmuştur. Kimilerini başkalarından duymuş, kimilerini yakından tanımıştım. Söz gelişi bir İvan Dunov'u, bir Georgi Kotsev, Stamen ve Anton Nikolov'ları tanırdım Suhaçe köyünden; Gabare köyünden Kosta İvanov'u ve Velko Trifo-

nov'u Lepitsa'dan Laka Keorgiyeva ile Tošo Genova'yu, Çerven Bryag köyünden Dilko Tsenkov'u, Bato ve Yanka Neşkov'ları, Vilço ve Tsena Vilov'ları tanıdım; Breste'den Radul Nikolov ve Hristo Gergov'u, Çerven Bryag kentinden Kirço ve Petranko Dimitrov'ları, Milan Lazarov'u; yine onların hemşehrısı Tseko Etropolski'yi biliyorum. Tseko Etropolski, yalnız yatak olarak değil, BKP İl Komitesi'nin yardımcısı olarak da partiye büyük hizmetleri dokunan kişidir. Ve adlarını sayamadığım, sayamayacağım daha birçok kişi var, yataklarımızdı.

O günlerde hepimiz sık sık bir soru soruyorduk kendikendimize: İleri doğru ne yapacağız, bir partizan savaş müfrezesi olarak nasıl hareket edeceğiz? Özel bir toplantıda karar alındı: Müfreze çetelere bölünüyor. Birinci çete Drenovitsa'ya gidiyor, ikinci çete Lukovit kuzlarında kalıyor, üçüncü çete de Virbitsa ve Kameno Pole sınırları içine yerleşiyordu.

Partinin İl Komitesi kararıyla, partizanların bir bölümü, eylem bölgesi Teteven ormanları olan «Georgi Benkovski» müfrezesine katılacaktı. Oraya yalnız gönüllü gönderilmesi, müfreze komutanı ile çete komutanları arasında kesintisiz bir bağlantı kurması, güçlerin biraraya gelip düşmana sık sık darbeler indirilmesi kararlaştırıldı.

19 Mayıs 1944'de çeteler ayrılarak her biri kendi savaşım yolunu tuttu. Yeni güçlükler, yeni çileler başlıyordu.

YENİ GÜÇLÜKLER KARŞISINDA

Döne dolaşa ilk yola çıktığımız noktaya dönmüştük. Daha hareketli ve başına buyruk olduğumuzdan hoşnuttuk. Önde giden çift Gornik yakınlarında pusuya uğramış, ikisi iki yön tutarak pusudan kurtul-

muştı ama epeyce de mermi gümlemişti. Çomakçovtsi köyü Dördüncü Polis Karakolu şefi jandarma başçavuşu Marko Petkov Tsanev, olaydan sonra şu ihbarı göndermiş: «...19 Mayıs gecesi «Bukov Dol» adlı yörede, Gornik köyünün yakınlarında illegallerle çatışmada 153 mermi atılmıştır. Yalnız ben makineli tabancayla 50 mermi, geri kalanlar da karabinayla 103 mermi tükettiler.»

Tepeden tırnağa silâhlı altı kişi, iki kişiden kaçıyor. Adamların bizden iyice korkmuş oldukları, gece vakitleri partizanlarla çarpışmaya girmekten korktukları sonucunu şimdi çıkarabilirim. Ama o zaman şöyle düşünüyordum: «Bu itler her yerde kalabalık, Bukov Dol'dan bir an önce çıkmak, Reselets top-
raklarına geçmek gerek!

Tan yeri ağarırken Kalov Kamık denilen yöreye varmıştık. Parolayı söyledim, babam seslendi. Petır Dimitrov'la ikisi, Vilka Goranova'yı «Georgi Benkovski» müfrezesine iletmek üzere, daha 12 Mayıs'da yola çıkmışlardı. Sözleştiğimiz yerde bekliyorlardı bizi.

Kalov Kamık, kayalık bir dağ ortasında, azı dişini andıran bir büyük, taşlı, çıplak tepe. Rıçene vadisinde gözetleme kulelerine benziyor biraz. Alçakta doludizgin koşan Rıçene ırmağını daha çocukluğumdan tanırım, en güzel anılarımla yaşar. Balık gibi dalmadığım birikintisi yoktur, balık vurmak için elim almadığım taş bulunmaz bu ırmakta. Arkada, batıdan yana çok iyi bilinen ve yaşlı kişileri, kukla ve çömlekleri andıran dikili taşların silüetleri gözükür. Karşıda, belli belirsiz görünen geniş duvarlarıyla kale vardır; uzun ve çok eski tarihi anlatılır bu kalenin, çocuk kuruntularımızı aydınlatan boyarları, yabancı asker kuşatmalarıyla yüklü tarihi anlatılır. Çevre sık dikenliklerle kaplıdır tüm, içlerinden kuş bile kurtulup zor uçar.

Gündüzü geçirmek için elverişli bir yer bulduk. Öğleye kadar deliksiz bir uyku çıkardık. Uyanır uyanmaz, Kırım Savaşı'ndan kalma bu uzun ve geniş namlulu tüfekleri yanımızda taşıyalım mı daha fazla yoksa taşımayalım mı, diye incelemeyi önerdim. Patlayıp çatırdıyorlar, ama, istediğine bir türlü isabet edemiyorsun onlarla. Onlar için mermi de güç bulunuyor hani. Tüfekleri onlardan olan yedi kişi, bırakılsın diye ilk oy verdiler. Dağda belde gezerken, çektikleri çileyi iyi biliyorlardı. Uzun, kolaylıkla taşınmıyor, geçerken dallara takılıyordu. Yere gömerek gizlemek işini babam aldı üzerine. Dallı budaklı bir ahlât; gerekirse kolayca yerini gelip bulabilelim diye. Derin bir çukur kazdı sonra, çukurun altına düz taşlar döşedi, üstüne tüfekleri dizdik, daha üstüne de yumuşak toprak yığdık. Yerini öyle maskeledik ki, bugüne bugün onları orada kimse bulmamıştır sanıyorum. Dokuz Eylül zaferinden sonra oranın dikenlerini temizlediler, ahlâtı kestiler. Çam fidanları diktiler, fidanlar birkaç yıl içinde büyüdü, dallı budaklı bir orman oldu orası. İçeri girilmiyor, öyle sık bir çam ormanı oldu. Şimdi inanıyorum ki, hiç değilse tüfeklerin demir kısımları, bizim yerleştirdiğimiz gibi, yerde yatıyordur; işaret noktası kayboldu ki, insan nasıl gidip bulsun?

Ne yazık ki, bölgedeki durum hakkında hiç bilgimiz yoktu. Yakınlarımız için de telaşlanıyorduk. Babam, gizlice eve gitmeyi başarmıştı. Annem, yakında bir arama tarama beklendiği konusunda babamı uyarmış, kendini bu kapana soktu diye onu biraz kınamıştı ve ormanda görüşmek için sözleşmişlerdi. Sonra ertesi gün görüşmüşlerdi ormanda. Annem iki inekle gelmiş, ağlayabildiği kadar ağlamış ve son günlerde başına gelenleri anlatmıştı. Önce, bizim ikimizi görüyor mu, bizimle ilgili ne biliyor, nerede gizleniyoruz, kimlerle bağlantılarımız var diye sor-

muşlar uslu uslu. Bütün sorulara, «Birşey bilmiyorum, dağa çıktıkları günden beri yüzlerini görmedim» diye karşılık veriyormuş annem. İşi dayağa çevirmişler; saçından tutup çekmişler, kollarını bükmüşler, sırtından giysilerini çıkarıp gömlekle bırakmışlar, copla döğmüşler. Bir köşeden bir köşeye sürüklüyorlarmış. «Meçkara» (Ayıcı) lâkabını taşıyan polis ajanı en insafsızca davrananıymış aralarında, yumrukla dişlerini sökmüş kadıncağızın, tekmeyle göğsüne vuruyormuş, pesti yapana dek... «Byala Slatina'ya seni çırcıplak götüreceğiz!» diye gözdağı vermişler.

Dayanıklı, çetin ruhu teslim olmuyormuş annemin. Bir sandalyeye oturtmuşlar, kollarına da bir takım teller geçirmişler, başına geleceğin farkında değilmiş annem. İşkencecilerden biri karşıda bir tutamaca uzanıp çevirince, gövdesini sarsan cereyandan bayılıp düşmüş.

Üzerine bir kova su dökmüşler. Yeniden nöbetleşe dövmüşler. Annemin bulanıklaşan bilincinde bir düşünce dolaşıyormuş yalnızca: «Tanrım, canımı daha tez al, dayanacak gücüm kalmadı gayrı.» Yaşama gücünün bedeninden damla damla eriyip gittiğini sezinlemeye başlamış, kendini bu duruma teslim ederek ara ara uykuya dalıyormuş. Dışarda ise tanyeri ağarıyor. Kesmişler işkenceyi. Kulaklarına bir ses gelmiş bir ara: «Bu dişi köpek yok olmalıdır, onunla daha fazla uğraşmayacağız!» Muhtar, «Ama burada değil!» diye yalvarıyormuş. «Sizin işiniz kolay, birazdan alıp başınızı gideceksiniz, ama benim nasıl ateşlerde kavrulduğumu biliyor musunuz?... Daha yarın beni temizlediklerini duyarsınız. Yoo, burada, belediyede buna izin vermiyorum! İl polis müdürüne şikâyet ederim!..»

Annemi kurtaran işte bu olmuş. Ama onu öldürmek niyetinde oldukları da gizli kalmamış kuşkusuz. Sokakta rasladıkça köylüler sorup dururlarmış muh-

tara: «Todor'un karısı sağ mı, muhtar? Başına belâ alırsın, herif, ayağını denk al, kadının iki tane erkeği var dağda, iyi bil, bunu yanına komazlar senin!...» Korkudan mı, kamuoyunun baskısından mı, neden, salmışlar annemi.

Annem, Simeon Amca'yı da sopayla etinden et kopararak nasıl dövdüklerini anlatmış babama. Petir ağabeyimse kurnazlık yapmak istemiş. Tutuklanmadan önce birkaç pantolon geçirmiş ayağına. Soru sırasında çıkarmışlar birer birer; hem ağzını açmadığı, hem de kurnazlığı için basmışlar sopayı.

Babamı dinlerken dişlerimi gıcırdatıyordum; güpegündüz belediyeye gitmek, hepsiyle hesaplaşmak geçiyordu içimden. Öfke güçsüz olunca böyledir, kişisel bir öç alma duygusundan başka bir şey vermez kişiye... Babamın gözleri altındaki mor halkalar, yüreğinin acısını simgeliyordu. Başımı yere eğmiş, düşünüyordum: Bizimkisi gene daha kolay, elimizde silâh var, gerekince kendimizi savunabiliriz, ya yakınlarımız?... Savunusuz, umarsız, köylerde kalıyorlar, işkence ediliyorlar, kovuşturuluyorlar. El altında yağma malı, öz evlerinde tutsak, her biri. Durumlarını hafifletmek için ne yapabiliriz ki?.. Aklımdan çıkmayan, bana rahat vermeyen bir soru bu... Bir şey daha vardı: Sık sık yer değiştirmemiz tehlikeli oluyordu; geçtiğimiz yerlerde iz bırakıyorduk. Çoban ve sığirtmaçların zor geçebileceği yerlerde sığınaklar bulmayı amaçladık. Lukovit ormanları son bir olasılık kalıyordu, daha yakındakileri yeğledik. Geceyi Dobranin Dol denilen yerde geçirdik. Karşıdaki çıplak tepelerde, taşlar arasındaki leylâklar çiçek açmıştı. Sözde güneş görmeyen, nemli yerlerdi, ama öğle üstü fundalıklar arasında koyun sürüleri göründü, dar uzun tepelere kırmızımsı keçiler tırmanmaya başladı. Sonra iki kişi belirdi, hayvanlara haykırıyor, hayvanlar uzaklara dağıldığında, geri çevirmeye ko-

şuyorlardı. Babam, boynunu uzatıp başını o yana çevirmiş, sesleri tanımaya çalışıyordu. Boynunun damarı gerilmiş, hızlı hızlı atıyordu. Yosun tutmuş bir taşın üstüne tırmanarak, çobanlardan yana bakıyordu. Ansızın:

— Bizim Tsanko! dedi.

— Benzetiyorsun, dedim.

— Benzetmek yok, sen bana anlatma, ta kendisi, bahse girerim ki o... Daha yaşlıcası da Lilo Virbanov olmalı. Dur gidip göreyim ben adamlarımı! dedi babam ve dimdik gözlerimin içine baktı. Sıraya, disipline alışmıştı, komutanın izni olmadan kimse bir yere gidemezdi. Ama ben gitme, diyebilir miydim? Yalnızca:

— Söyle yarın ekmek ve yiyecek birşeyler getirsin, diyebildim.

Başını salladı, kemerini iyice sıkıp yerleştirerek, tabancasının kuburluğunu düzeltti ve aşağı doğru koşmaya başladı. Sesini duyuyorduk, haykırıyordu:

— Tsanko, nerede kaldın be, eşşoğlu eşek, kuru hayvanları koruya girmesin!

Tsanko karşılık vermedi. Anlaşılan buluşmuşlardı.

Babam çok gecikmedi. Döndüğü vakit gözleri kızarmıştı. Acı acı inleyerek dedi:

— Tsanko'dan sana çok selâm var.

— Başka?

— Yarın gene gelecek. Balık tutup bize götürmesini söyledim, annen balık tavası yapar bize.

— Köyde hava nasılmış?

— Akşam bizim çevremizde dolaşmışlar, gizli bir nöbet koymuşlar. Yarın ırmak boyundaki fidanlıkta buluşacağız.

Ondört yaşındaki Tsanko iyi bir yardımcı çıktı. Nöbette duranın gözleri önünden sıvışarak gelmiş,

balık tavasıyla birkaç kaynamış yumurtayı getirip vermiş babama. Bundan sonraki karşılaşmanın yerini saptamışlar. Bir kusuru varsa, yumurtalardan birini kaybetmişti yolda, Tanço Hinov bularak belediyeye götürmüştü. Fidanlık dolaylarında da nöbet beklemeye başlamıştı polis, ama Tsanko pusuyu zamanında açıklamıştı. Bundan sonra uzun zaman onu bağlantı olarak kullanmıştık.

Konstantin Vekov'la ikimiz, Vena Nençova ile görüşmeye gittik o arada. Ben onu bir ana gibi seviyor, onunla görüşeceğim diye seviniyordum. Gerçekten bir istihbaratçı olmak için yaratılmıştı bu kadın. Bilgi ve haberleri kırıntı kırıntı topluyor, onları ustalıkla genelleştirerek yerine tam ve kısaca iletiyordu.

Eski kentin kalıntıları içine girdiğimiz de sırtımda soğuk ürpertiler duydum. Bu acayip biçimdeki kayalar yüreğimi daha hızlı çarptırıyordu. Gizli ve aşikâr bunca malcı burada kısmetini aramış, herhangi bir taşı kaldırıncaya aitından bir küp altın çıkıvereceğini sanmış, eninde sonunda herşeyin boş olduğunu anlamıştı. Oysa efsaneler, en büyük voyvodaların kucaklarla zenginliği buralara gizlediklerini anlatıyordu. Küçükten burada karanlığa kalacak olsak, korkudan donlarımızı ıslatıyorduk. Nineler, mağaralarda şeytanların, cinlerin, perilerin ve her türlü korkunç yaratıkların gizlendiği korkusunu aşıyorlardı. Korkuyu içine sindirmesi için kişiöğluna o denli az lâzımdır ki!.. Faşizm ve faşistler de cinler periler kadar korkunç, ama işte çıkabiliyoruz karşılına.

Kayalıkları ve mağaraların korkunç kara ağızları karşısında kendimi böyle avutuyordum . . .

Kalıntıların yanından geçerek yukarıdan köye sarktık. Kosta'yla ikimiz oturduk, kesik kesik havlayan köpekleri dinledik. Taş duvarların dibinden si-

ne sine, ayışığının aydınlattığı yerlerden koşarak geçtik. Vena Nençova'nın avlu kapısı sürgülüydü. Omuzladık, tırkaz eğildi. Avluya girdik ve acele etmeden bahçenin öbür ucunda bulunan köşke çıktık. Sağdaki pencereyi tıklattım. Ses seda yok.

Şimdi nerede?... Mara Makedonska'nın kapısını da çaldık. Yine ses yok. Simeon Amcamgile yollandık. Yediği dayakları biliyorum ya, bu dayaklardan yılmadığını, böyle bir ziyaretin neye mal olacağını bilse de bizi kabul edeceğine inanıyordum yine de. Arka kapıdan girip doğruca ahıra yöneldik. Üç kez duvarı yumrukladım. Kapıda amcamla yengem belirdi:

— Kim o?

— Ben, amca, benim... Simeon...

Yengem atıldı, beni bağrına bastı; odaya buyur ettiler, sobayı yaktilar. Önündeki yeni yapının pencereleri kapatsa da, pencerelere kâğıt yapıştırdılar. Yengem bize aç mısınız diye sormayı bile gerekli bulmadan sofrayı koydu, yemek getirdi sonra yanıma geçip otururak habire buyur etmeye başladı:

— Yiyin, sıkılmayın.

Amcam bir ayağını altına alarak oturdu tahta karyolaya. Yüzünü buruşturuyor gibi hareketler yaptığını sezdim. Neyin var, dedim.

— Kemiklerimi döktüler, analarını sattıklarım... Ne dayak, ne canavarlıktı, bilemezsin. Nasıl sağ kaldığıma kendim bile şaşıyorum.. Etlerim döküldü, bende iş yok artık. Bu hayvanlar insan değil, be... Var güçleriyle dövüyorlar...

Uzun uzadıya yakınıp, söğüp sıraladı.

Bir ara kestim sözünü:

— Söyle bakalım, biz ne yapalım şimdi, alıp başımızı gidelim mi, yoksa bu gecelik bizi evinde barındıracak mısın? diye sordum.

Yarım ağızla:

— Siz ne dersiniz? diye karşılık verdi.

Bu sorunu ikircimliksiz kapattım:

— Çare yok, kalıyoruz!..

Yeni kurduğu evin tavanında yer gösterdi. Ya-pıya çoktan başlamıştı, ama parası hep yetmediği için bir türlü tamamlayamamıştı. Tavanın kapağı kapandı neden sonra, amcamın uzaklaşan ayak sesle-rini duyduk. Konstantin ayaklarını ileri uzatıp oturdu ev dokunması kilime. Az sonra sokaktan ses-ler gelmeye başladı, karanlık boz bir renk aldı, kire-mitlerin aralıklarından hafif bir aydınlık süzüldü ta-van arasına. İçerde herşeyi görmeye başlamıştık: Di-reklere çakılmış tahtalar da, çok kaba bir biçimde yontulmuş meşe kalasları da, mertekler de birbir gö-rünüyordu. Yine de halimizden hoşnut kalmalıydık, bize barınak verecek iyi insanlar bulunmuştu yine de Amcam haklıydı: «Bu alçaklar yıldırıyor ortalığı. Köy içinde karşılaştığım bazı kişiler, beni görünce başlarını yere eğiyorlar, selâm veriyorum, selâmımı almıyorlar!...»

Köy uyanmıştı uykudan. Üst yandaki kuyudan bakır sesleri geliyor, erkekler hayvanlarına bağırışı-yorlar, anneler çocuklarına, o gün ne yapmaları ge-rektiğini öğütlüyorlardı. Yalnız biz, iki genç ve sa-pasağlam erkek, birşey yapmıyorduk. Tavan arasın-da oturuyor, tanıdık gürültülere kulak kabartıyor ve birkaç dakikalık bir şekerlemeden sonra sıçrayarak uyanıyorduk. Bir köpek havlaması, yumurtlayan bir tavuğun gıdıklaması yeterliydi uykudan sıçramamı-za...

Öğle üstü yengemle amcam çene kavgası ya-pıyorlardı. Yengem:

— Tavanda arasana, bire. Ne bileyim nereye koyduğunu.

— Senin ne bildiğin var ya? O kafayla...

— Benim kafa yerinde, ama seninki?...

Biraz sonra merdivenin dayandığını duyduk, her basamakta durup soluk alıyor, inliyordu amcam. Kapak açıldı, delikten bir şinik uzatıldı; içinde yemek dolu tabaklar, ekmek, kaşık... Durdu, yemeklere ne denli atıldığımızı seyretti uzun uzun, cıkıyordu arada bir. Kırmızımtırak, gür kaşları altından bizi izliyor, içinde bir acısı, bir telâşi olduğu, ama bir türlü söyleyemediği seziliyordu. Yardım etmek istedim ona:

— Teyzem nasıl haber getirdi? diye sordum.

— Ne desem ya... diye mırıldandı... Köy içine gizli aşlık, yapağı ve yün aramaya çıkmışlar...

Konstantin'le bakiştık:

— Buraya ne zaman gelebilirler sence?

— Bir saat, iki saata varmaz... diye kekeleydi amcam; göğüs geçirerek tamamladı: Bana uğramadan geçmezler!...

Kaç kişi olduklarını, komisyon üyelerinin silâhlı olup olmadığını, bir evde kaç zaman kaldıklarını öğrenmesini istedim. Sonunda da, sakın dil kavgasına tutulup onları kızdırmamasını öğütledim. Kızdırırsa heryeri aramaya girişirlerdi. Amcam inatla başını salladı:

— Aratırım ben onlara, görürler gününü... Onları direnle saplarım bir bir, sonunda ne olursa olsun!.. diye diye merdivenden inmeye başladı.

— Dur! dedim... Daha şimdi yengemle bütün kapıları kilitleyip gidin karşıki ormana!... Yüksekten seyredin evi. Silâh sesleri duyarsanız, hiç dönmeyin, basın ormana, Serbez'in kulübesinin orda buluşacağız ve bizimle çeteye geleceksiniz. Anlaşıldı mı?

Söz söylemeden başını salladı. Konstantin'le, bizi bulurlarsa nasıl hareket edeceğimiz konusunda anlaştık. Silâhlıları temizliyor, silâhlarını alarak avlu içinde ormanın yolunu tutuyoruz. Ötesi kolay.

Amcamla yengem kapıları kilitlediler ve ayak seslerini bize duyura duyura sokaktan geçtiler

Bir saat , iki saat bekledik, kimse gelmedi. Artık rahatlamıştık ki, kapı vuruldu, zörla açacak oldular, kapı sağlamdı, açamadılar. Biri dedi:

— Geçelim öteye, sonra döneriz.

— Kısmetleri varmış! diye rahatça nefes aldı Konstantin.

Dişlerim arasından:

— Böylelerini yalnız kurşun paklar! dedim. Yine gelecekler.

Çok oyalanmadılar, dayandılar yine kapıya, çaldılar tekmelediler. Komşulardan bir kadın seslendi:

— Evde yoklar, be!... Çıktılar, cenazeye gittiler, Hristo Vlaovski'ye hısım düşüyorlar ya, onun cenazesine gittiler...

Tavan arasında ışık azalmıştı. Amcamın Tsanka'sı ineklerle eve döndü. İyice kararmasını bekledik ve indik tavandan. Yengem sobaya odun tikiyor ve hiç arasız hem ateşe, hem de faşistlere lânetler savuruyordu. Onların yüzünden hamuru fazla kabarıp ekşimiş, bir işe yaramaz hale gelmişti .

Toplanan verilerden anlaşılıyordu ki, faşistler dolay köylerde temizliğe başlamışlardı. 18 Mayıs günü Breste köyünde 13 kişi tutuklanmıştı: Simeon İvanov Simeonov, Radul Nikolov Petkov, Tseno Todorov Vılov, Mito Tsonova İliyeva, Damyana Tsvetkova Mitova, Geno Dimitrov İvanov, Vasil Stoyanov Kotsev, Dimitir Aleksandrov Dimitrov, Gena Petrova Hristova, Hristo Petkov Tsenov, Nanko Trifonov Nankov, İliya Todorov Petkov ve İvan Tsvetkov İvançev.

Ertesi gün, 19 Mayıs'ta Reselets köyünden: Yota Georgiyeva. Hristova, Boris Petkov Tsenov, Tsanko Petkov, Tsenov, Stoyan Hristov Velçev, Venko, Boyçev Venkov, Vıbran Ferdinandov Virbanov, Vasil

Petkov Tsenov ve İliya Batsov Pettrov... içeri alınmışlardı.

Simeon Krıstev, toplama kampına gönderilmişti.

O günlerde Altıncı Vratsa tümeni komutanı yazmıştı: «... Hükümet, orduya, jandarma birlikleri ve polisle birlikte, illegallere ve yabancı partizan ekiplelerine karşı, tümünün ortadan kaldırılmasına dek savaş yürütmeyi havale etmiştir. Hükümet, bu ödevi orduya verirken, bütün jandarma ve polis, bütün devlet ve toplumsal örgüt, yönetim organ ve araçlarını onun emri altına vermiştir, emrin yerine getirilmesi yolunda tüm güçler orduya yardım etmelidir. Bu güçler aracılığıyla, tümen komutanı, illegallerin hareketlerini izlemekte, onları gizleyenleri bulup açıklamakta, ödenekli ve ödeneksiz yardımcıları atamakta, illegallere karşı hareketleri yönetip gerçekleştirmektedir. İlde herkes onun buyruklarını yerine getirmeye zorunludur... Hareket bölgesinde bulunan bütün alay ve tabur komutanları geniş ölçüde girişkenlik göstermelidirler. Manevi güç ve kararlılık gerekmektedir...»

Bizim grup, sığınağa dönerken iki balıkçı görmüştü yolda. Göze çarpıp çarpmadıklarını kesinlikle bilmiyorlarmış. Gözetleme ve korumayı sağlamlaştırdık. Düşman belirirse nasıl hareket edeceğimizi saptamıştık. Bir çete, düşman çemberinden kurtulmanın yolunu daha kolay bulur. Oysa müfreze öyle değil. Bizim amacımız da, hareketlilik ve daha kolay manevra yapmak değil miydi?

BENİ DE YAZ VATAN CEPHESİNE

Bir sonraki ordugâhımız, Reselets-Kunino yoluna yakın Çelnik denilen yerdeydi. Biraz aşağıımızda iki cluklu çeşme vardı, çevremizde yeni fidanlar ye-

tişip dallanmış, yere yatmış filizlerle böğürtlen çalıları sarmaş dolaş olmuştu. Yüz metre ötede dallarını birbirine dayamış koca meşe ağaçlarının oluşturduğu bir duvar yükseliyordu. Yol boyunca arabaların çatırtısı, ok ve tekerlek gıcırtısı, nal sesleri duyuluyordu. Öyle yer bulmuşum ki, deme gitsin! Gele gele kurdun ağzına gelmişiz!...

Seziyordum ki, arkadaşlar da hoşnut değillerdi. Çürümüş yaprak yığınları içinde yüzüstü yatmışlar, hareketsiz duruyorlar, oflayıp pufluyorlar, kımıldamak bile istemiyorlardı. Ama bütün gün parmağın tüfeğin tetiğinde durulmaz ki. Bu anda yeni bir yer aramak da tehlikeliydi. Alaca bir ağaçkakan taktakları ise, durmadan sinirlerimizi harabediyordu öteyandan. Yol boyunca atlı arabalar geçiyor, nalçalı çizme sesleri geliyor, komutlar veren boğuk şef sesleri duyuluyordu.

— Bireh, canına yandığım, gelip kendimiz ellerine teslim olduk! dedi babam, gözlerinin akıyla bana baktı.

Bir saat bile geçmemişti ki, fundalıklara doğru ilerleyen bir sıra asker görüldü. Silâhların doldurulmasını emrettim. Bizi gördüler miydi, ansızın hücum geçerek kordonu yarıyoruz ve tutuyoruz ormanın yolunu. Sonra karanlık kuzlara dalıyor ve Kunino, Karlıkovo topraklarından Lukovit ormanlarına geçiyoruz. Başka çıkar yol yoktu...

Askerler yirmi adımlık uzaklıkta durdular. Birisi dedi:

— Şimdi partizanlar çıksa karşımıza ve «Eller yukarı!» deyerseler, ne yapacağız?...

— Ne yapacağız, hiçbir şey... bizim onlara bir kötülüğümüz dokunmadı ki... dedi bir başkası.

— Soracaklar sana, kötülük yaptın mı, yapmadın mı diye!.. Sen hık-mık deyinceye kadar morto...

— Kesin konuşmaları! Gözlerinizi dört açın! diye bir ses gürledi arkadan.

Aşağıya kıvrıldılar, ama ikisi hep daha oyalanıyordu oralarda. Başımı kaldırıp baktım. Ceplerinde sigara arıyorlardı. Küçük bir kutudan çıkarıp yaktılar. Biri dedi:

— Varsın bağırsın, o da bunun için maaş alıyor. Ormanda bari ne yaptığımı görmüyor!

Sıra geçip gitmişti. Dako emekleye emekleye gelip, rapor verdi: «Uzaktalar!»

Çok iyi bir yer, çok güzel bir orman, ama bizim için değil! Herkese ödev verip kalınabilececek bir yer aramaya gönderdim. Babamla ikimiz Kunino tarlalarına dek uzanan gölgelik, sık ormanları dolaştık. Sabaha oraya çıktık, öğleye doğru da Tseraka'ya gittik. Önümüzde otu bol, yeşil vadiler serpiliyordu. Serbez'gilin kulübesi onların yanındaydı. Tanıdık yerlerdi buraları. Her yaz inekleri burada otlatıyor, çocuklarla buralarda oynuyor, kuş yuvaları arıyorduk.

Tiz bir öksürük sesiyle sarsıldık. Seyrek çalıların arasından Tsanko Serbez Dede geçmeye çalışıyordu. Ona görünmek istedim. Babam beni korumaya kaldı. Karşısında dikiliverdim ansızın, o bana dikkatle baktı gümüşlenmiş kaşları altından, sonra da tanıyarak boynuma atıldı:

— Çok yalancı herifler, hay!... Ne zamanlar seni öldürülmüş diye laf çıkardılar!... Daha o günlerde kır bekçilerinden birine sormuştum, bana «Monço'dan eser bile kalmadı, ama haktır... Kalın kafalıydı!» demişti. Ama bak sen, sağ salım, asker rubasıyla gezip duruyorsun, ha?... Yalnız mısın?...

Yalan söyledim:

— Yalnızım, Tsanko Dede, diye karşılık verdim.

— Korkmuyor musun, oğlum?

— Faşistler korksunlar. Onların günü artık bitti! dedim sert bir sesle. Sonra da sordum: Sen söy-

le bana, yeni eski ne var bakalım?

İhtiyar durakladı, beni ilgilendiren şeyin ne olduğunu bilmiyordu, bunun için herşeyden azar azar bilgi vermeye çalıştı. Belediyeden, tutuklamalardan, annemin çilelerinden söz etti kısa kısa... Bitirdikten sonra bana döndü:

— Sen söyle şimdi! dedi.

— Ne söyleyeyim meselâ?

— Örneğin İvan Dede (1) bu hırsız canavarların kafalarını ne zaman ezecek, onu söyle! Benim duyduğum, Romanya'ya yaklaştılar. Oraya eriştiler mi, buraya da gelecekler. Onlar, Rus babacanları yani, olur olmaz şeye pabuç bırakmazlar... Bir vakitler, biliyorsun ya... kimdi o, hani Fransız'ı ne yapmışlardı?

— Napolyon'u, diye yardım ettim ihtiyara.

— Yarım mıdır, bütün (2) müdür, ben bilmem, ama... Fransa'ya güçbelâ döndüğünü biliyorum... Söyle birşeyler daha, sen biliyorsun, çok gezip çok görüyorsun!...

Çare yok, Kızıl Ordunun başarılarıyla ilgili ne bilirim, hepsini anlattım. İhtiyar hiç arasız doğru anlamına başını sallıyor, sanki önceden herşeyi biliyormuş da benim ne denli doğrulukçu olduğumu anlamak istiyormuş gibi, «tamam, tamam!» deyip duruyordu.

Beklenmedik bir soru sordum:

— Tsanko Dede, senin soyunda hiç komünist yok, neden öyleyse Kızıl Ordunun Bulgaristan'a gelmesini istiyorsun sen?

— Rusya, Monço, yalnız komünistlerden mey-

(1) Çok eskiden beri halk arasında İvan Dede «Rusya» anlamına kullanılır.

(2) Söz oyunu: «Napoleon» Bulgarca «Napolovina (yarım) biçimine dönüştürülüyor.

dana gelen bir ülke değil, orada hertürlüsü var, Rusya hepimizindir. Doğru olan bir şey herkesçe sevilir!

Açık yüreklilikle itiraf ettim:

— Sen benim ağzımı iyi tıkadın!

— Söyle bana, Monço, şimdikilerin hakkından geldikten sonra, öteye doğru ne yapmayı düşünüyorsunuz bakayım? diye sordu ihtiyar.

— Ne yapacağımızı halk söyleyecek .

— Bütün halka sormak mümkün mü ya?

— Mümkündür ve sorulmalıdır, Tsanko Dede. Daha sonra ne yapılacağını Vatan Cephesi söyleyecek.

Tsanko Dede gözlerini kırıştırdı, gür ve dağınık sakalını kaşıyıp okşadı; benim sözlerim, anlaşılan ilgilendirmişti onu. Ciddi bir tavırla:

— **Sen nasıl cephelerden söz ediyorsun bana, anlayamadım doğrusu?... diye sordu.**

Uzun uzadıya Vatan Cephesi'nin ne olduğunu, nasıl bir ödev ve amaca hizmet ettiğini anlattım. Beni dikkatle dinliyor, yine ona özgü o «tamam, tamam»ları yineliyordu. Sonunda dedi:

— Beni de yaz Vatan Cephesi'ne... Ben o teşkilâtı sevdim, bizim teşkilât!.. Bütün çobanlara ve bütün iyi insanlara anlatacağım Vatan Cephesini...

Kulübeye gidip geldi, bana ekmekle peynir getirdi, almak istemedim, yüzünü buruşturdu ve zorla ellerime tutuşturdu ekmekle peyniri. Vedalaştık, yanına yine uğrayacağımı söyleyerek daldım orman içine. Babam yetişti arkamdan. Herşeyi dinlemişti, bundan ötürü ona yeniden anlatmak gerekmiyordu. İkiyüz adım kadar yol yürüdük yürümedik, solumuzda bir erkek sesi duyuldu. Çalılık içine sokulup baktık. Alanlıkta bir kırmızı, bir de beyaz inek otliyordu. Tepesi yapraksız bir fundalığın altında yarıya bir erkek uzanmış, önünde duran bir şeye bakıyordu. Tanıdım: Tsano Hristov Vlovski idi. Babam

fısıldadı «Git onunla da görüş. Ajitatörlük geliyor elinden!»

Beni farkedince Bay Tsano sıçradı yerinden. Beni tepeden tırnağa süzdü ki, ondan sonra:

— Kismete bak, kismetel! dedi.

— Nasıl yaşıyorsunuz, Bay Tsano?

— Bildiğin gibice!.. diye karşılık verdi; önce ürkek davranmıştı, sonra kendini toparladı:

— Urbalarımızdaki yamalara bak, anlarsın, nasıl yaşadığımızı! Ekmek yok, çarık yok, hiçbirşey yok. Önceki gün komisyon geldi, ambardan son iki kova buğdayımı da aldı gitti. Böyle devam ederse halimiz ne olacak bilmem!..

Çökük omuzlarına elimi koyarak:

— Biraz daha sabredin, artık sonu gözüküyor! dedim. Gün gelecek yamanın ne olduğunu çocuklarına göstereceksin, çünkü onlar bilmeyecekler.

Başını kaldırdı, yüzünü benden yana çevirdi, sözlerime inanmadığını gösteren bir gülümseme belirdi yüzünde; sanki «Bana martaval okuma!» demek istiyordu.

— İnanmıyor musun? diye sordum. Şana bir komünist olarak onurum üzerine söz veriyorum ki, böyle olacak; diye ekledim.

— Keşke öyle olsa!.. diye mırıldandı, bana ise, «Amin!» diyor gibi geldi.

Öna bizim faşistlere karşı savaşımızdan, Kızıl Ordu'nun zaferlerinden, bütün halkın direnişinden söz ettim... Canlandı ve ansızın sonuç çıkardı:

— Güneşe karşı bağı olan, şarap içermiş derler. Sizinki de şimdi o hesap. Seni dinlerken düşünüyorum da, işe birşeyden başlamak gerek, diyorum ama nasıl, nereden başlayacaksın, herkes büzülmüş kabuğu içinde, herkes susuyor; sen sabana sarılsan bile hangi çiziden başlayacağını gösteren yok...

Ayrılmadan önce ona da, geleceğe uzanan en

derin ve en sağlam çiziyi, Vatan Cephesi'ni gösterdim.

Yorulmuştum bu konuşmalardan. Babam yanıbaşımda yürürken arada bir sözler savuruyordu: Çok konuşkanmışım, herkesin dâmarına şerbet akıtmayı becerirmişim, benden komutan değil de ajitartör olmalıymış... Babamın bu sözleri bana dokunmuştu, o yüzden sordum:

— Komutanlığa yakışmıyorum, öyle mi?

— Yakışmıyorsun demedim, ama daha gençsin...

— Sen il komitesinden de akıllısın gibi oluyor. Beni komutan o atadı.

— Çok da çabuk kızılıyorsun, bel!... dedi babam. Alınmıştı. Uzun süre konuşmadı.

Bundan sonra karşılaştığımız gibi, Tsano Petrov Liçkovski oldu. Kaçacaktı az kalsın. Tatlı sözle durdurduk, oturduk konuşmaya. Bu kez sözü babama vermiştim. Başbaşa verip yârenlik ettiler, geçmişin ve bugünün olaylarını gözden geçirdiler.

— Hepsinden önce, bir çuval un ayıracaksın bir yana, diyordu babam. Nereye getireceğini ben bildireceğim sana.

— Oldu bay Todor!.. Rezillik olacak değilim ya!...

Politik propagandamız iyi sonuçlar vermeye başlamıştı. Böylesi karşılaşmalardan sonra görüştüğümüz kişinin gidip idareye haber vermesi olayı olmamıştı. Tersine, bizimle görüşenler, bilinçli yandaşlarımız oluyor. kadrince kaderince bize yardım etmeye çalışıyorlar, yüreklerindeki umutsuzluk kalkarak yerini dinçlik ve iyimserlik alıyordu. Durum da değişiyordu bir yandan. Kızıl Ordu ülkemizin sınırlarına yaklaşıyordu. Güçlerin dengesi bizim yararımıza değişiyordu kesintisiz. Biz daha da güçlü olmaya başlıyorduk...

ÇUTORİLETS'DEKİ PARTİZAN ÜSSÜ

Güneşin ilk ışınları ıslak sırtlarımızı kurutmaya başlamışken Çutorilets'e eriştik. Ormanlık, sessiz bir yerdi burası. Çevreyi öğrenmek amacıyla bir iki dolaştıktan sonra, burada kamp kurmayı kararlaştırdık. Daha üç arkadaşla birlikte biraz daha öteleri görüp gözden geçirdik. Yöreyi beğenmiştik. En sonunda aradığımız gibi sessiz, kimsenin bulamayacağı bir yer, bir sığınak bulmuştuk. Bunu, daha sonraları başgösteren olaylar da doğruladı.

Eski ve tecrübeli bir ev adamı olan babamı levazım sorumlusu yaptık. Onun yönetimi altında hendek kazdık, işimize yarayacak taşlar bulup getirdik, kazılan topraktan çamur kardım ve tüm bunlardan Dako Daşkov güzel bir fırın yaptı. Yataklardan artık ekmek istemiyorduk; bundan böyle un getiriyorlardı. Fırınımız bir kere altı ekmek birden pişiriyordu.

Bir sabah hepimiz hayret içinde kalmıştık. Peko Takov, sırtıyla taa Çerven Bryag'dan kocaman bir çuval un getirmişti. Çuvalı fırının yanı başına bırakmıştı, alnının terini silerken dedi:

— Yemesi kolay, taşınması zor!

Bir gün kocaman bir de fıçı getirdiler. Bizim gençler Georgi Nikolov Dedenin kapısı önünden geçiyorlarmış, şişsin diye suyla doldurulmuş bir fıçı görmüşler, döküp suyunu fıçıyı kampa getirmişler. Fıçıyı kimin aldığını Georgi Dede belki de sezinlemişti, ama ses çıkarmadı. Bize de iyi iş gördü hani; fıçıya un dolduruyorduk

Peko Takov'la Grigor Vilev, kampa bir kız getirdiler. Bay Vasil kızı tanıttı:

— Adı Dafinka, dedi. Partizan olmak istiyor. Bir kızkardeşiniz gibi onu aranıza alın.

Tepeden tırnağa süzdüm: Güzel kızdı; yalnız, hiç güneş görmemiş gibi, benzi sapsarıydı. Öteki gençler gözlerini kıza dikmişlerdi. Bay Vasil yineledi:

— Onu kızkardeşiniz bilin!

Birkaç gün içinde Dafinka ortama alıştı, biz de ona alıştık. Bana sorduğu soru karşısında şaşırıp kalmıştım:

— Sen geçen yıl kışladan kaçmadın mıydı?

— Böyle şeyler sorulmaz! diye sert bir karşılık verdim.

Son tutuklanmasını kendisinden öğrendim. Sadistçe bir hırsıyla işkence yapmışlardı. RMS İl Komitesi'ne yardım ettiğini itiraf etsin diye. İşkencenin bütün yöntemlerini uygulamışlar: Dayak, sigarayla yakmak, çulha tezgâhına asmak, karnını tekmelemek... Bir mucize sonucu kurtulmuştu polisin pençesinden. Mart ayının başlarından beri bizim adamların evlerinde gizlenmiş ve en sonunda çeteye, Çutorilets'e ulaşmıştı.

Buraya, ablukadan hemen sonra gelip yerleşmiştik. Abluka sırasında pek çok arkadaşı tutuklamışlardı. Gornik'den: Petko Goranov, Yosif Nakov, Minko Genov, Yonço Vilçanov, Neno Moçov, Filyo Vilçev, Tsyatko Simeonov (bu sonuncusu üniversite öğrencisiydi, toplama kampına gönderilmişti); Vranjak'dan: İvan V. Lilovski, Marko Peev, Kono St Mançev, Pano Marinov Vutov, Petır Yotov, Hristo Velçev, Stoyan Yordanov, Simeon Tsekov Tanov, Todor Monov, Velko M. Peşev; Suhaçe'den Stoyan Stoyanov Viçinski, Krüstü Stoyanov Nikolçev...

Tırnava muhtarı alarm sinyali veriyor: «Vekilliliğinizi yaptığım belediyeye bağlı ahalinin büyük bir çoğunluğu, askerî olayları aldırmazlıkla karşılıyor, bolşeviklerin geçici zaferlerine seviniyor. Kesin önlemler alınmıştır. İlegalliğe çıkanların yakınları, ana-

ları, babaları, karıları ve çocukları sürgüne göndermişti...»

Bizim ordugâh, bütün bölgedeki illegal yolların kesiştiği bir merkez olmuştu. Ödev peşinde koşan yönetmen ve sıradan partizanlar bizim yanımızda kalıyordu gelip geçerken. Belirli yollarınca gidip gelirlerken ya da gönderildikleri savaş gruplarına giderlerken bizim yanımızda güç topluyorlardı. Onbirinci Pleven Askeri Bölgesi kurmayının oturumları burada yapılıyordu. Ya Bay Vasil, ya Vilka Goranova ya da Boris Popov'un uğramadığı gün yoktu. Bizim müfrezenin temsilcisi olarak oturumlara Mişo Kotsev katılırdı. Mişo, birinci çeteden bizim yanımıza gelir gelmez, «Size imreniyorum ,çocuklar!» derdi hep. Bizde imrenecek olan neydi bilmiyordum. Sorumlu eylemcilerin gelmesi, daha sıkı koruma önlemleri gerektiriyordu ,daha fazla ekmek harcanıyordu. Oysa epeyce tutumlu davranıyorduk, cimri denilecek kadar vardık. Bir sıra beni de çağırılmaya başladılar. Böylelikle pek çok arkadaşı tanıdım. Genellikle toplantıları Peko Takov yönetiyordu. İncelenecek sorunları büyük bir incelik ve sabırla sunuyor, herkesi dinleyebiliyor, kimsenin onurunu kırmadan düzeltmelerde, eleştiride bulunuyordu.

Çeteler doludizgin yaşamlarını sürdürüyorlardı. Bay Mişo Kotsev her çeteye yakından yardım ediyordu.

Peşe Şinovski'ye eğitim çalışmalarını yönetme görevi havale edildi. Askerlik yapmamış olanları bir endişe aldı. Kimileri (başta babam olmak üzere), «Biz partizan strateji ve taktiğini biliyoruz o kadar!» demeye başladılar. Şinovski ödün vermedi fakat, kimsenin kaçmasına olanak yaratmadı. Gündüzleri silâhı söküp takıştırıyor, geceleri de taktik uygulamalar yapıyorduk. Boyca iri ,karakterce direşken bir kişi olan Şinovski ,kimsenin haylazlık etmesine ,verilen

bir ödevi çabuk elden yapmasına izin vermiyordu. Dökülen terin yararını daha sonraları gözlerimizle görmüştük .

Marşlar ve şarkılar öğrenmeye de başladık. Kendi seslerimizi duyduğumuzda kendimiz katılarak gü-lüyorduk. Şinovski ,neredeyse yerin dibine batacak. Yavaş yavaş seslerimiz birbirine uymağa başladı; o bıyıklarını burarak gür sesiyle bize ton veriyor, şarkının sözlerini hatırlatıyordu.

Günler gelip geçiyordu böylece. Çutorilets'in üstünde gökyüzü durgun, kıpırtısızdı. Uykularımız gittikçe daha bir derin ve tatlı olmaya başlamıştı. Genç-tik, gençliğin elinden herşey gelir. Türkü söylemek de, hora tepmek de, düşmanı tepelemek de!

AYRILIK

Bizim çeteden dokuz kişi gidiyordu. Tam iyice yerleştik ve tam çetenin örgütsel yapısını pekiştirdik, derken, listesi gönderilen partizanların «Georgi Benkovski» müfrezesine aktarılması emrini aldık. Buyru-ğu yerine getirmek zorundaydım; şu arkadaşlardan ayrılmamız gerekti: Todor Petkov Vračanski, Dimitir İvanov Nikolov, İvan Taşkov İvanov, Neço Boyçev Nençev, Pena Petrova Vekova, Konstantin Petrov Vekov, Petko Georgiyev Tsenkov, Yosif Todorov Yosifov, Dimitir Nankov Lenov...

Birinci çeteden gidecek olanlar: Milo Nanov Milovski, Milço Simeonov Filyovski, Velika Dakova Markova, Dimitrina Yordanova Vilkova, Nikola Spasov Yosifov, Stoyan Velkov Milev, Hristo Velkov Milev, İvan Yordanov Mişev, Makaveyka Yordanova Mişeva, Donka Petrova Boteva, Milena Dilova Yotova ve Petko Hristov Todorov. İl Komitesi'nin kararıyla geçici bir süre için Tano Tsolov da «Georgi

Benkovski» müfrezesine gidiyordu.

Ayrılık zor gelmişti hepimize. Kaldı ki, kimileri hoşnutsuzluk belirtisi yakınmalara başlamıştı ve bu aktarılmanın amaçlarını onlara anlatıncaya dek, epey zor görmüştük.

Benkovski'lilerin kampı, «Çavdar» müfrezesine yakın bir yerdeydi. Daha çabuk hareket etmek, düşmana daha etkin darbeler indirmek olanakları oldukça daha büyüktü.

«Tonka Nine» dediğimiz Pena Vekova gelip gelip bana soruyordu «Oraya ne kadar zaman için gönderiliyoruz?» diye.

Gerçeğe en uygun yanıt verdim açıkça:

— Zafere kadar orada kalacaksınız!...

— Yakında dönmeyeceğiz desene!... dedi Pena Teyze, uzun, gölgeli kirpikleriyle göz kırparak... Keşke o günü görebilseydik!... diye ekledi. Polisin benim evimi yakmak niyeti var diye duyarsanız, sakın engel olmaya kalkışmayın. Yaksın varsın... Ondan sonra bileceğim bari, bir oğlum, bir de ülküm olduğunu yalnızca... Başkaca da birşey lâzım değil bana...

Todor Zlatanov -çetenin siyasi komiseri- söze karıştı:

— Sen de benden şunu belle Tonka Nine: Partizan kişi, sabahları savaşla karşılar, gündüzleri savaşla uğurlar... Orada gevşeklik gösterme sakın!...

— Sen beni çok az tanımışsın!... diye yanıtladı kadın, biraz alınmışa benziyordu: Ben arabamı yol ortasında bırakmam!...

Bay Dimitir Nikolov'la ikimiz Breste'ye gittik; evdekilere kimi öğütler vermek istiyor, hem de bir kuzu almak niyetindeydi. Beni ıssız bir duvar dibinde bırakıp girdi evine. Epeyce bekledim. Birden bir çıtırtı geldi kulağıma; parmağım tetikte, bakındım. Bir kaldırımdan bir kaldırıma insan gölgesi geçti. Yürüdüm peşi sıra. Biraz sonra gölge kayboldu, ben de

hiç vakit kaybetmeden olayı Dimitir'a anlatmaya döndüm. Sallana sallana geliyordu karşıdan. Kulağına gördüğümü fısıldadım:

— Korkacak birşey yok! dedi, elini savurdu... Benim canımı sıkan şey başka, kuzu alamadım, kuzu! ...Evde bir gürültü koptu, deme geç... Aman şu kadınların ağlamasından!... Geçen gün gelip koyunları kuzuları saymışlar, bunlardan tek baş hayvan eksilirse, partizanlara gönderilmiş bileceğiz, düşünün; evi ateşe veririz! diye uyarmışlar.

— Ekmek pişirecek adam bulalım, diye öneride bulundum, onu da geri tepti:

— Şu bizim Breste'lilerin ne mal olduğunu daha öğrenemedin mi? Sen onlara, ne etsek, nasıl yap-sak diye düşünmeyi ver, ciddi işler için arama sakın!... Bak ben, geceleyin biri iki gören bir kişi-yken dağa çıktım da, Breste gençleri karakolda dayak yemeyi daha yakışır buldular... Yesinler şimdi sopayı!...

Taşıyla çıktığımızda direttim:

— Boş elle dönmüyorum!

— Ne yapacaksın?

— Beni, koyunu çok bir evin avlusuna götür, ötesini bana bırak.

— Senin aklın mı yok? İnsanlar ürkmüş, kimseyi uyku tutmuyor, durup dolaşıp ne oluyor, avluya kim giriyor diye tetikte herkes.

Yüksek bir avlu kapısına yaklaşıyorduk. Avlu duvarından içeri atladım, daha iricelerinder. İki-üç kuzu seçtim, melemesin diye çenelerini iple bağladım. yavuz bir hırsız gibi boynuma asarak çıktım avludan. Gidenlere ziyafet sağlanmıştı.

«Georgi Benkovski» müfrezesine giden yirmiiki kişiyi üç gruba ayırdık. Reselets topraklarından birinci gruba hareket ettik. Hiçbir engele rasiamadan İskir ırmağına vardık. Kıyıda bağlı üç sandal vardı. Bize en uygun olanını seçtik. Bu işte tecrübemiz yok-

tu ki, sandal akıntıya kapılıverdi, gitti gidiyor; kıyıya güç belâ saptırabildik. Neden sonra karşiki kıyıda karaya oturdu sandal, arkadaşlar atlayıp indiler. Sonra ötekileri de almaya döndük. Sandal aynı numarayı bize yine oynadı.

Biz adamlarımızı aktarmakla uğraşırken, 23 Mayıs günü polis, Huma yanındaki demiryolu boyunca ve Mayısın başka günlerinde, başka yerlerde şu komünistleri kurşuna dizildiğini öğrendik: Simeon Pavlov Kumanov, Vasilki Mihaylova Spasova, Simeon Nenov Mişev, (hepsi Lukovit'ten ve Stara Zagora'dan Lukovit'e sürgüne gönderilen Moni Dekalo); Bruto Kraçunov Totov, Nikola Petkov, Velin ve Tihol Nikolov Petkov (Todoriçene köyünden); Donço Ninçov Donçev, Stoyna Kraleva Totova ve Lazar Gençov Lukanov (Belentsi köyünden).

Yakında Çutorilets'deki kampımızın, şimdiye kadar ki kampların hepsinden üstün olduğunu anlayacaktık. Lukovit kuzuları çok derinde gizliydi, oraya ne çobanlar, ne de oduncular geliyordu. Dolay köylerde ve yolda belde gezerek yorulduktan sonra, insan burada rahatça nefes alıyor, adamakıllı dinlenebiliyordu.

ÜÇ OLAY

Yalnız bir iş yapmayan yanılmaz. Partizanlık borcumuzu yerine getirirken, her gün çeşitli ödevler üstlenirdik. Doğaldır ki, yanlışlık ettiğimiz de olurdu. Ne var ki, yanlışlarımızın yinelenmemesi için, her birini inceden inceye eleştiriyor, her yanlışlığımızdan ders alıyorduk.

Burada bu yanlışlarımızdan yalnız üçüne değineceğim:

Babamla bir başka genç partizana, Çerven Br-

yag'ın güneyinde bulunan Ezero (G l) adlı yere gitmek  devi verdim. Orada y netmenlikten bir arkada la bulu maya s zle mi tik. Kulaklarını dört açıp verilen buyrukları dinleyecekler, herşeyi tamı tamına belleyip dönecekler. Buydu  devleri.

 skır ırmağını geçiyorlar başarıyla, kimse görmeden demiryolu hattını da atlıyorlar, belirlenen yere varınca parolayı vermeye ba lıyorlar. Ses yok. Yineliyorlar parolayı, yine ses yok. Bekliyorlar biraz, dola ıyorlar oralarda; zaman ilerliyor. Tezelden peynirle ekmek yiyorlar ve kimsenin gelmeyeceğini anlayınca yollanıyorlar gerisin geriye. Hızlı yürümekten ve tuzlu peynirden ikisi de susuyor adamakıllı. Babamın aklına geliyor ki, Leskovets'deki demiryolu rampasına yakın bir  e me var, delikanlıyı da götürüyor o yana. Babam içiyor su, i ebildiği kadar, arkasına dönünce ne görsün,  ocuk yok!.. Sinyal veriyor, karşılık gelmiyor. S r ne sürüne rampaya yaklaşıyor, bakınıyor çevresine, ne can var ne cin. Tutuyor Reselets'in yolunu , ama biraz gidince önünde bir gölge belirliyor. Kısık sesle haykıracak oluyor, öteki sıkla tırıyor adımlarını, daha hızlı bağılıyor, öteki kaçmaya ba lıyor. Babam da ardı sıra. Böylece ko a ko a  skır köprüsünü geçiyorlar, öteki d men kıvırarak karanlıklarda kaybolup gidiyor. Ey, diyor babam aklından, bu zamane oğlan, iyi mal çıkmadı. Açtı, karnını doyurdu, susadı, kana kana su i ti, sonra da alıp ba ını kaçmaya başladı.

Baktım tek başına geliyordu; gözlerim karardı, haykırdım: Niye yalnızsın?

— Ne bileyim ben?... Su içerken kaçıp gitmiş.

— Nasıl kaçıp gidecekmi ? Ondan sensin sorumlu, onu senden istiyorum! diye bağırdım, öfkeyle.

Yeniden aramaya döndü. Bir saattan fazla bir vakit geçti; bakıyorum, dönüyorlar ikisi de. Durum açıklandı: Oğlan birba ka i le biraz oradan ayrılmış,

boğuk bir bıldırcın sesi duymuş, ama onu gerçekten bir kuş şanmış. Önceden, buluşmak için birbirlerini nasıl çağıracaklarını sözleşmemişler.

Babamı bu öngörüsüzlükten ötürü de payladım, ama ortada bir sorun kalıyordu: Karanlıkta kimin peşine düşmüştü? Öteki babamı tanıdıysa?...

Alarm işareti verdim, bütün günü beklemekle geçirdik. Kötü bir şey olmamıştı, ama her şeye karşın, ertesi gece yerimizi değiştirdik.

Taa Dokuz Eylül'den sonra babam, eski Brest'e'den polis İvan Neşev Tsvetkov'la karşılaşılıyor bir gün, öteki babama diyor:

— Çok ahmak çıktım, Bay Todor. Hatırlıyor musun bir gece beni kovaladıydın? Bense kismetimden kaçmışım o gece. Görevimden bıkmıştım, işimi önemsemiyordum hiç, sen bana dur derken dursaydım, seninle gelseydin de, şimdi çocuklarım benden ötürü utanmasalardı!...

İkinci olay da babamla ilgili.

Dako'nun eşliğinde, Reselets'deki bir partili dostunu görmeye gitmişti. Eve yaklaşmışlar, avludan bir at soluması duymuşlar. Çömlekçiler gelmişler, demiş babam aklınca, girmişler avluya. Avlu içinde uyuyanların yanından geçerek ev sahibinin kapısını tıkladılmışlar. Ev sahibi çıkmış babamı görünce dişleri takırdamaya başlamış. «Sizin aklınız mı yok be!» diyormuş. «Kör müsünüz, avlunun jandarmayla dolu olduğunu görmüyor musunuz?!»

İyiki çömlekçilermiş, diyecek yok!

Babamı sağlamca bir eleştirdik; kendimiz içinse, şu dersi aldık: İyice keşif yapmadan bir avluya, ya da bir yöreye girmek yok!

Üçüncü olayın kahramanı Lalka Batova. Bu kez benim de biraz suçum var. Bir gün bana Çerven Br-

yag köyüne gidelim diye yalvardı. Ciddi bir «gönül» işi varmış, tam ne olduğunu bana söylemeye utanı-yormuş; ama iyi bir arkadaşsam, insan halinden an-lıyorsam, ona çok büyük bir iyilikte bulunmuş ola-cakmışım. Dinledim sözlerini, yüzüne baktım: Gü-zel bir kız, kendini beğenmiş bir kadın havası var, ba-kışları duru, kaşları yay gibi kıvrık; razı oldum. Çık-tık yola, ama istemez misin, şimşek çakıp gök gür-lemeye başladı, bakırdan boşanırcasına bir yağmur yağdı, sürülmüş tarlaların içinden güç belâ çıkabil-dik. Karanlıkta yakınlarının evlerine vardık. Bir sa-at kadar durup gerisin geriye döndüm. Gökyüzünde bulutlar gittikçe daha çok aşağılara çöküyor, yağmur alabildiğine yağıyordu. Bir gün geçti, Lalka yok, iki gün geçti, yok.

Çıkıp gelinceye dek aklımdan neler, ne denli kö-tü şeyler geçmedi. Ne olmuş oysa? Lalka işini bitir-miş, ama hava kötü olduğu için yola çıkmayı bir tür-lü kararlaştıramamış. Komşularının avlusunda da kurulu bir çadır ilişmiş gözüne. Kampa hareket et-mededen önce, ipleri, kazıklarıyla birlikte toplayıp dür-müş çadırı, yüklenmiş sırtına, çıkmış yola. Gerçi ça-dıra sevinmiştik ya, ayakkabılarından birini kaybet-mesi, bizi epeyce öfkeliendirdi. Nerelerde aramadık ayakkabıyı. Yakın ve uzak yolları gezip dolaştık, yok, yok!... Kampa gelen Peko Takov, Vılka Goranova ve Grigor Vilev, aramayı sürdürmemizi üstelediler. Durma ara, sorma ara; halden hamurdan olduk arar-ken. Nerede hendek gördüysek girdik, bataklıklara, çamurlara daldık, yok ayakkabı! Uçsuz bucaksız bir ovada bir tek ayakkabı bulunur mu? Kaldı ki, aşağı yukarı nerede kayb olduğunu da bilmiyorsun. Lalka, «acele ediyorum» diyor, «...ayağımdan ne zaman çık-tığını sezmemişim...»

Daha sonraları mesele açıklandı: Orman bekçisi

Pavel Yotov buluyor ayakkabıyı ve belediyeye götürüyor. Çerven Bray köyünün muhtarı İvan Hacıyev kimin ayağından çıkabileceğini sezinliyor ve orman bekçisini, araştırmayla görevlendirdiği itfaiyeci Tsvetan Tsekov'u çağdırmaya gönderiyor. Tsvetan Tsekov usta bir detektif zekâsıyla sarılıyor işe. Topal ayakkabıcı Tsvetan Yordanov'a yöneliyor. Ayakkabıcı, getirilen ayakkabıya bir göz gezdirdikten sonra, «Ne bileyim...» diyor... «Ayakkabıları belki ben yapmışımdır, ama kimin ayağı için yaptığımı nerden bileyim...» Tsvetan üsteleyince, ayakkabıcı söylüyor gerçeği... Birkaç gün sonra iyice temizlenmiş ve bir kâğıda sarılmış olarak bize geldi...

Çadır meselesi de muhtara dayanıyor. Bombardıman sırasında Sofya'dan kaçan iki memur, Atanas İvanov ve Stoyço Bojilov, muhtara yakınmışlar. Çadırı yeni almışlar ve avluya kurmuşlar, bakalım yağmurda içeri su damlayacak mı diye denetlemek için. Çadır daha o gece yok olmuş. Çadır meselesiyle polis uğraşsın diye ısrar etmişler. Hacıyev, çadırı bulacağına söz vermiş, ama memurlardan, soruşturmaya bileşik bir yön vermesinler diye, olayı kimseye anlatmamalarını rica etmiş.

Bu olaydan elde ettiğim vargıyı -belki saltık bir gerçek değil ama gerçeğe bir parçacık yakın sanıyorum- şöyle özetleyebilirim: Kadının seni kandırmasında her vakit izin vermiyeceksin. Çetenin önünde çıkardığım sonuç /Lalka da oradaydı/ şu oldu: İyi bir sonuç elde edeceğine tamamiyle inanmadan kendi başına harekete geçmeyeceksin. Dahası; Nereye ayak bastığını ve nasıl ayakbastığını bilmelisin!

Bir bakıma olaylar küçük, hattâ «bir evin içişleri» denebilecek nitelikte, ama büyük olayların küçüklerden yaratıldığı tasarımını veriyor kişiye. Bir de partizanlıkta her günlük yaşamın ne büyük sorumluluk duygusu yarattığını göstermesi yönünden ilginç

olaylar bunlar. Biz kendimizi bu sorumluluk duygusuyla eğitiyor, yetiştiriyorduk.

TÜMÜNÜN ÖCÜNÜ ALACAĞIZ

Seferberlik, Mayıs ayı başlarında Vratsa ve Pleven ayaklanma operatif bölgelerindeki devrimci hareketin önemli bir ölçüde etkinlik kazanmasına yol açtı. Faşistlerin ayakları altında toprak kızmaya başlamıştı. Bölgelerin -parti ile ve müfreze yönetmenlikleri arasında plânlı bir uyum olmamasına karşın-, hemen hemen aynı zamana rastlayan eylem dizileri gerçekleştiriliyordu. Bu özverili etkinlik bizim yöredeki yerli burjuva liderleri arasında adanıklı bir şaşkınlık yaratmıştı ki, birçokları gizlenecek sıçan deliği aramaya başlamıştı. Şaşkınlıkları ölçüsüzdü.

Cete ve müfrezelerin hareketlerini günü gününe izleyecek olursak -tümünü kapsayamasak da- girişkenliğin bizim elimize geçtiğini göreceğiz.

9 Mayıs 1944'te Byala Slatina'dan gelen ilçe polis güçlerinin burunları dibinde Strupen (şimdi Lazarov) köyü alındı. 13 Mayıs'ta bizim üç partizan, Lazar Mitov Lalov, Dimitir Tsonov Totkov ve İvan Hristov Vilkov çok sayıda polis ve polis yordakçısı arasında şiddetli çarpışma oldu. Altı gün sonra da Berkovitsa ilçesinin iki köyü birden; Govejda ve Dilgi Dyol köyleri ele geçirildi. Ertesi gün, 20 Mayısta, Berkovitsa'nın Çereşovitsa köyü yakınlarında çarpışma oldu, burada çok değerli kurban verildi. İki gün sonra benim köyüm olan Reselets dışında silâhlı vuruşma yapıldı, daha iki gün sonra da böyle bir atışma sonucu «Georgi Benkovski» müfrezesi Vratsa'nın Kirilovo köyünü kuşattı. Sokolare köyünün «Gavril Genov» müfrezesi tarafından alınması yürek-

lice bir girişimdi. Çünkü köy Byala Slatina'ya 11 kilometre yakındı. Bu, yerli yöneticileri büsbütün şaşırttı. Daha Sokolare köyünde düzen ve güveni sağlamayı başaramamışken, polisin Gorna Kremena'ya koşması gerekiyordu; orada da daha ertesi gün «Gavril Genov» müfrezesinden partizanlar üç halk düşmanı ile hesapları temizlemişlerdi.

Bütün Mayıs ayı kesintisiz saldırı olaylarıyla dolu geçti; bu da halkın gözünde partinin saygınlığını artırmış, yüzlerce savaşçı ve yandaşın kazanılmasını sağlamıştı.

Vratsa ve Pleven illeri polis müdürlerinin ne derece ikircimliğe düştüklerini, yazdıkları raporları okurken anlıyoruz:

«İllegal komünistlerin artırdıkları etkinlik, bu sayıdan 1944 yılının Mayıs ayında gerçekleştirdikleri saldırılar da, ahalinin ruh yapısını ve moralini olumsuz yönde etkilemektedir...»

«Köylerde belediye görevlilerinin durumu çok ağırdır. Hattâ yaşamları tehlike altındadır...» diye okuyoruz bir başka ihbarda.

Vratsa ili polis şefi yazıyor:

«İllegal komünistler bizim ilde şu sloganlarla çok açık ve etkin bir propaganda yaptılar: «Silâha sarılın; savaşmada bize yardım edin; partizanları gizleyin ve doyurun; polise yardım etmeyin; Vatan Cephesi sizi savaşa çağırıyor; kahrolsun faşist hükümet; yaşasın halk demokrasili iktidar!...»

Pleven'li meslektaş da şu duyguyu paylaşıyor:

«Bolşevik ordular, günde 60 kilometre hızla ilerliyorlar ve yakında Bulgaristan'a girecekler'... gibi söylentiler dolaşmaya başladı.» Bir başka ihbarda da devam ediyor: «İllegal Lukovit müfrezesine karşı savaş bir jandarma bölüğü ve ona yardım eden bir polis müfrezesi ile yürütülüyor, gerekince Teliş havaalanından asker birlikleri de istiyoruz.»

Bu ay içinde sıklaştırılan partizan eylemleri, iki ilin polis ve askeri komutanlarının hesaplarını ciddi surette karıştırdı. Bizim beklenmedik saldırılarımızda ve halk arasında kazandığımız başarılardan korkarak azgınlaşmışlardı. Bu azgınlık içinde bundan sonraki aylarda başlatacakları saldırı ve kovuşturmalara hazırlığına başladılar.

1 Haziran 1944'te radyo ve gazeteler, prens Kiril'in naipleri, Filov ve Mihov'la birlikte, İvan Bagryanov'un başkanlığında yeni bir hükümet kurduklarını bildirdi. Yeni hükümet, yeni bir politik doğrultu ilân ediyordu. Başbakan Bagryanov'un kendisi de radyodan «kardeş kanı akıtılmasına son verileceğini» bildiriyor, «yanılgıya uğrayanları» dağdan inerek evlerine dönmeye çağırıyordu. Kapan apacıktı, yalan, beyaz iplikle dikilmiş kara bir yama gibi ortadaydı.

Bagryanov hükümetinin maskesi çabuk düştü. Hükümet, sessizce yığınsal bir sürgün hareketine geçilmesi kararı alıyor. Yüzlerce evin kapısına kilit vuruluyor, bunca emek ve tutumluluk sonucu elde edilen mal ve eşya, kaderin eline bırakılarak bilinmedik yörelere sürülüyor insanlar. Bu fırtına bizim evde de hasar yaratmadan geçmiyor kuşkusuz. Annem de iki kardeşim Petır ile Tsanko'yla birlikte sürgüne gönderilenler arasında. Onlar da bir gün iki ineğe, tavuklara, domuz ve koyunlara son olarak yem veriyorlar, ağlayıp sızlaşarak. Evin köpeği, arkalarında ölüye ürür gibi ürüyor. Reselets belediyesi önündeki meydan insan dolu. Ağlaşarak kucaklaşanlar, gidenlerin yasını tutan ihtiyar anneler... Sürgüne gönderilenlerin listesi okunarak denetim yapılıyor, sonra da silâhlı bir muhafız kıtası eşliğinde Çerven Br-yag'a götürülmek üzere yola çıkılıyor.

Yakınlarımız at vagonlarına yükletilerek saatler boyunca itile kakıla yolculuk ediyorlar, belirlenmiş eğleşme yerlerine gidinceye dek. Sürgünler için

Şumen ili seçilmiştir.

Bu kovuşturmanın amacı açıktı: Tinsel gücümüzü kırmak, partizan çete ve müfrezelerinin yiyecek tedarikini güçleştirmek.

Aynı zamanda, eylemde bulunduğumuz bölgelerde asker, jandarma ve polis birliklerinin yığılmasına da başlanmıştı. Yollar ve köyler üniformalılarla dolmuştu. Motörlü taşıtlar gürüldüyor, atlı birliklerden at kişnemeleri duyuluyor, topçuların nal sesleri sokakları dolduruyordu. Ablukaların en korkuncu şimdi başlıyordu aslında. Yeni taçlandırılan hükümet, bizi bir vuruşta yoketmek istiyordu.

Reselets muhtarı ilk anda kendini göstermek istemiş. Bizim iki ineği getirtmiş belediyeye. Kesip yüzmüşler ve bir gün bir gece yiyip içmişler. Bununla da yetinmemişler de, tavukları yakalamışlar, annemin kızlık çeyiz sandığını karıştırıp yağmalamışlar. Kenarlı gömlekler, ev battaniyeleri, örtüler polislerin malı olmuş, faşist yardakçısı Lişko Danov ise, daha irice bakır kapları aşırarak evine götürmüş. Tarihten bildiğimiz tipik bir talan, ne var ki, bu talanı yabancı istilâcılar değil de, bizim Bulgarlar yapıyor...

Anılar var, kişioğlu büyük bir sevgi ve saygıyla taşır yüreğinde, belleğinde, ama öyle anılar da vardır ki, karanlık ve korkunç derecede ağırdırlar, kafasında canlandırmak bile tiksindirir kişiyi; faşizmin ne derece alçaldığını düşünürsün, yıllardan sonra olsa bile...

Reselets'e yerleşmiş olan jandarma tümeninin komutanı, bütün evleri yakmak niyetinde olduğunu açık açık söylemiş. Sofya'nın boşaltılması nedeniyle köyde bulunan yazar Stiliyan Çilingirov, atılmış ortaya. Kendisini jandarma komutanına takdim ederek demiş: «Eğer siz bu köyde bir ev olsun yakarsanız, yasadışı hareketlerinize bir protesto olarak ateşe atılanların birincisi ben olacağım!»

Köyü yakmadılar, ama ceza önlemlerinin tümünü bire dek tamı tamına uyguladılar. Kevata ve Bozaynika dedikleri polis ajanları kuşkulandıkları her kişiyi iyice bir işkenceden geçirdiler. Vutovo köyünün ormanında tarama yaparlarken bir çalıda asılı alaca bir torbayla ekmek buluyorlar. Getirip belediye önüne asıyorlar, herkesin göreceği bir yere. Kuşku, sadık yataklarımız olan, çetemizin komutan yardımcısı Petko Mitov Vutov'un annesi ile kızkardeşi üzerine düşüyor. Bundan önce tutuklanmış olan Yonço Vilçanov Yonçev, Petko Goranov İvanov, Filyo Vilçev Ninov, Nenço Moçov Hinov'un vb. arasındadır onlar da. Onlara da artık bilinen yöntemi uyguluyorlar.

Haberi bize Yordan Daskalov getirdi. Petko elriyle yüzünü kapatarak yüzükoyun yere kapandı. Yordan, onun durumunu anlayan bir dost olarak çıkış yaptı:

— Bu canavarlar onun bütün ailesini yoketmek niyetine girmişler. Önce babasını yakalayıp Byala Slatina cezaevinde susturdular. Şimdi de kızkardeşi ile annesini...

Petko'yu gözümün önünden ayırmıyordum. Korkuyordum, silâhı kavrayıp köye gidecek, hesaplarını temizlemek isteyecek diye. Boşu boşuna ziyan olacaktı.

Bir mucize eseri gibi, en eski yatak ailesinden olan Gornik köylü Stanka Bacı ile Bay Todor Petkogil'e abluka sırasında dokunmadılar. Bizi çok kez aç karşılamışlar, karnımızı doyurarak dolu torbalarla uğurlamışlardır. Bütün tehlikeleri ölümden yılmazlıkla anlatıyorlardı..

6 Haziran günü Bşenitsa'da olup bitenleri haber aldık. Polis ve yardakçıları yaşlı komünist İvan Vilov Kamenopolski'nin evini sarmışlar. Kapıyı kırarak içeri girmişler. Orada gizlenmiş bulunan Yordan,

tehlikeyi çok geç sezmiş, korunağa gitmeyi başaramamış. Her yer aranıp taranmaya başlanmış.

Yordan'ı da bir başka illegali evde bulurlarsa evi yakacaklar gözdağı onun kulağına da erişiyor. O zaman o, teslim olmayı göze alıyor. Mako Dakov ve Lazar Mitov'tan ayrılıp izinsiz kendi evinde gizlenmeyi kararlaştırmış olmasaydı, bu belâ onun başına gelmezdi; böylesine kolay ele düşmezdi. Bizim hareketimiz için rasgele bir kişi değildi Yordan. Akıllı, aydın, politik eğitimi yerinde ve komünist ülkülerine sadık bir devrimciydi. Çok kez göz altına alınmıştı, tutuklanarak hapislerde yatmış, deney sahibi bir komünist nasıl olur da kapana düşerdi...

Bu olay, Brenitsa'da parti ve RMS örgütlerinin çiğnenmesine iyi bir neden yarattı. Byala Slatina teknik okuluna 23 kişi kapatıldı. Kadın ve erkek, genç ve ihtiyar yirmi üç kişi.

İşkencelerine başlandı. Birincisi Yordan'dı. Ajanlar sıralanarak, nöbetleşe dövdüler. Çenesiyle bir kolunu kırdılar, elektrik cereyanıyla yaktılar, kızgın demirle dağladılar. Bir tek kişi, yaralı Mako Dakov'un nerede bulunduğunu söyleseydi, bölgedeki devrimci hareketi büyük kıyım bekliyordu. Ama Yordan dayandı, kimseyi ele vermedi.

Abluka sürüp gidiyordu oysa.

6 Haziran sabahı erkenden, komutanlığını üstteğmen Yotsov'un yaptığı paraşüt kıtası Çomokovt-si köyünü kuşatıyor. Ondokuz yaşındaki Mitko Lakov'u amansızca dövüyorlar köyde. Onunla tutuklananlar arasında çok sayıda komünist ve Bulgar Halk Çiftçi Birliği üyesi köylüler var. Yordan Mişev -köyün üç kez muhtarı bulunan ve partizan İvan Mişev ile Makaveyka Mişeva'nın babası-; Tsolo Dimitrov Yo-

tov -Tano Tsolov'un babası-; Marin Ninov -partizan Vasil Marinov'un babası-. Hristo Todorov -partizan Petko Hristov'un babası-. Buraya partizan Donka Boteva'nın annesi Mariya Petrova Nine'yi; Gena Dilova Yotova'yı -partizan Milena Yotova'nın annesi (bizim çeteden)-; partizan Mihail Boçev'in babası. Nikola Boçev'i; partizan Petko Petkov Tsolov'un babası Petko Tsolov'u getiriyorlar.

Tsolo Dede daha sonraları anımsayacaktır:

«Beni üsteğmen Yotsov çağırtmış, gittim. Sor-du: «Partizan Tano Tsolov'un babası sen misin?» di-ye. Yüzüne bakıyorum, ne cevap vereyim! Tano'nun kim olduğunu, nerede bulunduğunu bilmiyor mu? Bi-liyor, ama soruyor yine. Diyorum ona: «Bay üsteğ-men, birkaç yıldan beri oğlumun gözlerini görmedim; ne nerede olduğunu biliyorum, ne de bana haber et-tiği var!» Başka ne diyebilirim? Yapıştı ansızın gırtl-ağıma, sıkıyor, çekiyor, koparacak. Hele yatıştı bir ara. Askerler atılıp üstüme soydular, dayak, dayak; sopayla, yumrukla, çıldırasıya dövüyorlar. Üstümde ne varsa paramparça oldu: iç don, gömlek, etim... Başımdan bir kova su döktüler bir ara, kendime gel-dim, sonra yeniden başladılar. Yotsov gırtl-ağıma diş-lerini batırdı, soruyor: «Söyle, nerede bulunuyor!» Ben susuyorum, o bağırıyor: «Vurun!» Yeniden odun, odun... Kendime geldiğim vakit balkona atılmışım. Yanımda daha bir kişi var, inim inim inliyor: «Bire adam!» diyorum ona, «Yardım et bana ne olursun, şu balkondan atayım kendimi! Daha fazla dayanılma-yacak!» Ama o da benim gibi, can çekiyor.

Yeniden odaya sürüklediler. Tırnaklarımın altına çivi soktular, cereyanla yaktılar, yanan sigarayla dağladılar; nasılsa dayandım. Sonra bir kilim parça-sıyla beni avluya çıkarmışlar, Doktor Georgi Kons-tantinov'un tavsiyesi üzerine, taze yüzülmüş koyun derisine sarmışlar. Nasılsa ölmemişim. Ama karım,

tutuklamalar sırasında yediği tüfek dipçiklerinden hasta, Dokuz Eylül'den kısa bir zaman sonra öldü. Bende kalan tek şey, Bulgar Halk Çiftçi Birliği'nin sadık bir üyesi olarak, hiç okul görmeden geleceği görebildiğim ve üç komünist yetiştirdiğimdir: Tano, Todor ve Tşeko. Bana bu yeter.

Biraz kendime geldiğimde, Mitko Lakov'u, Suhaçe bölgesinde öldürdüklerini öğrendim. Anısı parlak olsun! İyi çocuktu...»

Aslında Tsolo Dede'nin yaşam öyküsünden küçük bir epizod bu. Onunla buluşmalarım sırasında, Çomakovtsi çiftçi örgütünün tarihinden bana çok ayrıntılar anlatmıştır. Uzak ve yakın geçmişten çok olaylar biliyordu. Tatlı bir anlatımı vardı, omuzlarında epeyce yılların ağırlığını taşısa da belleği parlaktı, bir çeşit «canlı tarihi» Tsolo Dede. Daha 1923 yılında Çomakovitsi köyündeki Bulgar Halk Çiftçi Birliği üyeleri, kimin gerçekten arkadaş ve dost olduğunu anlamışlardı. 1923'ün Eylül ayında köyün muhtarı Geto İvanov, birlik üyesi çiftçileri toplamış ve de, «Şimdi yanlışları arama sırası değil, sârilın silâha ve yürüyün komünistlerle yanyana!» demişti. Bundan sonra Yordan Mişev, Marin Stoyanov, Manço Hristov, Simeon Stoyanov, Georgi İvanov ve Stefan Ninov, bir anlık ikircimlik geçirmeden ayaklananların sırasına katılmışlardı.

İşkence konusunda büyük yaratma yeteneği olmasına karşın, paraşüt kıtasının cellâtları esaslı bilgiler elde edememişler. Pleven'den takviye gönderilmiş. Dördüncü piyade alayı hızla Drenovitsa rotasını tutuyor. Kolları daha uzaktan gördük. Üstümüzde uçaklar uğuldamaya başladı. Dümen kıvrıp yukarı doğru çıkıyor, sonra atmaca gibi aşağılara süzülüyorlar, ağaçların bir kaç metre yakınından geçiyorlar. Biz onlara bakarak küfürler savuruyorduk. Hepimiz birarada ateş etmeyi, o derece yürekli olup

olmadıklarını anlamayı canımız ne kadar çok istiyordu. Ama bunu yapamazdık, yapmamalıydık.

Bu arada Tseko Tsolov, kotasıyla Ferdinand (şimdi Mihaylovgrad) kentine giderken Hristo Girkov'la birlikte katardan atlıyorlar ve Çomakovtsi köyüne gidiyorlar. Tseko, Hristo da yanında, baba evine giriyor. Peşa Tsoleva Nine avluda, odunluk başına eğilmiş, yonga topluyormuş. Karşısında ansızın gördüğü üniformalılar ona en korkunç olayları ansıttığı için, ağlayıp sızlanmaya başlamış: «Oy Tanrım!.. Kimsiniz siz? Niçin geldiniz? Kocam yarı ölü halde yatıyor, daha kimi öldüreceksiniz, şimdi sıra bende mi?»

— Aklını mı kaybediyorsun, anne?! Beni tanımadın mı yoksa? Ben senin oğlunum, en küçük oğlun, Tseko'yum!..

Peşa Nine, yongaları düşürmüş elinden ve boğuk sesiyle oğluna yalvarmaya başlamış:

— Kaç oğlum, daha çabuk kaç, durma buralarda, bu «kurtlar» seni ele geçirirlerse, diri diri parçalayacaklar. Git Balkan'a, ağabeyinin yanına. Senin evin orası şimdi!

İki arkadaş hemen yokoluyorlar ortalıktan, kitalarına dönüyorlar. Oysa Tseko, kotasından kaçıp kurtulmak istiyor çoktandır, ama bunu ancak 5 Eylül 1944 günü başarabiliyor. Tam bir savaş donatısıyla «Hristo Mihaylov» partizan müfrezesine katılıyor.

6 Haziran 1944'de yataklarımızdan Yordan Yotov ve Tsvyatko Vitov'u öldürürcesine dayaktan geçirdikten sonra, yarı diri bir halde Suhaçe mezarlığına gömüyorlar.

Aynı gün teğmen Penkov'un takımı, Vilko Dede'nin ağılına gelmiştir. İnceden inceye bir tarama yapacaklardır. Sonuncu tarama olacaktır bu.

3. BÖLÜM

UNUTAMADIKLARIMIZ

DRENOVİTSA ETEKLERİ YANIYOR

6 Haziran 1944. Suhaçe, Suhaçe olalıdan beri böylesine kara bir gün bilmiyor. Köy ve köyün tarlaları, ovaları asker ve jandarma kıtalarıyla dolmuştu. Sokaklarda coşkulu jandarmalar ve onların yordakçıları mekik dokuyor. Drenovitsa doğrultusuna bölük ve kıtalar yöneliyor. Dinç ve güvenli adımlarla yürüyorlar, sağına soluna bakınmıyorlar, güçlerine inanıyorlardı. Vilko Dede, belediye önünde nöbetteydi o gün; telâşı gördükçe tedirginleşiyor, olduğu yerde duramıyordu bir türlü. Tuttukları yöne bakılırsa, gizli korunağı bulacaklardı. Bir de dün gece herhangi bir partizan oraya gelmiş olmasın, yakalayacaklardı...

Üsteğmen Çuleev'in bölüğünden takımlar en önde yürüyorlar. Teğmen Penkov da takımının sıraları arkasında adımlıyor. Onun görevi, Goliya Vrih tepesini taramak, bütün oraları karış karış gözden geçirmek. Jandarmaların elinde sivri, uzun şişler var. Her adım başında şişleri derinlemesine yere saplıyorlar. Şimdilik birşeyler yok. Kaldı ki, köy mezarlığını arayıp taramadan geçmiyorlar. Gizli eylemcilerden herşey beklenebilir. Ne tanrıya inançları var, ne şeytana. Bakarsın, mezarları bile korunağa çevirebilirler. Bu nedenle jandarmalar basıyor şişleri mezarlara. Komut böyle; teğmen bay da, olur olmaz bir mızımız için şefleri önünde utancından kızmamak istemiyor, bu yüzden tarama harekâtını kendisi, gözetliyor. Mezarlığın sınırlarından ötesi, haritada iki sözcükle belirtilen: «Goliya Vrih»! Ora-

da bir yerde bir ağıl olacak. Ağılın do!ayı kuşkulu. Teğmen uyarıyor:

— Daha yavaş olun, nereye acele ediyorsunuz. Silâhlar ateşe hazır duruma geçmeli!

Ağıl ıssız, ne can ne cin var; salt şu körolası köpek durmak bilmeden ürüyor. Teğmenin mermisine acıdığı yok, köpeği bir kurşunda susturabilir, ama boşuna gürültü kalkmış olacak, onunsa panik yaratmaya niyeti yok hiç. Kulübeyi altüst ediyorlar, birşeyler yok. Uzağa çekilip sesleştiriyorlar, yankı falan yok mu diye. Sayvantın altına giriyorlar. Tüh, ne aşağılık iş, birşey bulamayacaklar galiba... O zaman şişler harekete geçiriliyor. Bir ses geliyor:

— Teğmenim, aşağısı boş!.. .

En sonunda! Teğmen de deniyor bir kez, evet, toprağın altında boşluk var! Yüksek sesle haykırıyor:

— Çavuş, yanıma!

Çavuş koşuyor soluk soluğa, miğferini yerleştiriyor ve selâm durumunda:

— Emrederseniz, teğmenim!

— Yokla, toprağın altında ne var!

Yarı çürümüş samanları eşeliyorlar, altında bir kapak çıkıyor, sığnağın girişi beliriyor kapak açılınca. Çavuş hemen dalıyor delikten içeri, az sonra aşağıdan sesi geliyor, sevinç dolu:

— Bir büyük sığınak, teğmenim... Ama boş!

Askerler zincirleme dağılmış oldukları yerde kalıyorlar. Çavuş, bulguyu bildirmek üzere uçarcasına köye gidiyor. Teğmen ise hakettiği övgünün düşüne dalmış, sabırsızlıkla sigarasını içiyor.

Belediyede polis cellâtı Andrey Bozaynika ge-

çiyor harekete. Vilko Dede'nin hemen nöbetten alınıp tutuklanmasını emrediyor. Getirilir getirilmez de çullanıyor Vilko Dede'nin üstüne:

— En sonunda ele geçirdim mi seni?... Ne zamandan beri seni izleyip durdum hep, kart teke!.. Çiftçiymiş, köyün eski muhtarıymış, sakın ona dokunmamalıymışız, ha görevim şimdi seni, ne imişsin, kimin nesi imişsin...

İhtiyar çenesini kilitlemiş, cellâta sert sert bakışlar fırlatıyor, sözlerini boşa harcamak istemiyor, ajanın köpekliği üstüne çok şeyler dinlediği var çünkü...

Ağıla götürüyorlar. Sığınağın kapağını gösteriyorlar:

— Buna ne buyrulur?

Anlıyor, sığınak boş; buraya kimse gelmemiş, kimseyi ele geçirmemişler. Böyle bir durumda ne diyeceğini önceden saptamıştır Vilko Dede; Drenovitsa'ya dikeyiyor gözlerini, derin göğüs geçiriyor ve yanıtıyor ajanın sorusunu:

— Oraya birkaç çuval yem gizliyordum hayvanlara.

— Ne zaman kazdın?

— İki yıl var!

— Yalan söylüyorsun! Burası partizan sığınağı, illegalleri gizliyormuşsun!

— Yanılıyorsunuz, baylar! Kimseyi gizlemedim. Askeri harekâtları da gözönünde bulunduruyordum da, bombardıman falan olursa, buraya saklanırım, derdim.

— Bu palavralar kime, bana mı be, tirit?! diye bağıyor Bozaynika.

Vilko Dede'yi köye götürmelerini emrediyor, sonra sığınağa göz gezdiriyor bir kez daha. İki üç çuval gizlemek için bu kadar büyük ve sağlam koranak kazılsın, yoo, bunu yutturamayacak! Dışarı-

ya çıkıyor ve kısaca komut veriyor:

— Yakın!

Koyu kara bir duman uzanıyor gökyüzüne. Tavuklar ve kazlar koşuşmaya başlıyor, tavşanlar bağıırıyor dört bir yandan çevrelenmiş oldukları yerde. Vilko Dede, yürürken, omuz üstünden arkasına göz atıyor ikide birde... Boğazını tıkayan soğuk bir topaç öylece duruyor, erimiyor bir türlü. Anlıyor ki, bu kez kurtuluş yok artık.

Belediyede her şey yenibaştan başlıyor. Bildikleri halde ona yaşam öyküsünü anlatmasını emrediyorlar. Madem istiyorlar, çare yok anlatacak: 9 Ağustos 1885'te doğdu, Sırp-Bulgar savaşı döneminde. İlkokul öğrenimi var, uğraşısı çiftçilik ve çobanlık... 1911'de Bulgar Halk Çiftçi Birliği'ne üye olmuştur, çiftçilerin iktidarda oldukları dönemde muhtar olarak gösterilmiş ve seçilmiştir, muhafız kıtasında başçavuşluk yapmıştır... Daha ne desin?..

— Suçsuz ve tertemiz, bir kuzu gibi!.. diyor ajan, alay ederek. Yardımcıları ise, dayığa başlasınlar diye işmâr bekliyorlar.

Bozaynika sorgusunu sürdürüyor:

— Söyle, sığınağı kim kazdı, ne zaman kazıldı, kaç kişi kaldı orada, kimlerdi, şimdi neredeler, karşılaştığınız yeri ve zamanı söyle... Anlaşılır biçimde konuşuyor muyum, muhafız kıta başçavuşu?!..

— Sığınağı kendim kazdım, oraya...

İlk vuruşlar ard arda, değişik yönlerden geliyor. Ayağa kaldırıyorlar, yeniden konuşmasını istiyorlar. Ağzını açıyor, ağzı kan dolu, yere tükürüyor kanı ve başlıyor:

— Bana istediğinizi yapabilirsiniz, ama söylediklerimden başka hibir şey söyleyemem, çünkü siz gerçeği öğrenmek istiyorsunuz, ben gerçeğin ta kendisini söyledim.

İkinci dayak dizisi başlıyor, daha ağır, daha ölçülü vuruşlar, her biri canını daha fazla acıtır bir biçimde vurmak istiyor. Kendinden geçti mi, bir kova soğuk suyla ayıltıyorlar, sonra yeniden dayak. Bütün araçlar denenmektedir. Lâstik cop, yontulmamış değnek, tırnaklarının altına çakılan çiviler, çenesinin altına sigara ateşi. Karısı Mariya'yı, oğlu Mihail'i getiriyorlar. İhtiyar susuyor, siz söyleyin diyorlar, herşeyin gizli kalacağını söz veriyorlar. İkisi de kapılmıyor bu sözlere. Zaten ne bildikleri var ki?... Mariya Nine belki daha fazlaca birşeyler biliyormuş, ama Mihail'in tüm bildiği bir kuşku, bir tasarım yalnızca... İşkenceyi onların gözleri önünde sürdürüyorlar. Mihail babasını kurtarmaya atılıyor, ama çok pahalıya mal oluyor ona bu hareketi, onsekiz yaşındaki oğlanı tezelden pestil gibi yere seriveriyorlar. Mariya Nine'yi de bağışlamıyorlar bu arada. Etinden et kesiyorlar, bağırıp çağırmalar dikkatini bile çekmiyor cellâtların.

Sadistler demir bir direnle bir zincir getiriyorlar. Direnle saplıyorlar Vilko Dede'yi, zincirle asıyorlar, ne ağzını açıyor, ne bir partizanın, ne de bir yatağın adını söylüyor. Belediye avlusunda duran motosiklet geliyor akıllarına. Sürüklüyorlar Vilko Dede'yi dışarıya, meydana. Kevata ve Bozaynika dedikleri ajanlar, motörü yakarak bir çember çiziyorlar meydana, sonra doğru yerde yatanın göğsüne sürüyorlar motosikleti. İğne kemikler kırılıyor, kol bacak parçalanıyor. Cansız, ezilmiş bir halde mahzene atıyorlar. Bunca gayrete karşılık hiçbir sonuç alamıyorlar.

Öteki polis ve jandarmalar da el bağlayıp durmuyorlar bu sırada. Suhace'den olan bütün partizanların yakınları tutuklanmıştır. Köyden alınarak polis güçlerinin daha büyük, daha yoğun olduğu Gabare köyüne götürülmüşlerdir. Bütün gece köy mey-

danı ıglık ve iniltilerle inlemiş. Bir yerde yanan tek ışık yok...

Soğuk çimento üstünde yatan Vilko Dede ne ofluyor, ne inliyor, acı bi'e duymuyor artık. Yaşamdan bir parçacık ışık yalnız gözlerinde kalmış. Öbürleri değil, yenen odur! Onlara verdiği ders ilerici bir kişinin ne denli büyük, ölçsüz ve yenilmez bir güce sahip olduğu dersidir. Halkın iyi yaşaması uğruna kendini adamışlığın parlak ideali kişiyi işte böyle güçlü yapar. Yenilmez bir eski savaş askeri olan Vilko Dede'de koca bir meşe gibi yenilmez kaldı, irkilmedi düşman önünde... Çok vakit kalmadı, sabah oluyor, tanyeri ağarmaya başladı. Tanyeri ağarırken ölümle yargılananları kurşuna diziyorlar. Yargıdan yana kuşkusu yok Vilko Dede'nin. Kevata'yla Bozaynika okumuşlardı yargıyı, daha orada, köy meydanında, motosikletle... Kurşun son bir resmi muamele yalnızca. Ve sonuç tutanağı.

7 Haziran 1944 günü sabahleyin Vilko Dimitrov Dede'yi, Mariya Vilкова Dimitrova, Yanka Mitova Vutova'yi, Elena Mitova Vutova ve Yordan İvanov Kamenopolski'yi bir kamyonu yüklüyorlar. Kamenopolski, Byala Slatina'dan yarı diri bir halde getirilmişti zaten.

Görgü tanıkları anlatıyor:

Gabare'den, hâlâ tütmede olan ağılın dört yüz metre kuzeydoğusuna getirdiler. Sıraya dizdiler. Sorular sormaya başladılar, ama kimse cevap vermedi. Mariya Nine'yi birkaç adım öne çıkardılar. Vilko Dede, bir ayağı kırık, sallanıyordu, yanındakilere dayanıyordu, parça parça olmuş dudaklarını zorla açtı, boğazında düğümlenen yumağı atmak istercesine hırıldadı. Söz söyledi mi, söylemedi mi, anlaşılmadı. Başını çevirdi: «Birşey bi'miyorum!» Polisler onun gözleri önünde Mariya Nine'yi kurşunladılar. Onun ardından Elena Mitova Vutova düştü yere, sonra

annesi Yanka, ondan sonra da Yordan Kamenopolski biçildi makineli tüfekle. Tek Vılko Dede kaldı. Bir ayağı sarkıyordu, ayaklarının üstünde zor duruyordu, ona son sözü verdiler. Son gücünü toplayarak dedi:

— Ben partizan görmedim, ama görmüş bile olsaydım, yalnız ele vermemekle kalmam, evet, tam tersine: Onlara yardım ederdim. Beni öldüreceksiniz, ama onları ve onların haklı davasını öldüremeyeceksiniz! Öldüremezsiniz, çünkü halk onlardır. Başka diyeceğim yok!..

Ve tek bir ateş sesi yankılanmış ovada.

«Kaçma teşebbüsünde bulunurken» öldürülenlerin sayısı artıyordu. 9 Haziran günü bizim sadık yatağımız Rayna Spasova Yosifova'yı (partizan Nikola Spasov Yosifov'un annesi), Hüseyin Metov'la birlikte Nenova Vodenitsa denilen yere çıkarıyorlar. Rayna Yosifova, kendisine işkence edilirken ve göğüslerini keserlerken «Katiller, daha on oğum olsaydı, onunu da partizan gönderirdim» diye haykırmış hep. Hüseyin Metov ise, şen bir çingene, klârnetçiydi, onsuz tek düğün, suare ve horon geçmiyordu; tasasız görünüyör ve hep gülümsüyordu ama cesurdu, davaya sadık bir kişiydi. İkisini de kurşuna dizerek öldürüyorlar. Çomakovtsi köyünden olan Mitko Lakov da onlarla birlikte kurşunlanıyor. Aynı gün Likite denilen yerde yataklardan Petır Apostolov, Georgi Marinov ve Mustafa Tsenov kurşuna diziliyorlar. Yine 9 Haziran günü Roman ile Dolna Beşovitsa köyleri arasında Vratsa'nın Roman köyünden olan İliya Temelski idam ediliyor. 10 Haziran'da Beşovişki Vrih denilen yerde Vratsa'nın Kunino köyünden daha iki kişi...

İçim öldürülenlerin tümü için acıyordu, kuşkusuz, ama hepsinden fazla Vılko Dede için yanıyordum.

Yüzü gözlerimin önünde canlanıyor, konuşmalarımız, dikkatsizlik yüzünden bıraktığımız izleri kapatsın diye yukarı koşmaları aklımdan çıkmıyordu. O zaman, onun ağılı yanındaki sığınağımızda barınıırken, çeşitli yönlele gidip gelirken açıklanmadı da şimdi.. Vilko Dede'den savaşıma inanç ve esin alırdım ben; daha genç partizanlara onu örnek gösterirdim; çünkü Vatan Cephesi ideallerinin simgesi idi.

Öldürölmesinden birkaç gün sonra Bay Vasil geldi. Onu hemen çevre sardı. Yüreklerimiz acıdan ağırlaşmış, gözlerine baktık derin derin. Bay Vasil içini çekti, kaşları çatıktı, yüreğini dolduran acıyı dışa dökmek istedi, söz bulamadı, söyleyeceği sözler boğazında kalmıştı sanki. Neden sonra toparladı kendini, ona daha yakın oturmamızı söyledi. Konuşmaya başladı:

— Arkadaşlar, hepiniz biliyorsunuz ki... faşistler bizim Vilko Dede'mizi öldürdüler, büyük bir Bulgarı, parlak bir insan ve savaşçıyı öldürdüler. Bizim için Vilko Dede bir dayanaktı, bize kanat geriyordu, örnek oluyordu... Bulgar Halk Çiftçi Birliği'nin seçkin bir üyesiydi o, köyünde ve bizim bölgedeki sol çiftçiler arasında büyük bir saygınlığı vardı. Müfrezenin komutanlığından bir öneri var, bu öneriyi Parti İl Komitesi onaylıyor: Vilko Dede'ye derin bir saygı ve gönöl borcu belirtisi olarak, müfrezenin adına bundan böyle «Vilko Dede» diyelim.

Bay Vasil çevresindekilerin tümünün yüzlerinde göz gezdirdikten sonra, sordu:

— Bu öneriye karşı olan var mı?

Biri, komut beklemeden, «Siz kurban gittiniz...» şarkısına başladı. Şarkıyı hepimiz sürdürdük, fısıldarcasına, boğuk sesle, düşüncelerimizde, bundan böyle adını taşıyacağımız insanla vedalaşıyorduk... Bu ad, yurtsever güçlerin Bulgaristan Komünist Par-

tisi'nin yönetimi altında Vatan Cephesi'ne daha çok bağlanmalarına, safların sıklaşmasına çok büyük katkıda bulundu. İl Komitesi bunu uzaktan görmüş ve değerlendirmişti.

Bugün Drenovitsa'nın eteklerinde küçük bir park var, parkın içinde çocukların dinlendiği kulübeler var küçük küçük, şirin kulübeler. Ağılın yerinde görkemli bir anıt yükseliyor, anıtın altında ise, onarılarak yeniden kurulan sığınakta küçük bir müze düzenlenmiştir. Sovyet ozanı Valeri Şamşurin bu kutsal köşeyi ziyaret etmiş ve bir şiir yazmıştır:

VILKO DEDE

Vilko Dede, güneş battı batacak,
Dışardan dipçik sesleri, duyuyor musun?
Polis sövgüleri duyuluyor bak,
Bu kez seni soruyorlar, biliyor musun?

Vilko Dede, seni kim ele verdi?..
— Düşmanlara satılan alçak ihtivar!
Gizlediğin partizanlar, söyle, kimlerdi?
Söyle, çünkü işkence var, ölüm var.

Vilko Dede! Yüzünde kan lekeleri.
Kızıl kana boyanmış işte duvar da!
Yüzükoyun düşüyorsun öperek yeri,
Ama başın eğilmiyor, başın yukarda!

Vilko Dede! Nine'yi getirdiler, o da susuyor.
Bir kova su döküyorlar işte üstüne!
— İnatlık etme. söyle! diyor polis, kızıyor.
İşte namlular da çevrilmiş artık sana.

Vilko Dede, sabah oluyor yine.
Bu senin son sabahın. Ağıl yanıyor.
İşyan edercesine ağılın ateşine,
Yeşil orman çırpınıyor, dalgalanıyor.

**Altın buğday gibi yere serildi.
Sanki yeri kucaklamak istedi bir an,
Kurşunlardan, kandan korumak istedi.**

**Vilko Dede, aslan yürekli Bulgar!
Düşüyorsun, kollarını Veslets'e uzatarak.
Oradan partizanlar iniyorlar bak,
Katillerden öcünü almaya geliyorlar.**

Devrim Hareketi Merkez Müzesi'nde, onu sapladıkları demir diren, onu astıkları saban zinciri ve onun -Vilko Dede'nin- kanyla koyanmış beyaz bir gömlek korunmaktadır.

KASIRGA GEÇTİ

Asker ve jandarma taburları garnizonlarına dönmeye başlamıştı artık. Köylerarası yollarda kamyonetlere daha seyrek rastlanıyordu. Köylüler tarlalarda işlerinin başına döndü. Kasırga geçmişti. Devirebildiğini devirip yere sermişti. Az da değildi devirdiği. Ama hepsi değildi.

Vratsa il polis şefi, 12 Haziran günlü No: 2324 raporunda polis genel müdürlüğüne şunları bildiriyordu:

«Sizlere bildiririm ki, sayın Bay Şef, Byala Slatina ve Vratsa ilçelerindeki illegal grup ve kişilerin, onlara yardım eden yatakların bulunup yok edilmesi amacıyla 5 ile 9 Haziran arası günlerde geniş bir tarama eylemine geçilmiştir. Taramanın uygulandığı bölge şu köyleri kapsıyor: Kunino, Beşovitsa, Staro Selo, Tsarevets, Brusen, Mezdra, Ruska Byala, Krapets, Kostalevo, Mramoren, Brenitsa, Ohoden, Borovan, Sokolare, Popitsa, Enitsa, Çomakovtsi ve Reselets...

Bütün bölge dokuz kesime ayrıldı; her kesim

inceden inceye arandı. 35. piyade alayından dokuz tabur, 4. piyade alayı ve 4. evre askeri jandarma eskadronu katıldılar. Müfreze komutanlığı ve kurmay, Virovsko köyünde bulunuyordu. Ayrıca, merkezleri Çiren ve Devene köylerinde bulunan iki yedek batarya da vardı.

Bunlardan başka 120 polis çavuşu, 6 jandarma üstçavuşu, 40 keşifçi, bir grup şefi, bir aday komutan, üç ilçe polis müdürü, Devlet Güvenlik Örgütü'nden teftiş görevlileri ve il polis şefi eylem bölgesinde bulunuyordu.

Üniformalı polisin ödevi, illegallerin yokedilmesinde orduya yardımda bulunmak ve yakalanan illegal komünistlerle yatakları göz altında bulundurmaktı.

Keşifçiler, bu kişilerin bulunup yakalanmasını sağlamak, ele geçenleri sorguya çekmek ödeviyle yükümlüydüler. Ödev müfreze komutanı olan albayın önceden hazırladığı plân gereğince yerine getirildi.

Sonuç: Dolna Beşovitsa köyünden olan 40 yaşındaki illegal Tseno Petkov İvanov, Vratsa ili Tsakonitsa köyünün kuzeyinde yapılan çatışmada ele geçirildi. Ele geçirilen illegaller: Petır Tsvetkov, 20 yaşında, Vratsa'nın Devene köyünden, 18 Mayıs 1944'den beri gizli eylem yürütüyor; İvan Dimitrov Şapkalov, 23 yaşlarında, Devene köylü, 18 Mayıs 1944'den bu yana illegal; Vasil Petrov Şapkalov 23 yaşında, Devene köyünden, 9 Mayıs 1944'den beri illegal.

Ele geçirilen illegal Yordan İvanov Komenopolski, Byala Slatina'nın Brenitsa köyündendir, 22 Mart 1944'den bu yana devlete karşı yıkıcı eylemde bulunmaktaydı.

Yakalanan Tsenko Petkov, 29 Mayıs 1944'de Vratsa'nın Gorna Kremena köyüne yapılan saldırıya

katılmış; Petır Tsvetkov, İvan ve Vasil Şapkalov'lar ise 28 Mayıs 1944'de Byala Slatina'nın Sokola köyüne saldıranlar arasında bulunmuşlardır.

Açıklanan, ele geçirilen ve kaçma teşebbüsünde bulunurken öldürülen yataklar şunlardı: Velko Nikolov ve Todor Petrov Dimitır Lakov, Rayna Spasova, Hüseyin Metov, Yordan Yotov ve Tsvyatko Vitov (Lepitsa köyünden); Vilko Dimitrov Mihaylov ve Mariya Vilkova (Suhace'den); Georgi Marinov, Petır Nikolov ve Mustafa Tsenov (Virbitsa'dan); Yordan İvanov Kamenopolski (Brenitsa köyünden); Elena Hristova ve Yanka Vutova (Gornik'den).

Bulunan gizli sığınaklar:

1. Tsakonitsa köyünün batısında.
2. Virovsko köyünün kuzey batısında.
3. Byala Slatina-Strupen köyünden Todor İvanov'un evinde.

4. «Lozyata» denilen yerde, Strupen'li Todor İvanov İliyev'in evinde.

5. Strupen'li Simeon Kınçev'in bağında.

6. Suhace köyü bölgesinde, Vilço Dimitrov'un «Goliya Vrih» denilen yerdeki tarlasında.

Tarama eylemi gerçekleştirilirken çetelerin bulundukları yer de keşfedilmiş, ordu birlikleri çetecilerle iki kez silâhlı çarpışmaya girişmişlerdir, fakat ötekilerin ormana dalmaları, orman içinde hareket güç olduğu için dağılıp kaybolmaları yüzünden bu çarpışmalar bir sonuç vermemiştir. Ondan sonra da çeteciler yerlerini değiştirmiş olmalı ki, izleri bir daha bulunmamıştır. Öte yandan askerler de iyice alışmış değiller, partizan savaşının biçim ve yöntemlerini daha bilmiyorlar.»

Vratsa 6. tümen istihbarat kolunun hazırladığı «Özel Gizli Çizelge»ye bir göz atalım:

Gizli

Sığınak Bulunduğu Yer Sığınakta Bulunanlar

No:

- No: 1 Ohoden köyünden 2 km kuz. batı Boş. Yağmurlardan çökmüştür.
- No: 2 k. 415'in 1 km kuz. batısında (Virovsko) köyü kuzeyinde). 6 çuval dolusu 300 kg. un. Giysiler, birkaç kaba kilim, semer, iç çamaşırı, duvar saati, ayakkabılar teksir makinesi, telefon, akordeon, daktilo, iki radyo alıcısı v.b.
- No: 3 Suhaçe k. 1 km. batı; kulübede. 5 çuval buğday, 1 çuval mısır, 1 çuval arpa, 30 kg. kadar un. Ağıl ateşe verildiği vakit, mermi patlamaları duyulmuştur.
- No: 4 Sığınak No: 3'den 1 buçuk km. batı. Boş. Yakında boşaltıldığı anlaşılıyor. Sığınığın yakınlarında 48 adet kapsül bulunmuştur.
- No: 5 «O» harfinin güneyindeki höyükte yakınlarında kim-sesiz kalmış ev. Odaların birinde 10 kadar karabina gizlenebilecek bir çukur kazılmış. Ev yanarken mermi patlamaları duyulmuştur.
- No: 6 Lepitsa'dan 1,5 km kuzeyde, yer altında. İçinde iki kişi ayakta durabilir. Tahta döşeli, yağlı boyayla boyalı. İyi kamufle edilmiş.
- No: 7 Tsakonitsa'dan 2 Un, kaba kilim, yazı ma-

km. uzaklıkta. Yer kinesi, savaş ve manevra altında. İyi kamufle edilmiş. mermileri, teksir makinesi ve başka eşyalar.

Not: Bütün sığınaklar yıkılıp yakılmıştır. İstihbarat Servisi şefi yüzbaşı Tsolovski.

Bundan kısa bir süre sonra polis ekip şefi, merkezi Gorno Tserovene olan Devlet Güvenliği müfettişine şu ihbarı gönderiyor: «Sizlere bildiririm ki, Vratsa ve Byala Slatina ilçelerindeki illegallerin yakalanıp yok edilmesi eyleminde şu yataklar da ele geçirilmiş ve «kaçma teşebbüsünde bulunurken» öldürülmüşlerdir: Kotsa Androv Stoyanov, 50 yaşlarında, evli, çiftçi; Nikola İvanov, 50 yaşlarında, evli; İvan Nedyalkov, 47 yaşında ve Ralin Stoimenov, 34 yaşında, evli, çiftçi, (dördü de Vratsa'nın Virovsko köyünden); Mato Ninov, 45 yaşında, İvan Rašovski, 49 yaşında ve Petko Marinov, 40 yaşında, (hepsi Vratsa'nın Dolna Kremena köyünden).»

Suhaçe köyü muhtarı bildiriyor: «16 Haziran gününü Suhaçe köyü bölgesinde, Velika Nikolova'nın bağında küçük bir sığınak, sığınakta iki yazı makinesi, Sırp mitralyözünden iki şerit mermi, bir yazı teksir makinesi ve bir duvar saati bulunmuştur.»

Bagryanov hükümeti faşist içyüzünü kesin ve açık bir biçimde göstermiş bulunuyordu. Partizan hareketini kökünden kazıma plânını gerçekleştirmede kısmen başarısı vardı. Çok sayıda ve değerli kurbanlar verilmiş, darbe en fazla yataklara, yardımcılara ve parti yandaşlarına zarar getirmişti. Savaş birimi korunmuş, kampta yaşam normalleşmeye başlamıştı. Zarar görenler kendilerini toparlıyor, acılarını yüreklerinin derinlerine saklıyorlardı.

Birinci çeteye gittim ve Petko Tsolov'la birlikte, Bay Vılço ile buluşacağımız yere yollandık. Bırak-

tiğimiz nişan, dokunulmadan yerinde duruyordu. Parolayı bir, iki, üç kez yineledik, yanıt yok. Bir ara:

— Bu iş benim hoşuma gitmiyor! dedim.

— Benim de! diye itiraf etti Petko.

Bir daha bu yere gelmemeye karar verdik Petko'yla.

Kısa bir süre orada kaldıktan sonra Tano Tsolov «Georgi Benkovski» müfrezesinden bize döndü. İl komitesi böyle karar almıştı. Durmadan bölgeyi gezip dolaşıyordu. Vilka Goranova ile Grigor Vilev de geldiler.

— Adınız kutlu olsun! diyerek Grigor elimi sık-tı.

Vilka karıştı söze:

— Büyük adammış Vilko Dede!.. İlk görüşme-mizde bana ne dediydi, hatırlıyor musun, Saşo?

Ansiyordum, elbette. Karanlıktı, karanlıkta göz-lerinin içine derin derin baktı kızın, «Madem kızlar ve kadınlar da ev işlerini bırakarak tüfeğe sarıldılar, zafer yüzdeyüz bizindir!» demişti. Söylediklerinin gerçekleşeceği gün yaklaşıyordu, ama Vilko Dede o günü görmeyecekti.

Mişo Kotsev geldi yanımıza. Üçüne, Bay Vil-co'yla görüşme yeri saptadığımızı, ama oraya gidip boş döndüğümüzü anlattım...

— Belki de bileşik durumdalar, onun için gele-memişlerdir, dedi Bay Mişo. İnsan hep en kötü ola-sılığı düşünüyor, ama keşke öyle olmasa... Görüyor-sunuz ya ablukadan baş kaldıramıyoruz bunca za-mandır.

Toplantıda, ölenlerin anısına bir dakikalık saygı duruşunda bulunduk, sonra ablukaya karşılık olarak, bir sıra ceza eylemlerine geçmeyi kararlaştırdık.

YARGILAR

Reselets köyünden olan Hristo Marinov yargıladı-

ğımız kişilerin listesinde bulunuyordu. Uzun yıllardan beri belediyede görevli, olağanüstü alçak, tutuklama ve işkencelerin girişimcisi, öçgüder ve kinci ve faşizme manyakça tutkun, pis bir herifti. Yataklar diretiyorlardı: «Temizleyin şunu!» Abluka sırasında celât-ı jandarmalara şölenler düzenliyor, taramaya katılacak insan topluyordu. Kötü aileden değildi oysa. Yeğeni Marin Todorov köyde en çok koğuşturulan kişilerden biriydi. Çocukları da onun fanatikliğinden uzaktılar.

İstihbaratın ele geçirdiği verilere göre, Yanka Mitova Vutova ile kızı Elenayı, İvan Ninov Gatsin ihbar etmişti.

— Doğruysa, ölümü haketmiştir! diye düşünüyorduk, söze babam karıştı:

— Peki ama doğru değil de adama iftira atılıyorsa? dedi

Listeden silmedik adını, ama yeniden sorulup soruşturulmasını kararlaştırdık.

Aldığımız karar şöyleydi: Breşte köyüne girmek, vergi kütüklerini yakarak muhtarı, köylülerin gözü önünde cezalandırmak.

Bununla birlikte herkes yataklarımızla bağlanarak kendilerine moral vermek, kötü düşünceleri kafalarından dağıtmak ödeviyle üstlendi. Geçirilen acı ve tehlikelerden sonra yataklarımızın bu tinsel duruma düşmeleri doğaldı. Yanımıza gelen Bay Yoto Vasilev (Lukovit'ten), «Dunav» müfrezesinin, Plevne'e bağlı Mahalata (şimdiki adıyla Pelovo) köyünde 14 Haziran günü gerçekleştirdiği eylemi anlattı bize. Hava kuvvetlerinin ihbar hizmetinde bulunanlar harekete geçmemiş eylem sırasında. Korkudan mı, yoksa kasten mi böyle davranmışlar, Bay Yoto bilmiyordu. Sofya'daki Hava Kuvvetleri Komutanı'na gönderilen 460/44 numaralı mektuptan da anlaşıldığı üzere, Hava kuvvetleri erleri boşluğa ateş etmiş-

ler, kargılıkları da hemen hemen dolu kalmıştı.

«Sizlere şunu bildiriyorum ki, 14 Haziran günü saat 22'de 40 kişilik bir illegal grubu Pleven ilinin Mahalata köyünü basmışlardır. Saldırı sırasında üç üniformalı polis, sivil muhafızlardan bir köylü, bir brannik ve olay yerinden rastgele geçmekte olan bir yurttaş öldürülmüştür. Ayrıca postanın telgraf ve telefon istasyonları da hasara uğramış, aynı köyün okulunda bulunan brannik deposundan çok sayıda giysi, ayakkabı ve mermi alınmıştır.

İlegallerin saldırısı sırasında köydeki hava ihbar hizmeti şefi yedek assubay Tsvetan Lilov (Byala Slatina'nın Lepitsa köyünden; Tırnovo 3. ihbar hava filosuna seferber edilmiştir) ve şu erler tarafından düşmân karşısında görevli oldukları ödevi yerine getirmeme, suç niteliğinde hareketsizlik ve görevden kaçış gösterilmiştir: Onbaşı Dimitir Vasilev, 30 yaşlarında, Pleven-Pisarevo köyünden; Tseko Benev, onbaşı, 26 yaşında, Byala Slatina'nın Strupen köyünden; sıra erlerinden Nikola Tsenkov, 39 yaşında, Byala Slatina-Tırnak köyünden; Tsvetko Belov, 37 yaşında, Byala Slatina-Konare köyünden; Angel Atanasov, 35 yaşında, Brenitsa köyünden; Stefan Tsolov, Pleven'in Mahalata köyünden.

Olay şöyle gelişmiştir:

Saldırının yapıldığı sırada adlarını saydıklarımın tümü, hava kuvvetleri ihbar hizmetinin yerleşmiş bulunduğu okul binasında bulunuyorlarmış. Herbirinin elinde birer tüfek, 30'ar da savaş fişeği varmış. Aynı okul binasında «Brannik» örgütünün, şimdi üç kişinin koruduğu deposu da bulunmaktadır aynı zamanda.

Saat 22'yi 15 geçce kövü kuşatan illegallerden 15 kişilik bir grup okula yöneliyor.

Kendisine illegallerin geldiği bildirilen yedek assubay Tsvetan Lilov, ne yapacağını bilemeyerek şaşırıp kalmışken, emri altında bulunan erler silâhla-

rı kavrayarak kendi girişimleri üzere okulun avlusuna fırlıyorlar ve avlu duvarları boyunca, illegallere karşı değil de tam ters yöne, saldırının beklenmediği bir yöne doğru mevzi alıyorlar. Bu arada saldırıcılar okula 30 adım yaklaşıyorlar. Onlara karşı ateş eden yalnız 23 yaşındaki brannik Borislav İvaçev oluyor, hizmet postasındaki erler ise kimsenin bulunmadığı boş yöne ateş açıyorlar. Saldırıcılar kimse tarafından rahatsız edilmeden okul avlusuna giriyorlar, orada biraz önce adını andığım branniği yaralı olarak yerde yatarken buluyorlar; onun ve oraya yakın bir yerde bulunan erin silâhını alıyorlar ve okul binasına giriyorlar.

Yedek assubay Tsvetan Lilov herşeyi çok iyi izliyor ve hiçbir harekette bulunmuyor; erlerini örgütleyerek düşmana darbe indireceği yerde (bunu yapabilmek için bütün olanaklar elinde bulunuyordu), söylediğine göre korktuğu ve hayatını kurtarmak istediği için, gerisin geriye kaçmaya başlıyor, öteki erleri de arkasından sürüklüyor. Yedek assubayın erleri, oraya yakın bir yerde bulunan ve hava saldırılarından korunmak için yapılan sipere gizleniyorlar, kendisi ise, okul binasının ardına gizleniyor. İlegallerin okul binasından çıktıkları ana kadar orada kalarak hiçbir harekete geçmiyorlar, oysa bütün erlerin kargılıklarında olaydan sonraki yoklamada 20'şer, hattâ kimisinde daha fazla mermi bulunmuştur.

Hava kuvvetleri ihbar hizmeti şefi yedek assubay Tsvetan Lilov ve erlerinin bu hareketini cinai bir suç olarak niteliyorum.

İnanıyorum ki, yedi er, üç brannik örgütlü bir direniş göstermiş olsalardı, kararlı bir savaş azmi sayesinde illegal gruba önemli bir darbe indirilmiş olur, bundan da onlara karşı yürütülen geniş ölçülü savaşıma katkıda bulunulurdu.

Rica ederim, hava kuvvetleri ihbar hizmetinden adlarını saydığım erler mahkemeye verilsin.

Dördüncü ordu komutanı Tüm general A. Stefanov.»

Askeri kolun eylemi kolaylaştırmış olmasına göre, generalin telâşlanmaya hakkı vardı kuşkusuz. Bir de var ki, tedirgin olan yalnız o değildi. O günlerde Vratsa il polis şefi bir raporunda şunu belirtiyormuş: «...polis, gizli eylemci diye mimlenmiş olanların tümünü göz altına almak olanağından yoksundur.» Polis karakolları, okullar, okuma yurtları tutuklularla dolup taşmıştı; oysa temelli bir sonuca erişilememişti.

Düşündüğümü Bay Vasil'e söyledim. «Başlıbaşına eylem yönetmek için daha gençsin. Arkadaşları tehlikeye atabilirsin!» diyecek diye korkuyordum doğrusu. Bay Vasil bana biraz şaşarak baktı, kaşlarını bir aşağı bir yukarı oynattıktan sonra:

— Eylemin plânını doğru kurmuşsun. Düşmanın her hareketine karşı hareketle cevap vereceğiz. Darbeye karşı darbe! dedi.

Bizé gelen yeni verileri gözden geçirdik. Giysi ve besin maddelerine el koymak yoluyla İvan Gatsin'e «uyarıda» bulunmayı kararlaştırdık. İşte mahsus Gornik'den başladık. Çerven Bray polisinin burnu dibinde bulunan bir köydü. Nasıl tepki göstereceğini anlamak istiyorduk. Kalemimi sivrilterek yazdım:

UYARI BİLDİRİSİ

Elimizde bulunan yadsınmaz bilgilere göre, siz, İvan Ninov Gatsin, Byala Slatina ilçesinin Gornik köyünden olup, köyünüzden suçsuz kişilerin tutuklanmasında, işkence ve kurşuna dizilmesinde, polise yardım etmekle büyük katkıda bulunmuşsunuz ve bulunuyorsunuz. Gelecekte böyle olmaya devam ederseniz, size karşı aynı cezayı uygulamak zorunda

kalacağız.

Halk Partizanlarından
Uyarılanın imzası:

Çerven Bryag'lı yatağımız Georgi Garvanski'yle buluşmamız vardı. Kentte durumu dikkatlice izleyip incelemesini, bisikletle Gornik köyüne kadar gitmesini havale ettim. Kampa dönünce Peko Tokav'u, XI. Ayaklanma Operatif Bölgesi komutanı Boris Popov'u ve Vilka Goranova'yı buldum. Ağır yolculuğun yorgunluğunu gideriyorlardı.

— Saşo! dedi Vilka. Güçleri pekiştirici bir araç bulmayacak mısın bize?

Yedeklerimiz tükenmişti. Bir gün önce çevremizde tosbağalar ilişmişti gözüme, onu anımsadım.

— Kaplumbağa kızartmasından başka sunacak hiç bir şeyimiz yok. Son bibere dek, herşeyimiz bitti.

Babam atıldı söze:

— Bilseniz ne lezzetlidir kaplumbağalar!.. dedi.

Tosbağa avına çıktık. Çalılara dalıyor, taşların altına bakıyor, otları yaslayıp geçiyorduk. Babam, duman tütmesin diye fırını kuru odunla yaktı, közleri toplayıp ayırdı, başlarını kestiğimiz tosbağaları ateşli kül içine gömdük, «evleri»yle birlikte hem. Birkaç dakika sonra kızartma hazırды. Peko ile Vilka yalana yalana yediler, Boris Popov bir kenara çekildi. Çevreyi öyle tatlı bir koku sardı ki, kuru kuru yutkunmaktan boynumuz uzamıştı.

Eyleme kimlerin katılacağını o gün saptadık. On kişi üzerinde duruyorduk: Todor Zlatanov, Petko Mitov, Petır Dimitrov, Dako Daşkov, Tsenko Georgiyev, Todor Tsanov, Vilko Kunov, Yordan Daskalov, Petko Hristov ve ben.

Umut bağlanabilecek silâhlar ve yeterince mer-

mi hazırladık.

O akşam Georgi Garvanski'yle yeniden görüş-tüm. «Herşey yolunda» dedi bana ve öksürmeye baş-ladı. Bir sigara yakmak istedi, yakmazsa öksürükten kurtulmanın yolu yokmuş. İzin vermedim. Gizlilik ya-saları canın istediğini yapmaya engel oluyordu. Ne-den sonra geçti öksürük nöbeti, rahatladı. İşe git-memiş ama çeşitli nedenlerle kuruluşları, istasyonu ve daha başka yerleri gezip dolaşmış; hattâ polis karakoluna bile girmiş, başka bir yerleşim yerinden gelen konuğun kaydı kaç güne gelirse zorunlu olu-yor diye öğrenmek istemiş; Gornik köyüne de uğra-mış, durum sakın, dışardan gelip gidenler yokmuş, beklenmiyormuş.

Çutorilets'e döndüm. Petko Mitov beni sabırsız-lıkla karşıladı. «İşsiz güçsüz pinekliyoruz!» dedi. «İnceden inceye sorup soruşturmaya ne gerek var?... Bir-iki tamam!..»

Hak veriyordum, daha doğrusu, anlamaya çalış-ıyordum oğlanı, yüreğinde ne derin ateş yandığını biliyordum. Rahatlattım, eğilip kulağına:

— Bu gece! dedim.

— Öyle desene be insan! Bir yerde duramıyo-rum, gözlerime uyku girmez oldu gayrıl..

Lukovit'in derin ormanlarından çıkıp Çerven Br-yag'ın otlaklarını aştık, İskır ırmağına yaklaştık. Ya-rımız, ırmağın kıyısında gidenleri korumaya kaldı, ötekiler kolkola vererek suya da'dık bizi. Sonra ko-rumayı biz üstlendik, onlar geçtiler. Irmak kıyısında-ki fundalıklar boyunca ilerleyerek Gornik köyüne yö-neldik. Grup dinlenirken ben Garvanski'yle görüş-tüm. Suçlu bir sesle bana dedi:

— Bu akşam köye jandarmalar geldi. Bu anda meyhanede içiyorlar.

— Kalabalıklar mı?

— Onbeş kişi kadar var.

— Kentte hava nasıl?

— Şimdilik sakin.

Daha o saniye arkadaşlara herşeyi söylemeyi kararlaştırdım. Benî dinlerlerken asla irkilmediler. Silâhları hazırlayarak duvar boyunca ilerlemeye başladık. Bütün köy gözlerimizin önündeydi; ışısız pencereler, derin sessizlik... Salt meyhanenin pencereleri ışıyordu. Aşağıdaki avlu kapısına Petko Mitov'la Petko Hristov, yukarki kapıya da Yordan Daskalov durdu. Avludan sıyrılarak geçtim, köşkün ikinci katına çıktım; yataktan bir insan doğruldu.

— İyi akşamlar! dedim sessizce ve üzerine eğildim, o ise, titreyen yaşlı adam sesiyle sordu:

— Ne var?

— Jandarma kıtasındanım ,baba, İvan Gatsin'i görmeye geldim. O şimdi nerede?

— Hadi hadi, sen ötekilerdensin...

— Kimlerden örneğin?

— Belli kimlerden olduğun, komitacılarından...

Yapıyı dolaştım bir kez, her yere dikkatlice göz gezdirdim ve sonra kapıyı çaldım. Uzun süre karşılık veren olmadı. İkinci kez çaldım kapıyı. Kapı ardında kimildanışlar, fısıldaşmalar oldu, tahta üstünde ayak sesleri duyuldu. Orta yaşta bir kadın belirdi kapının çerçevesinde.

— İvan evde yok, dedi, Çerven Bryag'a pazara gitmişti, daha dönmedi.

Gömleğinin yakasından tutarak sımsıkı çektim ve kendini toparlamasına olanak vermeden, dişlerimi gıcırdatarak sordum:

— Söyle çabuk nerede, çünkü hepinizi diri diri yakacağım, söyle nerede?

— Aman Tanrım, söyleyeceğim... diye hıçkırmaya başladı. İki oğluyla tavana çıktı.

— Söyle insinler, başlarına bir kötülük gelmeyecek. Hadi!

Ne var ki, kadın onları çağırabilecek güç bulamadı kendinde. Kapıyı açtım. Koridordan tavana bir merdiven çıkıyordu. Tırmandım, tam deliğin ağzına gelmişim ki, kiremitler düşmeye başladı. Evin damında üç delik açılmış, kaçıp gitmişlerdi.

İndim, Dako ile Vilko'ya sinyal verdim. Kadın, kocası ve oğularının kaçıp kurtulduklarından hoşnut, lâmbayı yaktı. İstedığımız herşeyi veriyordu. İşimizi bitirdikten sonra ben dedim:

— Buraya kötü niyetle gelmedik, yalnız kocanı uyarmak istiyorduk ama o durmadı, kaçtı. Bu da içinin temiz olmadığını gösteriyor. İşte uyarımızı yazılı olarak bırakıyoruz. (Bildiriyi ona verdim, okuduktan sonra altına imzasını koydururdum.) Söyle ona aklını başına toplasın, yoksa ikinciye elimizden kurtulamayacak. Anlatabildim mi?

Kadın evet anlamına başını salladı.

Sonra öğrendiğime göre, İvan meyhaneye jandarmaların yanına koşmuş, bizi kuşatarak öldürsünler diye yalvarmaya başlamış. Çok değiller! diye inandırmaya çalışıyormuş jandarmaları! Ne ki, başçavuş Nenço İliyev, lâmbayı söndürmelerini, pencere başından çekilerek kapıları iyice kapatmalarını emrediyor. Ötekinin yalvarmaları para etmiyor. Madem köye girmişler, diyorlar İvan'a, köy tümüyle kuşatılmış demektir, yani hepimizi piliç gibi birer birer kesebilirler. Hattâ köyden çekilişimizi bile görmüşler. İvan Gatsin, ardımızdan bizi mitralyözlerle yayılım ateşine tutmalarını yalvarıyormuş. Polisler o yürekliliği gösterememişler. Tan yeri ağarana dek, öylece sessizce durup beklemişler.

Kampa döndüğümüzde Peko Takov'la Boris Popov'un sabırsızlıkla aşağı yukarı gezinirken bulduk. Uzaktan haykırdım:

— Herşey çok iyi geçti!

Dinlenmeden sonra da herşeyi inceden inceye,

bütün ayrıntılarıyla rapor ettim. Boris Popov (Venko) beni dikkale dinliyor, defterine birşeyler not ediyordu. Bu adama karşı korkuyla karışık bir saygınlık duyuyordum. Büyük devrimci yaşam öyküsünden birşeyler biliyordum. Savaşına çok genç yaşta adıyor kendini, 1923 yılı olaylarına katılıyor, pek çok seçkin parti lideriyle bağlantılar kuruyor, öğrenimi yüksek, okumuş bir kişi. Küçük bedeninden sonsuz bir enerji saçılıyordu, oysa sayısız polis işkencelerinden geçmiş, öldürülesiye dövülmüş, ezilmişti. Sağ kaldıysa bunu istemcinin gücüne, komünist ruhuna borçluydu. Yaratılıştan profesyonel bir devrimci; gözleriyle İspanya iç savaşını görmüş, Madrid, Albasate, Ueska, Brunete, Aragon, Saragos ve daha çok yerlerde çarpışmalardan geçmişti. Çok görmüş-tü, faşizme karşı nasıl savaş yürütüleceğini biliyordu. Düşmanla karşı karşı çarpışmaya susamış oluşu benim çok hoşuma gidiyordu. Ondan bana inanç, başlanılan savaşıma güven bulaşıyordu. Bulgaristan'a gelmeyi nasıl başardığını bilmiyordum.(1)

Olayların akışını bozmadan şunu belirtmek istiyorum ki, Boris Popov, bizim yöredeki devrimci hareketin bazı özelliklerini kısa bir süre içinde kavramış, Merkez Komitesi'ne yazdığı mektupta şunları belirtmişti:

«...Bu yılın şubat ayında 2 numaralı genelgeyi aldıktan ve onu uygulamaya başladıktan sonra, durum büsbütün değişti... Onun uygulanmasının sonucu olarak Mart sonları ile Nisan başlarında bizde artık iki çete var...

Bir de var ki, düşmanın yığınsal kıyıma hazırlandığı, hem yönetim kadrosunu, hem de bütün parti üyelerini koğuşturmaya başlayacağı konusunda

(1) Bunu, 1970 yılında «Fırtınalı Dönemler» adlı kitabından öğreneceğim, daha sonraları.

alarm sinyali veren 3 numaralı yönergede, parti ve RMS üyelerinin korunması amacıyla tam bir seferberliğe geçilmesi, onların çeteler halinde örgütlenmesi ödevi öne sürülüyordu. Elde olan iki çete için bu plânın gerçekleştirilmesini birkaç gün ertelemek zorunda kalmıştık, çünkü önce bağlantı kanalları ve Balkan'da kanal ve altyapı oluşturmak gerekti, ancak bundan sonra kırsal kesimden seferber edilenleri dağa gönderebilmek olanağına sahip olacaktık; özellikle kırsal kesim, daha büyük grupların toplanıp korunması işine elverişli değildi.

Seferberlik başladı ve seferber edilenlerin sayısı söz konusu olunca, bizim başarılarımız var. Seferber edilenlerin sayısı 143 kişiyi bulmaktadır.

Roman, Strupets, Toros ve Dermantsi gibi bölgelerde düşmanın bizden tez davranmasına karşın, başarımız var diyebiliriz yine de...

...Bizim çalışmalarımızda bir başka güçlük varsa, o da komutanlık sorunudur ki, bugüne değin hâlâ çözümünü arıyoruz, hâlâ çözüme bağlanmış değildir. Herşeyden önce biz de asker elemanlar çok azdı, elimizde bulunanlar da komutan ya da siyasi komiser niteliklerinden yoksundular, çeteləri örgütleyerek bir bütün Çete komutanı ya da çeteye siyasi komiser seçerken, seçtiğimiz kişinin yalnızca partide üyelik stajını gözönüne alabiliyoruz. Oysa bir partili ya da remsistin nitelikleri, olumlu çete komutanı ya da komiserinin özünde bulundurması nitelikleri kapsamıyor her zaman. Bir yandan da, kimin ne denli yiğit olduğunu anlamak ve sorumlu görevlere buna göre atamak için, yeteri kadar silâhlı eylemde bulunmuş değiliz.

Çalışmalarımızdaki bütün bu eksikleri, daha başlangıçta ortadan kaldırmayı başaramadık. Devamlı eylemde bulunabilecek sağlam ve hareketli çeteler oluşturamadık. Böylesi çeteler kurabilseydik,

bütün seferber edilenleri silâhlandırmak ve aşağı-yukarı yeterli bir derecede yiyecek tedarikini sağlamış olacaktık; politik eylemler yoluyla köylülerin bize karşı saygı ve sevgilerini genişletip derinleştirecek, onlar aracılığıyla seferberliği sürdürürken de, yeni gelenlerin eski partizanlara daha kolay alışmasına, onlardan deney ve ders almalarına daha geniş olanaklar yaratmış olacaktık.

...Burada bazı kişilerde belirli bir ruh kırıklığı da göze çarpıyor; karşıdan gelen güçlü tepki -terör ve öldürülmeler- kimileri biraz yıldırıyor galiba. Dağa niçin çıktıklarını unutuyor bunlar, için için olayların gelişimini -Kızıl Orduyu- bekliyorlar; yani gizli düşünceleri, ille de sağ kalabilmektir. Tek sözle, yüreklerini korku saranlar göze çarpıyor. Biz elimizden geleni geri komayarak, bu eksiklerin ortadan kaldırılmasına çalışacağız, çetelerde politik-eğitim çalışmalarına hız verecek, savaş alışkanlıklarını ve disiplini gereken düzeye çıkaracağız...»

Raporda daha ötelere doğru bölgelerce çalışmaların çözümlenmesi yapılıyor, tüm ayrıntılarıyla. Boris Popov şöyle yazıyor: «...nicelik bakımından silâhlı eylemler ne denli yetersiz de olsa, bu yörede Ç(erven) Br(yag) A(skeri) bölgesinde havanın ilk bahışta görüldüğü gibi dingin olduğu söylenemez... Sonunda şunun da belirtilmesi gereklidir ki, Ç(erven) Br(yag) A(skeri) O(peratif) Bölgesinde, sağlam ve savaşçı komutanlık oluşturarak, iç örgütsel nitelikteki bütün zayıflıklarını en yakın bir gelecekte ortadan kaldırmaya zorunlu olan bir partizan hareketi vardır...»

Bu denli uzun bir alıntıyı aktarmak istediysen, bu raporda durum ve olaylar yansıdığı içindir. O da bir dereceye kadar. Her yeni gelen işe yeni gözle bakmaya başlıyor, eleştirel bir amaca yönelik olarak, varolan durumda bir değişiklik yaratılması dileği

ile.

Söz konusu olan dönem içinde her saat ve her günün hareketli geçmesini benim de canım istiyordu. Gornik eyleminden sonra, eski bir düşünceyi ortaya attım: Teliş askerî havaalanını kuşatarak ele geçirmek. Hepsi kulak kabarttı, beni desteklediler.

Bay Vasil önce sağlam bir yoklama yapılmasını, ancak ondan sonra plânın incelemeye sunulmasını önerdi.

Akşam Bay Vasil beni yeşermeye yüz tutmuş taşların yanında buldu, kampa. Dostça bir hareketle elini omzuma koydu ve yavaş yavaş konuşmaya başladı:

— Sana çok önemli bir şey söylemek istiyorum. Yönetmenlik gelecekte sana daha sorumlu ödevler vermeye karar aldı. Kendin de görüyorsun, senin çeten iki müfrezenin üssü durumunda, hattâ bundan bile fazla bir rol oynuyor. Burada oturumlar, danışmalar yapılıyor, sen bunların hepsine katılıyorsun, insanlar buradan bölgelerine dönüyorlar. Bizim savaşımız artık en kararlı bir aşamasına varmaktadır, bundan ötürü senin daha güç ve daha sorumlu ödevler üstlenmen gerekecek. Müfrezenin savaşçı ve politik eylemleri bir an için olsun, durmamalı bundan böyle. Vılço Himirski dönünce durum başkalaşır, ama o zamana dek bu işin üstesinden sen gelebileceksin, sanırım...

— Deneyim az, Bay Vasil...

— Kimse görgülü gelmez dünyaya! diye kesti sözümü. Soracaksın, bana, Mişo'ya danışacaksın... Hele Mişo'ya. Biliyorsun, parti işlerinde çok geçirmiş, çok görmüş... Beni iyi anlamanı istiyorum: İkinci çetenin moralini ötekilere de aktarmaya zorunluyuz.

Razı oluyorum anlamına başımı salladım, bana bağladığı güven, içimi ısıttı. Hemen hazırlanıp birinci çeteye gitmemi emretti. Mişo Kotsev orada bulu-

nuyordu; partinin il toplantısına gitmek üzere hazır bulunmasını söyleyecektim ona.

Yol boyunca Bay Vılço Himirski'yi düşündüm, üçüncü çetenin yazgısı dolayındaki bilinmezlik yumağını düşündüm hep. Şimdiye dek ne iyi, ne de kötü bir haberini almıştık. Mişo Kotsev'in, ağır duruma düşmüş olmaları yönündeki varsayımı, doğru çıkacağa benziyordu. Teteven Balkanından bize dek kaç tane polis pususu kurulabileceğini geçiriyordum aklımdan. Köprüler gözetleniyor, ırmakların geçit yerleri, yol kavşakları izleniyordu. Alan hafiften engebeli, ön kesimi açıklıktı. Kişi daha yüksekçe bir ağaca çıksın yetişir, iyi bir dürbünle kilometrelerce uzakları görebilirdi.

Yürürken düşündüğüm daha bir şey vardı: işte yaşamım öyle gelişmişti ki, birkaç yıl içinde parti ve savaş yaşamımda böylesine bir yer kaplamıştı. Okurdan özür dilerim, ama ben o zaman gençtim, yetkinleşmemiştim daha ve bu gibi sorunlar beni ilgilendiriyor, duygulandırıyordu. İlk anlarda duyduğum, arkadaşlar bana bağlanacaklar mı; sözle değil, hareketleri ve tutumlarıyla beni komutanları olarak kabul edecekler mi korkusu, artık beni çok seyrek rahatsız etmeye başlamıştı. Tümünde eyleme katılmak hevesi görüyordum, komutlarımı seve seve yerine getiriyorlardı. Partizan yaşamının çileleri hiç kimseyi ikircimliğe düşürmedi, kimsenin moralini sarsmadı. Her zaman kendim örnek olmaya, doğrulukçu davranmaya, herkesle aynı biçimde anlaşmaya, kaba bir sözle kimsenin özsaygısını çiğnememeye çalışıyordum. Yolsuzluklar karşısında da gözümü yummuycordum ama, düşüncemi doğrudan söylüyordum.

Birinci çeteden arkadaşlarla karşılaşmam çok sıcak bir hava içindeydi. Bana söyleneni Mişo Kotsev'e ilettim. Bildiğim haberleri anlattım, kendim de

yenilerini öğrendim.

Daha sonraki gecelerde yatak Vasil Neşkov'la görüştüğüm zaman, o bana şunları anlattı:

— Polis küplere bindi. Burunları dibinde bulunan Gornik köyüne nasıl girdiğimize şaşmaktan hâlâ kendilerini alamıyorlar. Susuyorlar, sıcak suyla haşlanmış gibi bir o yana, bir bu yana koşuşup duruyorlar, dalaşacak insan arıyorlar. Geçen gün birisi bana diyor: «Neden öyle yan bakıyorsun ulan?» Ben adama öyle bakarım, diyorum, bakmamı istemeyen çekilsin yolumun üzerinden! Köyümde, tarlamda bulunuyorum, kendi evimde yurdumda bulunuyorum!...

Vasil, elime kocaman bir paket sigara tutuşturdu.

— Al! diye directti. Götür arkadaşlara!

İçi içine sığmayan muhtarlar o günlerde mektup yazmakla uğraşıyorlardı:

Gornik Muhtarı «Köy dışında pusular kurmak için, on-onbeş polis göndermelisiniz.»

Gabare Muhtarı : «Gabare köyünün coğrafi durumunu gözönünde bulundurarak, bana yardım göndermenizde ısrar ediyorum.»

Koynare Muhtarı : «Silâhlı güçlerimiz yetersiz derecede, köyümüzün ilçe merkezinden ve askeri kıtalardan çok uzakta bulunması nedeniyle, savunucuların moralini koruyamıyoruz.»

Tırnava Muhtarı: «Aydın zümrenin büyük bir kesimi devletin cephesinden yan çiziyor, yabancı çıkarlara hizmet ediyor; yabancı ve gerçeğe uygun düşmeyen propagandayı dinliyor gizlice, Rusya'ya sempati besliyor ve onun her başarısı morallerini biraz daha yükseltiyor. Eskiden milliyetçi olarak bilinen bazı kişiler, bugün milliyetçi duygularını göstermedikten başka, tersine, geçmişte komünistliğe tapan kişilerle dostluk yapıyor ve açık açık, iktidarın değişmesinden yana olduklarını söylüyorlar.»

27 Haziran günü kampa Peko Takov'la Vilka Goranova geldiler hışımla. Onları o denli tedirgin görmemiştim hiç. Bay Vasil, soluk soluğa dedi:

— Acele önlem alın! Yukarda çok büyük bir belâ oldu!

Fırladım:

— Nerede, Ne oldu?

— Brusen yakınlarında çok korkunç bir çatışmaya geçildi. Kurbanların sayısı az olmayacak. Adamlarını ayağa kaldır! Hiç bilinmez, bu derinti yığınızı sizin alnınıza da gelebilir.

Hemen harekete geçtim. Eşyalarımızı çıkıladık, yolu iyice kamufle ettik, elde bulunan yiyeceklerle cephaneyi bölüştük, kamptan dışarı ve dışardan kampa gidip gelmeleri keserek gizli mevzi aldık.

Sinirler gergin, kaslarımız kasılmış, her birimiz kulak kesilmiş olarak öğleden sonra geç vakte kadar bekledik. Askeri polis kıtaları -sonradan öğrendiğimize göre- sağ yanımızdan geçmişler, Reselets'in üstünden Çerven Bryag'ın yolunu tutmuşlar. Brusen köyü yakınlarındaki Çerni Dol denilen yerde ise, çember içine alınan partizanlar son mermilerine dek direniş göstermişler. Bizim müfrezeden o çarpışmada Velika Dakova (Suhace köyünden) ve Milço Simeonov (Koynare'den) şehit düştü. Çomakovtsi köyünden olan Petko Hristov ellerine tutsak düşerek Vratsa hapisanesine soruşturmaya gönderildi. En korkunç işkenceler karşısında, ne partizan müfrezelerine ne de yataklar hakkında tek söz söylememiş. Çarpışma sırasında ağır yaralanan Suhace'li Dimitrina Vilkova, iyileştikten sonra sorguya çekilmesi umuduyla Lukovit hastanesine yatırılmış. Ne var ki, Dokuz Eylül, faşistlerin bu niyetlerini gerçekleştirmeden bırakıyor. Biz arkadaşların dayanıklılıkları, düşman pençesine düşünce sır vermeyecekleri-

ne, kayıtsız-şartsız inanıyorduk. Aldanmadık da.

Pleven İl polis şefi 11-1349 numaralı mektupla amirine bildiriyor: «...26 Haziran 1944'de Brusen köyü yakınlarında 20-30 kişilik bir grup açıklanmıştır. Grup hemen kuşatılarak çember içine alınmış ve yapılan çarpışmada illegallerden 18 kişi öldürülmüş, bir ağır yaralı, iki kişi de diri olarak ele geçirilmiştir...»

Nöbette duran karakol, kamp çevresinde sesler duyulduğunu haber verdi. Az sonra orman içinde gezinen üç kişi bulduk. Güçbelâ tanıyabildik ki, bu üç kişi, «Georgi Benkovski» müfrezesine gönderdiğimiz gençlerdi. Yüzleri açlıktan kupkuru kalmış, yürürken sendeliyorlardı. Üstleri başları yırtık, saç sakal karışmış, perişan bir haldeydiler. Dimitir Nankov, Petko Tsenkov, Yosif Yosifov'larla sevinçle kucaklaştık. Ertesi gün öğrendik ki, bizim müfrezeden sağ kalan öteki partizanlar da birinci çeteye sığınmışlardı.

İnsanlar da kuşlar gibidir; rüzgâr esip fırtına çıkınca, yuvalarına dönmektedirler!.

ANA İLE OĞUL

Pena Vekova'nın, yani bizim Tonka Nine'nin yakalanması haberi, Brusen dolaylarındaki çarpışmanın yankısı olarak ulaştı bize. Haberi Vilko Kunov getirdi. Bano Natrovski'nin evinde yakalamışlar. Daha fazla bir şey bilmiyordu. Dako Daşkov'la birlikte Reselets köyüne gittik. Yatağımız Stoyan Aleksiyevev haberi doğruladı. Köyde büyük bir grup polis toplanmıştı.

— Sevinçten deliye döndüler, dedi Stoyan, üzünçle. İyice bir dayaktan geçirmişler diyorlar. Ra-

ço Genov'la ikimiz diken üstünde gibi duruyoruz; sıra bize de gelir diye.

— Canına kıymaya niyet ederlerse, harekete geçeceğiz! dedim.

Zaten bunu yapmalıydık. Pena Bacı, bize anadan da yakındı. Bağlı olduğu iki şey vardı: Parti ve oğlu Konstantin.

Polis, Çerni Dol denilen yerde bir grup partizanı çember içine aldığı anda, ağacı fundalığı sık bir yerde gizlenmiş, ortalık tümüyle sakinleşinceye dek orada kalmıştı. Üzerinden kurşunlar geçmişti vızlayarak, bombalar patlayıp gürelemişti ama Pena Bacı ses çıkarmadan durmuş, kendini ele vermemişti. Yalınayak, aç, uzun süre bir yerde durmaktan donmuş bir halde bizim çeteyi aramaya koyulmuştu. Kamufaj için bir demet buğday yüklenmişti sırtına, Kalugerovo, Yablanitsa, Belentsi köylerinden böyle geçmişti. Yolda askerlere, jandarmalara raslamış, ama kimse kuşkulanmamıştı ondan, izin vermişlerdi geçmesine. Polis saatinden önce davranmaya çalışmış kadın. Reselets dışındaki köprü başında polis Banko Tsanov'la karşılaşmışlardı. Kadıncağızın yüreği hızlı hızlı çarpmaya başlamış, dudaklarını ısırılmış kanatırcasına. Polis sokulmuş Pena Bacı'ya: «Ne ben seni gördüm, ne sen beni!» demişti usullacık. Sıyrılıp gizlenmesine olanak yaratmıştı. Vena Nençova'nın kapısını çalmıştı sonra. Elverişli bir yer olmadığı için, Bano Natrovski'nin kızına baş vurmak zorunda kalmışlar. Bano'nun kızı, sabaha dek mısır küfesinde gizlenmesine rıza göstermişti.

Sabahleyin Bano Natrovski rasgele sepete bakıyor ve görüyor Pena Bacı'yı. Kadın göz yaşlarıyla, onu ele vermesin, ortalık kararınca alıp başını gidecek diye yalvarmış. Ama eskiden polis başçavuşu ve polis babası olan Natrovski bunu anlayabilir mi, insana acır mı? Daha o saat muhtara haber vermiş,

köyde bulunan jandarmaları ayağa kaldırmış. İşte böylece Pena Bacı düşmanın pençesine düşmüştü.

Sorguda yalnızca iki kişinin adını anıyor: Mako Dakov'un ve benim. Suçu polisin egemenliğinden uzak kişilerin üzerine atmasıyla doğru hareket etmiş ti. Ama sorgu yargıçları onun ifadelerini köyden başka kişilerin adlarıyla bağlamaktan vaz geçmemişler. Stoyan Aleksiyeu'i, Yoto Nençov'u, Gena İliyeva Pelova'yı, Yanko Petranova'yı Raço Genov'u tutuklatıp getirtmişler. Ne var ki, onlardan birşeyler koparamamışlar. Önce Roman'daki polis karakoluna, sonra da Vratsa'nın Lik köyündeki karakola götürmüşler. Stoyan Aleksiyeu burada şunları yazmış:

«... Mako Dakov'la Simeon Tsanov'un dağa çıktıklarını öğrenmiştim. Bundan iki ay sonra bir gece geç vakit evimin penceresi tıklatıldı. Çıktım, kim diye sordum, o anda biri kolumdan tuttu. Ay karanlıktı. Mako ile Simeon ikisi birden seslendiler. Mako bana «Korkma Stoyan» dedi. «Gel anlaşalım.» Duvar boyunda durduk. Ben çok korkmuştum, onlara dedim: «Ne yapıyorsunuz, siz benim evimi ateşe verdireceksiniz!» Onlar, «Korkma» dediler, «muhtar Angel Andreev ve Bay Todor Totov'la (polis) biz anlaştık, onlar da bizim adam...»

Bizim yatak kasıtlı olarak muhtarla polisin üzerinde kuşku uyandırıyor. Todor Totov hemen polise çağrılıyor. Onu tam ne biçimde sorguya çekiyorlar bilmiyorum, ama bundan sonra günlerce köy içinde perişan bir halde dolaştığına bakılırsa, durumunun hiç de iyi olmadığı anlaşılıyor.

Konstantin hakkında uzun süre birşey bilmiyorduk. Çarpışma sonunda kurtulup sıyrılmayı başarmış, günlerce ormanda dolaşmıştı. Açlık yüzünden insanlara görünmek zorunda kalmıştı sonra. Bir kulübe görmüş, kulübede baba ile oğul, iki kişi görmüştü. Kendisini jandarma diye tanıtmaya çalışsa

da, asker giysilerinin yırtık pırtık oluşu, yüzündeki bitkinlik, onun kim olduğunu çok iyi belirtiyormuş. Buna karşı, baba ile oğul ürkmemişler, ona sığınak vermişler, karnını doyurmuşlardı. Baba sabahleyin arabayla onu köye götürmeyi önermiş. Konstantin, delikanlıya Glojene köyünün ne doğrultuda bulunduğunu sormuş ve sabahın erken saatlerinde kulübeden yavaşça ayrılarak ormana dalmıştı... Nereye gideceğini bilmeden çok dolaşmıştı orman içinde bir sıra yeniden çarpışmanın yapıldığı yere geldiğini anlamıştı. Hemen ters yöne dönmüş. Altı gün gezip tozmuştu ormanda. Açlık yeniden peşinde. Glojene köyüne giden taşıyola çıkmış; motor uğultusu duyunca yol boyundaki hendeğe yatmış, kamyonların farlarından korunmaya çalışarak yürümüşdü bir süre. Vit ırmağının kıvrıldığı yerde çeşme başında bir ses duyarak donakalmıştı birden: «Kimıldama!» Kimlik belgelerini göstermiş, pusunun başçavuşu, kışladan izin tezkeresinin Mayıs sonuna dek olduğunu görmüş, oysa günlerden o gün 2 Temmuz 1944. Yalvarıp yakarmaları boşuna. Polis birliklerinin kaldığı Glojene okuluna götürmüşlerdi Konstantin'i. Daha sonra da, askerlik görevini yaptığı Dedeoğaç'taki 3. kıyı topçu alayına götürülmüşdü, sıkı bir muhafız eşliğinde.

Ana ile oğul, taa 25 Eylül 1944 günü -yazgılarının değiştiği bir anda- yeniden buluşmuşlar, yeni bir yaşama kavuşmuşlardı.

Partizan Pena Vekova'nın geçirdiği serencamlardan yalnızca kısa bir epizot anlattım. Bizim yöreden partizan ve yatak kadınların adlarıyla bağıntılı daha pek çok olay, sayısız özverilik örnekleri var. Onlar ki, gerçek bir yiğitlik göstermişler, kadın olmalarına karşın erkekçe davranmışlar, savaş ve parti ödevlerini ikircimliksiz, yılmadan yerine getirmişlerdir.

ÇUTÖRİLETS'DE GENEL TOPLANTI

Todor Zlatanov'la birlikte yola hazırlandık. Birinci çetede oturma yapılacak. Iskır ırmağına oldukça erken eriştik. İkimiz de verilmemiş bir komutla bakiştık. Yağan yağmurlar suyun düzeyini epeyce kaldırmıştı. Bulanık ırmağın suyu bir kıyidan bir kıyıya çarpışıyor, toprağı yıkarak, iri kayaların çevresinde köpüklü burgaçlar oluştuyordu. İkimiz de dikkatlice yürüyorduk su içinde ve akıntının ayaklarımızı nasıl haince sürüklemeye çalıştığını, bizi aşağılara doğru çektiğini duyuyorduk. Sözde bir birimize sınıksız tutunmuşuk ya Todor birdenbire yığılivermişti su içine. Karşı kıyıya çıktığımız vakit sırtından giysilerini çıkarıp adamakıllı sıkamak zorunda kaldık.

Oturma öğleden sonra başladı. Çok konuşan bir kişi olmasam da, sözü ilk ben aldım, doğrudan doğruya konuya geçtim:

— Sanırım, güçlerimizi birleştirirsek, iki çete Lepitsa köyüne girebilecek, yordakçıları silâhsızlandırarak vergi kütüklerini yakabilecek, katilleri cezalandıracak durumdadır. Bizim ilk ve başlıca ödevimiz faşistleri dövmek, onlara soluk aldırılmamaktır. Başka diyeceğim yok!

Sesimdeki kesinlik pek çoklarını şaşırtmıştı. Ama Todor Zlatanov şaşmadı hiç, çünkü yolda gelirken ne konuşmak istediğimi ona anlatmıştım. Pek çokları yere bakıyordu; Nanko Georgiyev, ona özgü bir biçimde sözlerini uzata uzata konuşmaya başladı:

— Çok iyi bir teklif... dedi. Kısa bir sessizlikten sonra sözlerine ekledi: Teklif iyi, ama Lepitsa köyü Drenovitsa'nın burnu dibinde bulunuyor.

— Daha iyi ya! dedim.

— Eylemden sonra ne olacağını düşünüyor mu-

sun? Peşimize öyle düşecekler ki, bütün ormanı tuşturabilirler, bizi diri diri yakabilirler, hem çok çok düşünmeden, kimsenin gözünün yaşına bakmadan!.

Mişo Kotsev:

— Sen ne öneriyorsun? diye sordu.

— Ne bileyim?... Böyle de fena, öyle de...

— Bizi ele geçirmelerini mi bekleyelim? dedi

Bay Mişo, hafifçe gülümseyerek.

Söze, öksürerek Vuto Petkov katıldı:

— Bana sorarsanız, biz şimdi sıralarımızı sağlamlaştırmalı, kesin bir darbeye hazırlanmalıyız.

— Bunu artık biliyoruz! diye onun sözünü kestim.

Mişo Kotsev bana sus anlamına işaret yaptı. Toplantılarda bir sıra ve düzen olmasına, herkesin sabırla dinlenilmesine, haklı olmasa da herkesin düşüncesine saygılı davranılmasına özen gösterirdi. Parti töresine bizi böyle alıştırmaya çalışırdı.

Konuşulanları dinlemeye koyuldum: Propaganda çalışmalarını daha yüksek bir düzeye çıkarmak, çeteye yeni insanlar çekmek, düşmanın güçlerini öğrenmek amacıyla keşifçiliği hızlandırmak... Kafamda Bay Vasil'in sözleri canlanıyordu: «Darbeye karşı darbe! Asla gevşemek yok, kararsızlık yok. İkir-cimliğe meydan verilmemeli. Yalnız bizim eylemlerimizdir ahalide moral yaratacak olan güç!...»

Mişo Kotsev hafifçe kımıldandı, ellerini savura savura konuşmaya başladı:

— Ben Saşo'yu destekliyorum, dedi. Bu teklif onun kendi düşüncesi değil, Parti İl Komitesinin kararıdır. Olayların gelişimi bizim istediğimiz yöne dönsün istersek, mermilerimiz tüfeklerin namlularında durmamalıdır.

Biri: «Bay Vasil'in işi kolay» diye lâf edecek oldu.

Bay Mişo kesin bir hareketle o yana döndü ve öfkeli:

— Öyle mi sanıyorsun? diye çıkıştı. Bu sözler düşünmeden söylenen sözlerdir bence. Düşünün Bay Vasil Drenovitsa'ya kaç defa geldi. Saymak isteseniz bile sayamazsınız. O herşeyi bizden daha iyi görüyor, çünkü olaylara kilisenin daha yüksek çan kulesinden bakıyor, senin gibi değil...

Demin söze karışan yüzünü buruşturup sustu ve toplantının sonuna dek sesini çıkarmadı.

— Todor Zlatanov el kaldırıp söz istedi:

— İkinci çetenin partizanları dövüşmeye susuz, sizse burada ikinci dereceli işlerden söz ediyorsunuz! dedi. Bizde bir Penço (Tsenko Georgiyev) var, her gün başımın etini yiyor: Hadi, diyor, şu itleri kaşıyalım biraz, zehirli iğnelerini ezelim, artık vakittir! diyor. Başkaları da onun gibi düşünüyor. Bizim insanlarımız iyi ve yürekli, partizan oldularsa düşmanla çarpışmak niyetiyle partizan olup dağa çıktılar.

İvan Pekov güvenli ve sakin oturuyordu. Söz istedi:

— Ben, vakit kaybetmeden harekete geçmek yanlıyım; dedi.

— Ama... diye seslendi Bay Mişo Kotsev... Lepitsa'da durum iyice öğrenildikten sonra, harekete geçeceğiz! Şehrin boşaltılmasından sonra getirilen bir asker birliğinin orada bulunduğunu unutmamalıyız. Askerlerin sayısını, güvenliğe ne kadarının katıldığını, geceli gündüzlü karakola katılan sivillerin nasıl silâhlarla silâhlanmış olduklarını öğrenmeden, körü körüne harekete geçemeyiz.

Bu işi yapmak için de Nanko Georgiyev ile Nikola Spasov görevlendirildiler.

Ters yönünden başlayarak Todor'la ikimiz konuşmaları bir kez daha gözden geçirdik. Mişo'dan hoşnuttum, onun şahsında amansız ve sözüne sadık bir savaşçı görüyordum; o zaten hep böyleydi,

onu bundan ötürü seviyordum. Kimi kişilerde epey derecede korku ve sakınganlık görüyor, bunun nedenlerini açıklamaya çalışıyordum! Todor omuz kısıyordu bu konuda. Bay Vasil'i görmek, bunu ona sormak istiyordum. O biliyordu yüzde yüz. Çok geçmedi, Bay Vasil'le karşılaştım.

Haziran ayının son günü Çutorilets birdenbire kalabalıklaştı. Usul usul, sessiz yaz yağmurları yağmaya başladı. Çeşitli yönlerden kemiklerine dek ısılanmış kişiler geldi yanımıza. İl Komitesi'nin geniş genel toplantısına katılmak üzere gelenlerdi bunlar. Aralarında, Peko Takov, Vilka Goranova, Sava Ganovski, Tano Tsolov, Mišo Kotsev, Toma Vıçinski, İvan Manski, Toma Stefanov, Netso Garvanski, Grigor Vılev, Nikola Pelov, Marin Lakov, Hristo Kerezov bulunuyordu. Merkez Komitesi'nin temsilcileri olarak Rusi Hristozov ile «Zeleniyat» adıyla bilinen Nikola Georgiyev gelmişti.

Rehberlerden Kolü Boçevski, Dimitır Mihov ve Stoyu Hristov bir kaç kez gidip dönmüşlerdi Çutorilets'e. Bize öylesine sık konukluk etmişlerdi ki, onları neredeyse bizim çetenin üyeleri olarak kabul ediyorduk.

Konukların sözlerine kulak verdim: Brusen yörelerinde olanlardan derin bir üzüncü söz ediyorlardı. Bir kötü haber daha getirdiler: Pleven'in ilçesi Beglej'in ele geçirilmesi sırasında, Onbirinci Operatif Bölgesi Kurmay Başkanı Stoyan Edrev öldürülmüştü. Efsanevi bir kahramandı Edrev, herkes ondan hayranlıkla söz ediyordu.

Öğleye doğru nöbetçiler tayını dağıttılar. Bak-tım, Toma Stefanov (Vlado) yağmurluğa büzülmüş duruyor, ekmeğe sokulmuyordu. Aldım ekmeğini; aç değildim. Havarice dayanıklılığını bildiğim için fazla üstelemedim. Genellikle biraz kenarda duruyor; konuşulanları dalgınca dinliyor gibi görünce de, ger-

çekten öyle değildi. Her söz, her söyleniş biçimi onda bir yankı uyandırıyor. Konuşmaya başlayınca da, gözleri parıltılarla doluyor, sözleri ağzından birer ok gibi fırlıyordu. Sağlam bir gerçeklik duygusuna sahipti, fazla duygululuk ve heyecana kapılmıyordu. «Georgi Benkovski» müfrezesinin siyasi komiseriydi, müfrezeyi sağlam bir bütün haline o getirmişti.

Bay Vasil'le konuşmak için bir fırsat bulamadım. Toplantı başladı. Benim bundan önceki günlerde tasarladığım sorunlardan çok daha önemli sorunların çözümü aranıyordu. Tano Tsolov, Dobrevtsi köyünden Marin Lakov'la birlikte gelmişti. Yolda küçük bir olay atlatmışlardı. Marin, meyva bahçesindeki küçük evde kalıp gündüzü geçirmeyi önermiş. Tano kabul etmemiş, fakat, Marin'i beklemek üzere, oraya yakında bulunan ormanda kalmıştı. Marin, bahçedeki küçük eve yollandığı bir sırada, oralarda sessizce otlayan bir dişi mandanın üstüne uğramış ve sakıncasızca: «Dur, kımıldama!» diye bağırmıştı. Neyse, mandayı görünce, korkusu geçmişti, ama evceğizden gelişi güzel ateş etmeye başlamışlardı birden; Marin güç belâ sağ salim kurtulmuştu. Tano'nun yanına gelen Marin, yanlısını itiraf etmişti. İkisi Dobrevtsi'den uzaklara çekilmişler ve gizlenecek bir yer bulmayı başarmışlardı.

Peko Takov toplantının gündemini bildirdi. Tutanığı bugüne değin koruduğu için Tano Tsolov'un yardımıyla şimdi o günkü genel toplantının gündemini harfi harfine aktarabiliyorum:

«I. Politik Durum: 1) Dış olaylar. 2) İç durum. 3) Bizim ödevlerimiz. 4) Silâhlı mücadele, başlıca savaşım biçimidir.

II. İl Örgütümüzde Parti Çalışmaları: 1) Örgütsel açıdan ödevlerimiz. 2) Partizan savaşımımız ve ödevler. 3) Yığinsal-Vatan Cephesi çalışmaları ve ödevler, gençlik sorunları.»

Toplantıda ilk konuşan Rusi Hristozov, uluslararası ve ülkemizdeki politik durumu anlattı, Georgi Dimitrov'un «Hristo Botev radyosunda okunan ve bizim önceden çok kez incelediğimiz ve çok iyi bildiğimiz mektubunu ayrıntılarıyla gözden geçirdi. Mektupta, Bagryanov hükümetinin maskesi indiriliyor, halk düşmanlığı ve faşist içeriği açık seçik ortaya çıkarılıyordu.

Genel toplantıda çok arkadaşlar konuştu. Konuşanlar arasında Tano Tsolov da vardı. Tsolov'un sözleri, Merkez Komitesi temsilcisinin konuşmasındaki savaşçı ruhun devamıydı.

Konuşanları dinlerken düşünüyordum (Genel Toplantıya Todor Zlatanov'la ben davetliydik) : Demek ki Parti de, silâhlı mücadelenin başlıca ödevlerinden biri olduğunu söylüyordu. Arasına dirseğimle Todor'u dürtüyordum, o da beni anladığını göstererek başını sallıyordu.

Genel Toplantı oybirliğiyle kararlaştırıldı ki :

«1. Parti Merkez Komitesi'nin izlediği politik çizgi doğrudur; Merkez Komitesi dış politik olayları doğru bir biçimde değerlendirmektedir.

2. Parti Merkez Komitesi'nin iç politik durum konusunda ve başlıca Bagryanov hükümetine ilişkin tutumu tamamiyle doğrudur. Genel Toplantı oybirliğiyle, Bagryanov hükümetinin halk düşmanlığı, faşist Almanya yanlısı haince politikasını kınamakta, Bagryanov hükümetinin boş kuruntular yaratarak halkı uyutmak amacıyla demagojiyi artıran ve aynı zamanda ülkedeki bütün gerici güçlerle birlikte halka karşı örgütlenerek halk düşmanlığı eylemlerinde bulunan, yeni ekonomik plânı da bu doğrultuda olan bir hükümet olarak belirlemektedir.

3. Parti Merkez Komitesinin, iç ve dış politik durumu gerçekçi bir biçimde değerlendirerek sapta-
dığı şu ödevler de doğrudur: Almanları ve onların

ajanlarını ülkeden kovmak için bütün güçleri savaşımına seferber etmek, bu savaşımına en geniş çevreleri katmak ve partizan hareketini genel bir halk ayaklanması ölçülerine vardırıncaya dek geliştirip güçlendirmek, Bagryanov hükümetinin sosyal ve politik demagojisini açığa vurmak ve bu hükümetin düşürülmesi, yerine Vatan Cephesi hükümeti kurulması uğruna mücadele vermek.

4. Bu durumda öne sürülen ödevler de silâhlı mücadelenin temel bir savaşım biçimi olduğunu saptamaktadır.»

Genel Toplantı çalışmalarımızdaki eksiklik ve yanlışları da belirlemekte, örgütsel-parti, askeri ve yığinsal-politik ve gençler arasında çalışmaların yetkinleştirilmesi için önlemler saptamaktadır. Kararlarda şunlar yazılıydı:

«1. Örgütsel Çalışmalar: Çalışmalarımızdaki bu anormal durumun en kısa bir süre içinde üstesinden gelinmelidir. Bunu yapmak için güç ve olanaklarımız var. Örgütsel çalışmalarımızı sağlamlaştırmak için bir plân hazırlanmalıdır; bu plânda şu noktalar gözönünde bulundurulmalıdır: a) yöre komitelerinin sayısı tamamlanarak sağlamlaştırılması; b) Geçici bir süre için bağlarımızın kopmuş olduğu grup ve örgütlerle derhal bağlantı kurulması; c) Parti eylemi dışında kalmış olan üyelerin bulunup partiye çekilmesi ve ayrıca, yeni üyelerin, özellikle onurlu birer savaşçı olarak kendilerini göstermiş olanların partiye alınması; d) Kadroların doğru taksimi ve yeni kadro yetiştirilmesi; e) Ödevlerin zamanında verilmesi ve denetimi; kesintisiz örgütsel çalışmaların, duruma, güçlülere ve ödevlere uyumlu bir biçimde yürütülmesi.

2. Askeri Alanda Çalışmalar: Temel mücadele biçiminin silâhlı savaşım olduğunu oybirliğiyle kabul eden Genel Toplantı, bu anda durumun bu konuda

en büyük ve temel zayıflıklarımızı, yani çetelerimizin savaş eyleminin yetersizliğini ortadan kaldırmayı gerektirdiğini gözönünde bulundurarak şunları kararlaştırmıştır: a) İl Komitesi'nin en iyi güçlerini partizan hareketine aktarmaktadır; b) Komutanlıkları sağlamlaştırmak, en cesur ve en onurlu savaşçıların komutanlığa yükseltilmesi gerekmektedir; c) Çeteler daha kolay hareket eden savaş birimlerine dönüşmeli, pek elverişli olmayan alanlardan eylem yürütmeleri gerektiğini göz önünde bulundurarak ayarlanmalıdırlar, kadri ve sayısı buna göre saptanmalıdır; d) Alman ajanlarına daha sık ve güçlü darbeler indirilmeli, onların hizmetinde bulunan herşey yok edilmeli ve silâhlanma daha da hızlandırılmalıdır.

3. Yiğinsal Vatan Cephesi Çalışmaları: Vatan Cephesi komitelerinin kurulmasına hız verilmeli, bu amaçla savaşında onurlu kişiler olarak belirlenmiş olanların tümü örgütlere alınmalı; bizim parti ve gençlik örgütü üyeleri, bu sırada belirli olanların bulunduğu yerlerde, yiğinsal örgütlerle, okuma yurtları, kooperatiflerle temaslarını genişleterek çalışmalarını geliştirmeli; yiğinsal örgüt, okuma yurtları ve kooperatiflerde şimdi olanaklar yaratılmaktadır, bunlardan yararlanılarak, yiğinsalın, yeni talanlara, yeni «plânla» kundaklanan yeni terör ve haince kovuşturmalara karşı örgütlenmesi sağlanmalı, bizim yöredeki işkence ve kıyımlara karşı bu güçler savaşıma geçirilmelidir.

4. Gençlik Sorunları: Gençler arasında çalışmalarımız da son zamanlarda bir sıra güçlük karşısında kalmış, biraz gerilmemiştir. Gençlik örgütlerinde yönetmelikler tamamlanarak sağlamlaştırılmalıdır. Pek çok yerlerde gençlik örgütleri, savaş gruplarıyla bağlarını kaybetmiştir. Hiç vakit kaybetmeden bu bağların yenibaştan kurulmasına geçilmeli, seferberlik sırasında ve bütün silâhlı savaşım süresinde ilk

sıralarda yer alan tüm gençliğimizin bu anda savaşıma katılması sağlanmalıdır. Özellikle kızlarda çalışmalara dikkat gösterilmeli, onların ikircimliksiz ise alınmalarına önem verilmelidir.

İşçi Partisi'nin İl Komitesi»

Çerven Bryag Parti Örgütü İl Komitesi'nin 3 ve 4 Numaralı bültenlerinde, gizlilik gözönünde bulundurularak tam tarih gösterilmemiştir. Yalnızca «Haziran-Temmuz» diye yazılmıştır.

Genel Toplantıdan sonra Mişo Kotsev, Tano Tsolov, Toma Viçinski ve İvan Manski birlikte Drenovitsa'ya yollandılar. İskir ırmağı taşıdığı için Çerven Bryag'tan geçmeleri gerekiyordu. Oradan da Gornik köprüsünden öteki kıyıya geçecekler. Mucize kabilinden başlarına belâların en kötüsü gelmemiştii, çünkü köprüde karakot varmış. Onlar sebze bahçelerine yöneliyorlar. Byala Slatina ilçe polis şefinin 10180 numara raporu, bölgede hareketin ne denli dikkatle izlendiğini açıkça göstermektedir: «...Gornik köyünün kuzeydoğusunda bulunan sebze bahçelerine illegaller girmiş, sepetlere doldurularak Çerven Bryag için hazırlanan sebzelerden almışlar, 500 leva ile birlikte, alınan sebzenin parası illegallerden olduğunu gösteren bir pusula bırakmışlar...» Grup, parayı benden almıştı.

Ayrılmadan önce Bay Mişo Kotsev'e:

— Hazır oldukları zaman, bana haber et! dedim. İkinci çete ayakta!

— Dönünce, işi hızlandıracağım! diye söz verdi.

Biz acele ediyorduk, ama düşman da acele ediyordu. Kızıl Ordu yaklaşıyordu. Gelecek bizden yanaydı. Müsadere komisyonlarının daha hoşgörölü davrandıklarına, görmezliğe geldiklerine ilişkin ha-

berler geliyordu. Yatak Raço Genov'un evine domuz yağı aramaya gitmişler bir kez. Karısı Mara, taramayı önlemek amacıyla bütün tenekeyi gönüllü getirip önlerine sürmüştü. Kuru ot istemişler. Kadın vermek istememiş, bağırıp çağırmaya başlamış, neredeyse dövülecek. Komisyon üyesi Pelo Lişkov, ne kadar kuru ot var diye sayvanın üstüne tırmanmış; ayağıyla sayvan üstündeki otları eşelerken birkaç kat pantolon ceket görmüş. Kimin olduklarını sezinleyerek inmiş hemen sayvandan. «Çok az otu var» demiş, «Hadi gidelim buradan!» Oysa giysiler bizimdi. Mara yıkamış, bitlerden arıtmıştı.

Coşkun sular İskir'in ağaç köprüsünü sürükleyip götürmüştü. Taş köprü kurulmaya başlamış, ama yarıda bırakılmıştı. Yiyecek tedarik ederken, tümüyle kentten, Çerven Bryag köyünden ve Lukovit'ten geçmemiz gerekiyordu. Bay Yoto Vasilev'le Lukovit'e gitmiştik yiyecek almaya. Bay Yoto 9 Eylül 1944'e dek bizim yanımızda kaldı.

YARGIYI KİM YERİNE GETİRECEK?

Sıra Hristo Popov'a geldi. Zulümlerine daha fazla dayanılmazdı. Bütün köyün canına tak demiştik artık. Yargıyı yerine getirecek kişiyi saptamak için toplandık. İyileşmesi çok ağır süren yaralı Mako da toplantıya katılıyordu. Aldığımız karar: Çok çok gü-rültüye yol vermeden, işi sessizce başarmaktı, gü-rültüsü varsın sonradan duyulsundu.

Mako:

— Üç ya da beş kişilik bir grubun gitmesi daha doğru olur, dedi. Bunlar, eline çabuk ve serinkanlı kişiler olmalıdır! Bir de, onu niçin ölüme mahkûm ettiğimizi tanıttayan bir pusula bırakılmalıdır, yoksa kişisel bir öç alma diye yorumlanabilir; bu da dâ-

vânın yararına olmaz.

Tamam, kabul ettik. Peki, bu üç ya da beş kişi kimler olmalı? Burada duraladık biraz, eyleme katılacakları saptayınca ya kadar epeyce zorlandık, inceleme epeyce uzun sürdü. El kaldırarak «Bu haine kurşunu ben çekeceğim!» demek o denli kolay değildi. Seçimde ödev üç kişinin üzerine düştü: Dako Daşkov, Vilko Kunov ve ben. Oturdum ve hemen şu pusulayı yazdım:

«Halka zulüm eden, bize yardım ediyor diye kuşkulanan kişilere işkence etmekte faşistlere yardım eden herkesi aynı akıbet beklemektedir.»

Pusulayı kargılığa koydum. Karanlık çöksün diye beklediğimiz saatler bana hem uzun, hem sıkıntılı göründü. Böyle bir ödevi ilk kez yerine getirecektim. Hristo'yu ben likide etmeliydim. Ondan nefret ediyordum, öğreniyordum heriften, yine de kendisini evinden çıkararak kurşunu çekmek düşüncesi içimi acıtiyordu. Cellât rolü bana uygun düşen bir rol değildi yani. Yine de, «Bir başkasını seçin» diyemezdim ki!..

İskir ırmağında kadar yolu oldukça çabuk ve kolay geçtik. İrmak sakince şırıldıyor, akıntının hızlı olduğu yerlerde, yıldızların altında ışılan köpükler oluşuyordu. Döndük dolaştık, geçilecek bir yer aradık; ırmağı satın alacakmışız gibi, ayaklarımızı suya değdiriyor, kıyıyı inceden inceye denetliyorduk. Eski geçit yerini seçtik. Kargılıkların bulunduğu kemeri çıkardım, karabinaya bağlayarak elimi yukarı kaldırıp suya daldım. Yuvarlak ve kayağan taşlardan korunuyorduk yürürken. Karşı yakada kendimize yeniden çeki düzen verdik ve Reselets'e gün yanından girdik. İlk sokağı geçtikten sonra, duvarların boyundan sine sine köy meydanına çıktık. Bir zamanlar bayram günlerinde bu meydanda hora oynanıyordu, şimdi ise bakıyorum, harmana çevirmişlerdi. Başak

yığınları ortasında bir harman makinesi duruyordu. Usullacık başak demetlerinin yanına yaklaştık. *Ka-ba bir halı üzerinde birkaç erkek yatıyor, birşeyler konuşuyorlardı. Herhalde bizi sezmiş olacaklar ki, «Susun, konuşmayın!» dediler. Harmancılardı. Köprü yanına tezelden vardık. Köprü kavak ağacından yapılmıştı, iki yanında korkuluk vardı. Karşımızda bir gölge belirdi. Biz köprüye ayak basınca, geri döndü ve koşmaya başladı. Tanıdık, meyhaneci Petir İvan-çov'tu, her gece böyle köyü dolaşmaya çıkıyordu. Ana caddeden koşmaya devam etti. Dako ile ben, ikimiz birden tüfekleri kaldırarak ateş ettik. Yuvarlanarak sokakla koşut giden hendeğe düştü.

Birkaç yerden tüfek sesleri duyuldu. Köpekler havladılar. Başımızın üstünden gelir gibi bir ses geldi: «Kim ateş ediyor? Niçin ateş ediyorsunuz? Siz kimsiniz?» Karabinayı ondan yana çevirerek:

— Derhal git eve! dedim. Karının soğuk alnını öpmesini istemezsen, buradan defol!

— Karşıdan insanlar geliyor! diye uyardı Vilko.

Kadrolu gece karakolu geliyordu. Yürümelerini yavaşlattılar, seslerini kısıldılar ve bizi tanıyınca çitmiş, duvarmış demeden atlayıp dağıldılar.

Köyün dışına çıktık. Ay göründü. Bir ara insan sesi duyduk, ama bizi öylesine bir güven sarmıştı, öyle sakindik ki, biri bize yakınlaşacak olsa bile, kaçmayacaktık.

— Namussuz! dedi Vilko birara. Geceleri bir cin, bir peri gibi dolaşıyor, adım adım insan izliyor. Aradığını buldu sonunda.

— Bundan sonra işleri su gibi gidecek! diye güldü Dako.

Biraz dinlendikten sonra, iki kat eğilmiş bir durumda, ölüme mahkûm edilenin evine yöneldik. Dolayda kimseler yoktu. Karabinayı omzuma geçirerek

atladım ve dış kapının tahtalarına sarıldım. Dako omzunu verdi, kolayca avlunun iç tarafına atladım. Bereket ki köpek yoktu. Elimle sürgüyü bulup kapının bir kanadını açtım. Dako'yu kapıda beklemeye bıraktım, ağırlaşan ayaklarımla eve doğru yollandım. Giriş kapısı açıktı. Odalardan birinin kapısını tıkladım, bir kadın cevap verdi. Ürpertinin üstesinden gelerek, alelacele seslendim:

— Benim, ben, açın kapıyı!

Karşımda ürkek bir yüz belirdi. Korkudan kendini tutamayarak, hafifçe bir çığlık kopardı. Sabaha karşı, horozlar öterken bizim gibi konuk bekliyor olacak ki, duvara dayandı ve ben sormadan dedi:

— Yok, Simeon, Byala Slatina'da. Çocuklarımla başı için yemin ediyorum ki, Hristo evde yok.

Bu arada, odadan bir çocuk çığlığı duyuldu.

— Girip yoklayacağım! diye direttim.

— Sen bilirsın, gir yokla, göreceksın ki yalan söylemiyorum! dedi kadın ve kapıları ardına kadar açtı.

Niyetimden vazgeçtim, çocukları ürkütmek istemiyordum.

— Bizim niçin geldiğimizi biliyorsun, değil mi? diye sordum.

— Ah, bilmem ki, ona hep yalvardım, gözlerimde yaş kalmadı.

— O ölüme mahkûm edilmiştir. Nedenini bilir. Ona de ki, ölümden kurtulmak yok. Şimdilik bu kadar! Sana ve çocuklara karşı kötü bir niyetimiz yok.

Avludan çıkarken, dip tarafta dışı bir manda gördüm, yerde yatıyordu. Yularını çözdüm ve geçip arkasına haydadım. Dako beni kapıda bekliyordu.

— Ne oldu?

— Namussuz yok evde. Mandayı müsadere edeceğiz, geldiğimizi köylüden gizleyemesin.

Sokaklardan geçerken, köylüler başlarını peçereye dayamışlar, bize bakıyorlardı. Baksınlar, görsünler ki, biz idarecilerden korkmuyoruz. Hattâ Petko Velev'e başımla işaret bile yaptım, ama zavallı korkusundan pencereyi açamadı.

Reselets'in üzerinde öyle bir dolunay ışıyordu ki, herşey avuç içinde gibi görünüyordu. Ardımızdan silâh sesleri gittikçe sıklaşıyordu, ama peşimizden gelmeye cesaret edemiyorlardı.

EVLERE DÖNÜŞ

Hükümet gazeteleri, sürgün edilenlerin bir bölümünün serbest bırakıldığını bildirdi. Tam hangi kategoriden kişilerin serbest bırakıldığı belirtilmiyordu. İçişleri Bakanı «gerekli buyrultuları» vermiş diye bildiriliyordu. Bizim yakınlarımız evlerine dönecekler mi acaba diye sabırsızlıkla bekledi. Babam sık sık tekrarlıyordu: «Onları Deliorman'a götürdüklerinden beri, her gece ve her gün bir çizgi çiziyorum, aklımdan günleri geceleri sayıyorum, bitecek gibi değiller adı batasıcılar...»

Herkes, acısını gizlemeden üzüntü çekiyordu. Yataklarla karşılaşmalardan dönenler, içini çekerek. «Evde vahşileşmiş kediler koşuşuyor, tavanlara yarasalar yerleşmiş, insanın içine korku çöküyor!» diyorlardı.

Bir gün Petko Tsenkov, soluk soluğa döndü kampa:

— Bizimkiler dönmüşler! dedi. Gözlerimle gördüm, lâmbalar yanıyordu!

En sonra! Derin bir nefes aldık. Kırk iki günlük azap bitmişti. Nerdeler, sağlar mı, sağlamlar mı? Karanlığın çökmesini zorla bekledik, ve hemen köylere, Çerven Bryag ve Lukovit'e koştuk; anne, kar-

deş bacı ve eşlerimizi avutmak için sabırsızlanarak. Ama korunmak için önlemler almayı da unutmadık kuşkusuz. Polisin düzenleyebileceği pusu ve kapanları da göz önünden kaçırmadık. Her kişiye yüz kez yineledim, yakınılarıyla doğrudan ilişkiye geçmesinler, tarla ve bahçelere nişanlar koysunlar, önce yatak ve yardımcıları bulsunlar, yakınılarıyla onlar aracılığıyla ilişki kursunlar diye.

Simeon Amca'nın bahçesine bir pusula bıraktım. Kızı Tsanka bulup anneme götürmüş. Ertesi akşam oraya babamı gönderdim, karşılığını almak için. Defter yaprağına yazılmış bir mektup getirdi. Babamla ikimiz heyecanla okuduk, harfleri gözlerimizin önünde büyüyor, biçimden biçime geçiyordu. Onlar için rahatsız olmamalıymışız, sağ salımmışlar, hısım akrabaya yardım edecek, nasıl olsa kendilerini toparlayacaklarmış... Babam yaprağı genişleyip açılan burun deliklerine yaklaştırdı ve derin derin kokladı, sanki Tsanko'nun defterinden koparılmış olduğuna inanmak istiyordu. Gözlerinin çevresindeki çizgiler kayboldu, yüzü sevinçle ışıdı, omuzlarını gerdi.

Annem ve kardeşlerimle karşılaşmada şakadan:

— Sözde dinlenmeye gittiniz, oysa hepiniz taziye dönmüşsünüz! dedim.

— Böyle dinlenme, düşmanıma bile dilemem!.. diye karşılık verdi annem. Herkes böyle bizim gibi eridi. Ne ekmek yiyebiliyor, ne su içebiliyorduk, hele döneceğimizi söyledikleri vakit, ekmekten, sudan hepten kesildik. İlerde başımıza daha neler geleceğini bir Allah bilir, ama, hiç olmazsa evimizdeyiz...

12 Haziran günü, onlara hazırlanının demişler, evlerinize döneceksiniz. Bulundukları evin sahipleri tavuk kesmişler, ekmek pişirmişler, ama heyecan ve sabırsızlıktan lokmalar boğazından geçmiyormuş bizimkilerin. Vagona yükletmişler onları, Çerven Br-

yag'a götürmüşler; ama istasyon polisle çevrili, ti-
renden inmek yasak!.. Bağırışıp çağırışmaya başla-
mışlar: «Bizi yeniden nereye götürüyorsunuz, öldü-
rüp yerin dibine gömseniz daha iyi edersiniz!» Vrat-
sa'da indirmişler. Yığmışlar hepsini erkek lisesine.
İvanka Dakova Nine, delikanlıları bir bir dolaşarak:
«Kurtulabilirseniz, kaçın yavrularım, ormana kaçın,
sizin kurtuluşunuz orası!» diye fısıldıyormuş.

15 Haziran'da ancak serbest bırakmışlar.

— Yeni tutuklamalar bekleniyor, diye bildirdi
Georgi Garvanski.

— Bak öğren kimlere yönelecekler! diye ödev-
lendirdim Garvanski'yi. Kemiklerini ezecekleri yerde,
bizim yanımıza gelmeleri daha iyi olur.

Haberler iyi değildi ne yazık ki. Breste köyün-
den 9, Gornik köyünden de, çoğu kadın, 9 kişi tu-
tuklanmışlardı.

O günlerde Lukovit ilçesinin Belentsi köyü muh-
tarı, köydeki yatak ve Remsist gençlerin çalışmaları
üstüne ayrıntılı bir rapor gönderiyor:

«1. Georgi Konstantinov, 18 yaşında, öğrenci,
1941'den beri RMS üyesi. 1942/43 yıllarında Lukovit
lisesinde öğrenciyken toplantılara katılmış, toplan-
tılarda illegal yayınlar okumuştur. 4 kişilik bir grubun
sorumluluğunu yapmış, onlardan üye ödentisi ve
yardım eylemcileri için para toplamıştır, gruba bil-
diriler ve illegal yayınlar vermiştir. Kendisi illegalle-
re yiyecek sağlamıştır. 14 Eylül 1943 günü ilegalliğe
ayrılan Stoyu Tsankov'un eşyasını taşımıştır. 6 Şu-
bat 1944 günü illegal Vasil Simeonov'la karşılaşmış-
tır köy dışında. Yeni bir grup oluşturmak için yö-
nerge almış, bu grubun ilegalliğe ayrılmasını hazır-
lamaktadır.

2. Petko Todorov Aprilov, 17 yaşında, öğrenci,
RMS grubu sorumlusu, illegal komünist eylemcileri-
nin yatağıdır. Bu işe 1942 yılında başlamıştır. Lukovit

lisesinde yapılan bir açıklama sonucu tutuklanmış. Pleven'e götürüldükten sonra, daha 22 kişiye birlikte il polis müdürü tarafından serbest bırakılmıştır. Köye dönünce RMS çalışmalarını sürdürmüştür. Hıdrellez günü kendisi ekmek hamurlayıp pişirerek Vasil Motov'a vermiştir.

3. Angel Vutov Donçev, 1943 yılının Aralık ayında il polis müdürü tarafından serbest bırakılmıştır. Korktukları için arkadaşlarını suçlandıran bir kişidir. Polis peşine düştüğü için illegalliğe geçmiştir. İki gün ormanda kaldıktan sonra illegallerle bağlantı kurmayı başarmadığı için evine dönmüş ve yakalanmıştır.

4. Vasil Konstantinov Gavrilov, 24 yaşında, üniversite öğrencisi, RMS üyesi. Daha Lukovit lisesinden öğrenci bulunduğu sıralarda, 1943'ün baharında, ağabeyi Georgi Konstantinov'un illegal Motov'la karşılaşmakta olduğunu biliyordu. Ağabeyi ona illegal kitaplar veriyor, Vasil bu kitapları okuyordu, para ve yiyecek sağlayarak yardım eylemlerine katılıyordu. Bilgili bir kişi olarak yaptığı her işi, devlet güvenliğine karşı eylemde bulunduğu bilinciyle yapmaktadır.

5. Zlati Mikov, 20 yaşında, öğrenci. 1944'ün Mayıs ayında sığır güderken dağa çıkıyor, orada bir grup illegal komüniste raslıyor. Yanına yaklaşan bir kadın bağırmasına olanak vermeden tabancayla onu grubun yanına götürüyor. Vasil Simeonov Motov, kendisine köyde durumu soruyor, muhafızlar kaç kişi, polis ve jandarma var mı diye öğrenmeye çalışıyor. Zlati Mikov ayrıntılı bilgiler veriyor.

Belentsi köyü muhtarı.»

Pleven'deki askeri mahkeme de zaten bunu bekliyormuş. 29 Temmuz 1944 günü ve 395 numaralı hükümle Georgi Konstantinov, Angel Vutov ve Petko

Todorov Aprilov'a 5'şer yıl ağır hapis cezası veriyor.

Bizim Bulgar faşistleri ne yapacaklarını bilemiyorlardı artık. Komünistlere ve ileri olan herşeye karşı besledikleri derin nefretten ötürü büyük olayları göremiyor, duyamıyorlardı. Muhtarlar yakınıyordu: «Sürgünde olan solcular artık evlerine döndüler. Ne var ki, bunlar şimdi kendilerini gururlu hissediyorlar, belediye çevrelerine karşı kibirli ve dargın davranıyorlar...» İlçe polis şefleri de yakınıyordu: «...Bu durumda illegallere karşı savaş daha güç, hattâ olanaksız olacaktır...» Tutumlarından ilerde ne yapacaklarını anlıyorduk. Kaldı ki, sıradan bir köylü kadını, ama gizli çalışma alanında sezgisi olan annem bile, kendimizi korumamızı, yeni bir kasırganın başlayabileceğini salık veriyordu.

Hakkı da yok değildi hani. Pleven askeri mahkemesi her gün cömertçe yargılar veriyordu. Yalnız Breste köyünden askeri mahkeme karşısına 23 kişi getiriliyor. Suhaçe köyünün okulu yeniden hapisaneye çevriliyor. Temmuz sonlarında jandarma birliklerine yeni güçler katılıyor. Annem ve kardeşim Petir, bir gün sabaha karşı alıp götürülüyor yeniden. Benimle ve babamla ne vakit ve nerede görüştüklerini söylesinler diye dört gün dört gece işkence yapılıyor onlara. Dört gün dört gece ne bir lokma ekmek, ne bir yudum su. Bir sabah kapı açıldığında, ürkek bir asker giriyor içeri ve fısıltıyla:

— Nasılsınız? diye soruyor.

— Görüyorsun ya... diyorlar.

— Şunu bilmelisiniz ki, sizin köyden belediye görevlisi geldi, öldürülmenizi istiyor.

Annem yuhlayarak binlerce kez bu zalim Hristo Popov'u neden tepelemediğimize pişman oluyor, üzülüyor. Ama o kendisi de geri kalmıyor, çekip geliyor bir gün. Tekmeyle açıyor kapıyı: Boğa gibi besli, geniş ve alık bir yüzü var. Sinsice gülümsü-

yor:

— Pek o kadar kötü değil durumunuz galiba! diyor. Az, az, üzerinizde az çalışmışlar. Ben bizim dişi mandayı aramaya çıktım. Suhaçe'nin yolunu tutmuş diyorlar...

Annem dayanamamış:

— Bizim inekler neredeyse, senin manda da oraya gitmiştir! demiş.

Öteki kudurmuş birden, annemi tekmelemeye başlamış, yardımcı çağırış bununla yetinmeyip, birkaç kişi birlikte dövmüşler, ezmişler annemi, kan ter içinde kalıncaya dek.

Hristo Popov'un bu yaptıklarını öğrendiğim vakit gözlerim karardı. Mandasını alacağım yerde, bir kibrit çıkararak evini ateşe vermem gerekiyormuş. Ama sonunda bu it de hakettiğini buldu.

O günlerde partizanların yakınları ve yataklar yeniden birer birer polisin korkunç pençesinden geçtiler. Kimilerini öldürünceye dek dövdüler, kimilerini elektrik cereyanıyla kömüre çevirdiler. Ve tüm bu işkenceler karşısında sadık kalmak, ikircimlik göstermeden dimdik durmak için, ne büyük tinsel güç gerekiymiş! Çomakovtsi köyünden Vilço Mladenov, Virban Ninov, Nikola Stoimenov, Nikola Peyçev, Çiftçi Birliği üyeleri Yordan Mişev ile Tsolo Dimitrov, Kadınlardan Ekoterina Virbanova, Mara Petkova, Elena Marinova, Simeonio Pavlova, genç kızlardan Pavlinka Marinova, Toşva Pavlova, Petra Boteva, Todorka Virbanova, Vasilka Milçeva gibi daha pek çokları acımasızca işkence edilmişler, dövülüp insan kılığından çıkarılmışlardı.

Tano Tsilov, bir karşılaşmasında, Bay Vilço'nun karısı Vasilka Mladenova Bacı'ya şöyle diyecek olmuştu:

— Belli bir süre sizinle görüşmeyeceğiz, durumunuz daha kötüye sarmasın diye.

— Ne diyorsun, bire Tsolo! diye cevap vermişti Vasilka Bacı. Biz sizinle birlikte olmak için ölümü göze aldık. Siz sağ olursanız, biz de sağız demektir. Siz öldürülürseniz, biz de öldürüleceğiz. Bir daha senden böyle söz duymayayım. Bizim evin kapısı sizlere her vakit açıktır!

Bizim kalemiz olan Virbitsa köyünün yataklarında da aynı sarsılmazlığı görmüştük. Bizim için, biz, «Vilko Dede» ve «Gavril Genov» müfrezelerindeki partizanlar için de olsun diye, lokmalarından ayırıyorlardı.

TARTIŞMALARIMIZ

Durumu yoklama ödeviyle Lepitsa köyüne gönderdiğimiz Nanko Georgiyev ile Nikola Spasov'un getirdikleri haber şöyleydi: köydeki askeri garnizonun sayısı iki kat artmış, sivil koruma ekibi iyice silâhlandırılmıştır; yani köyü ele geçirmek şimdilik olanaksızdı.

Beni o günlerde rahatsız eden Breste köyüydü.

Gerek uykuda gerekse uyanıkken düşlediğim şeydu hep: Köye giriyoruz, belediyedekileri likide ediyoruz, vergi kütüklerini belediye önündeki meydana yığarak veriyoruz ateşe. Köylüler bakıyorlar karşıdan, seviniyorlar; bunca kötülükleri yapanlardan hesap istiyoruz diye kucaklıyorlar bizi, muhtar, polis ve yerli faşistlerden onların öcünü alıyoruz diye mutluluklarını belirtiyorlar.

Plânımı Todor Zlatanov'la paylaştım. Beni dikkatle dinledi, bazı anları bir kez daha anlatmamı istedi ve sağ eliyle başını kaşıyarak:

— Çok iyi düşünülmüş, ama... diyecek oldu. Sözüünü sabırsızlıkla kestim:

— Bu sefer aması yok! dedim. Genel toplantıdaydın sen değil mi

— Oradaydım ya... seninle ikimiz gitmedik miydi?

— Alınan kararı biliyorsun öyleyse?

— Sağır değilim, duydum.

— Niçin orada «ama» demedin?

— Orada kararlar genel alınıyor...

— Tamam, tamam, genel olarak... O kararların bizim için geçerliği yok, yalnız başkaları için geçerli, öyle mi?..

— Söyle benden ne istiyorsun?

— Eylemden yana mısın, değil misin? On dakika sonra döneceğim, düşün o zamana dek.

Bu konuşma böyle bitti. O düşünmeye kaldı, bense bir keçi yolunu tutarak bastım orman içine. Orada ağaçlarla konuşup tartışmaya, plânımın gerçekleşebilecek bir plân olduğuna, artık bekleyecek, ukalâlık yapacak zaman kalmadığına onları inandırmaya çalıştım. Bağırıp çağırdım bir süre, içim biraz rahatladı, kampa sakinlemiş döndüm. Todor'u bıraktığım yerde buldum. Bir çırpıyla yeri kazıyordu. Kan yeniden başıma vurdu. Sert ve kesin bir sesle sordum:

— Söyle ne düşünüyorsun?

— Ben... «evet» diyorum!

— Şimdi oldu bak! diye mırıldandım, burun altından.

Todor gülümsedi, ayaklarını çaprazlama birbiri üzerine koyarak konuşmaya başladı:

— Gel düşünelim şimdi, durumu yoklamak için köye adam ne zaman göndereceğiz. Herşeyi inceden inceye denetlemek, yoklamak gerek, sakatlık filân olmasın.

Kuşkulanarak:

— Sen yine evirip çevirmeye başladın galiba!

dedim.

— Sana öyle geliyor! dedi, yumuşak bir sesle. Görüyorsun, herkes açık savaşa çıkmak istiyor şimdi. Sözlerinden duyduğum, gözlerinden okuduğum sitemler gayrı benim de canıma tak dedi. İşte bak, Petko Hristov, Tsenko Georgiyev, Dako Daşkov, Mitko Nankov ya da Yosif Yosifov... ilk sinyali bekliyorlar, ateşe atılmaya hazırlar. Ama sen şunu unutuyorsun ki, ben bütün arkadaşların yaşamını düşünüyorum, parti önünde sorumluyum onlardan...

— Benim de sorumluluğum var! dedim, kendimi tutamayarak.

— İkimiz Saşo, ikimiz ayı derecede, eşit sorumluluk taşıyoruz, birlikte taşıyoruz bu sorumluluğu. Benim önerim, gidip birlikte Mako'yla da konuşalım seninle.

Razı oldum, Plânımı Mako'ya da yineledim. Doğruldu, ona özgü bir tavırla saçını düzeltti, kırık kolunu kımıldatarak, düşünceli konuşmaya başladı:

— Breste'nin başına gelenler pek çok oldu!

— Evet, o kadar çok ki!.. diye destekledi Todor, Mako'yu.

— Düşün kaç kişi, kaç kişi hapislere atıldı... Bundan ötürü biraz biz de suçluyuz, oradaki çalışmalarımızı iyice örgütleyemedik. Coşkudan yoksun değillerdi, sözde savaşa biredek hazırıldılar, ama tutuklanmayı, kemiklerinin kırılmasını, dövülmeyi yeğlediler. Evet, Breste'ye girmek değer. Bu köylülerin morallerini yükseltecek, insanları bize daha da bağlayacak...

Yengiyi kazanmış bir insan duygusuyla Todor'u süzdüm gözümün ucuyla. İlk tek söz söylemedi, gövdesini kımıldattı ve düşüncesini belirtmek için tam ağzını açmıştı ki, Yordan Daskalov'un sesini duyduk:

— Bu eylem için ben adayım!... Saşo, beni listenin dışında bırakma sakın! diyordu.

Todor güldü:

— İnsan gizli birşey yapamıyor, hey! dedi. Casuslar her çalı ardından izleyip dinliyorlar...

— Bana bak, casusluk deyip hakaret etmeyeceksin! diye bağırdı Yordan. Breste sözkonusu olurken kulak kabartmayayım olur mu hiç? Oradaki benim tanıdıklar için kalbim acıyor. Alyoşa doğru söylüyor, silâha sarılıp savaşa katılacakları yerde, dayak yemeyi yeğlediler!

1944 Haziranının ilk yarısında Yordan'la ikimiz durumu öğrenmeye koyulduk. O kendi yolunca, ben kendi yolumca. Çerven Bryag ve çevresindeki köylere yöneldik önce. Gabare, Suhaçe, Lepitsa, Çomakovtsi, Kameno Pole ve Reselets köylerinde jandarma, polis ve ordu birlikleri yığılmıştı. Bir oraya bir buraya gidip geliyorlardı durmadan. Alanın düzlük ve yolların nispeten iyi oluşu, motörlü grupların gerektiği yerde olmasına yardım ediyordu. Suhaçe köyü okulu, tutuklanan «kuşkulu kişilerle» doldurulmuştu. Tutuklananlar hakkında belirli, somut birşeyler bilmeseler de sorgu ve soruşturmaları sürdürüp duruyorlardı. Yollarda atlı polislerle bisikletli jandarmalar rastlanıyor; ağıl ve bağları dolaşıp gözetliyorlar, her karşıladıkları kişinin üstünü arıyorlardı.

Toplanan verilerden, Breste'de durumun şimdilik sakin olduğu, koruma ekiplerinin saat 21,30'dan sonra devriye gezmeye çıktıkları, silâhlarının da sayısı 20'yi aşmayan eski tüfekler olduğu anlaşılıyordu. Köye en kolay kuzeydoğu kesiminden girilebilecekti. Yakındaki ormanda eyleme kadar beklemek olanaklı vardı. En uygun gün de pazardı. O gün insanlar köyde bulunuyordu, derhal mitinge çağrılacaklardı. Petir Dimitrov'u konuşmacı seçtik, hazırlan-

masını söyledik. Mako'nun köy halkı önüne çıkması çok iyi olacaktı ama kahrolası hastalık geçmiyordu bir türlü. Yine de ana gruba kattık onu da. Varsın köylüler görsün, sağ olduğuna inansınlar, istiyor-duk.

Petir Dimitrov'un yardımıyla Mako tezelden hâzırlandı. Her ihtimale karşı, kaput bezlerinden ipleri söküp çıkardım, sırt çantasının cebine tıktırdım. Fenalaşabileceği, onu taşıyabileceğimiz olasılığını göz önünde bulunduruyordum. Sedye yapımında ip-lerin yardımı büyük olacaktı. Deneyim vardı artık. Birkaç kez dinlendikten sonra İskir ırmağına geldik. Irmak ağır ağır, bulanık akıyordu. Mako suya girdi, yüzüne bir avuç soğuk su serpti, neşelendi birden-bire. «İskir beni unutmamış!» dedi. «Bir zamanlar dosttuk onunla. «Kaç kez şakalaştığı var benimle; kaç kez beni kucağına devirerek ıslattığı var... Oh, gönlüm rahatladı, şenlendi!..»

Gündüzü geçirmek için seçtiğimiz yerde kaldık, karakol tayin ettik. Tam yerleşip yere uzanmıştık ki, çoban köpeklerinin havlaması duyuldu, yanımıza geldiler, iyilikle güç belâ oradan uzaklaştırabildik. Birer parça ekmekle susturduk köpekleri. Güneş yükseldi neden sonra, acımasız kızdırmaya başladı. Yapacak bir iş bulduk kendimize. Tıraş olduk, giysilerimizi temizledik, Breste'lilerle karşılaşmaya hazırlandık.

— Bay Sando'ya haber etseydik! dedi Todor. Onlara çok yakınız!

Bu sözler sarstı beni. Kalbim daha hızlı çarp-maya başladı. Bu kurnazca çıkış beni kulak kabart-maya zorlamıştı. Pek pek duygu katmadan bu öne-riye karşı geldim:

— Gün ortasında karşılaşma yapmak tehlikeli-dir! dedim.

— Bir kez hareketi göze almış bulunuyor mu-

yuz, o kişiıyi bu kişiıyi aramak fazlalıktır! diye söze katıldı Petko Mitov.

— Sorumluluğu ben alıyorum üstüme! dedim, kesinlikle.

Todor fikrini kabul ettirdi yine de. Bay Mişo'yu çağırmaya iki kişiı gönderdik. Geldi, çok yorgundu, yere oturdu, alnının terini sildikten sonra, söze kestirme başladı:

— Beni çağırdığınız iyi oldu. Buraya gelirken, Breste'ye giren dört kamyon dolusu jandarma gördük. Bir şey mi sezinlediler acaba? Gzetleyicileriniz var mı?

Yutkunarak karşılık verdim:

— İki kişiı tayin ettim!

— Bu alçaklar pazar günleri köyleri kuşatmaya başladılar. Bunu birkaç yerde uyguladıklarını görüyorum...

Biraz sustu Bay Mişo. Sonra:

— Saşo, hadi seninle gidip çevreyi gözden geçirelim dedi.

Karakolların yanına götürdüm onu. Biri tam gelip beni arayacakmış.

— Komutan yoldaş, karşısı niformalılarla dld! dedi.

Köyü avucumuzun içinde gibi görüyorduk.  sıçrayışta meydanda olabilirdik. Fazla bir söz söylememek için dişlerimi sıkıyordum. Aklımın içinden, dikkatliliklerinden ötürü Todor'la Bay Mişo'ya teşekkür ediyordum. Ama onlar karışmasaydılar bile, bizden çok daha güçlü bir düşmana karşı yürümek rizikosunu göze alamazdım.

Düşündüğümüz plânı er geç gerçekleştireceğimiz umuduyla Çutorilets'e döndük.

KARşILAşMALAR, İMECELER...

Kampa ilk gelişinde Bay Vasil'e ertelenen ey-

lemi anlattım iğneden ipliğe kadar. Hareketimizi doğruladı. Konuşmaya Boris Popov (Venko) da katılmıştı. Omzumu tutup sıktıktan sonra, bana dostçasına şöyle dedi:

— Bu kez olmadıysa, üzülme, plânınız ikinci deneyde gerçekleşir. Önemli olan düşünmek, etkin savaşım havasında yaşamaktır.

Bay Vasil söyledi sonra sözünü:

— Geceleri burada yalnız en gerekli kişiler kalmalıdır, dedi. Geri kalanların tümü köylere inmeli, propaganda yapmalı, yeni insanlar kazanmaya çalışmalıdırlar... Şimdi ise, yapılacak eğitim uygulamaları üstüne Venko size bilgi verecek...

Pleven il polis şefinin bir raporunda şöyle denmektedir:

«...Venko (Boris Popov), özellikle partizanların moralini denetlemek amacıyla iki kez nağız yoklamasında bulunmuştur. Eylemlerin gerçekleştirilmesi için uygulanacak biçimler üstüne konuşmuş; bunu yaparken Rusya'nın zaferlerinden örnekler vererek Almanya'nın çok yakında yenilgiye uğrayacağını belirtmiştir.

...Yanço (Vilka Goranova), bölge karargâhının politik komiseri olan bu kadın da çeteleri ziyaret etmişse de, genellikle yönetmenlerle görüşmüştür.

Müfrezenin Drenovitsa denilen yerde (Suhace ile Gabare köyleri arasında), Karlukovo köyünün kuzeyinde, bir dağ çeşmesinin 500 metre kadar uzağında kampı olduğu öğrenilmiştir.»

Genel çizgileriyle polisin elinde iyi bilgi varmış. O denli doğru verileri nasıl ele geçirdiği başka konu. Ağustos ayında bütün mekanizma harekete geçti. Bizi yoketmek için son bir gayrete girişmişlerdi.

Biz aynı zamanda yeni bağlantılar kurmanın

yollarını aramaya, eski bağlantılarımızı sağlamlaştırmaya başladık. Kızıl Ordunun başarılarını propaganda ediyorduk durmadan. RMS gruplarının sayısı arttı, iktidarın yordakçılarıyla açıkça karşılaşmalar yapıyor, kendilerine uyarıda bulunarak gözlerini açmaya açılışıyorduk. Çokları bizi anladılar ve sessizce, karanlık eylemlerden çekilmeye, muhtarların emirlerini yerine getirmemeye başladılar: kimileri kendilerini hasta gösteriyor, elindeki silâhtan kurtulmaya çalışıyordu. Savaş gruplarının sayısı iki kat arttı. Hepsi müfrezeeye katılmaya hazırdılar.

«Vilko Dede» müfrezesinin bu sürekli propaganda ve örgütsel çalışmalar döneminden iki olay anıslıyorum.

Petko Mitov, Petko Hristov, Tsenko Georgiyev ve Yordan Daskalov'la birlikte, ödevle gittiğimiz yerden dönüyorduk bir gün. Tam demiryoluna yaklaşmıştık ki, bakırdan boşanırcasına bir yağmur başladı. Karşıda ağaran kimsesiz bir eve koştuk. Saçak altına durduk, rüzgâr esiyor, yağmur bizi ıslatıyordu. Kapının tutamacına yapıştım, ama o anda birdenbire demiryolunu bekleyen yedek erler geldi aklıma. Buraya gizlenmiş değiller mi acaba?... Bize gelen bir habere göre, yedeklerden birisi sorup soruşturuyor, bizim yanımıza gelmek istiyormuş. Mitralyözle gelmeye hazırmış.. Bunu provokasyon olarak nitelemiştik biz.

Hafifçe ittim kapıyı, gerisin geriye dönüp sesle kapandı. Bu kez daha hızlı ittim, yine geri döndü. Arkadaşlara sinyal verdim. İçerde insan vardı. Omzumu dayayarak bastırdım, içerden bir inilti ve bir ses geldi: «Kim o?» «Ben!» dedim, «ben, yabancı değilim, korkma!» Ama güçlü kuvvetli herif, kapı açılmıyordu. Yine kalın bir ses: «Kimsiniz siz be?» diye sordu. Açmayı başardım yine de, girdim içeri,

kapı açıldı ardına dek, cep fenerini çıkardım, bir köşede Milyo Sıbinski ile karısı büzülmüş duruyorlardı. Köydeşlerimdi.

— İyi akşamlar, Bay Milyo! dedim, dostça.

— Aa! dedi, adamcağız, ağzı açık kalmıştı. Beni tanıdın galiba!... Nereli oluyorsun, delikanlı, aklımı oynatayazdın!...

— Kunino'luyuz, yağmur tuttu da...

— Bu vakitte nereye öyle?...

Sesinde kuşku belirmişti. Sık sık çakan şimşeklerin aydınlığında tüfeklerimizi görmüştü galiba; konuşmak iştahı kesildi birdenbire, büzüldü köşeye, ağzından ses çıkmıyor. Ben tutturdum:

— Nerelerde kaldın be Bay Milyo? diye sordum. Bizim kim olduğumuzu sezdin de dilini yuttun galiba!... Korkma, korkma, bizi bu kötü hava biraraya getirdi. Yoksa, kötü bir niyetimiz yok!

— Seni ben de tanıdım, Simeon!... Aklımı aldın ayol!... Bireh, dedim, kendikendime... Kunino'dan olacak da, bu adam beni nasıl tanıyacak! dedim. Şimşek çakınca yüzünü gördüm, tanıdım seni...

— Polis seni çok ürkütmüş! dedim.

— Polis de ürküttü, hayat da!... dedi, içtenlikle... Her yerde hep fenalıklar görüyoruz. Kimin dümen suyundan gideceğini, hangi tanrı önünde secdeye varacağını bilemiyor insan.

— Namusluca konuş, Bay Milyo, senin güveyin polis, bizim peşimizde koşarken ağzı köpürüyor, gece düşünde bile alacağı ödülü düşünüyor, bizim başlarımız için alacağı parayla zenginleyeceğini sanıyor. Ona de ki, bu rüyası gerçekleşmeyecek. Çok az günleri kaldı. Öyle de, anlaşıldı mı?

— Anlaşıldı, anlaşıldı. Sanma ki, bunu ona ben de söylemiyorum. Ama kalın kafası almıyor.

— O kafayı kaybedebilir ama! diye kestim sözünü. Sen ilet ona benim dediklerimi, akıllıysa gerekli

sonucu çıkarır. Tekrarlıyorum, sayılı günleri kaldı. Kızıl Ordu, şurada Romanya'da. Birkaç gün geçmez, buraya da gelirler... O zaman Vatan Cephesi geçecek başa!... Vatan Cephesi diye birşey duydun mu hiç?

— Ne desem bilmem ki, Simeon, duymasına duydum ya, ama yalandan bir şey, uydurma bir şey sanıyordum onu... Oysa bak neymiş!...

Arkadaşlarım kendilerini tutamadılar, kahkahayla güldüler.

Vatan Cephesi'nin ne olduğunu ayrıntılarla anlatmak zorunda kalmıştım. Babam benim iyi bir konuşmacı olduğumu söylemiyor mu, ben de şimdi sıradan, anlaşılabilir sözler arayıp buluyor, örgütün amaçlarını, bayrağı altında komünistleri ne uğruna topladığını; çiftçiler, komünistler ve onurlu dü-rüst kişilerin neden birlik olduklarını açıklamaya çalışıyordum.

Yağmur damlalarının evin damı üstünde çaldığı trampet devam ediyordu. Bay Milyo ilk korkuyu yatıştırmıştı içinde, bana biraz daha yaklaştı, rahatlamıştı.

— Sanma ki, malım mülküm varsa, artık yaklaşan o yeni güne karşıyım... dedi. Sen güveyi bırak, onu bu göreve ben çağırmadım, sen bana bak. Hem korktuğum için böyle konuşuyorum sanma. Nereye tık bunu görmeye. Böylesi görülmüş değil şimdiye kadar. Neden, ne uğruna yapılıyor bunlar?... Şu omuzlarımın üstündeki kafa neler gördü biliyor musun? Yirmiüç yılını hatırlıyorum. Hırsız şebekeleri, faşist saldırı grupları insanları sürüklüyor, mallarını talan ediyordu. Yetişir artık, varsın komünistler gelsin iktidara, bu gökkubbe altında da rahatlık olsun, baksan hırsızlık, tutuklamalar ve işkence, bıktım arhuzur olsun. Nasıl gökgürlüyor bak! Delindi sanki gökyüzü!... Siz halktan yana olduğunuzu söylüyor-

sunuz, değil mi, peki, bilin ki, halk da sizden yana, sizinledir; bunu ben diyorum sana, Bay Milyo diyor... Sen beni yabancın sayıyorsun, ama bunu böyle bil benden. Elinde tüfek olduğu için böyle konuşmuyorum, şimdi kaldırıp tüfeği beni vuracak mısın, yoksa bağışlayacak mısın canımı, benim için hep bir!... Ne bilirim, nasıl duyarsam onu söylüyor, onu konuşuyorum!

Boğazımda sıcak bir yumak belirdi. Epeyce bir süre sesimi çıkaramadım. Arkadaşlar da benden daha kötü bir propagandacı olmadıklarını gösterdiler. Ama Milyo, sanki benim konuşmamı istiyordu ki, bağırarak dedi:

— Niçin sustun Simeon!... Bana inanır mısın bilmem ama, sizin konuştuklarınızı dinlerken içim rahatlıyor, açılıyor içim, bunu böyle bil!... Söyle şimdi bana, bundan sonra benim ne yapmamı istersin?

— Bundan sonra kimseye gık demeyeceksin!

— Bunu sen söylemesen de ben biliyorum. Başka?

— Başkası yok!

— Aaa, öyle olmaz Simeon!... Hiç sıkılmadan söyleyin, ben ne yapayım, benden ne istiyorsunuz, karşınızdayım!...

Hazır bulunmasını, gerekince köy dışına bir çuval un çıkarmasını söyledik. Hemen şunu belirtmeye zorunluyum ki, köyde iktidarın en güvenilir adamı sayılan Bay Milyo, asla ikircimlik göstermedi. Zaferden sonra da başı dik, yüzü açık geziyor, kendisine gösterilen güvenle gürülüyor, bizse onun namusluca yerine getirdiği erkek sözünden ötürü seviniyorduk.

O günlerde Gornik köyünde lejyonerlerin üç gençten RMS gruplarında istihbarat için yararlandıkları haberini almıştık. RMS gruplarından kopartılan veriler derhal polise ulaşıyor, hemen önlemlere

geçiliyormuş. Uyarıyı inceledik. Petko Mitov, Petko Hristov ve Peyu Tsenkov'tan oluşan bir grup kurarak, yeni beliren bu «istihbaratçıları»n nasıl kuşlar olduklarını öğrenmeye gönderdik. Doğrudan birinin evine varmışlar (adı önemli değil). Kapıyı çalmışlar, ana-babası çıkmış. Bizimkiler özür dileyerek gencin nerede bulunduğunu sormuşlar. Anne karşılık vermiş: «İmeceye gitti, oradadır!» demiş. Kadıncağız, korkudan, neredeyse, bayılıp düşecek.

— Söyleyin ona! demiş Petko Hristov. Suçsuz gençleri karalamaya devam ederse, yani polis ajanlarıyla bağlantısını kesmezse, öteki dünyayı boylayacaktır. Böylelerini bağışlamıyoruz biz!...

Anne ile baba oğullarını akıllandıracaklarına yemin etmişler.

Oğulları, aslında imecede değilmiş, büfe içine girmişmiş, bu sözleri kulaklarıyla duymuş. Bundan sonra da eski eyleminden vazgeçti. Diğer iki gence de aynı tutumu uyguladık. Dokuz Eylül dolaylarında tir tir titiyorlar, gizleniyor, biz bağışlayıncaya dek insan arasına çıkamıyorlardı.

İmece, ileri görüşlü bir kişi olan Nino Hinov'un evinde düzenlenmişti. Bizim üç arkadaş oraya vardıklarında, içerde bir oda dolusu genç varmış. Müzik durmuş birdenbire, onlar kapıda belirince içerdekilerin tümünün yüzlerinde gülümsemeler dönüp kalmış. Arkadaşlardan biri dışarda nöbetçi kalmış, diğer ikisi de gençlerle dostça konuşmaya başlamışlar. «Vilko Dede» müfrezesinden partizanların yaşam ve savaşlarını anlatmışlar gençlere, Kızıl Ordunun zaferlerini anlatmışlar ayrıntılarla, köydeki iftiracı gençlerin adlarını anmışlar, onlardan korunmalarını öğütlemişler ve sözlerini «Faşizme ölüm, halka özgürük! Yaşasın Vatan Cephesi!» belgisiyle noktalamışlar.

Gençler baskurt kâğıdı gibi sözleri tümüyle bellemeye, partizanların her hareketini benimseme-

ye çalışıyorlarmış. Üç kişinin cesareti karşısında hayran kalmış tümü. Doğruca köye girmek, imeceye gelmek yürekliliğini göstermek, onlar için adeta bir çılgınlık sayılıyormuş. Pikapta müzik çalınmaya başlamış, kızlar bizim arkadaşları dansa davet etmişler, ama bizim arkadaşların dans sırası mı o zaman. Gençlerle vedalaşarak çıkıp gitmişler.

Daha o gece ve ertesi sabah partizanların köye geldiğini bütün köy öğreniyor. Düşmanlardan tek kişi bunu polise ihbar etmeye cesaret bulamıyor.

48 SAAT ABLUKA

4 Ağustos 1944. II-812 numaralı gizli özel buyruk. Hazırlayan VI. Bölge Tümen Komutanı, Vratsa.

«Vratsa ili idari bölgesinin sınırları içinde «Gavril Genov», «Vilko Dede», «Hristo Mihaylov» ve «Georgi Benkovski» adlı partizan müfrezeleri eylem yürütmektedirler. Bu belirlenmiş müfrezelerden başka Byala Slatina, Oryahovo ve Lom ilçelerinde daha küçük gruplar da vardır ki, bunların giderek çete ve müfrezelere dönüşmesi olasılığı büyüktür.

Partizan müfrezelerinin gücü, sayısı ve silâhları üstüne bilgiler 6-581 ve II-7-654 numaralı istihbarat bildirilerinde verilmiştir.

Ordu Genel Kurmayı'nın 2 Ağustos 1944 tarihli ve I-942 numaralı gizli özel mektubuna göre, Bulgar Silâhlı Kuvvetleri'nde tek komutanlık birliği geleneğinin korunması için, Devlet Jandarması, Savaş Bakanlığı'nın emrine verilmiştir. Jandarma bölükleri, bulundukları yerlerde örgütsel birer birlik olarak bölge tümen komutanlığının emri altında bulunmaktadır.

İşte bu nedenle ve ayrıca illegallerin eyleminin

giderek büyük bir devlet tehlikesine dönüşecek kadar gelişmekte olduğu nedeniyle, illegallerle savaşı yeniden ordu yükümlenmektedir. Savaşı, doğrudan ordu komutanlarının yönetmenliği altında bölge tümenleri yürütecektir.

1. Tümenin bulunduğu bölgede illegallere karşı derhal enerjik eylemlere geçilmelidir ki, sonuç olarak, Ağustos sonlarına kadar, illegallerin oluşturduğu tehlike ortadan kaldırılmalıdır.

2. Askeri takımların savaşa girdiği silâhlı illegallere karşı, tüm savaş kuralları uygulanmalıdır.

Ele geçirilen bütün yataklar derhal ve bütün yasalara uygun bir biçimde askeri mahkemeler tarafından yargılanmalıdır. Daha önemli olaylarda duruşmalar köylerde yapılmalı ve kararlar derhal yerine getirilmelidir. Yatağın yakalanmasından idamına kadar tüm mahkeme yolu 10 günü aşmamalıdır. Yakalanan ya da teslim olan partizanlara karşı da, şu ya da bu nedenle çarpışmada öldürülmemiş, yakalanarak yerleşim yerine getirilmişlerse, aynı şekilde davranılmalıdır.

Ordu adının lekesiz korunması için, yakalanan ya da teslim olan partizanlara karşı dikkatli davranılmalıdır; hemen askeri mahkemelere verilmeli; askeri mahkemeler davaya derhal bakacaklar, yürürlüğe geçen yargılar hemen yerine getirilecektir.

İlegallere karşı savaş gözönünde bulundurularak ordu birlikleri şöyle gruplaştırılmaktadır:

1. 35. Piyade Alayı:

— Alay kurmayı ve 1/35. piyade tümeni - Vratsa kentinde.

— 2/35. piyade tümeni - Byala Slatina kentinde.

— 3/35. piyade tümeni - Vratsa'nın Virbeşnitsa köyünde.

— Havan ve zırhlı avcı bölüğü - Vratsa'nın Kosta-
talevo köyünde.

2. Altıncı Vratsa Jandarma Taburu:

— Tabur kurmayı ve motörlü bölük - Vratsa
kentinde.

— G. Kremena, D. Beşovitsa ve Virovsko köy-
lerinde birer bölük.

— Eskadron - Roman köyünde.

3. Altıncı Avcı İl Tümeni:

— Glojene ve Çiprovtsi köylerinde birer bölük.

— Petrohan'da bir bölük.

4. 15. Lom. Piyade Alayı:

— Alay kurmayı, 2/15. piyade taburu, havan ve
zırhlı-avcı bölükleri - Belogradçik kentinde.

— 3/15. piyade taburu - D. Lom köyünde.

5. Polis bölüğü, Kirilovo, Mokreş ve Kotenovtsi
köylerinde bulunan birer takımdan oluşmaktadır.

6. Bölgedeki tümenin öteki takım ve bölükleri
şimdiye kadarki yerlerinde kalmaktadır.

H a r e k e t Y ö n t e m i

Partizanların moral, tinsel güç ve savaş hazır-
lıklarının ordununkilerle hiçbir zaman mukayese
edilemeyeceği unutulmamalıdır. İşte bu nedenle, güc-
lü bir düşman karşısında iki kat daha güçlü bir ener-
jiyle hareket edilmelidir. Hele partizanların taktiği
karşısında komutanların çok uyanık olmaları gerek-
mektedir.

B ö l g e l e r i n a r a n ı p t a r a n m a s ı v e t e m i z l i ğ i n a s ı l y a p ı l m a l ı

Her eylemde başarı sağlayan önemli bir koşul,
abluka uygulanacak yerlere birliklerin hareketin giz-
li tutmaktır. İlegallerin her zaman için iyi örgütlen-
miş gözetlemeleri ve köylerle kesintisiz bağlantıları

vardır. Bu durum, birliklerin aktarılması ve arama işlerinin gizli yapılmasını zorunlu kılmaktadır. Çıkış yerlerine yerleşme geceleyin olmalıdır; öyle ki, sabaha karşı belirlenen yerler abluka altına alınmış bulunmalıdır.

İlişikte, bölgedeki illegallerin şema ve listesini sunuyorum.

Bölgenin tümen komutanı: Tuğgeneral: /imza/
Banov»

Bu belgeyi hemen hemen tümüyle buraya aktarıysam, Bagryanov hükümetinin politik çizgisinden bir sıra nitel anı yansıttığı, Kızıl Ordunun ülkeye girmesi öngününde partiyi yönetmenlik rolünden yoksun etmeye, partizan hareketinin saygınlığını asgari dereceye indirmeye çalışma hırsını açıkladığı içindir. Bağlaşıklara zemin hazırlamak amacına yönelik, alçakça, haince bir tutumdu bu.

Durum bütün tümenlerde böyleydi. Geniş ölçüde bir saldırıya geçiyordu düşman. Son ölümcül çarpışmaya başlıyorduk. General hazretleri, büyük bir üstünlük duygusuyla partizanların tinsel gücünden, moral ve savaş hazırlığından söz ediyor, satırını dört yana savuruyordu, ama ne kesecekti?...

Biz yeniden bizim «Vilko Dede» müfrezesine dönelim.

Eylemin son hazırlıklarını yapıyorduk. Draşan köyüne girme plânının detaylarını gözden geçiriyor, saptıyorduk. Bölgede askeri ve jandarma birliklerinin harekete geçtiği konusunda bilgi vardı elimizde. Gözetleyiciler gözlerini dürbünlerinden indirmiyorlardı. Hattâ birisi büyük bir ıhlamur ağacının tepesine çıkmıştı. Gabare-Lepitsa-Çomakovstsi köylerine giden taş yol üzerindeki askeri kolları ilk o gördü. Vuto Pekov hemen ağacın üstüne tırmandı, indiğinde:

— Abluka başlıyor! haberini verdi.

Şinovski'nin inanacağı gelmiyordu:

— Şakayı bırak!... diyordu.

— Hani ya şaka olsaydı keşki!... Derintiler belirmeye başlayınca şakaya vakit kalmıyor. Ağırlığıyla açıkça yollara düştüğünü gördün mü, köylerin kuşatıldığını anlayacaksın.

Oybirliğiyle karar aldık: Abluka sürdükçe kampa kimse uzaklaşmayacak. Herkes siper kazıp kamufle yapacak. Tek tek herkes denetimden geçirilecek. Beş adımdan göze çarpan düşünsün. Sayıca o denli güçlü olan düşmanla çarpışmaya girişmekten çıkarımız yok. İhlamur ağacının tepesindeki gözetleyici, dürbünü dört bir yana çeviriyor, durmadan rapor veriyordu:

— Drenovitsa'ya giden yolları sarıyorlar.

— Fundalıkları arıyorlar.

— Tepeye doğru yöneliyorlar.

Bu kısa haberler yüreğime ok gibi saplanıyordu. Çevrede olup bitenleri daha geniş ayrıntılarla bildirmesini istiyordum.

— Dolay üniformalı ve sivillerle karınca öbeğine benziyor. Birkaç sıra halinde tarlalardan, çayırardan, fundalıklardan geçiyorlar.

Babamdan yana baktım, uyukluyordu adamcağız, her an gelebilecekleri umurunda bile değil. Küçük bir topaç attım, gözlerini geniş geniş açtı, tüfeğin dipçiğine yanağını dayadı. Gözlerini bana doğru çevirince, dudaklarımın hoşnutsuzlukla kımıldadığını görmüş olacak ki, eliyle: «Rahat ol» anlamına gelen bir işaret yaptı.

Hani ya, bir yerden rahatlık alabilseydim. Az önce askerlerden birinin sinirleri bozulmuş olacak ki, «Dur! Ateş ederim!» diye bağırmaya başlamıştı. İyi ki dediğini yerine getirmemişti, yoksa suya düştü gittiydi herşey.

— Çember kapatıldı!.. diye haykırdı ardımda bir ses.

Gözetleyiciye ağaçtan inmesini söyledik İşaretle. Dürbünün güneşte ışımamasından göze çarpabileceğinden korkuyorduk. Orman üzerinde uçaklar belirmeye başladı. Atmaca gibi dönüp dolaşıyorlar, kurbanlarını arıyorlardı. Biraz uzaklaşıyorlar, sonra kanatlarını koştulaştırarak yeniden dönüyorlar, kuşkulu gördükleri yerleri yaylın ateşine tutuyorlardı. Kanatları altında üzüm salkımları gibi kara bombalar sarkıyordu. Bizim bulunduğumuz yerden çekip gittiler. Bu bize biraz cesaret verdi. Madem ki yukarıdan birşey görmüyorlar, arayıcıların dikkatini bizden yana çevirmiyorlar, tehlike belki geçip gider.

Asker borusu «İleri!..» sinyali verdi. Subay ve assubaylar yinelediler bu komutu. Sağıma ve soluma başımı çevirdim, herkes olduğu yerde yatıyor, kimse kımıldamıyor, solumuyor hattâ... Ama biliyordum ki, ansızın verilecek bir komuta uyararak hepsi biredek yattığı yerden fırlayacak, gerginlikten kan çanağına dönmüş olan gözleriyle tek mermiyi boşa atmıyacaktı. Yakınımdan iki tanıdık ses geldi: 35. piyade alayının emir subayı üsteğmen Nankov ile benim eski komutanım üsteğmen Hristofor Atanasov'un sesleriydi. Yarışircasına komut veriyorlardı. Anlaşıldı, asker ve polis yığınlarının ardınca yürüyorlar, geniş ve düzgün yol arıyorlardı demek!..

— Ne güzel bir karşılaşma!.. dedim kendikendime. «Şimdi ikisinin karşısına çıkıyorsa, akılları gidecek başlarından. Böylelerini gözlerim bağlı olsa vururdum...»

Askerler, Drenovitsa'nın kuzey yamacından aşağılara iniyorlardı. Aklın havsalanın almayacağı kadar sık çalılıklar içinden geçiyorlardı. Yüksek sesle bize ve dikenlere küfürler savuruyorlar, anne ve teyzelerini anıyorlar, nalçalı çizmeleriyle dikenleri çiğ-

neyerek, çevreye pek pek dikkatle göz gezdirmeyen, çok çok duraklamadan, bir ayak evvel buradan uzaklaşmaya bakıyorlardı. Polis ajanları hoşnutsuzlukla bağırıyordu durmadan

— Üsteğmenim, askerler gelişigüzel bakıyorlar işlerine.

O zaman bağırma sırası üsteğmene geliyordu:

— Nereye acele ediyorsunuz be hayvanlar! Sizi mahkemeye vereceğim, bilin bunu!...

Birkaç kişi geri dönmüştü galiba, yeniden fundalıklar gıcırdadı yakınlarda, kuru dallar çıtırdadı; sanki ormanı tırtıllar sarmış, ağaçların yapraklarını kemiriyordu.

— Her yeri aradık üsteğmenim!... Daha nereyi arayalım...

Bütün gün askerler, polis ve yardımcıları dalga dalga gelip geçtiler ormandan. Akşam oluyorken uzaklaşıp gittiler. Uyuşmuş gövdelerimizi yavaş yavaş kımıldattık. Acı bir yorgunluk çökmüştü içimize.

— Şimdi bütün yol kavşaklarına, bütün alanlık ve kuyu başlarına, çıkış yollarına gizli bekçiler koyacaklar!... diye açıkladı yorgun sesiyle Bay Sando.

İvan Pekov'un sesi duyuldu:

— Çok iyi!... Hattâ gayet çok iyi!... Bizim buralarda olmadığımıza inanacaklar ve yarın sabah erken erken pala-pırtıyı toplayıp defolacaklar...

Ama öyle olmadı. Ertesi gün Drenovitsa tepeleri silâhlı kişilerle doldu. Yeniden bütün yöreyi kuşattılar, güney yamaçtan ayrı ayrı tepeleri aramaya başladılar. Tam kırksekiz saat bizi bir yerde kımıldamadan, yere mihlanmış gibi tuttular. Saçımıza daha birkaç beyaz tel katan, yüzümüze daha bir iki çizgi çizen kırk sekiz saatı geçirdiğimiziz.

DRAŞAN KÖYÜNDE MİTİNG

1944 yılının Ağustos ayı her bakımdan sıcak bir

aydı. Sovyet Ordusu, önüne geçilmez bir hızla Romanya sınırına doğru ilerliyordu. Gelen olayları insanlar sezinlemeye başlamıştı. Vatan Cephesi birleştiriyordu insanları. Parti İl Komitesi'nin köylere gönderdiği temsilcileri iyi haberlerle dönüyorlardı. Ama dar görüşlü bağnaz kişiler de vardı ki, körelmiş ruhlarıyla, saygınlıklarını yitirmiş politikacılara bel bağlamaya hâlâ devam ediyorlardı. Demokratik Sgovor denilen gerici partinin yandaşları, koşuşmaya, Tsankov'un sözünü etmeye başladılar yeniden; «ülkeyi kurtarmak» hayaliyle yaşıyorlardı ya, kurtarmak istedikleri ülke değil, rejimdi aslında, monarşiydi, kendi çıkarlarıydı. Aldığımız habere göre, Enitsa köyünden olan halk vekili ve Sgovor'cu Tseko Damyanov, son günlerde alabildiğine etkinleşmişti. Fikir arkadaşlarını yanına toplamış, onları kamuoyunu etkilemeye zorlamıştı.

Azılı Sgovor'cuları gemlemek girişimini Tano Tsolov üstlenmişti o sırada. Bunlardan çoklarına uyarıcı mektuplar yazıp gönderiyordu. Bir mektup da, 20 Ağustos 1944 günü Çomakovtsi papazı Hristo Tsanov'un adresine postalanmıştı. Şöyle deniyordu mektupta: «Papazım, gayretlerimiz boşunadır! 9 Haziran da tekrarlanmayacaktır. Bulgar halkı, kan içici Tsankov'a yeniden kanını emmesine izin vermemektedir... Bulgar halkının ulusal kurtuluş savaşı tarihinde adları tertemiz ışılan bunca kilise papazının da bulunduğunu size hatırlatmak isterim ki, bunlar canlarını halkın özgürlüğüne, mutlu geleceğine adanmışlardı. Hariton Papaz, Gruyu Papaz, Sava Katrafilov Papaz bunlardandı ve tüm onurlu dürüst Bulgarların yüreğinde ölümsüz kalacak ve kanlı kölelik yıllarında yüce dâvalar uğruna savaşımında yurtseverlere örnek olacak daha nice papaz adı vardır. Ama kilisemizin bağrına kara bir leke gibi adı yazılan bir başka papazı da tarih unutmuyor. Bulgaris-

tan'ın en yavuz oğlu, özgürlüğümüzün önderi Vasil Levski'yi ele vereni unutmuyor. Tarih Kristü Papaz'ı unutmuyor... Senin hareketlerin yazgını çözüme bağlamaktadır. Ama vakit daha geç değil. Vaktinde pişmanlık gösterenler bağışlanıyor.. Halka zarar getirci tüm eylemlerinizi kesin..»

Mektuplar geniş yankılar uyandırdı, Sgovorcu'ların bencil isteklerini serinletti biraz. Yıllar sonra Hristo Tsanov Papaz şu satırları yazacaktır:

«...Mektuptan sonra tutumumu değiştirdim; bundan ötürü halk savaşçılarına çok teşekkür ederim. Mektubun onlardan olduğunu anlamıştım. Hayli zaman sonra mektubu Tano Tsolov'un yazdığını öğrendim.»

O günlerde Çomakovtsi köyünün muhtarı Vilo Todorov komünistleri, Bulgar Halk Çiftçi Birliği üyelerini, radikalleri ve sosyal demokratları belediyeye topluyor. Evirip çevirmeden konuşmaya başlıyor doğrudan:

— Artık herşey belli oldu. Kuşku yok: Kızıl Ordu Bulgaristan'a da gelecek. Sizi buraya bundan sonraki hareketimizi saptamak için topladım. İçinizde Kızıl Ordunun Bulgaristan'a gelmeyeceğine inanan varsa, çok aldanıyor. Söyleyin ne yapalım ki, kurban vermeyelim. Sizin fikrinizi bekliyorum.

Konuşmuşlar uzun uzun, düşünüp taşınmışlar. Sıra Marin Stoyanov'a gelmiş. Bay Marin Çiftçi Birliği üyesi, sol görüşlü, bizim yatağımızdı, Vatan Cephesi yandaşıydı.

— Vatan Cephesi iktidara gelince beni arayın! diye kestirip atmış.

Muhtar sevinmiş bu söze:

— Haşşöyle be Marin! Söz buna derim ben!.. Serbest bırakmış sonra hepsini.

Muhtar, Bay Marin'den partizanlarla bir karşılaşma sağlamasını istemiş. Bay Marin de Tano'yu

aramış derhal. 31 Ağustosta olmuş bu karşılaşma. Tano, gizlilik kuralları gereğince karşılaşmaya, belirlenen saatten iki saat geç gitmiş. Muhtar bekliyormuş, Tano Tsolov'u dostça karşılamış ve köyün kurtarılması sorununu yeniden atmış ortaya. Tano, mühtarın ne demek istediğini anlayamadığı için, Vasil Marinov'a bir göz attıktan sonra:

— Köyün nasıl, kimden kurtarılması söz konusu? diye sormuş.

Vasil Marinov, RMS örgütçüsü, karşılaşma onun evinde yapılıyor. Tano Tsolov'un elinde bir el bombası var, konuşurken onunla oynayıp duruyormuş. Muhtarın gözleri hep el bombasındaymış. Kimbilir, belki de, «Elinden düşürmese keşki! Düşürürse, yandık!» diye düşünüyormuş o anda. Tano Tsolov sürdürmüş sözlerini:

— Söz konusu, faşistlerin kurtarılmasıysa, onlara bağışlama yok. İşledikleri suçların, hesabını vereceklerdir.

— Biliyorum, biliyorum... diye mırıldanıyormuş muhtar. Ben kişisel öç almалardan korkuyorum... Ruslar buraya geldikten sonra, siz iktidarı ele alınca...

— Boş yere tasalanmalar bunlar, muhtar efendi!... Böyle birşey olmayacak, olamaz. Bulgar Komünist Partisi ve Vatan Cephesi halkın yazgısını ellerine alacaklar, faşizmi yok ederek doğrulukçu bir iktidar kuracaklar. Halk mahkemesi herkesin suçunu tartacak, herkese hakettiği cezayı verecek. Bizim dâvamızın doğrulukçu ve yurtseverce bir dâva olduğunu anlamamızın zamanı gelmiştir artık. Şu anda size söyleyebilirim ki, bizim köyden partizanların tümü sağ salımdır, kendilerini çok iyi hissetmektedirler ve büyük ödevler yerine getirmeye hazırdırlar. Ama şunu iyi belleyin: Eğer içlerinden birinin ölümüne neden yaratacak bir harekette bulunursanız,

ötesini siz düşünün! Merhamet yok kimseye! Arzu edilmedik olaylar olmasın diye de, önce, dağıtılan bütün silâhları toplatıp belediyeye getireceksiniz; ikinci de, bu silâhları bizim göstereceğimiz bir kişiye teslim edeceksiniz.

— Ama ben o silâhları alırken vesika imzalamdım! diye karşılık veriyor muhtar.

— O vesikaların artık geçerliği yok!

— Polis, şimdilik daha güçlüdür.

— Korkunun gözleri büyük olur!.. diye kestirip atıyor Tano.

— Peki, benim halim, benim halim ne olacak? diyor muhtar, en sonra çıkarıyor baklayı ağzından.

— Neden söze bu soruyla başlamadın?.. Bizim yönetmenliğin düşüncesi kötü değil senin hakkında. Ağır suçların yok, iyi davrandın, şimdi de verdiğimiz ödevi yerine getirirsen...

Muhtar cesaret alarak:

— Bilirim ben yapacağım işi! diyor.

Vilo Todorov bundan sonra gerçekten dürüstçe davranmıştı. Köydeki illegal Vatan Cephesi üyelerini arayıp bulmuş, onların yardımıyla, kendisinden istenilen bütün işleri yapmıştı. Köydeki illegal Vatan Cephesi örgütüne komünistlerle birlikte Çiftçi Halk Birliğinin üyeleri olan Yordan Mişev, Marin Stoyanov, Nino Tsolov, Kamen Vutov, Manço Hristov ve başkaları da katılıyordu.

Yine o sırada Peko Takov ile Grigor Vilev bütün Çerven Bryag ilinde bir maraton dolaşması yapıyorlardı.

Bay Vasil giderayak sormuştu bana:

— Şimdi ne yapacaksınız, Saşo? Kararınız ne? Hemen bir karşılık vermiştim ben de:

— Draşan köyünü almaya hazırlanıyoruz. Oradan da başka köylere geçeceğiz!

— Doğru! diyerek onaylamıştı beni. Önceki

plânınızı biliyorum. İyiydi. Sando'ya bildir ki, en geç 3 Eylül'de müfreze Draşan köyünde olmalıdır.

Uçarcasına Drenovitsa'ya döndüm. Oturumda, görevlerimizi yineledik:

1. Saldırı grubu belediyeyi alıyor, orada bulunan silâhlara el koyuyor, bütün vergi ve müsadere kütüklerini toplayıp meydana yığıyor: Sorumlu: Saşo (Simeon Tsanov).

2. Gabare ve Kameno Pole köylerine giden yolların başına iki pusu konuyor. Breste'ye giden yolun gözetlenmesini savaş grubu üyelerinden iki kişi gerçekleştiriyor, gizlenerek. Sorumlu: Manuş (Petko Tsolov).

3. Temel grup bütün köyü denetimi altına alıyor ve aksiyonun sonuna dek asayişini garantiliyor. Sorumlu: Dimo (Peşo Şinovski).

4. Bütün köylülerin katıldığı bir miting düzenleniyor, Sovyetler Birliği'nin rolü, Kızıl Ordunun zaferleri, Vatan Cephesi'nin ödevleri açıklanıyor. Sorumlu: Sando (Mişo Kotsev).

Toplanma yeri: Drenovitsa.

Gün: 2 Eylül.

Draşan köyünün alınması günü: 3 Eylül 1944.

Petko Tsolov, ceza grubunun Lepitsa köyüne girdiğini haber verdi. Muhtar sıyrılıp kaçmayı başarmış, ama ona bırakılan uyarı, vicdanları bozuk olan çok kişileri telâşa düşürmüştü.

Gornik köyünden Geno Rogaçev'in öldürüldüğünü de öğrendik. Azgınlaşan canavarlar tek tek hesaplaşmaya başvurmuşlardı. Kuyruğuna basılan yılan seçmeden ısırıyordu. Vratsa il polis müdürü, 4085 numaralı mektupla, biraz geç de olsa, Polis Müdürlüğüne şunları bildirmektedir:

«26 Ağustos 1944, saat 24'de Gornik köyünden 49 yaşındaki Geno Filyov Rogaçev, arabasıyla Çer-

ven Bryag'a giderken, daha köyde kimlikleri bilinmeyen iki kişi tarafından 12 yerinden vurularak öldürülmüştür. Rogaçev olay yerinde daha o an ölmüştü. Ateşli silâhların markası saptanmamıştır.»

Polis bu kez ne kıyıcıları, ne de silâhları saptayabilmişti. Deli değiller ya kendi içyüzlerini açıklasınlar!

Bu olay bizi yataklarımızla ve bize yardım edenlerle bir sıra karşılaşma yapmaya zorladı; kendileriyle görüşüp konuşmalıydık, girecekleri mezara oldukça daha çok kişi sürüklemek isteyen kimi bağınaz kişilerin oluşturabileceği tehlikeyi açıklamalıydık onlara.

Önceden anlaştığımıza göre, tümümüz Drenovitsa'da toplandık. Somut ödevleri iki kez, üç kez yineledik. Strupen köyü eyleminden o acı anı tazeydi daha. Mako, hâlâ iyileşemiyordu.

2 Eylül gecesi karanlıkta Draşan köyünün kuzeybatı kesimine aktarıldık. Vılovskata Seçina denilen yerde gündüzü geçirmeye kaldık. 3 Eylül gününün sabahı serin ve sakindi. Gecedan yataklarımıza ve köydeki savaş grubu üyelerine haber göndermeyi başarmıştık. Yüksekten köyü seyrediyorduk. Kırmızı damlı, dörtköşe kutu gibi evler, bizim bir kurşun atımlık uzağımızdaydı. 17.30'da hazırдық. Ormandan ayrılarak dağ yolunca ilerledik. Saldırı grubunu ben yönetiyordum. Geri kalanlar bizim ardımızdan geliyordu. İhtiyar bir erkekle ihtiyar bir annenin çapayla birşeyler kazdıkları bir bahçe yanına geldik. Onların dolayında da sarışın bir afacan koşuyordu. Bizi gördüler, çömelerek büzüldüler, sustular. Onlara selâm vererek: «Korkmayın, yabancı değiliz!» dedim.

İhtiyar adamcağız doğruldu, elinden çapası düştü.

Üzerinde bulunduğumuz patika bizi küçük bir

dereye çıkardı. Yosun tutmuş yeşil kayaların arasındasessizce şırıldayıp akıyordu. Oradan bir sıçrayışta kendimizi köyün merkezinde bulduk. Son dönemeç geçerken önlerinde hayvanlarını haydalayan erkekler kadınlara rastladık; gözlerini alabildiğine açmış bize bakıyorlardı. Sırtlarını duvara dayadılar. Biz ilerledik, gelip geçenlere dikkat gösterecek vaktimiz yoktu, silâhlarımız ateşe hazır, belediyeye doğru acele ediyorduk. Hızla kapıdan içeri daldım, sağ yanda bir odaya girdim, orta yaşta bir erkek, elimdeki karabinayı görünce, ben «Eller yukarı!» demeden ellerini kaldırdı.

— Kimsin sen! diye haykırdım.

— Kâ-kâ-kâhya! diyebildi zorla.

— Adın ne senin?

— Başüstüne! Todor Donkov!

— Niçin «başüstüne» diyorsun?

— Ne bileyim, partizan bey!. Diyorum işte...

Şimdi insan herşeyi diyebiliyor. Duruma göre. Bugün bir şey diyor, yarın başka... Nasıl, neyi çalımına getirirse...

Kâhya korkudan sayıklamaya başlamıştı. İnsanlar çeşitli olur, kimileri korkudan söz söyleyemezler, bu ise, alabildiğine farfaralık yapıyordu. Adamın görevi de böyle, sırasında tellâlık da yapıyor olmalı... Trampeti yüklenip köylüleri mitinge çağırmasını emrettim. Odada oyalandı bir süre, trampeti bulup çıkardı meydana, değnekleri kavradı, trampet'in sesini denetledikten sonra, göz kırparak bana:

— Ne dedindi? Neyi bildireyim ahaliye?

— Mitinge çağır!

— Tamam, yani... Değnekleri kemerine sokuşturdu, tam çıkmaya niyetleniyordu ki, bana döndü yeniden: Ne olacak bu miting denilen şey yani?...

— Bütün köylüleri toplantıya çağıracaksın be

herif! diye bağırdım, ivedelik içinde.

— Haşşöyle be, öyle de, anlayayım seni... Sen ne diyorsun, çal trampeti, ahaliyi mitinge çağır, diyorsun. Mitingten ne anlarım ben!..

Tahta dolaplardan vergi ve müsladere kütüklerini bulup çıkardık. Yapraklarını karıştırıyor, her sayfayı dikkatle gözden geçiriyorduk. Saldırı grubundan öteki arkadaşlar belediyeyi altüst ettiler. Temel gruptan olanlar da geldiler. Şinovski, saygınlık yaratan bir sesle komutlar veriyor, tellâl trampeti çalıyor, insanları «köyü kuşatan partizanlarla köy toplantısına» çağırıyordu.

Pencereyi açıp günlük defterleri, dosyaları, belge koçanlarını dışarıya fırlatıyorduk; dolaplar, çekmeceler boşaldı tümüyle. Odaya hışımlla bir kadın girdi, orta yaştaıdı, faşistleri lânetleyerek, bir kucak dosya alıp dışarıya doğru yollandı. Ardından yetişip durdurdum, ve işi olmayan yere burnunu sokmamasını söyledim. Omzuyla beni iterek yürüdü ileri. Tanıdım hemen: bizim cesur yatağıımız Gena Atanasova Bacı'ydı. Ünlü komünist İvan Atanasov'un eşi oluyordu.

Arşiv odasının bir köşesinde gazyağı dolu bir teneke ilişti gözüme. Kavrardım hemen, bıçağıımla bir yanından delerek içeriğini meydana yığdığıımız defter ve kâğıtların üstüne döktüm, sonra verdim ateşi. Alevler gökyüzüne doğru yükselmeye, artık meydana dolduran köylülerin yüzlerini aydınlatmaya başladı. Meydana çıkan bütün sokaklardan insanlar geliyordu, tedirgin, ürkek, meraklı insanlar, cesaretsiz adımlarla ilerliyorlar, grup grup toplaşarak aralarında fısıldaşıyorlar, ateşe yaklaşamıyorlardı bir türlü, bu ateşte yanan onların çileleri, acıları, vergileriydi çünkü. Çerber daraldı yavaş yavaş, biraz sonra coşkulu, sevinçli, içtenlikle bir halk yığıınıyla çevrili bulunuyorduk, bize ellerini uzatıyorlar, tokalaşabildikleri-

mizle tokalaşıyorduk, ellerini sıkmadıklarımızın selâmlarını başlarımızla yanıtlıyorduk. Goran'ın (Tano Tsolov'un) başı kalabalığın üstünde dolaşıyordu hep. Herkesi tek tek bağrına basmak, duygularını herkesle bölüşmek istiyordu sanki. Bay Sando kalabalığın içinden sıyrılarak, yüksek bir taş duvarın üstüne çıktı, yumruğu sıkılmış sağ elini yukarı kaldırdı, ardından hepimiz birlikte haykırdık: «Faşizme ölüm, halka özgürlük!»

— Draşan köylüleri, arkadaşlar! diye haykırdı Bay Sando. Kızıl Ordu artık Tuna'yı geçmek üzere! Bütün dürüst emekçilerin özgürlük saati yakındır artık... Yirminci yüzyılda ortaçağ katliamlarını tekrarlayan canilerden, bütün çapulculardan öç alınacak o hesaplaşma saati yakındır... Onlar yalnız komünist ve remsistlere saldırmadılar, onlar yürekli ve namuslu çiftçi Vilko Dimitrov'u da barbarca öldürdüler. Vilko Dede, Suhaçe'li Vilko Dede yani. Onu bütün köylüler seviyor, sayıyor, onu saygıyla anıyorlar... Bizim müfrezemiz onun adını taşıyor ve biz gurur duyuyoruz bundan...

Bay Sando uzun uzun konuştu, çok şeyler anlattı, insanlar açık ağızla dinliyorlar, sık sık, «Öyledir!» diye onaylıyorlardı Bay Sando'nun sözlerini. Bu ateşli sözler genç ihtiyar, bütün köylülerin yüreklerine varıyordu. Sonunda da, «Hura» sesleriyle birlikte: «Faşizme ölüm, halka özgürlük!», «Yaşasın partizanlar», «Yaşasın dostlarımız!» diye haykırıyorlardı.

Miting bitmişti. Saat 23.30'da çekilme sinyali verildi. Şarkıyla yürüdük, yolun iki yanında kordon olmuş coşkulu Draşan'lıların arasından geçerek ilerledik. Bize ekmek, peynir uzatılıyor, bir kadın Petko Hristov Petkov'a bir tava böreği, tavasıyla birlikte almasını rica ediyordu. Köy dışından bir kilometreye kadar uğurladılar bizi. Çokları, kendilerini müfrezeye

almamızı istiyorlar, yalvarıyorlardı.

Saçlarımız çoktan gümüşlendi, yüzlerimiz çizgilerle doldu, ama 3 Eylül 1944 günü, «Vilko Dede» müfrezesinden partizanların yüreklerinde silinmez bir iz, büyük bir bayram olarak yaşamaya hâlâ devam ediyor.

Kimileriniz, «Peki, muhtar, jandarmalar nerede kalmıştı o gün?» diye soracaktır belki.

Nerede mi kaldılardı?

Gizlenecek birer sıçan deliği bulmuşlardı.

SON GÜN....VE İLK GÜN....

Olaylar 1 Eylülden sonra başdöndürücü bir hızla gelişti. 3 Eylül günü zaten özgürlüğün ilk esintisini duymuştuk. Ondan bir gün önce, yeni bir hükümetle çıkmıştık sabaha. Kendisinden önceki hükümet gibi, yeni hükümet de yüksek sesle haykırılan Anayasa özgürlüklerini sağlayacağı bildirisiyle başladı işe. Aynı zamanda da basında uyarılar yer alıyordu: Ya silâhları atarak teslim olalım, ya da ordu ezecekti bizi. Burunlarından uzağı göremeyen general ve politikacıların budalaca gözdağılarıydı bunlar. Yıllar boyunca niyetlerini gerçekleştiremediler de şimdi, Kızıl Ordunun gelmesi her gün beklenirken mi yok edeceklerdi bizi? Eski bir yalancı Çiftçi Birliği üyesi olan Konstantin Muraviyev'in ne verdiği söyler gerekliydi bize, ne de öğütleri.

«Georgi Benkovski» müfrezesinden Dimitir Mihov geldi Çutorilets'e ve büyük bir toplantıya hazırlanmamızı bildirdi. Kampınızın «orman parlamentosu» gibi bir merkeze dönüşmesine çoktan alışkındık. Önce korumayla ilgili gerekli önlemleri aldık. Çok insanımız yoktu ne var ki.

Büyük sayıda partizan birlikleri, başlarında bazı parti yönetmenleri olmak üzere daha 5 Eylülde bir sıra politik ve savaş eylemlerinin hazırlığına başlamışlardı.

Tano Tsolov ile Vasil Marinov, Breste köyünden olup Çomakovtsi'de demir yolu bekçiliği yapan komünist Nikola Dimitrov'tan aldıkları enformasyonu değerlendirerek, savaş grubu üyelerinden Vılço Mladenov, Petır Kolev, Nikola Stoimenov ve Bulgar Halk Çiftçi Birliği üyelerinden Çomakovtsi'li Marin Stoyanov'la birlikte, Çomakovtsi istasyonunu basıyorlar.

Bugün bu savaş olayı belki iki üç tümceyle anlatılabilir, ama o Eylül sabahında durum çok daha bileşikti, hava barut fıçısını andırıyordu; sabırsızlık, her an harekete geçme hazırlığı içinde, tutuştu tutuşacak durumdaydı. İşte tam bundan ötürüdür ki, Tano Tsolov, demiryolunda çalışan işçilere hemen yere yatmalarını emretmiş gür sesiyle. Beklenmedik bir anda, ansızın gelmişlerdi çünkü oraya. Alınan silâh ve cephane de az değilmiş meğer. Tano birkaç işçiye, silâh ve cephânenin Klenovit denilen yere kadar aktarılmasında yardım etmelerini buyurmuş. Sonra yardımcıları serbest bırakarak, silâhın Drenovitsa'ya taşınmasını örgütlemişti.

Bu eylem poliste panik yarattı. Aslında, bizim yörede silâhlı baskınla iktidara el koymak için sinyale dönüşmüştü bu olay. Eylem gerçekleştirilmesi, Tano Tsolov'un Çutorilets'e gelmesine engel yaratmıştı; her vakit bütün toplantılara katılan Tano, Parti İl Komitesi'nin en son tarihsel toplantısına katılamamıştı.

Parti İl Komitesi'nin geniş toplantısına RMS ve Vatan Cephesi İl Komiteleri üyeleri, «Georgi Benkovski» ve «Vılko Dede» müfrezelerinin yönetmenleri, çetelerin komutan ve siyasi komiserleri katıldılar... Sofya'dan özel olarak BKP Merkez Komitesi ve NO-

VA (1) temsilcisi Nikola Georgiyev (Bay Dragan ya da Zeleniya) geldi.

Pratikte Parti İl Komitesi'nin, 26 Haziran 1932 yılında Breste köyünde 23 yaşındaki Peko Takov'un ilk olarak sekreter seçilmesiyle başlayan illegal devrimci eylemine son verilmişti bu toplantıda. Hemen ekleyeceğim ki, bundan dokuz gün sonra Merkez Komitesi kararıyla komite dağıtılmıştı, tarihsel rolünü oynamış olarak.

Toplantı 7 Eylülde başladı. Yani Sovyet Ordusunun bizim topraklarımıza girmesine 24 saat kalıyormuş, toplantı başladığı zaman. Orada bulunanlardan kimilerini çok iyi anıyorum: Peko Takov, Sava Ganovski, Grigor Vilev, Mako Dakov, Vılka Goranova, Mişo Kotsev, Toma Stefanov, Peşo Şinovski, Mitka Gribçeva, Nikola Stanev, Aleksandır Jarov, Nikola Pelov, Hristo Kerezov, Ninko Raļçovski, Marin Lakov, Todor Zlatanov, Petır Dimitrov, Boris Berov, Hristo Kuzmanov, Dimitır Mihov, Lazar Petkov...

Peto Takov ilk konuştu. Her zamanki gibi hareketli, ateşli, içten bir sesle, duygulu konuşuyordu, dinleyenleri etkiliyordu sözleri. Çerven Bryag ilinde politik durumu çizgi, yenilgiye uğratılması gereken düşman ocaklarını gösterdi.

Onun ardından sözü Nikola Georgiyev aldı. Coşkuyla Bulgar İşçi Partisi (komünistler) Merkez Komitesi'nin tarihsel 4 numaralı genelgesinden bir bölüm okudu: «Bulgaristan'ın kader saati gelmiş bulunuyor! Bulgaristan'ın yazgısı bu anda yalnız halka ve yurtsever askerlerimize bağlıdır. Zorla kabul ettirilmeye çalışan naipliğin ve Almanya yanlısı Bagryanov hükümetinin bundan böyle, hatta bir saat bile iktidarda kalması, bundan böyle Almanlarla bağlaşıklığın devam etmesi yurdumuz için yıkım ve ye-

nilgi demektir...»

Sonra herkese hitap ederek:

— Burada yazılanları hepiniz duydunuz, dedi. Bulgaristan için en kararlı hücum saati gelip çatmıştır. İktidara el koymak bir numaralı ödevimizdir bu anda. Genel Kurmayın emri böyledir. Sofya grevlerle sarsılıyor. Tek bir tramvayın tekeri dönmüyor bugün. İvedilikle Birinci Halk Kurtuluş Partizan Ordusu kuruluyor. Sokak ortalarında doğaçtan mitingler belirliyor, halk her yerde konuşmacıları alkışlıyor, her yerde, «Faşizme ölüm, halka özgürlük!», «Yaşasın Vatan Cephesi!» sesleri duyuluyor. Biz, halkın istemini yerine getirmeye borçluyuz!

Kabul edilen plân iki müfrezenin, «Vilko Dede» ve «Georgi Benkovski» müfrezelerinin gücü ve savaş gruplarının yardımıyla Çerven Bryag, Lukovit, Teteven, Roman ve dolaylarındaki köyleri almayı öngörüyordu.

«Vilko Dede» müfrezesine Çerven Bryag kentiyile dolay köyleri ele geçirme ödevi veriliyordu; «Georgi Benkovski» müfrezesiyle birlikte de Lukovit ele geçirilecekti. Bundan sonraki hamle, Teliş askeri havaalanına yönelikti. Pleven ile Pleven garnizonuna özel dikkat ayrılıyordu.

Adeta ayak üstü «Vilko Dede» müfrezesinin ödevlerini saptadık, Mişo Kotsev ve Peşo Şinovski hemen üçüncü çeteye yollandılar. Ertesi sabah, savaş gruplarının yardımıyla Suhaçe, Lepitsa, Çomakovtsi, Koynare, Glava, Strupen ve Brenitsa köylerini almaya zorunluydular; 9 Eylülde de Gornik köyünde ikinci çeteyle birleşecekler, birlikte Çerven Bryag'a gireceklerdi.

İkinci çete üç gruba ayrıldı. Birinci gruba Re-selet ve Breste köylerinde iktidarı ele geçirme ödevi verdik, Petko Mitov'un başını çektiği ikinci grup da Gornik köyünü ele geçirecekti.

Çutorilets'deki kampımızla vedalaştık. Bu kampta biz unutulmaz günler geçirmiştik; oradan çeşitli yönlemlere ayrılarak ödev peşinde koştuk bunca süre: yakın arkadaşlarımızı bu kamp, bağrına basıyordu, başka müfrezelere yola çıkan; burada içlerimizi acı dağlayarak, ölen ve öldürülen partizan ve yataklarımızın ölüm haberlerini paylaşıyorduk; burada düşmanla hesaplaşmak için cesurca plânlar kuruyorduk ve gücümüz yettiği kadarıyla, darbeye karşı darbeye karşılık veriyorduk. Bundan böyle hiç bir zaman bu kampa dönmeyecektik. Her yanını iyice temizledikten, eşyaları yerleştirip dizdikten sonra, yürüdük yamaç aşağı doğru.

İktidarı almak oldukça kolay oldu. Halka karşı suç işleyenleri tutuklarken çok dikkatli davranmaya çalıştık. Reselets köyüne Mako Dakov, Petır Dimitrov, Dako Daşkov, Vilko Kunov ve babamla birlikte girdik. Belediye bomboştu, muhtar ortalarda yoktu, belediye polisi tavan arasına gizlenmişti, direnmeden teslim oldu. Hemen miting düzenledik, Vatan Cephesi iktidarını resmen ilân ettik ve köye yeni muhtar -Petır Dimitrov'u- gösterdik; köylüler oybirliğiyle kabul ettiler.

Faşizmin son gecelerinden birinde Nanko Georgiyev'in başını çektiği bir grup partizan, Lepitsa köyündeki askeri kurmay birliğini silâhsızlandırmış, çok sayıda silâhla cephane ele geçirmişti, ama köyün muhtarını kaçırmıştı elden. Lepitsa köyünün muhtarı en gözü kanlı, en azılı muhtarlardan biriydi. Çerven Bryag'ta kaçmak üzere tirene binerken, iki partizan arkadaşımızın -Hristo ve Stoyan Milev'lerin- ağabeyi Milan'ı kurşunlayıp öldürmüştü. Tirene binerken muhtarı tanımıştı Milan, yakalanması için alârm vermişti. Muhtar cezadan kurtulamadı, ama son anda değerli bir arkadaşın canına kıymış bulundu.

Tano Tsolov ile Vasil Marinov eylemden dönerlerken, Mišo Kotsev'ten, yerli savaş gruplarının yardımıyla Çomakovtsi, Lepitsa ve Gabare köylerini ele geçirerek Vatan Cephesi iktidarını ilân etmeleri için direktif alıyorlar. 8 Eylül gecesi Vılço Mladenov'un evine varıyorlar ve savaş grubu üyeleri, köydeki remsistler, izinli köye gelen askerlerle birlikte bir plân çiziyorlar.

Pusu kuruyorlar, en azılı düşmanlar olan Georgi Yotov, Tsolo Yotov, İvan Ninov, Hristo Vukyov, Georgi Todorov'u ve daha başkalarını gözaltına altına alıyorlar. Bir saat içinde bütün faşistlerin silâhları ellerinden alınmış ve tutuklanmışlardı, daha sonra da Halk Mahkemesi'ne verilmişlerdi.

Köyün alınması için herşey hazır. 9 Eylül sabahının erken saatlerinde Tano Tsolov'la Vasil Marinov, koruyucu grupla birlikte okuma yurdu önüne geliyorlar, polis karakolunu ele geçiriyorlar. Oradan alınan silâhlarla köyde birçok kişiyi silâhlandırıyorlar. Halk akın akın meydana koşuyor. Herkes, «Yaşasın Vatan Cephesi!», «Yaşasın Komünist Partisi!» diye haykırıyor. Tano konuşmaya başlıyor, Çomakovtsi köyünden komünistlerle Halk Çiftçi Birliği üyelerinin faşizme ve monarşiye karşı birlikte yürüttükleri ağır savaşları, Kızıl Ordunun zaferlerini anlatıyor, savaşta düşenleri anıyor, bundan sonra önümüzde duran ödevleri sayıp sıralıyor.

Mitingte oybirliğiyle köye muhtar Vılço Mladenov seçiliyor, komiser de Tano Tsolov oluyor. Ama Tano Tsolov bu görevinde yalnız bir hafta kalabildi. Byala Slatina Parti İlçe Komitesi onu oradan aldı, başka, daha sorumlu görevlerle üstlendirdi.

Çomakovtsi'de iktidarı ele geçirdikten sonra partizanlar kolu Lepitsa'ya yöneliyor, oradan da Gabare köyüne geçiyorlar. Bu köylerde de halkın vııın yığın toplandığı mitinglerde, coşku ve şevinç içinde

Vatan Cephesi iktidarı ilân ediliyor. Daha sonra Gabare ve Lepitsa köyünden olan partizanlar da dağdan inip köylerine geliyorlar.

Köyler kısa bir süre içinde yeni iktidarı kabul etti. Sıra, uzun yıllardan beri faşizmin kalesi olan Çerven Bryag kentine gelmişti. Sıra olarak oraya yollandık. Meydan, toplanan binlerce kişiye dar geldi. Elde silâhlarla, düne kadar bize yasak olan sokaklardan şarkı söyleyerek, ölçülü adımlarla ilerliyorduk. Her yandan bize çiçekler atılıyor, eller uzatılıyordu; fırsat bulanlar bizi kucaklıyor, öpüyorlardı; böyle şeylere alışkın olmadığımız için sıkılıyor, kızarıyorduk; şarkılarımız bir okadar daha gür söyleniyordu o zaman.

Saraç işletmesinin yanındaki köşede -şimdi orası park oldu- durduk, tedbirli kişiler hemen bir masa bulup getirdiler. Peko Takov masanın üstüne çıktı. Kalabalığın susması için elini kaldırdı, bir eliyle perçemini düzeltti. İnce, uzun boylu, zayıf yüzü erken çizgilenmiş... kalın sesiyle konuşmaya başladı. Kalabalık susmuştu birden. Sıradan kişilere böylesine içtenlikle, bu kadar uygulanarak çoktan konuştuğu yoktu. Sözlerinde, gizli, potansiyel bir enerji vardı, kişiden kişiye geçiyor, bütün meydanı dolaşıyordu, yumrukları yukarı kaldırmaya, insanları «Faşizme ölüm!» diye bağırmaya zorluyordu. Söz sanatının sahip olduğu büyüye o gün bir kez daha tanıklık ediyordum. Peko Takov'un konuşması yüreklere ulaşıyor, vücutları elektrikleştiriyordu sanki...

Bu arada omuzuma bir el kondu. Döndüm baktım, tanımadığım bir demiryolu işçisi. Bana:

— Saşo sen misin? diye sordu.

— Benim. Ne var?

— Gel sana birşey söylemek istiyorum...

— Şimdi mi buldun sözünü söyleyecek zamanı? diye mırıldandım hoşnutsuzlukla.

— Şubatı hatırlıyor musun?

Kafayı zorladım biraz, anısdım. 11 Şubatta Gornik yakınlarında bir polisi kurşunlamıştım. Delik deşik etmişim adamakılı. Anımsayınca tüylerim ürperdi. Demiryolu işçisi ise, sevinçten sarhoş gözlerle bakıyordu bana.

— Onun yanında olan bendim, diyordu. Rasgele buluşmuştuk, sen karşımıza çıktın. O zaman çok korkmuştum. Bir kurşun bavulumu delmişti. İyi ki bana rastlamadı, bir saniyede boylayacaktım eşekcennetini. Sağ olduğumu söylemeye geldim, kızımın sağdıçı olmanı istiyorum. Ben işçiyim, faşistlerle hiç ilişkim olmadı, iyi de yurtseverim ha, seni utandırmam...

Adamcağızdan güç belâ kurtulabildim. Ona ne dediğimi bilmiyorum. Kimbilir, sağdıç olmaya söz vermişimdir belki, anımsıyorum. Konuşmacının sözlerini duymak istiyordum. Elini yukarı kaldırmıştı yumruk halinde. İnsanları, yüz başlı faşist ejderinin kafasını ezmeye çağırıyordu. Ağzımdan bir çağrı, bir ilenç gibi birşey döküldü... Demiryolu işçisine sırt çevirdim. Ne akılla tam bugün beni sağdıç yapmaya gelmişti. Bugün ben, bugün biz, hepimiz, bütün bir halkın özgürlükle nişanlanmasını kutluyor, bütün bir halka sağdıçlık yapıyorduk. O ise bana kızından, bavulunu delen kurşundan söz ediyordu.

Masanın üstüne Mişo Kotsev çıktı.

Meydan zor sakinledi. Siyâsi mahpusların grubu, gözleri dolu dolu konuşmacıyı dinliyordu. Tezelden dikilen kırmızı bayraklar dalgalanıyordu meydana. Miting biter bitmez kamyonlara binip Lukovit'e yollandık. Bizsiz de üstesinden gelmişlerdi durumun. Kollarında kırmızı şeritler taşıyan erkekler karşıladı bizi. Hristo Kerezov'un savaş gruplarını örgütlemesini, karakolu ve diğer kuruluşları ele geçirmelerini, onların da düzenlediği mitingi anlatti-

lar.

Mitingte söylevlerin en ateşli yerinde «Georgi Benkovski» müfrezesinden partizanlar geldi. Başlarında Toma Stefanov bulunuyordu. Yol açtılar kendilerine, halkla sarmaş dolaştılar.

Uzun bir zamandan beri ilk kez lokantada oturuyorduk. Masalar yemekle doluydu, oysa iştahımız kesilmişti birdenbire, beyaz poğaçalara kimse uzanmıyor, kızartılmış piliçler, börekler öylece duruyordu. Sevinçten toktuk o gün. Sevinç gönüllerimizi öyle doyurmuştu ki, isterse cennet tahamı olsun, bunun yanında hiç gelirdi. Sandalyelerimizde dönüp duruyor, başlarımızı meydana çeviriyorduk hiç arasız. Meydanda horon oynanıyordu, davullar gümlüyordu. Pleven'den haber bekliyorduk. Garnizon şefi göz dağı veriyormuş telefondan, «Sokaklarda başlar yuvarlanacak!» diyormuş.

Ertesi sabah Teliş'e yollandık. Yalnız Teliş adını anmak, karabinanın emniyetini açmaya yeterliydi benim için. Paraşütçü taburunun erleri az mı dolaştılar köyleri, ormanları? Onlardan öyle nefret etmiştim ki, biraz sonra kendileriyle yüzyüze geleceğiz ya, acaba serinkanlılığımı koruyabilir miyim, diye düşünüyordum. Köyleri abluka altına alan onlar, tutuklamalara katılan yine onlardı, tıpkı polisler gibi davranıyorlardı. Dostlaşacaktık biraz sonra, bu dostluk, kurtla kuzunun dostluğuna benzeyecekti. Çaresi yok, karar böyle... Karşı karşıya geliyoruz, güçlü olan tarafın soylu davranması gerekiyordu. Güçlü olan taraf bizdik... İşte, karşı karşıya iki sıra olduk. İki sıranın arasına Toma Stefanov geçti. Belinde tabanca asılıydı. Taburun sağ yanında dimdik, fidan gibi boyuyla yüzbaşı Noev durdu. Erler, bize dostça gülümsüyorlardı. «Georgi Benkovski» müfrezesinin siyasi komiseri konuşmaya başladı. Faşizmin kirletmiş olduğu yurtseverlik ve asker şanı kavramlarının içeri-

ğini açıklıyordu komiser. Bu kavramlar önceki özüne, gerçek özüne kavuşacaklardı bundan böyle. Subayların yüzleri asık, ellerini ne yapacaklarını bilmiyorlar, dönüp duruyorlar oldukları yerde. Asker ve partizan sesleriyle yükselen «Hura!» hangarların üstünde yankılandı. Subaylar susup kaldılar. Garnizon şefi binbaşı Peşev, Toma Stefanov'un elini sıktı. O da birkaç söz söylemek istedi. Ama bu sözlerdeki falsoyu sezmişti herkes, duruma uymaya çalışıyor, beceremiyordu.

Teliş'te Pleven'e girmek için sinyal bekleyecektik. Geceyi soğuk ve nemli hangarlarda geçirdik. İki kat bekçi koyduk. Bizden ve askerlerden. Mişo Kotsev'le ikimiz, gönüllü olarak bekçilik yapmayı üstlendik, subaylara güvenimiz yoktu pek. Yanılmamıştık hani. Az sonra askerler arasında bir kımıldama sezildi. Onlardan öğrendiğimize göre, bir grup subay, assubay ve er, silâhlarını dolu olarak çatmışlar, el bombalarını da hazırlamışlardı. «Bire kadar tepeleyeceğiz onları!» derken duyanlar olmuştu.

Daha sağlam koruma önerileri aldık, bizimle yandaş olan erleri, odalara* girip silâhları almaya gönderdik. Boşyere kân akıtılmasını önlemek istiyorduk. Gece yarısından sonra haber almıştık ki, grup kaçmıştı havaalanından. Mişo Kotsev'le ikimiz hemen telefonlara sarıldık, tanıdığımız ve tanımadığımız kişilere, Sofya'ya giden tirenin iyice aramalarını, ama dikkatli olmalarını, çünkü kaçan grubun iyi silâhlanmış katilerden oluştuğunu söyledik.

İl Eylül'de Pleven'e doğru yürüyüş sinyali geldi. General Yançev'in kinli gözdağları bizi tetikte tutuyordu. Eski istasyondan sonraki yol ayrılışında kamyonlardan indik. Karşıdan motosiklet üstünde iki Vatan Cephesi temsilcisi geldi. Bizi sakinleştirdiler: Asker komiteleri subayların silâhlarını almışlar, kışarlarda onlarmış egemen. Sıra olup marşla yürüdük.

Boris Popov, Petko Kunin ve Nikola Georgiyev de bize katıldılar. Halk tezelden meydana doldurdu. Çabuk elden yapılan kürsüye Toma Stefanov çıktı. General Yançev de onun yanına durdu. Yüzü ölü gibi solgundu, ilk konuşmacı olmak istedi:

— Ben şimdi anlıyorum ki, Bulgaristan'ın gerçekten onurlu çocukları varmış!.. diye başladı. Düne kadar onlara şumkar diyorduk, eşkiya diyorduk, oysa dağda ne yetenekli kişiler gizleniyormuş, bunu şimdi gördük, buna şimdi inandık...

Bir süre sonra general Yançev, Pleven tümeni bölgesinden yurtseverlere karşı işledikleri sayısız suçları ödemek için cepheye gitti, ama Halk Mahkemesi'nin cezasından kurtulamadı.

Bir general daha görmek kısmetmiş bana. Şehir inzibat kumandanlığını yükümlenen Boris Popov'un yanına gitme emri almıştım. Yaralı bir generali korumak için bir partizan takımı örgütlememi istedi. Hemen müfreze ve çetelerin yerleşmiş olduğu Şarap Üretimi Okuluna gittim. Sağlam yapılı, genç kişiler seçerek, Smetna Palata'ya döndüm. Meydan insanla doluydu, iğne atsan düşecek yer yoktu. Aradan bir saat geçti geçmedi, karşıdan bir otomobil belirdi. Gözlerimizi ona diktik, durdu, kapısı açıldı, içerden IV. ordu komutanı general Atanas Stefanov çıktı. Bıyıkları tıraşlıydı, ceketinin önü açık, kanlı gömleği görünüyordu. Bizimle gelmesini söyledim, inat etti, gelmek istemiyordu, iki kişi iki koluna girdi, yürüdük, kalabalık dalgalanıyor, kordonu zorluyordu, generali parçalamak istiyorlardı. Bir ihtiyar koltuk değneğini kaldırdı, hafifçe başına vurmaya başladı. Korumacılar ihtiyarın önüne durdular, ihtiyar bağıırıyordu: «Bu alçak iki oğlumu öldürdü benim. Verin bana onu, burada kadı da ben, herşey de benim!» diyordu.

Generalin ağzından taa basamakların yanına var-

diğımız zaman söz işittik.

— Yaşamımdan siz sorumlusunuz. Yasalara uymak zorundasınız. Kalabalık kör ve cahildir.

— Sus! diye sözünü kestim. Binlerce kişi öldürdün., yasalar şimdi aklına geldi!

Boris Popov'un odasında ilk ve son soruşturma yapıldı. Tam dışarı çıkarmıştık ki, merdivenlere diz çöküp yığıldı ve canını tanrıya teslim etti. Sonraları öğrenmişim ki, Mitka Gribçeva generali Lukovit'te görüp tanımış, onu o yaralamıştı.

Çerven Bryag'ın Ticaret Lisesi'ne aktarıldık. Açıklıkta kaynayan kazanda çorba daha pişmemişti ki, aldığımız bir haber bizi yeniden heyecana getirdi. Gönüllü partizan bölüğü oluşturuluyor, bu bölük 34. Troyan piyade alayına katılacak ve Yugoslavya topraklarında gerilemeye devam eden Hitlerci'lere karşı savaşı sürdürecekti.

Savaş tarihinde yeni bir sayfa açılıyordu. Yur-dumuzda özgürlükle güneş bir bütün haline gelmişti, ama başka ülkelerin gökleri karanlıktı daha. İnsanların mutlulukları uğruna savaş daha devam ediyordu.

EPILOG YERİNE

Başkaları nasıldır bilmem ama ben doğup büyüdüğüm yöreye, Çerven Bryag yöresine gitmeyi severim. Hemen hemen her hafta Reselets'teyim. Annemle babam çok ihtiyarlar, yardıma ihtiyaçları var. Bugünkü rahatlığı onlar onurlu ve özsaygılı yaşamlarıyla hakettiler. Onları düşünmek büyük ödevlerimden biridir. Ama bizim yöreyi sevmemin bir başka nedeni daha var. İçimi dolduran sıra özleminin gizli teleri, galiba her günkü kent yaşamının tasalarından fazla geriliyor da, bizim yöreye gitmek, bizim toprak-

ların sessizliği içine gömülmek gereksinimini duyuyorum. Orada insan hem erdemliği bozulmamış temiz havanın tadına varıyor, zil gibi öten kuşların şarkısını dinliyor, hem dostlarla yapılan sakince konuşmalarla sabahları bulmanın mutluluğunda yüzüyor. İnsanlar bizden daha az meşgul değiller, bizden daha az işleri yok, ama ne de olsa o katkısız içtenlikle insanlara gönlünü vermenin temizliğini koruyabilmişler, konuştuğu kişiyi tartışmasız dinleyebiliyorlar, sevincini de, acısını da paylaşıyorlar... Bu nitelikler, ne yazık ki, günümüzün bilimsel ve teknik atılımlarıyla simgelenen evreninde gittikçe azalmaktadır...

Sabahın erken saatlerinde evden çıkıyorum, yüksek bir tepeye tırmanarak köyü eskisi gibi yüksekte seyrediyorum. Gökyüzü aydınlanıyor yavaş yavaş, alçakları alaca bir aydınlık kaplıyor, söğütlerin dallarına sarmaşıyor bu aydınlık, masal dünyasındanmış gibi çeşitli biçimlere bürünmüş kayaların üstünde dolaşıyor. Serin ürpertiler dolduruyor içimi... Buraları ben partizan olduğum yıllardan tanıyorum; havı dökülmüş asker kaputuna bürünerek, köpek havlamalarının kesilmesini beklediğim, ışıkların sönmelerini, konuksever yatak evinin kapısını açarak girmeyi özlediğim yıllardan tanıyorum. Çamurlu köy sokakları çoktan yok artık, ayaklarını çamurlatmak istesen de çamurlatamazsın, bizim yörede bütün köyler böyledir şimdi. Bu köyler ki, çetin savaşların beşiği idiler bir zamanlar, benim kuşağımın yaşamına anlam verdi bu savaş, yaşamının içeriği idi bu savaş.

Bütün yönleri bakıyorum: her yerde yeni işaret noktaları, yeni levhalar var ki, çoğu kez anlamakta ben bile güçlük çekiyorum. Fabrikalar, sanayi kuruluşları, büyük kooperatif avluları, tavuk ve domuz kombinaları, uçsuz bucaksız bağlar, bahçeler... Bir zamanlar, mısır, buğday, kabayonca ve ayçiçeği tar-

lacıklarından oluşan renkli bir işlemeli önlük serilirdi gözler önüne... Şimdi herşeyin ölçüsü yüz kat büyümüş; gelenek korunduysa, en yüksek tepelerde korunmuştur yalnız. İyi ki, ormanlara dokunulmadı, dalları hep öyle sarmaş-dolaş, köklerini sağlamca tutuyorlar taşlı bayırlarda.

Arkadaşlarla Dokuz Eylül'den bu yana ne yapıldı ve gelecek yıllarda daha nelerin yapılması gerektir diye konuşmaya başladığımız zaman, rakamlar konuşmaya başlıyor ve bu rakamlar binler hanesinden değil, milyonlar hanesindendir. Zamanla hemşerilerimin ölçüleri de değişti, duyuş ve düşünüş havaları da. Bundan ötürü, uzun mesafeler yürümek, dolay köylerde çok kişilerle görüşüp konuşmak istiyorum. Eski köyleri anıyorum da, şaşıyorum kimi kez. Herşey yeni baştan biçilip yapılmış. Bu «yanlışlarım» içten seviniyorum. Bundan ötürü, ağırbaşlılıkla, faşizme karşı savaşımın küçük bir bölümünü anlatmayı, 1941-1944 yılları döneminin ve biraz daha öncekinin anılarını canlandırmak ödevini üstlenmek istedim. Arkadaşlarımdan çokları düştüler bu savaşımında. Onların anısı önünde, ortak gençliğimiz önünde bunları anlatmayı, 9 Eylül 1944 yılı zaferine, ne denli ağır ve ne denli büyük cesaret ve inançla, ne değerli kurbanlarla erişildiğini anlatmayı borç bildim. Eşsiz bir yiğitliğe sahip bunca komünist ve Bulgar Halk Çiftçi Birliği üyesi cesur, sarsılmaz yürekli, yörenin ve yurdun geleceğini gören bunca insan başını koydu özgürlük yoluna. Onlar bugün anıtlardan bakıyorlar bize, adlarını anı levhalarında ve müzelerde görüyoruz; ölümsüz bakışları, yenibaştan kurulan yurdumuzun aydınlığında ışıyor. Sonsuza dek de ışıyacaktır!

Tano Tsolov, Peko Takov, Mako Dakov, Boris Popov, Petko Kunin, Grigor Vilev, Vilka Goranova, Tsolo Dimitrov, Todor İvanov İliyev ve daha başka ar-

[332]

kadaşların yardımını olmasaydı, bilmem bu kitabı yazarken anıları tam ve ayrıntılı verebilecek miydim; bilmem bizim yörede geçen kahramanlık dolu ve trajik olayların tümünü biraraya getirebilecek miyim?

Bu kitabı yazarken verdikleri öğütlerden, gösterdikleri destekten ötürü her birine ayrı ayrı teşekkürler ederim.

SON

UMUT ORDUSU

NEHİR DİZİ